

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ**

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

**VI Всеукраїнська науково-практична
конференція**

**Тези доповідей
1 квітня 2015 р.**

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

КАФЕДРА ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

VI Всеукраїнська науково-практична конференція

Тези доповідей

1 квітня 2015 р.

Дніпропетровськ
2015

УДК 347.78(477)
ББК 67.404.3(4 Укр)
Р 45

Організаційний комітет:

О.В. Пушкіна, доктор юридичних наук, доцент, зав. кафедри права – голова оргкомітету;
Т.С. Чебикіна, старший викладач кафедри права – заступник голови;
С.В. Несинова, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права.

Р45 Реформування правової системи України в контексті розбудови правової держави та євроінтеграції: VI Всеукраїнська науково-практична конференція: тези доповідей, Дніпропетровськ, 1 квітня 2015 р. – Дніпропетровськ: Університет Альфреда Нобеля, 2015. – 260 с.

ISBN 978-966-434-344-9

Збірник містить тези доповідей науковців, молодих вчених та студентів, в яких розглянуто питання реформування правової системи України в контексті євроінтеграції.

УДК 347.78(477)
ББК 67.404.3(4Укр)

Відповідальна за випуск:
Т.С. Чебикіна, старший викладач кафедри права.

Видається в авторській редакції. Редакційна колегія не завжди поділяє погляди, думки, ідеї авторів і не несе відповідальності за зміст матеріалів, наданих авторами для публікації.

ISBN 978-966-434-344-9

© Дніпропетровський університет
імені Альфреда Нобеля, оформлення, 2015

ЗМІСТ

Секція 1. Цивільне право та процес

Новосад А.С. Відповідальність учасників договору надання послуг	9
Артем'єва М. Проблеми правового регулювання біржової торгівлі в Україні	10
Ахундов Н., Білик Д. Негайне виконання судових рішень у цивільних справах	12
Бережна М., Гаврилова Г. Проблема забезпечення ефективності цивільного судочинства	14
Бернацкий А. Возмещение убытков как способ защиты гражданских прав	17
Вергун М., Обертович Д. Особливості дарування як способу безвідплатного передання майна у власність	19
Гаврищук Ю., Щур О. Проблеми незареєстрованого шлюбу в Україні ...	21
Галимшина А., Штельмах А. Признание лица безвестно отсутствующим	22
Гаржа О. Проблеми захисту об'єктів авторського права в мережі Інтернет	25
Гузенко М. Самозахист як категорія цивільного права	27
Іовова А., Галагуза А. Межі розгляду цивільної справи судом касаційної інстанції	28
Капустіна А. Проблеми, реалії та перспективи гендерної рівності в сучасному суспільстві	30
Козаченко В. Шлюбний договір та його особливості	32
Кожевникова М. Соціальна захиста людей с обмеженими можливостями	34
Лопініс К., Малий Б. Спірні питання забезпечення позову у цивільному процесі	37
Мажасєва К. Правовые последствия расторжения брака	40
Нікішина М., Киянська М. Захист авторського права в мережі Інтернет	42
Олифер В. Совместное проживание без регистрации брака в Украине. Правовые последствия данного явления	44
Олійник К., Сенін І. Заповіт подружжя	46
Пархуць Є. Захист прав інтелектуальної власності	48
Рибак К. Морально-етичний погляд на сурогатне материнство	50
Санжаровська Я., Астахова Д. Проблеми реалізації принципу змагальності в цивільному судочинстві	52
Сайкина М. Однополые браки и их легализация на территории Украины	55

Ситник Х., Булатова Ю. Роль нотаріату як правозахисного та правоохоронного інституту України.....	56
Сысоева Д. Алименты.....	58
Соколовская Д. Правовая ответственность за лишение родительских прав	60
Сушко Н., Козар В. Проблемы реформирования исполнительной службы в Украине.....	63
Скрипник А. Спірні питання укладення цивільно-правового договору найму (оренди) житла.....	65
Фоменкова К. Особливості складення заповіту неповнолітньою особою	67
Чигиринський С., Мирошніченко М. Відвід судді: проблеми реалізації у процесуальному праві України	69
Чекота Є., Шумакова В. Проблематика визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою в світлі останніх подій на сході України	72
Чумак О. Проблемні питання набуття права власності в Україні.....	74
Щербина Т. Етика в нотаріальній діяльності України	75
Якимашенко О., Шелудько А. Понятие поручительства в гражданском праве	78
Яковченко М., Сытник Р. Личное неимущественное право человека на тишину	80

Секція 2. Господарське право та процес

Бичкова К., Храмцевіч П. Вплив діяльності транснаціональних компаній в Україні	83
Богданова А. Медіація як ефективний спосіб врегулювання господарських спорів.....	84
Ватченко Ю., Пігур Д. Контроль за здійсненням господарської діяльності в Україні	88
Воронін В., Гусак А. Недостатня фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб.....	90
Еськов В. Проблемы защиты экономической конкуренции в Украине.....	93
Жефарська Я., Коваленко В. Види недобросовісної конкуренції та відповідальність у цій сфері	95
Кожемякина Л., Пидуст А. Принцип объективной истины: понятие, значение, проблемы	98
Крикливецъ Ю. Проблемы регулирования деятельности господарських об'єднань в Україні	101

Оришака А. Домінуюча роль транснаціональних корпорацій	104
Пономарьов В. Становлення конкурентного законодавства в Україні: історичний аспект	106
Пилипенко В., Гладких А. Підвищення ефективності реорганізації підприємств у сучасних умовах	108
Салацька О., Козинець М. Правові засади діяльності фізичної особи-підприємця	111
Рудковська О. Механізм інституту банкрутства	114
Рудя В. Порівняльно-правовий аналіз легітимації та легалізації підприємницької діяльності в Україні	116
Туманова А. Гарантійний строк на продукцію як одна із гарантій забезпечення прав споживачів: проблеми визначення	117

Секція 3. Держава та право

Андрєєва Д.Є. До питання проблематики дослідження організаційно-правових аспектів адміністративно-правового регулювання в галузі молодіжної політики в Україні	120
Несинова С.В. Права людини як правовий інститут: поняття та ознаки	122
Шкабаро В.М. Державний кордон України: сутність та призначення	125
Іванова Т.М. Пенсія чи заробітна плата? Який вибір є у працюючого пенсіонера	127
Палєєва Ю.С. Генезис розвитку вчень про державу, її мету і призначення	130
Грищенко І.М. Громадянське суспільство і права людини	132
Тодорошко Т.А. Реформирование нотариата Украины	135
Бикова Т. Правова свідомість і правова культура	137
Бурик Б. Мобілізаційна підготовка та мобілізація в Україні	140
Волошин Т. Демократія як загальнолюдська цінність	143
Гладка Ж. Система законодавства	145
Зайцева Є. Поняття правовідносин як особливого виду суспільних відносин	148
Іванова А. Норми права як регулятори суспільних відносин	151
Іващенко Ю. Забезпечення права на справедливий суд	152
Козаченко В. Внутрішні функції сучасної Української держави порівняно з внутрішніми функціями Радянської держави	154

Коломейко Д. Проблеми реалізації принципу законності у судах	157
Короткий А. Нормативно-правовий акт	159
Князева Ю. Сучасні проблеми захисту прав людини в Україні та шляхи їх подолання	161
Кремена М. Переваги та недоліки недержавного пенсійного страхування	162
Кремена О. Проблематика виборчого процесу в органи місцевого самоврядування	164
Максименко М. Верховенство права	166
Мирошниченко Д., Соловьева В. Преступність невершеннолетних как проблема современного общества	169
Мищенко К. Регулювання права національних меншин на освіту в Україні	171
Михайлов О. Роль принципу незалежності у функціонуванні прокурорської системи	172
Нанкевич Ю. Механізм держави: поняття та основні ознаки	174
Пилипчук Є. Тіньове працевлаштування неповнолітніх	177
Пожарбек В., Яртым М. Реформирование судебной системы	179
Пічко А. Основні типи правових систем світу	181
Решетіловський М., Істратов Д. Судовий прецедент: його актуальність для України	183
Саламаха І., Яценко Г. Ювенальна юстиція в Україні	186
Степаненко О. Недоліки чинного законодавства щодо фінансової діяльності політичних партій України	188
Шаповал В. Люстрація в Україні: перевірка результатів	190
Шовак Д. Право і закон: проблеми співвідношення	191
Яценко В. Нормативно-правова основа визначення територіального устрою української держави	193

Секція 4. Питання міжнародного права

Братусь А., Солодова А. Актуальні питання міжнародного митного співробітництва України	196
Геворгян Г., Барабаш Л. Исполнение судебных решений в зарубежных странах	198
Шевченко Н. Правова природа ЄС	200
Шестакова Н. Розвиток міжнародних організацій у справах біженців ..	202

Секція 5. Кримінальне право та процес

Черненко А.П. Проблемні питання щодо початку кримінального провадження	205
--	-----

Біла А. Показання як процесуальні джерела доказів у кримінальному провадженні.....	208
--	-----

Секція 6. Історія розвитку держави та права

Бочарова М., Голівець В. Характеристика українського права в роки визвольної війни 1648–1657 років.....	211
Головаха К., Жара О. Правова система Запорізької Січі.....	213
Грибовський Ф., Барбашин А. Правовое наследие Великой Французской буржуазной революции 1789 года.....	216
Левенець О., Гуненко В. Значення універсалів Центральної Ради для становлення української державності.....	217
Олейник А., Плаксина В. Значение буржуазно-демократических реформ Александра II.....	219
Процай Е. Значение законов Ману для Древней Индии	221
Спивак А., Миронов Е. Великая Хартия Вольностей 1215 г.: важный шаг английского общества на пути к свободе	223
Сушко П. Правовая характеристика сеньориальной монархии во Франции.....	226
Хицун М. Законы Хаммурапи: правовая характеристика	228
Хорунжая В., Головкин М. Причины ликвидации Запорожской Сечи: манифест Екатерины II	229
Чорный С., Ермолаев И. Уголовное право Запорожской Сечи	231
Щербина Л. Правовой анализ судебных органов на территории Украины в составе Российской империи в соответствии с реформой 1864 года	233

Секція 7. Документація забезпечення діяльності підприємств

Гаврилова Я., Семегіна Д. Як правильно скласти резюме?.....	236
Кирпань Б. Правила оформлення наказів щодо особового складу	238
Комериста М., Колесник О. Документ як основний засіб фіксації інформації	240
Курило Я. Порядок складання автобіографії.....	242
Мамонова Ю., Короткова О. Контроль за строками виконання документів	244
Моськін Т., Машталер Д. Вимоги щодо написання характеристики.....	247
Руденко А., Яковенко К. Трудова книжка як один з основних документів з особового складу	249

Токар Б., Шкуренко В. Особливості роботи з документами, що містять комерційну таємницю	251
Щербина К., Лунько Є. Особливості оформлення розпоряджень	254
Щербина О., Артемчук Н. Способи засвідчення документів	256

Секція 1. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

А.С. Новосад,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки
фахівців для підрозділів кримінальної міліції ДДУВС*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ ДОГОВОРУ НАДАННЯ ПОСЛУГ

Для задоволення багатьох своїх потреб громадяни вступають у цивільні правовідносини, одними з яких є договірні відносини з надання послуг. Цивільне законодавство передбачає великий перелік зобов'язань з надання послуг, але в залежності від таких послуг, ці відносини мають різний предмет, а саме виконання певних дій або здійснення певної діяльності, які не мають матеріального результату. Всі договори з надання послуг об'єднують загальна ознака – виконавець здійснює для замовника певні дії. Така характеристика надає можливість в рамках групи договорів спрямованих на виконання робіт або надання послуг відокремити договір надання послуг щодо догляду за дитиною під час її знаходження в дитячій ігровій кімнаті, розважальному центрі тощо. Тобто мова йде про догляд за дитиною, якщо батьки залишили її на ігровому майданчику при торгівельно-розважальному центрі або дитячому ігровому центрі для проведення дозвілля. Слід звернути увагу, що цивільне законодавство не передбачає надання саме такої конкретної послуги, але виходячи з характеру виникнення таких відносин, характеризуючи їх, можна говорити про догляд за дитиною як різновиду договору надання послуг. Відомо, що відповідно до ст. 901 Цивільного кодексу України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу. Тобто фактично, коли батьки віддають свою дитину у дитячу ігрову кімнату або дитячий розважальний центр, вони виступають як замовники, що покладають виконання послуги по догляду за дитиною на працівника цього центру, який їй надає саме такі послуги. Теоретично надання такого роду послуг підпадає під регулювання нормами цивільного законодавства. Проблема може виникнути при заподіянні шкоди дитині і, відповідно притягненні до відповідальності самого виконавця, оскільки умовами цивільно-правової відповідальності є протиправність поведінки особи, наявність майнової та (або) моральної шкоди, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою, а також вина особи, яка заподіяла шкоду. Відомо, що цивільно-правова відповідальність настає за умови, якщо дія або бездіяльність особи є протиправною або забороненою. Слід зазначити, що при виконанні умов договору надання послуг щодо догляду за дитиною виконавець бере на себе зобов'язання, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення власних потреб. Тобто можна говорити про те, що на захист прав замовника виступають

норми Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 року, а також затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.1994 року № 313 Правила побутового обслуговування населення, а нормативно-правового акту, який чітко встановлював питання відповідальності, окрім перелічених норм немає. Слід також вказати ще на такі проблемні питання, як відсутність єдиної системи утримання дітей в ігрових кімнатах; відсутність необхідності отримання ліцензій або сертифікатів для надання подібних послуг, оскільки проведення позашкільних занять з дітьми, надання для них розважальних послуг мають виховний, а не освітній характер. Але, на жаль, це не єдина проблема, оскільки, як правило, особи, які працюють у дитячих ігрових кімнатах, майданчиках не оформлюють свої трудові відносини належним чином, і як наслідок, достатньо складно притягнути, у випадку заподіяння шкоди дитині, до відповідальності таких осіб або взагалі довести їх провину.

Якщо особа, яка є співробітником дитячої ігрової кімнати, або розважального комплексу працює за трудовим договором, у її обов'язки входить забезпечення порядку на такій території; забезпечення справного стану та роботи обладнання, відповідно, ознайомлення дітей з роботою такого обладнання, організація дозвілля дітей і обов'язково – забезпечення збереження їх життя та здоров'я.

Як гарантія забезпечення виконання договору надання послуг по догляду за дитиною виконавець зобов'язаний видати споживачеві розрахунковий документ, який засвідчує факт надання такої послуг, що вимагають норми Закону України «Про захист прав споживачів».

Таким чином, договір надання послуг по догляду за дитиною свідчить про те, що правове регулювання таких послуг повинне включати в себе положення з інститутів не тільки надання послуг, а також включати положення цивільної, трудової, а у разі заподіяння суттєвої шкоди і кримінальної відповідальності. У правовідносинах, спрямованих на надання послуг по догляду за дитиною виникають специфічні умови, що потребують більш конкретного правового регулювання і виділення їх в окремі види надання послуг.

М. Артем'єва,

*III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Розвиток ринкової системи господарювання в Україні неможливий без таких інститутів обміну, як біржі. На сьогоднішній день в Україні зареєстровано майже 500 універсальних, фондових, товарно-сировинних і агропромислових бірж, що значно більше, ніж у США та інших країнах із розвинутою ринковою економікою. Однак кількісна перевага жодним чином не сприяла підвищенню ефективності їх діяльності. Ринок біржової торгівлі в Україні відособлює особливості української економіки і специфічний за формами створення, кількістю, територіальним розміщенням, характером

функціонування, структурою реалізованих товарів. Дослідження проблем біржової торгівлі досягає значної актуальності в умовах фінансової кризи.

Розробка заходів щодо активізації біржової діяльності та приведення її у відповідність до світових стандартів можлива лише на основі аналізу головних тенденцій і проблем розвитку українських бірж.

Аналізуючи нормативне-правове поле діяльності українських бірж, можна зазначити, що в Україні досі не вироблено державної політики щодо біржового будівництва. У всіх країнах, де існують біржі, при урядах створюються спеціальні органи, що регулюють та контролюють ринок цінних паперів. Досвід країн з розвинутою економікою доводить, що на етапі інституційного становлення бірж, на якому знаходиться нині біржі України, найдієвішим, а інколи й незамінним, є застосування механізмів державного регулювання та стимулювання їх розвитку.

Сучасний біржовий ринок України вертикально не структурований, а отже, й не надає можливостей мінімізації цінових ризиків – механізму, що забезпечує конкурентні переваги та фінансові гарантії потенційним його учасникам. Біржова торгівля забезпечує стабілізацію діяльності підприємств через механізми біржового клірингу ті цінового регулювання. Завдяки цим механізмам учасники біржових операцій мають гарантії виконання угод, володіють абсолютно прозорою інформацією, на базі якої будують власні цінові прогнози, мають можливість страхування та перерозподілу ризику майбутніх торговельних операцій на основі використання строкових біржових інструментів. Отже, відсутність строкових високоліквідних контрактів кореспондується з однією проблемою – відсутністю Клірингової установи.

Дослідження цієї проблеми правового регулювання біржі здійснювали такі вітчизняні вчені як: А.І.Берлач, Б.В.Губський, О.М.Сохацька, В.С.Щербина та ін. З точки зору біржових аналітиків про наявність проблем у розвитку біржового ринку в Україні переконливо свідчать основні результати його функціонування.

З метою подолання виявлених недоліків функціонування біржового ринку України його реформування доцільно здійснювати за моделлю, в якій поєднується діяльність біржових структур, фінансових кредитних установ та активна підтримка держави. Таке поєднання приверне увагу до біржового ринку шляхом надання кредитів і державної підтримки для відкриття депозитних рахунків у кліринговій системі.

Також, важливим елементом організації роботи біржі є формування біржової кон'юнктури, тобто співставлення попиту та пропозиції, та виявлення в результаті їх взаємодії рівня цін.

Неефективне функціонування біржового ринку зумовлено як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Зокрема, серед об'єктивних факторів можна виділити такі:

1. Недосконалість законодавства, що регулює біржову діяльність. Відсутність законодавчо встановлених правил поведінки на біржовому ринку та прийняття численних нормативно – правових актів – одні з яких сприяли розвитку біржової торгівлі, а інші, навпаки, запроваджували обмеження, які загрожували існуванню біржової діяльності, свідчить про відсутність в Україні послідовного й ефективного державного регулювання біржової діяльності.

2. Вузькість правового поля діяльності бірж, що долається за допомогою різноманітних нормативних актів, більшість з яких слід розглядати як форму адміністративного впливу, що штучно створює економічні умови для діяльності бірж.

3. Створення біржового ринку продукції, що надходить у рахунок погашення заборгованості за оплати зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування, погашення податкової заборгованості та поставки підприємствам агропромислового комплексу матеріально – технічних ресурсів, які одержують за рахунок бюджету.

4. Організацію торгівлі заставним майном та обмеження біржової діяльності на ринку нерухомості шляхом виключення нерухомості з біржових товарів. Однак ці адміністративні заходи діяли або негравалий час, або їхній вплив виявився незначним.

Суб'єктивними чинниками можна вважати:

1. Відсутність необхідних знань та недостатня поінформованість товаровиробників щодо технології та переваг біржової діяльності.

2. Небажання виробників і посередників вести чесну прозору торгівлю.

Отже, виходячи з вище сказаного можна зробити деякі висновки. У процесі розвитку біржової торгівлі, відповідно до світового досвіду та національних особливостей України, подальший розвиток біржового ринку повинен відбуватися у напрямку створення Єдиної біржової системи в Україні, для чого необхідно:

1. Оптимізувати кількість бірж.

2. Забезпечити ефективне регулювання біржової діяльності шляхом створення Комісії з біржового товарного ринку України та розрахунково-клірингових установ.

3. Покращити систему моніторингу кон'юнктури біржового ринку, висвітлювати котирування не лише фактичних біржових цін, а й прогноз на наступні місяці.

Подальший розвиток біржової торгівлі, зростання її ефективності можливий лише за умови регулювання, контролю і підтримки з боку держави як бірж і біржових торговців, так і товаровласників (перш за все товаровиробників). Також, подальші дослідження і розробки повинні бути пов'язані із створенням сприятливих організаційних і правових умов для функціонування бірж, можливостями виходу українських товарних бірж на міжнародні ринки і, навпаки, залученням зарубіжних торговців до українських бірж.

Н. Ахундов, Д. Білик,

III курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

НЕГАЙНЕ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

За загальним правилом, встановленим у ст. 214 ЦПК України, питання про негайне виконання рішення, вирішується судом при прийнятті рішення, про що в його резолютивній частині обов'язково повинна міститися вказівка. У разі якщо суд, який ухвалив рішення, не допустив негайно-

го його виконання, то згідно зі ст. 220 ЦПК суд може за заявою осіб, які беруть участь у справі, або з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення. Заява про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на його виконання. Суд ухвалює додаткове рішення після розгляду питання в судовому засіданні з повідомленням сторін, їх присутність у судовому засіданні не є обов'язковою.

Суд допускає негайне виконання рішень у справах про:

- 1) стягнення аліментів – у межах суми платежу за один місяць.
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць.
- 3) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, – у межах суми стягнення за один місяць.
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника.
- 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала.
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.
- 7) примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу.

Суд також має право допустити негайне виконання на свій розсуд. Так, приймаючи рішення, суд може допустити його негайне виконання у разі стягнення всієї суми боргу при присудженні аліментів, заробітної плати працівнику, при присудженні відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи.

Правові норми інституту негайного виконання рішень судів покликані забезпечити реальний і ефективний захист по-справжньому важливих суб'єктивних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави.

Особливість негайного виконання судового рішення полягає в тому, що воно набуває властивостей виконання не з моменту набрання законної сили, а негайно, після його оголошення в судовому засіданні. Отже, після оголошення рішення в судовому засіданні резолютивної частини якого міститься вказівка **про його негайне виконання, за заявою особи, на користь якої воно ухвалено**, суд зобов'язаний видати виконавчий лист, згідно Закону України «Про виконавче провадження» є виконавчим документом, з яким заявник може звернутися до органів державної виконавчої служби з метою відкриття виконавчого провадження.

У разі якщо рішення суду підлягає негайному виконанню, державний виконавець відкриває виконавче провадження не пізніше наступного дня після отримання виконавчих документів та проводить відповідні виконавчі дії в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» (ч. 4 ст. 25 Закону).

Рішення, що підлягають негайному виконанню і виконані, оскаржуються в апеляційному порядку на загальних підставах. У разі скасування такого рішення та закриття провадження у справі, залишення позову без розгляду, відмови в позові повністю або задоволення позовних вимог в меншому обсязі настає поворот виконання (ч. 1 ст. 380 ЦПК).

У разі скасування у зв'язку з нововиявленими обставинами мирішень у справах щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням

ням здоров'я або смертю фізичної особи, поворот виконання допускається, якщо скасоване рішення ґрунтувалося на повідомлених позивачем неправдивих відомостях або поданих ним підроблених документах.

У справах про стягнення аліментів, а також у справах про стягнення заробітної плати чи інших виплат, що впливають з трудових правовідносин, поворот виконання не допускається незалежно від того, у якому порядку ухвалено рішення, за винятком випадків, коли рішення було обґрунтоване на підроблених документах або на завідомо неправдивих відомостях позивача (ст. 382 ЦПК)

Забезпечення виконання рішення суду передбачено положеннями ст. 217 ЦПК – суд, який ухвалив рішення, може вжити заходів для забезпечення його виконання, про що зазначає в рішенні.

Зaproвадивши вперше у законодавстві України норму про те, що суд, який ухвалив рішення, може вжити заходів для забезпечення його виконання, про що зазначає в рішенні, ЦПК не встановив правил застосування цієї норми.

Відповідно до ст. 217 ЦПК суд, який ухвалив рішення, не звернуто до негайного виконання, за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, може забезпечити його виконання, про що зазначає в резолютивній частині рішення, за правилами забезпечення позову, встановленими ст. ст. 151–153 ЦПК. Проте таке забезпечення виконання рішення суду підлягає застосуванню лише післяна брання ним законної сили.

Негайне виконання рішення в одній з категорій справ окремого провадження – про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб – полягає в тому, що копії рішення суду надсилає банку, що обслуговує юридичну або фізичну особу для його виконання, до набуття рішенням законної сили, а також заявнику та особі, щодо якої надається інформація.

Привертає увагу те, що йдеться про виконання судового вирішення, яке не набрало законної сили. З огляду на загальний низький рівень правової культури як суспільства загалом, і співтовариства юристів-професіоналів державних органів, покликаних здійснювати правозастосування, і навіть фактичне панування правового нігілізму практично в усіх галузях суспільної відповідальності і державного життя, можна говорити, що у такого роду випадках важко виключити можливість свавілля та беззаконня, коли цей процесуальний механізм недостатньо налагоджений і врегульований нормами законодавства.

*М. Бережна, Г. Гаврилова,
III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

В результаті судової реформи, а саме при прийнятті, було значно вдосконалено судову процесуальну діяльність в цивільних справах в плані підвищення її ефективності, – змінено порядок вручення судових повісток,

скасовано обов'язковий характер попереднього засідання, виключено норму про обов'язкове скасування виданого судового наказу за заявою боржника про його скасування, скасовано інститут договірної підсудності, позивачу заборонено після початку розгляду справи по суті змінювати підставу або предмет позову, а відповідачу пред'являти зустрічний позов, скорочено строки на апеляційне та касаційне оскарження тощо. Але ці зміни остаточно не вирішили всіх процесуальних проблем ефективного здійснення правосуддя в цивільних справах, що негативним чином позначається на захисті порушених і невизнаних прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, а також виконанні судом завдань цивільного судочинства.

Актуальність проблеми ефективності цивільного судочинства зумовлена й тим, що завершення судової реформи, зокрема реформування процесуального законодавства, найближчим часом очікувати марно, адже створити систему вирішення цивільно-правових спорів, яка б найбільш ефективно захищала порушені права та була б здатною оперативно і правильно вирішувати велику кількість цивільно-правових спорів, досі не вдається.

Прагнення створити ефективне цивільне судочинство – головна мета судово-правової реформи правосуддя в цивільних справах.

В цьому аспекті справедливо зауважує академік О.Д. Крупчан, що досі актуальним залишається питання підвищення ефективності цивільного судочинства та забезпечення своєчасності вирішення цивільних справ за рахунок внутрішніх резервів судової системи в межах існуючого порядку судочинства, а також удосконалення такого порядку.

Особливо з огляду на те, що сьогодні судова реформа є не тільки обов'язком держави перед українським суспільством, сьогодні – це одне із зобов'язань України в рамках Угоди про асоціацію з Євросоюзом.

Можна виділити на сьогодні три пріоритетних та актуальних блока питань.

Перший блок – це питання, пов'язані з конституційними засадами функціонування судової системи. Розширення повноважень Верховного Суду України, приведення складу Вищої ради юстиції у відповідність до європейських стандартів, посилення незалежності суддів – всі ці питання неодноразово були предметом обговорення та розгляду національних та європейських інституцій. Вирішення їх можливо виключно шляхом внесення змін до Конституції України..

Другий блок – це питання пов'язані з безпекою та незалежністю суддів. Безпека суддів – сьогодні є надзвичайно важливим питанням. Перш за все – це обов'язок держави. Також до цього блоку можна віднести питання фінансування судової влади. Рівень матеріального забезпечення судді є складовою гарантованого державою незалежного та неупередженого правосуддя.

Третій блок – це питання оновлення судової системи. Нещодавно парламент прийняв Закон України «Про очищення влади» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 44, ст.2041), який, у тому числі стосується і суддів. Раніше – було прийнято Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 23, ст.870).

І сьогодні надзвичайно важливо, щоб заходи, передбачені цими законами відносно суддів – проходили виключно в правовому полі з дотриманням принципу незалежності судової влади.

Безумовно, окреслений перелік питань не є вичерпним. Реформування процесуального законодавства, вирішення проблем щодо виконання судових рішень, правові засади функціонування правоохоронних органів і багато інших питань, які необхідно вирішити.

Традиційно в демократичних суспільствах такі складні питання вирішуються в політичному процесі. І в Україні перші важливі кроки на цьому шляху вже зроблені – рішення ВР VIII скликання від 13 січня 2014 року про прийняття за основу обох законопроектів щодо судової реформи: одного – розробленого робочою групою Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення засад організації та функціонування судової влади відповідно до європейських стандартів

разом із Міністерством юстиції України, іншого Проект Закону про забезпечення права на справедливий суд – внесеного Президентом України до Верховної Ради передбачає декілька досить перспективних напрямів реформування судової системи.

Реформування процесуального законодавства сприятиме підвищенню рівня судового захисту з мінімальними витратами для суспільства, зробивши процес більш доступним та ефективним за рахунок виявлення його внутрішнього потенціалу.

За наведеними нами основи проблемами є і шляхи вдосконалення здійснення судочинства у цивільних справах, що надасть можливість суттєво підвищити доступність та ефективність правосуддя.

Основними завданнями судової реформи як цивільного судочинства так і сулової системи загалом мають бути:

1. Спрощення цивільного судочинства та посилення його інституційної спроможності, що полягатиме в об'єднанні судів цивільної і господарської юрисдикції. Із надмірним перевантаженням суддів в Україні пов'язаний цілий комплекс проблем, зумовлений, зокрема, поверховим розглядом справ та особливо недотриманням строків їх вирішення, що створює перешкоди ефективному здійсненню правосуддя. Затягування розгляду справ може вплинути на доцільність ухвалення судового рішення незалежно від його законності та обґрунтованості.

2. Запровадження нових механізмів добору суддів за об'єктивними критеріями та справедливими процедурами, що полягатиме у позбавленні президента України і Верховної Ради не передбаченого для них Конституцією повноваження переводити суддів та покласти це на Раду суддів України.

3. Реформування системи дисциплінарної відповідальності суддів відповідно до європейських стандартів, що полягатиме у більш чіткому визначенні переліку підстав для дисциплінарної відповідальності суддів, створенні дисциплінарної комісії, яка поряд із суддями включатиме також представників юридичної громадськості, уніфікації процедури дисциплінарного провадження як для дисциплінарної комісії, так і для Вищої ради юстиції, встановленні широкої шкали дисциплінарних стягнень та чітких строків давності для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності тощо.

4. Покращення доступу до справедливого суду, що полягатиме у перекладенні обов'язку щодо правильного визначення юрисдикції та підсудності справи з позивачів на суди: у випадку отримання судом заяви, яка є непідсудною чи не належить до юрисдикції цього суду, останній зобов'язаний передати її за належністю. судова процедура має застосовуватись лише у разі наявності елементів спору, юридичного конфлікту, і не повинна полягати у виконанні суто технічних функцій.

5. Можливість зменшення навантаження на цивільне правосуддя шляхом передання повноважень судів щодо певних категорій справ в наказному провадженні до нотаріату, а також запровадження ефективних інструментів медіації та позасудового вирішення спорів.

6. Запровадження дієвих механізмів протидії зловживанню особами своїми процесуальними правами Найбільш типовими із таких недобросовісних дій є:

- заявлення клопотань про витребування доказів, які завідомо не існують або не відповідають вимогам належності та допустимості;
- заявлення необґрунтованих клопотань про призначення експертизи;
- неявка до суду під приводом поважності причин таких неявок;
- заявлення немотивованих відводів; зміна підсудності справи тощо.

Тож узагальнюючи вище сказане можна зробити висновок що реформа цивільного судочинства як ланки судової системи України вимагає внесення змін до законодавства та, зокрема, процесуального закону. До того ж усі зміни мають відбуватися виключно за активної участі представників правової спільноти в обговоренні та формуванні законопроектів на високому фаховому рівні.

А. Бернацкий,

*II курс спеціальності «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ВОЗМЕЩЕНИЕ УБЫТКОВ КАК СПОСОБ ЗАЩИТЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ

Есть несколько способов защиты своих граждански прав и интересов и одним из таких способов является – возмещение убытков. Данный вопрос рассматривается различными ученым в сфере права. Проблема данного способа защиты заключается в том, что составляющие которые содержатся под понятие как убытков так и вреда не до конца конкретизированы и проработаны. Актуальность проблемы возмещения убытков в том, что в Гражданском кодексе Украины 2003г. (далее ГКУ) составляющие понятия убытков определены по новому, в соответствии нужно предельно понятно разграничить термины «вред» и «убытки» изучить что из них более значимое и обширное, и что под данными терминами подразумевает непосредственно законодатель. Понятия «вред» и «убытки» являются подобными, потому иногда их отождествляют и часто употребляют как синонимы. Иногда это можно объяснить невнимательностью законодателя к юридической терминологии.

Термины «вред» и «убытки» как правовые явления различаются между собой. Общим остается то, что они являются собой негативные явления для лица его гражданских прав и интересов. Под понятием вреда в гражданском праве подразумевается любое ущемление личного имущественного или неимущественного блага. В зависимости от того, имеет ли вред оценочную форму, которая выражается в денежной единице, вред разделяют на имущественный и неимущественный (моральный). Соответственно, понятие вреда представляет собой более широкое определение, нежели убытки, поскольку охватывает не только негативные последствия правонарушения, которые могут исчисляться как убытки, а и неимущественный (моральный) вред, который не имеет оценочного эквивалента. Понятие «убытки» законодатель толкует следующим образом. Например более ранее гражданское законодательство предусматривало в ч. 2 ст. 203 ГК УССР 1963 г. что к убыткам относятся растраты, полученные кредитором, потеря или повреждение имущества, а также не полученные кредитором доходы, которые он мог бы получить, если бы должник выполнил свои обязательства. Ст. 22 действующего на сегодняшний день ГК Украины определяет убытки следующим образом:

- 1) потери, которые лицо понесло в связи с уничтожением или повреждением вещи;
- 2) потери, которые лицо получило или должно получить для восстановления своего нарушенного права;
- 3) доходы, которые лицо могло бы реально получить при обычных обстоятельствах, если бы не было нарушено его право.

Как мы можем заметить, убытки, которые подлежат возмещению тоже так же разделяются по своему содержанию на:

1. Реальные убытки. Сюда относят: потери, в связи с уничтожением или повреждением вещи (стоимость утраченного, поврежденного имущества); растраты которые лицо получило или должно получить для восстановления нарушенного права (стоимость дополнительных работ, штрафные санкции выплаченные другим субъектам).

2. Упущенная выгода. Под этим подразумевается, что это доходы которые лицо могло бы реально получить при обычных обстоятельствах, если бы её право не было нарушено. Размер упущенной выгоды исчисляют приблизительно, так как неизвестны какие факторы могли бы иметь влияние на доход. Истец должен доказать реальную возможность получения имущества, денег, если бы его право не нарушили. Несовершенство использования юридических категорий при определении понятия «реальных убытков» в ГК Украины в том что: Во-первых, при указании на убытки, которые лицо понесло, в связи с уничтожением или повреждением вещи, используется термин «вещь». Целесообразнее было бы использовать термин «имущество». Поскольку в состав имущества входят не только отдельные вещи или их совокупность, а и имущественные права и обязательства. Оперировать данным термином более логичное решение. Во-вторых, перечень реальных убытков воспринимается как исчерпывающий, и все же существуют другие проявления негативных последствий правонарушения, которые по сути, тоже относятся к реальным, например: лишение имущества в резуль-

тате преступных деяний третьих лиц, которые не были установлены. Говоря о упущенной выгоде, необходимость доказывать размер упущенной выгоды существует только в случаях, когда истец считает её размер больше чем доходы, полученные ответчиком. Потому складывается такая картинка: неизвестно, могло бы лицо, право которого нарушено получить выгоду в том же размере, что и нарушитель, поскольку у них могут быть разные способности в предпринимательстве. А значит, устанавливая указанное правило, законодатель как бы отходит от компенсационного признака гражданско-правовой ответственности. Данный способ защиты гражданских прав и интересов имеет не компенсаторный, а скорее карательный и предупредительный характер. Из выше сказанного следует, что в понятие вреда включается как имущественный так и не имущественный (моральный) вред. Денежное выражение имущественного вреда называется убытками. По действующему законодательству Украины убытки делятся на реальные убытки и упущенную выгоду. Система защиты гражданских прав и интересов, является не во всем совершенна и нужно стремиться изменить это и усовершенствовать её путем внесения соответствующих поправок и дополнений.

М. Вергун, Д. Обертович,

II курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ОСОБЛИВОСТІ ДАРУВАННЯ ЯК СПОСОБУ БЕЗВІДПЛАТНОГО ПЕРЕДАННЯ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ

Актуальність цієї теми полягає в глибокому і досконалому вивченні договору дарування який носить специфічний характер. Укладання та виконання, визначення прав та обов'язків сторін і правових наслідків невиконання (неналежного виконання) договору мають певні особливості.

З прийняттям Цивільного кодексу України правове регулювання відносин з дарування було значно оновлене і доповнене.

Передання майна у власність на безоплатних засадах закріплено договором дарування. За ЦКУ (ст. 717) договір дарування є як реальним, так і консенсуальним – дарувальник передає або зобов'язується передати в майбутньому обдарованому безоплатно майно (дарунок) у власність. У ЦК 1963 р. Договір дарування був описаний як реальний правочин: відповідно до ст. 243 ЦК договір дарування вважався укладеним з моменту передачі майна обдарованому. Потрібно зазначити, що у ЦКУ значно розширено межі правового регулювання відносин з дарування порівняно з ЦК 1963 р., в якому містилися лише дві статті які описували договір дарування. У науковій літературі часто вживається підхід у якому договір дарування тлумачать як реальний та односторонньо зобов'язувальний.

Дивлячись на законодавче визначення договору за ст. 717 ЦКУ, виможемати і консенсуальний характер. В сучасній літературі дарування розглядають як договір М.І.Брагінський та В.В. Вітрянський зазначають, що передання дарувальником майна як подарунка обдарованому зумовлює безпосереднє виникнення в обдарованого права власності на подаро-

ване майно. На відміну від інших реальних договорів, за якими передання майна має значення не лише факту укладення договору, але й виникнення зобов'язань сторін, укладення договору дарування не породжує жодних цивільно-правових відносин, а веде до набуття права власності в обдарованого. Договір дарування з обіцянкою дарування, є консенсуальним, а договір дарування, укладений шляхом передання майна обдарованому є речовим договором – особливою категорією цивільно-правових договорів.

Договір дарування безвідплатний. Тобто, встановлення в самому договорі будь-якого зустрічного еквіваленту зі сторони обдарованого на користь дарувальника означатиме, що такий договір не є даруванням (ч. 2 ст. 717 ЦКУ).

Договір дарування був відомий ще за часи римської імперії. Класичні римські юристи не визнавали договір дарування типовим договором, а зачисляли його до домовленостей, що не підпадали ні під який тип договорів.

У римському праві договором дарування вважалася неформальна домовленість, за якою одна сторона (дарувальник) надавала іншій стороні (обдарованому) будь-які цінності за рахунок власного майна, з метою виявити щедрість щодо обдарованого. Окремим випадком дарування була обіцянка щось надати, вчинити певні дії тощо – дарча обіцянка.

ЦКУ установлені обставини за яких дарувальник може скасувати договір дарування нерухомого майна чи інших цінних речей, якщо:

- обдарований умисно вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його батьків, дружини (чоловіка) та дітей;
- дарунок становить для дарувальника велику немайнову цінність, а обдарований створює загрозу її безповоротної втрати;
- через недбале ставлення обдарованого до речі, що становить історичну, наукову, культурну цінність, ця річ може бути знищена або істотно пошкоджена.

Якщо договір дарування було скасовано, то дарувальнику повертається дарунок у натурі. У практичному застосуванні є проблемним положення ст. 728 ЦК України, в якій зазначається, що до вимог про розірвання договору дарування застосовується позовна давність в один рік.

Таким чином, якщо дарувальник подарувавши обдарованому старовинний годинник (передавши його у власність), який представляє для нього велику немайнову цінність, виявить через 6 місяців, що обдарований створює загрозу його безповоротної втрати, матиме право на пред'явлення вимоги про розірвання договору. Вказане положення містить елементи суперечливості та не відповідає загальним принципам цивільного законодавства України.

Ми вважаємо, що положення ч. 5 ст. 719 ЦК України в якому сказано, що «договір дарування валютних цінностей на суму, яка перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню, являється недоцільним.

За формою договір дарування може укладатися в усній, простій письмовій формі та письмовій формі з нотаріальним посвідченням.

Найпоширенішою формою договору дарування є усна форма договору. Характерною особливістю усного правочину є співпадіння двох ста-

дій – укладання і виконання. В усній формі укладаються договори дарування особистого користування та побутового призначення.

Особливий порядок передбачений щодо дарування нерухомих речей. Такі правочини за участю фізичних осіб укладаються в письмовій формі і посвідчуються нотаріально.

Найбільш неоднозначним положенням договору дарування є розмежування між усною та письмовою формами договору. Так, відповідно до ч. 1 ст. 719 ЦК України договір дарування предметів особистого користування та побутового призначення може бути укладений усно. У свою чергу, відповідно до ч. 4 ст. 719 ЦК України договір дарування рухомих речей, які мають особливу цінність, укладається у письмовій формі.

Підводячи підсумок викладеному слід сказати, що договір дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому є консенсуальним договором, оскільки у разі настання строку (терміну) або відкладальної обставини, встановлених ним, обдарований має право вимагати від дарувальника передання дарунка або відшкодування його вартості (ч. 2 ст. 723 ЦК України) і вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди за всіма істотними умовами.

Ю. Гаєрищук, О. Щур,

II курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМИ НЕЗАРЕЄСТРОВАНОВОГО ШЛЮБУ В УКРАЇНІ

Регулювання незареєстрованих шлюбних відносин в Україні є малодослідженим. Беручи до уваги євроінтеграцію та наближення українського законодавства до норм європейського, потрібно використовувати досвід та правове надбання розвинутих європейських країн.

Актуальність даної теми полягає в тому, що на сьогодні незареєстровані шлюбні відносини стають все більш розповсюдженим явищем в Україні, тому все більш розповсюдженою стає думка про те, що перед тим як укласти шлюб варто перевірити свою готовність до сімейного життя, пройти своєрідний дошлюбний випробувальний строк.

У ст. 74 Сімейного Кодексу закріплено, що майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або у будь-якому іншому шлюбі, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними, тим самим формально прирівнявши майновий статус осіб, які перебувають у незареєстрованих шлюбних відносинах, до майнового статусу законного подружжя.

Відсутність законодавчо закріпленого поняття та ознак незареєстрованих шлюбних відносин призводить до того, що при встановленні факту проживання однією сім'єю жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або у будь-якому іншому шлюбі, що є необхідною умовою для вирішення питання щодо правового режиму майна, набутого ними за час спільного проживання, виникають численні складнощі.

Першою державою в Європі, яка легалізувала положення осіб, які перебувають у незареєстрованому шлюбі, стала Швеція в 1987 році, за нею

прослідували Норвегія, Нідерланди, Угорщина, Бельгія, Франція, Португалія та інші держави.

Особливе правове регулювання незареєстрованих шлюбних відносин в деяких європейських країнах цьому питанню присвячені розділи або параграфи у Цивільному або Сімейному Кодексі, такі як: Цивільний Кодекс Франції 1804 р., Цивільний кодекс Іспанії 1889 р., Кодекс Цивільного укладення Німеччини 1896 р., в інших спеціальні закони, такі як: Закон Ірландії від 1.01.2011 р. «Про громадянське партнерство та деяких правах і обов'язках співмешканців»; Закон Каталонії від 15.07.1998 р. «Про незареєстровані союзи»; Закон Швеції від 1.07.2003 р. «Про співмешканців».

Беззаперечним є той факт, що створена на основі незареєстрованого шлюбу сім'я характеризується тими ознаками, що і сім'я в офіційному зареєстрованому шлюбі (народження та виховання дітей, моральної та матеріальної підтримки, співпраці, ведення спільного господарства).

Майно в незареєстрованому шлюбі ділиться так само, як і в зареєстрованому, з одним застереженням – якщо в суді буде доведено факт співжиття. А це, як показує практика, дуже неприємний і тривалий процес. Деякі громадяни сподіваються вирішити проблему за допомогою шлюбного контракту, який можна укласти до реєстрації сімейних відносин. Але шлюбний контракт набирає сили тільки після укладання офіційного шлюбу. Статистика використання шлюбного договору показує, що у 2004 р. було укладено 476 шлюбних договорів, у 2008 р. – 1029, а у 2012 р. – 1357. Спостерігається позитивна динаміка зростання кількості укладених шлюбних договорів, хоча їх кількість все ж таки є незначним у порівнянні з кількістю укладених шлюбів в Україні. У 2012 р. органами державної реєстрації актів цивільного стану України було зареєстровано 278 276 шлюбів. Така ситуація зумовлена недостатністю правових знань в громадян та недосконалістю правового регулювання даних відносин.

Визнання батьківства дитини, яка народилася в незареєстрованому шлюбі, в подальшому стає проблематичною. Якщо чоловік і жінка живуть як одна сім'я, а чоловік не хоче визнати свого батьківства, то така ситуація може вирішитися тільки через суд. Будь-які відносини в суспільстві повинні бути узаконені.

В Сімейному Кодексі України потрібно розширити межі регулювання незареєстрованих шлюбних відносин, щоб повністю захистити шлюбно-сімейних відносин (жінок, які не працюють та займаються домашнім господарством, дітей, які народилися в таких відносинах, непрацездатним і т.д.).

А. Галимшина, А. Штельмах,

II курс спеціальності «Правоведення»

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ПРИЗНАНИЕ ЛИЦА БЕЗВЕСТНО ОТСУТСТВУЮЩИМ

Гражданин как субъект гражданских и других правоотношений (административных, трудовых и др.) приобретает определенные субъективные права и обязанности, которые он должен осуществлять. Если гражданин длительное время отсутствует в месте своего постоянно-

го жительства и место его пребывания неизвестно, могут быть нарушены интересы других лиц: например, кредиторы не могут получить долги, дети и другие иждивенцы остаются без средств к существованию, работодатель лишается работника и не вправе его уволить, и т. д.

С целью защиты интересов третьих лиц, а также для того, чтобы в какой-то мере избавиться от подобной неопределенной ситуации, гражданским законодательством установлена возможность признания гражданина безвестно отсутствующим или объявления его умершим.

Безвестное отсутствие – это факт, в установленном судебном порядке, длительного отсутствия гражданина в месте его постоянного жительства, в том случае, когда не удалось установить место его пребывания.

Согласно ч. 1 ст. 43 ГК гражданин может быть признан судом безвестно отсутствующим, если в течение года в месте его постоянного жительства нет сведений о месте его пребывания, по заявлению заинтересованных лиц. Но само понятие «заинтересованные лица» в законе не определяется. Подразумевается по смыслу закона, что к их числу относятся супруг/а, поскольку такое лицо может быть заинтересовано в расторжении брака в упрощенном порядке; лица, состоящие на иждивении отсутствующего, так как они в случае признания его безвестно отсутствующим приобретают в соответствии с пенсионным законодательством право на пенсию по случаю потери кормильца, а также другие лица, если это необходимо им для защиты нарушенного права или охраняемого законом интереса (например, кредиторы отсутствующего, налоговые органы и т. п.)

День получения последних известий может быть подтвержден предъявлением последнего письма отсутствующего гражданина или другим способом (например, показаниями свидетелей). В случае невозможности установить день получения последних известий о месте нахождения лица началом его безвестного отсутствия считается первое число месяца, следующего за тем, в котором были получены последние известия, а при невозможности установить этот месяц – первое января следующего года (ч. 2 ст. 43 ГК).

Признание гражданина безвестно отсутствующим допустимо при условии, что невозможно установить место его пребывания. Поэтому до рассмотрения дела в соответствующие организации по последнему известному месту пребывания гражданина, месту работы, месту рождения и т. п. посылаются запросы об имеющихся о нем сведениях, опрашиваются его родственники, друзья, иные лица, с которыми он общался. При этом закон не обязывает заинтересованных лиц осуществлять розыск отсутствующего.

На основании решения суда про определения лица безвестно отсутствующим нотариус по последнему месту жительства описывает принадлежащее ему имущество и устанавливает над ним опеку. По заявлению заинтересованного лица или органа опеки и попечительства над имуществом физического лица, место которого неизвестно, опека может быть установлена нотариусом до принятия судом решения об определении его безвестно отсутствующим. Опекун над имуществом физического лица, признанного безвестно отсутствующим, или физического лица, местопребывание которого неизвестно, принимает выполнение гражданских обязанностей в его пользу, погашает за счет его имущества долги,

управляет этим имуществом в ее интересах. По заявлению заинтересованного лица опекун над имуществом физического лица, признанного безвестно отсутствующим, или физического лица, местопребывание которого неизвестно, предоставляет за счет этого имущества содержание лицам, которых они по закону обязаны содержать. Опекун над имуществом прекращается в случае отмены решения суда о признании физического лица безвестно отсутствующим, а также в случае появления физического лица, местопребывание которого было неизвестно. (ст.44 ГК)

Закон не обязывает связывать заинтересованных лиц осуществлять розыск отсутствующего. Судья при подготовке дела к рассмотрению выясняет, какие лица могут предоставить сведения об отсутствующем, а также запрашивает в соответствующие органы по последнему известному месту жительства (милиции, ЖЭО, местного самоуправления) и работы отсутствующего о наличии сведений о этом физическом лице (ст. 248 ГПК). Суд рассматривает дело с участием заявителя, свидетелей, указанных в заявлении, и лиц, которых суд признает нужным допросить (ч. 1 ст. 249 ГПК).

В зарубежных странах романо-германской системы права институт безвестного отсутствия во многом схож с украинским. Отличия составляют главным образом более длительные сроки и особенности судебной процедуры признания лица безвестно отсутствующим. Во Франции, где не предусмотрено объявление лица умершим по безвестному отсутствию, последнее состоит из двух стадий:

а) решение суда, устанавливающее презумпцию безвестного отсутствия;

б) объявление об отсутствии – по истечении 10 лет со дня принятия первого судебного акта. Если же презумпция (стадия «а») не устанавливалась, факт отсутствия может быть удостоверен не ранее чем через 20 лет после того, как о лице перестали поступать какие-либо сведения.

В странах англосаксонской правовой системы (в том числе США) института признания лица безвестно отсутствующим в том виде, в каком существует в праве стран континентальной Европы, нет. Решение вопроса о смерти безвестно отсутствующего лица регулируются здесь нормами не материального, а процессуального права.

Следовательно, объявление лица умершим рассматривается как одно из оснований прекращения его правоспособности. Хотя объявление лица умершим влечет за собой такие же правовые последствия, что и естественная смерть, тем не менее оно допускает, что лицо может находиться в живых. Поэтому объявление лица умершим представляет прекращение правоспособности и это служит лишь основанием для ликвидации неясности в правоотношениях этого лица. То есть, правила о признании гражданина безвестно отсутствующим и объявлении его умершим образуют самостоятельные правовые институты, связанные с положением физических лиц, как субъектов гражданских правоотношений.

Если физическое лицо, которое было признано безвестно отсутствующим, появилось или если получены сведения о месте его нахождения, суд по месту его проживания или суд, который вынес решение о признании этого лица безвестно отсутствующим, по заявлению этого лица или другого заинтересованного лица отменяет решение о признании физического лица безвестно отсутствующим (ч.1 ст.45).

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

З появою комп'ютерних технологій та мережі інтернет людство вишло на новий етап розвитку. В інтернеті сучасна людина з одного боку знаходить для себе широке поле для інтелектуальної діяльності, а з іншого – піддає результати своєї діяльності і свою інтелектуальну власність ризику. Завдяки розповсюдженню інформації за допомогою мережі інтернет та легкий доступ до її джерел існує велика можливість порушень. На сьогодні є актуальною проблемою розробка ефективних засобів захисту авторських прав у мережі інтернет. Відповідно до ст 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності. Ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Закон України «Про авторське право і суміжні права» відповідно до ст 8 визначає об'єкти авторського права з переліку таких об'єктів у мережі можуть використовувалися: літературні твори, комп'ютерні програми, ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності. Для того щоб визначити особливості захисту об'єктів авторського права в мережі інтернет необхідно виділити критерії охороноздатності творів. Твір повинен відповідати таким вимогам:

- він має бути оригінальним;
- він повинен бути виражений в відповідній формі.

Законодавство встановлює засоби захисту об'єктів авторського права від їх порушень

Існують такі засоби захисту авторського права:

1)Цифровий підпис він засвідчує належність документа певній особі. Файл носій з вбудованим підписом має усі ознаки документа і може являти собою доказ у суді.

2) Цифрові марки або цифрові водні знаки які вносяться за допомогою програмного забезпечення, яке вбудовує прихований код певного формату. Цифрові водні знаки роблять протиправне використання об'єкта неможливим.

3) Обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в Інтернеті. Це можуть бути бібліотеки, бази даних комерційних сайтів які доступні тільки за попередню плату. Можливе застосування «цифрових конвертів» , що передбачають укладання угоди із власниками тих або інших ресурсів у мережі Інтернет.

4) Методи криптографічного перетворення матеріалів, шифрування, використання якого дозволяє обмежити або повністю виключити використання творів.

Ще один вид засобів захисту авторського права в мережі Інтернет відносять попередження відвідувачів сайту про умови використання інформації та відповідальність за їх порушення; створення стандартних договірних умов контрактів між користувачем та провайдером Інтернету.

Для захисту своїх прав під час розміщення твору у мережі Інтернет автор може, розмістити інформацію про володіння правами на даний твір, вказавши автора, умови використання твору. Також розмістити твір у форматі, який унеможливило його копіювання. Використовувати засоби захисту встановлені у Рекомендація Державної служби інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет. Якщо права автора порушили необхідно звернутися до правопорушника із вимогою про припинення порушення та відновлення авторських прав. Також особа може звернутися до адміністрації сайту з вимогою відновлення своїх авторських прав. У крайньому випадку зупинити порушення авторських прав в мережі Інтернет у судовому порядку.

Для урегулювання цієї сфери відносин необхідно вдосконалити законодавство, внести зміни до кодексів. Наприклад, у владі Нової Зеландії мали набуті чинності положення закону про авторське право, котрі передбачають відключення від Інтернету таких користувачів які порушують чужі авторські права. Але через те, що на етапі прийняття цей законопроект викликав численні спори його відмовилися приймати. Одні із найефективніших є заходи захисту авторських прав у Франції, які регулюються законом HADOPI або «законом трьох попереджень». Згідно з законом провайдер який викрив користувачі у розповсюдженні або скачуванні захищеного авторським правом твору відправляє йому попереджувальний лист. Якщо порушник не припиняє свої дії друге попередження. Якщо попередження порушника не зупинили відключає йому Інтернет на тримісячний строк.

Однак виходячи із вищесказаного можна зробити такий висновок. В умовах науко-технічного розвитку та розвитку сучасних технологій та інформаційного суспільства розширений доступ до будь-якої інформації і об'єктів авторського права. Напевно не всі засоби захисту авторських прав і приклади правового регулювання сфери авторських прав в Інтернеті будуть дієвими. Але саме в умовах науково-технічного прогресу недосконалість законодавства і відсутність надійних засобів захисту створюють умови для піратства. Та можуть виникнути сумніви щодо законів як у Новій Зеландії і Франції у прийнятті подібних в Україні. Тому для регулювання цієї сфери відносин необхідно вдосконалити законодавство та внести зміни до цивільного і кримінального кодексів. Та при розробці відповідних законопроектів законодавці повинні враховувати світовий досвід стосовно розв'язання цієї проблеми.

САМОЗАХИСТ ЯК КАТЕГОРІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Актуальність даної теми полягає тому, що в Конституції України передбачено право на самозахист, яке потребує більш детального дослідження, зокрема, у зв'язку з тим, що в цивільному законодавстві відсутній конкретний, хоча б примірний, перелік способів самозахисту.

Термін «самозахист» використовувався у цивільно-правовій літературі ще з XIX ст., хоча тільки в 70-х роках XX ст., після трансформації у «самозахист цивільних прав», він отримав значення наукового поняття, що має особливий зміст. У сучасних підручниках із цивільного права при розгляді категорії «захист цивільних прав» вже традиційно виділяється питання про їх «самозахист».

Існують юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту. Юрисдикційна форма є зовнішнім проявом спрямована на вирішення правового спору у встановленому порядку діяльності уповноважених органів (загальних судів, третейського суду), наділених правом винесення рішень від імені України, обов'язкових для сторін. Неюрисдикційна – коли, зокрема, особа самостійно використовує надані їй законом або передбачені договором засоби правового захисту. Одним із різновидів такої форми захисту є самозахист.

В ч. 5 ст. 55 Конституції України зазначено, що кожна особа має право будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань. Захист власними діями своїх прав без звернення до юрисдикційних органів отримав у юридичній літературі назву самозахисту. З урахуванням засад диспозитивності, притаманних методу цивільно-правового регулювання, особа, права якої порушені, наділена можливістю самостійно захищатися. Положення про самозахист також знайшло своє законодавче закріплення у ст.19 Цивільного Кодексу України Цивільний Кодекс. Право на самозахист поширюється на випадки, коли порушується право власності та інші речові права. Сама категорія «самозахист» є багатозначною і використовується у нормативно-правових актах представниками юридичної науки та практики в різних значеннях.

Самозахист може здійснюватися за бажанням особи при виборі засобів, але вони не мають суперечити моральним засадам і не мають бути заборонені законом. Засоби самозахисту можуть бути передбачені в законі або в договорі. Відсутність у договорі умови про можливість застосування самозахисту цивільних прав не позбавляє сторін договору права самостійно обрати й застосувати такий спосіб самозахисту на підставі ст.19 ЦК України.

Самозахист є проявом природного права людини на безпеку і, як будь-якому правовому акту, йому належить мати чіткі межі свого здійснення, визначені законодавством, і, як будь-який *legartis* виконаний захист окремого правового блага, він одночасно є втіленням правопорядку в суспільстві. Саме крізь призму цих меж, або навіть їх встановлення державою простежується легалізація та інституціоналізація самозахисту як та-

кого. Відсутність меж означало б можливість віднесення до самозахисту будь-яких дій, які здійснюються особою самостійно. Природне право в такому разі могло захищатися не зовсім правовими засобами або навіть первинними інтуїтивними поведінковими актами. У цьому і проявляється природність права на самозахист. Самозахист не перевищує меж, які встановлені для нього, а тому держава, встановлюючи ці межі, не дозволяє особі, чії права порушені, завдавати дуже велику шкоду, або правильніше буде сказати – неспіврозмірну шкоду особі, яка посягає.

Самозахист розуміється у вузькому та широкому значеннях. У вузькому розумінні самозахист – це вчинення особою не заборонених законом фактичних дій, спрямованих на ненастання або зменшення негативних наслідків порушення. У широкому розумінні самозахист – це вчинення особою не заборонених законом фактичних, а також юридичних дій.

Проаналізувавши дану тему можна дійти висновку, що самозахист, як категорія цивільного права, є надзвичайно важливим у нашому суспільстві. Необхідно доповнити ст.19 Цивільного Кодексу України частиною, де було б наведено невичерпний перелік способів самозахисту. На законодавчому рівні не наведено переліку способів самозахисту це є безумовно, недоліком, але цьому є певне пояснення – в самому законі зазначено, що особа сама вправі вибирати способи самозахисту, навіть якщо вони не зазначені ні в договорі, ні в законі, але якщо вони не порушують прав інших осіб та не перевищують необхідні межі.

А. Іовова, А. Галагуза,
III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

МЕЖІ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНОЇ СПРАВИ СУДОМ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Головною запорукою права на судовий захист була і залишається можливість оскарження і перегляду судового рішення. Судочинство не може обійтися без спеціального способу критики і виправлення судових помилок судами вищих інстанцій. Конституція України, окреслюючи основні засади судочинства, передбачила забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

Касаційне провадження – це так званий «правовий нагляд» за судовими рішеннями. До повноважень суду касаційної інстанції віднесено перегляд справи з питань права, тобто рішення переглядається тільки в правовому аспекті. Наступною особливістю цієї інстанції є те, що предметом її розгляду є рішення, що набрали законної сили .

Відповідно до статті 335 Цивільного процесуального кодексу під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлен-

них у суді першої інстанції. Суд не обмежений доводами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

Юристи-практики наполягають на дотриманні комплексу правил, які дозволять суду касаційної інстанції не виходити за межі перегляду судових рішень, що набрали законної сили. По-перше, перегляд рішень може здійснюватись лише вищестоящим судами, які виступають як наступна інстанція щодо судів, рішення яких переглядаються. По-друге, право на ініціювання такого перегляду не може належати посадовим особам держави, які не брали участі у розгляді справи в суді першої та апеляційної інстанції. По-третє, право порушити провадження щодо перевірки судового рішення повинно бути обмежене певним часом. По-четверте, під час провадження стосовно перевірки рішень, що набули законної сили, не може відбуватися повторний розгляд по суті. Суди повинні мати повноваження лише щодо усунення судових помилок, допущених судами, які попередньо розглядали справу. По-п'яте, усунення судових помилок має здійснюватись по можливості судом, що розглядає скаргу на рішення без передачі справи на новий розгляд до суду першої інстанції. По-шосте, касаційні суди повинні здійснювати перегляд рішень з додержанням права на справедливий судовий розгляд.

Позиція Ради Європи щодо меж розгляду цивільної справи касаційною інстанцією висвітлена у Рекомендації № R(95) щодо введення в дію і покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільним і торговим справам, що прийнята Комітетом Міністрів держав-членів Ради Європи 07.02.1995. Відповідно до вказаного документа питання судового спору вирішуються судом першої інстанції на основі пред'явлених доказів і встановлених фактів. Контроль за діяльністю суду першої інстанції по розгляді цивільної справи в частині права і факту здійснює суд другої інстанції. Звернення до суду третьої інстанції має мати винятковий характер і здійснюватись тільки у справах, які вже розглядались судами двох попередніх інстанцій.

Для забезпечення єдності судової практики Верховний Суд України пропонує надати рішенням та роз'ясненням касаційної інстанції обов'язкового характеру в частині застосування права. Проте для цього необхідно передбачити чіткий механізм контролю.

Верховний суд України пропонує почати реформування порядку касаційного перегляду з уведення майнового цензу для розгляду окремих справ. Відповідний законопроект пропонує переглядати в касаційному порядку тільки ті цивільні справи, ціна позову яких є більше п'ятдесяти мінімальних заробітних плат. У зв'язку із запропонованими змінами виникає питання в якій спосіб усувати судові помилки у справах, які не мають майнового характеру. Це питання необхідно врегулювати в законопроекті. Крім того, запропоновано відкривати касаційне провадження лише за умови істотного порушення норм права або необхідності забезпечити єдність судової практики. В законопроекті поняття «істотного порушення» не розтлумачено. Проте за відсутності цього визначення запропоновані зміни не оптимізують роботу касаційної інстанції, а лише створюють простір для суддівського свавілля. Для забезпечення єдності судової практики Верховний

Суд України пропонує надати рішенням та роз'ясненням касаційної інстанції обов'язкового характеру в частині застосування права. Проте для цього необхідно передбачити чіткий механізм контролю. Відповідно до чинного процесуального цивільного законодавства під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої та апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, які не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Касаційний суд перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції. Причому суд не обмежений доводами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи було виявлене неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

Враховуючи це, можна зробити висновок, що необхідно передбачити чіткий механізм контролю, адже існуюча модель касації не є досконалою і потребує модернізації в частині звуження меж перегляду.

А. Капустіна,

*II курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

За останні десятиріччя багато країн світу ознаменувалися істотним зрушенням в розумінні рівності потенційних можливостей чоловіків і жінок та забезпечення гендерної рівності в суспільстві. Особливо в таких галузях як : економічна, політична та освітня. Саме тому, головна стратегія розвитку європейських держав у ХХІ сторіччі це формування особистості чоловіка та жінки та їх правова збалансованість у суспільстві.

Як невід'ємна складова демократичного розвитку будь-якого суспільства є неупереджене ставлення до особи незалежно від статі . Проблему рівності в будь-якій сфері не можна розглядати поза межами права, оскільки саме право розуміють як рівною мірою свободу всіх і кожного – і чоловіка, і жінки. Україна, яка обрала стратегію європейського вибору, перебуває на етапі становлення та розвитку гендерних досліджень у праві, активного прийняття законодавчих актів, які регулюють різні види суспільних відносин щодо запровадження стандартів рівності прав і свобод жінки й чоловіка, проведення експертиз нормативно-правових актів щодо прихованої гендерної дискримінації.

Одним із проявів принципу рівності є рівність чоловіків і жінок, що дістав назву «принцип гендерної рівності». У правовій державі «гендерна рівність» функціонує як складова загального принципу рівності, яка заснована на природно-правовій концепції, вона водночас є відмінною від інших структурних елементів принципу юридичної рівності, зокрема, рівності не-

залежно від віку, національності, раси, тому що в юридичному вимірі має два аспекти: рівні права та рівні можливості .(ст.24КУ)

Теоретично, принцип рівності незалежно від статі та формулювання проблеми гендерної рівності зумовлює початок нового етапу в розвитку прав особи. На базі вже існуючих політичних, економічних та соціальних прав виникає нове покоління прав, яке має гендерний вимір: права особи-жінки та права особи-чоловіка. Жінка й чоловік є рівними, але й відмінними, і вони рівноправні у своїй відмінності. Їхні відмінності – це особливості тієї чи іншої статі, і їх потрібно враховувати шляхом надання жінкам і чоловікам особливих груп прав і відповідних механізмів для реалізації цих прав. Водночас особливості жінки та чоловіка не мають бути протиставлені й використані для побудови соціальної ієрархії.

Для подолання гендерної асиметрії потрібна системна правова корекція соціально-правового статусу жінки та чоловіка. Неможливо досягти гендерної рівності винятково шляхом надання жінці рівних із чоловіком прав. Хоча саме цей напрям державної політики має бути пріоритетним у громадсько-політичній сфері. Водночас у соціальній сфері окремі «жіночі» права мають бути надані також чоловікам – право брати відпустку для догляду за дитиною, право на відповідні соціальні пільги, пов'язані з доглядом та вихованням дитини тощо. Крім того, певні особливі права мають бути надані і жінкам, і чоловікам. Це пов'язано передусім з відмінністю їхньої репродуктивної функції.

В юридичній практиці гендерна проблематика має бути значно розширена. Встановлення гендерної рівності в концептуальному та теоретичному аспектах не зводиться до сфери захисту прав жінок. Ця проблематика охоплює захист прав особи. Нині більшість заходів, що здійснюються для досягнення гендерної рівності, стосуються переважно специфічних потреб жінок, навіть у разі, коли ці заходи мають за мету виправлення порушень рівноваги у становищі жінок і чоловіків. Заходи, зосереджені лише на розв'язанні проблем жінок, призводять до концентрації гендерної проблематики тільки у специфічних сферах, що перешкоджає комплексному здійсненню гендерної політики. У положеннях Пекінської декларації йдеться про необхідність досягнення всебічної участі чоловіків у всіх зусиллях із досягнення рівності. У сфері гендерної рівності неможливо досягти успішних результатів стосовно однієї статі, не досягши таких самих результатів щодо іншої. Рівність передбачає рівний статус обох статей. Результатів можна досягнути лише спільними діями і лише в разі, якщо все суспільство акцептує права жінок.

Також безпосередній аспект гендерних процесів із правами особи зумовлений низкою об'єктивних соціально-економічних і політичних чинників. Наприклад, в умовах слабкого економічного зростання, в часи загального збідніння населення або ж у стані війни чи збройного конфлікту відбувається загальне порушення прав особи і за цих обставин гендерні права є особливо незахищеними. Коли людина позбавляється свого фундаментального права на життя, на гідні умови існування, то захисту рівності у правах жінки й чоловіка відводиться другорядне значення. Однак саме в таких несприятливих умовах життя, коли діє право сили, а не сила права, найбільше потерпає соціально слабша особа, якою зазвичай виявляється жінка.

Тож, гендерні відносини безпосередньо залежать від загального стану дотримання прав особи в державі. Водночас у державах із низьким рів-

нем економічного розвитку реалізується лише одна складова гендерної рівності – формальна, коли рівні можливості у становищі прав жінок і чоловіків є закріпленими де-юре, а брак ресурсів для запровадження спеціальних заходів щодо реалізації цих положень – де-факто.

Гендерний підхід дає змогу оцінити ефективність законодавства – наскільки повно воно відтворює соціальні потреби жінок і чоловіків; відстежувати інституціональні механізми – економічні, управлінські, організаційні заходи, що забезпечують виконання законів, і, зрештою, відстежувати реалізацію основних прав жінок у контексті прав особи.

Будь-яка політика, особливо гендерна, спрямована на реалізацію інтересів громадян – жінок і чоловіків, сформованих у контексті певних цінностей та потреб. Державна влада має безперечно право пропонувати суспільству цінності й примушувати визнавати їх як соціальні норми, однак інтереси, які реалізує державна політика, мають бути ідентичними інтересам розвитку суспільства.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності України за останні роки стала політика гендерної рівності. Однак поширення гендерних знань, яке почалося в Україні, не розподіляється рівномірно. Для реалізації успішного праворозуміння цього явища необхідна подальша інтеграція гендерних досліджень у системі вищої освіти України, розвиток гендерно збалансованих навчальних планів шляхом запровадження нових знань про жінок у традиційні соціальні та гуманітарні дисципліни, що потребує змін в ідеології вищої освіти в країні.

Звичайно, реалізацію якісно нового гендерного підходу в освіті та державі нині можна вважати першочерговим завданням формування гендерного паритету та гендерної політики в нашій державі.

В. Козаченко,
II курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Правовий інститут шлюбного договору (контракту) з'явився в країнах колишнього СРСР порівняно недавно, але впевнено набуває популярності. Все більше подружніх пар, одружених і тих, хто виявив намір вступити в шлюб, незалежно від свого матеріального становища і наявності на момент складання шлюбного договору дорогого майна намагаються врегулювати свої матеріальні взаємини з допомогою шлюбного договору.

Шлюбний контракт виник тисячі років тому в Стародавній Греції і Римі чоловік і жінка, перш ніж створити сім'ю, оформляли угоду, де описували свої майнові відносини, відразу обговорюючи також і питання спадкоємства в майбутньому спільно нажитого майна. Це вважалося нормальним, так само як і «страховка», яка була дуже поширена. У наступні часи «священний союз» регулювався виключно церквою.

Відновлення інституту шлюбного контракту знову почалося лише наприкінці XVIII – початку XIX століття у Франції, Англії, Німеччині, Австрії.

Контракт набуває юридичну силу з того моменту, коли на зміну церковному приходиться так званий світський шлюб.

Зараз шлюбний контракт найбільш поширений у країнах Західної Європи, Америці та Канаді (наприклад, в США кожна п'ята, а у Франції кожна третя пара при вступі в шлюб укладає шлюбний контракт). Такою популярністю він зобов'язаний потужним феміністичним рухам і боротьбі «слабкої половини» за свої права, рівноправність чоловіка і жінки у шлюбі.

В Україні, радянський період, шлюбно-сімейні майнові відносини подружжя регулювалися лише законом. Будь-які угоди з управління та розпорядження спільним майном суперечили закону і були недійсними. Головною причиною цього було те, що майно подружжя в основному складали предмети споживання (одяг, меблі тощо), тому «ділити», як правило, було нічого. І, крім того, передбачалося, що в радянській сім'ї духовне начало переважає над матеріальним. Однак, з розвитком відносин приватної власності ситуація змінилася. З'явилися сім'ї, що володіють значними прибутками, у яких виникла потреба захистити своє багатство, свій капітал. Так в 1992 році в статті 27-1 Кодексу про шлюб та сім'ю були внесені зміни і громадяни України отримали можливість укласти шлюбний контракт.

З прийняттям Сімейного кодексу України та вступом його в силу позбавилося нормативно-правове регулювання сімейно-правових відносин, у тому числі і регулювання їх за допомогою договорів. Так, відповідно до ч.2 ст. 7 Сімейного Кодексу України, сімейні відносини можуть бути врегульовані домовленістю (договором) між їх учасниками.

Шлюбний договір укладається, коли наречений і наречена хочуть заздалегідь визначити межі своїх прав і обов'язків як під час шлюбу, так і в разі його розірвання.

Шлюбний договір може бути укладений ще до одруження, але в дію вступає тільки після укладення офіційного шлюбу та затвердження документа у нотаріуса.

Шлюбний договір регулює лише майнові відносини. Договір не регулює обов'язки подружжя любити один одного, зберігати подружню вірність, не зловживати алкогольними напоями і т.п.

Майнові відносини подружжя регулюються на їх спільний розсуд. Укладаючи шлюбний договір, подружжя може: встановити режим спільної, часткової або роздільної власності на все майно подружжя, на його окремі види або на майно кожного з подружжя; визначити частку кожного з подружжя в належить їм майно; визначити майно, яке буде передано кожному з подружжя у разі розірвання шлюбу; визначити порядок несення сімейних витрат, а також будь-які інші положення, що стосуються майнових відносин подружжя, але не суперечать закону і не обмежує інтереси іншого з подружжя (наприклад, дружина з маленькою дитиною на руках при розлученні обов'язково повинна отримувати аліменти і т.д.).

Виходячи з сказаного вище, практика укладання шлюбних договорів поки ще не знайшла широкого застосування в нашій країні. Цьому сприяли різні фактори: виникнення інституту шлюбного договору тільки в 1992 році, в світовій практиці цей інститут виник ще в XVIII столітті; відсутність давніх традицій складання шлюбних договорів та судової практики з приводу спорів, що виникають з цього договору; невжиття радянських поколінням цього договору, тому вони все життя прожили без подібних договорів і т.д. Однак,

незважаючи на перераховані вище негативні причини, які не дають широкого розповсюдження шлюбного договору, існують і позитивні фактори, наприклад: шлюбний контракт є відмінним стримуючим фактором, який підвищує ступінь відповідальності подружжя.

*М. Кожевникова,
II курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ЛЮДЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Проблема социальной защиты людей с ограниченными возможностями в Украине с каждым годом не теряет своей актуальности. Безусловно, большинство граждан различных категорий общества постоянно чувствуют необходимость в социальной поддержке. Но среди таких людей особо выделяются инвалиды и их семьи.

Рассмотрение социальной политики в отношении инвалидов невозможно без анализа самого понятия «инвалид» или «лицо с ограниченными возможностями». Согласно Закону Украины от 21 марта 1991 года № 875-XII «Об основах социальной защищенности инвалидов в Украине» инвалидом является лицо со стойким расстройством функций организма, обусловленным заболеванием, следствием травм или врожденными дефектами, которые приводят к ограничению жизнедеятельности, к необходимости в социальной помощи и защите. Ограничение жизнедеятельности – это полная или частичная утрата лицом способности или возможности осуществлять самообслуживание, самостоятельно передвигаться, ориентироваться, общаться, контролировать свое поведение, обучаться и заниматься трудовой деятельностью.

Инвалидность как мера потери здоровья и признания лица инвалидом определяется путем экспертного обследования в органах медико-социальной экспертизы (МСЭ) Министерства здравоохранения Украины. В зависимости от степени нарушения функций организма и ограничения жизнедеятельности устанавливаются первая, вторая, третья группы инвалидности, а лицам в возрасте до 16 лет – категория «ребенок-инвалид».

Различают следующие виды инвалидности:

- общие заболевания;
- трудовое увечье;
- профессиональное заболевание;
- инвалидность с детства;
- инвалиды с детства вследствие ранения (контузии, увечья);
- инвалидность, связанная с боевыми действиями в период Великой Отечественной войны; инвалидность, связанная с аварией на Чернобыльской АЭС, последствиями радиационных воздействий и непосредственным участием в деятельности подразделений особого риска.

С каждым годом в Украине возрастает количество людей с ограниченными возможностями. При этом показатели реабилитации ин-

валидов остаются на низком уровне и не превышают 2,3 % при повторном обследовании. А за последние 5 лет количество инвалидов в Украине выросло на 5,5% и на начало 2014 г. на учете состояло около 2,6 млн. человек с ограниченными возможностями, что составляет почти 6% общей численности населения. В то же время, по неофициальным подсчетам, 15% населения Украины являются инвалидами.

Следует отметить, что в Украине действуют государственные органы, которые осуществляют государственное управление в области обеспечения социальной защищенности инвалидов.

Центральный орган исполнительной власти по вопросам труда и социальной политики совместно с другими министерствами и другими центральными органами исполнительной власти, органами местного самоуправления, общественными организациями инвалидов осуществляет разработку и координацию долгосрочных и краткосрочных программ по реализации государственной политики в отношении инвалидов и контролирует их выполнение. Центральный орган исполнительной власти по вопросам труда и социальной политики с учетом мнения общественных организаций инвалидов может входить в Кабинет Министров Украины с предложениями по совершенствованию законодательства по проблемам инвалидности, способствует развитию сотрудничества государственных и общественных организаций с зарубежными странами в области социальной защищенности инвалидов.

Финансирование мероприятий по социальной защищенности инвалидов и детей-инвалидов осуществляется Фондом социальной защиты инвалидов, а также органами местного самоуправления по местным программам социальной защиты отдельных категорий населения за счет средств местных бюджетов. Положение о Фонде социальной защиты инвалидов утверждается Кабинетом Министров Украины с учетом предложений всеукраинских общественных организаций инвалидов.

Бюджет Фонда социальной защиты инвалидов формируется за счет средств государственного бюджета, благотворительных взносов, добровольных пожертвований и других поступлений. Органы местного самоуправления имеют право образовывать целевые фонды социальной помощи инвалидам, которые являются составляющей специального фонда соответствующего местного бюджета. Порядок и условия расходования средств этих фондов определяются органами местного самоуправления с учетом предложений общественных организаций инвалидов.

Согласно данным специалистов Евросоюза, которые провели исследование в Украине, у людей с ограниченными возможностями есть немалые проблемы. Так, еврокомиссар по правам человека Томас Хаммарберг не раз заявлял о том, что в Украине нарушаются права инвалидов.

Проблемы, с которыми сталкиваются люди с ограниченными возможностями, главным образом, заключается в отсутствии специального оборудования, которое позволяет таким людям передвигаться и вести полноценный образ жизни. В странах ЕС давно работают специальные правила и нормы проектирования, без которых ни одно сооружение не принимается муниципальными властями. Но, к сожалению, в отличие от многих развитых государств общественные места в Украине в большинстве

случаев не приспособлены для посещения их людьми с ограниченными возможностями. Значительное количество необорудованных для нужд инвалидов подземных переходов, отсутствие подъемных механизмов и звуковых сигналов светофоров – всего лишь ничтожно малая часть перечня препятствий, с которыми им приходится сталкиваться ежедневно. Проблема социальной интеграции инвалидов в Украине стоит очень остро. На сегодняшний день, в то время как наука шагнула далеко вперед и новые технологии направлены на помощь для обеспечения нормальной жизнедеятельности людей с ограниченными возможностями, инвалиды в Украине находятся в полной изоляции. Нет ничего такого, за что можно похвалить власть. Единственное, что можно отметить – это появление автобусов и троллейбусов с низким полом. Но опять-таки добраться до такого транспортного средства у инвалидов – колясочников практически нет возможности. Инвалиды по зрению тоже не могут передвигаться без посторонней помощи – опасность подстерегает их на каждом шагу. Так, например, в Украине не так много перекрестков, оборудованных устройствами звуковых сигналов (да и те не всегда исправны), подходы к станциям метро загружены торговыми павильонами, а платформы «подземки» без выступающих ограничительных линий могут стать платформами отправления на тот свет.

Но, несмотря на все вышеизложенное, нельзя не упомянуть о том, что Украина сделала шаг вперед навстречу с борьбой за защиту прав людей – инвалидов.

Кабинет министров утвердил Государственную целевую программу «Национальный план действий по реализации Конвенции о правах инвалидов» на период до 2020 года. Соответствующее постановление № 706 Правительство приняло 1 августа 2012 года. В рамках программы для инвалидов были обустроены объекты общественного и гражданского назначения, транспорт, а также были обеспечены средства реабилитации и открыты новые рабочие места.

Цель программы – привести национальное законодательство в соответствие с Конвенцией, обеспечить доступ инвалидов к объектам общественного и гражданского назначения, благоустройства, транспортной инфраструктуры, дорожного сервиса, транспорта, информации и связи, а также с учетом их индивидуальных возможностей, способностей и интересов – к образованию, труду, культуре, туризму, физической культуре и спорту, совершенствование порядка проведения медико-социальной экспертизы инвалидов, проведение реабилитационных мероприятий и предоставление социальных услуг, расширение перечня таких мероприятий и услуг, привлечение представителей общественности к участию в реализации прав и удовлетворению потребностей инвалидов, улучшении условий их жизнедеятельности, а также обеспечение развития международного сотрудничества в сфере реализации прав и удовлетворения потребностей инвалидов.

Также, нельзя не упомянуть о том, что в Украине ввели институт Уполномоченного Президента Украины по правам людей с инвалидностью – Указом от 1 декабря 2014 года № 902/2014, в соответствии с требованиями Конвенции ООН о правах инвалидов и Конституции Украины. Этот указ вступил в силу со дня его опубликования. 3 декабря, президент

України Петр Порошенко назначил Валерия Сушкевича Уполномоченным Президента по правам людей с инвалидностью. Соответствующий указ № 911/2014 президент подписал в ходе встречи с людьми с ограниченными возможностями. Среди приоритетных задач Уполномоченного – внедрение международных стандартов интеграции людей с инвалидностью в жизнь общества, воспитание уважения к особенностям этих людей. Важно отметить, что Президент Украины Петр Порошенко подчеркивает необходимость изменения отношение общества к людям с ограниченными возможностями.

«Я не хочу, чтобы в Украине больше использовалось слово «инвалид». Я хочу, чтобы отношение было такое, как в странах Европейского Союза», – заявил Глава государства.

Согласно документу, на Уполномоченного возлагается осуществление конституционных полномочий по обеспечению соблюдения прав и законных интересов людей с инвалидностью. В частности, он будет заниматься вопросами обеспечения надлежащих условий для реализации гражданских, социальных, экономических и культурных прав и законных интересов людей с инвалидностью, в том числе тех, которые получили инвалидность в зоне проведения АТО, инвалидов войны.

Опираясь на все вышесказанное, можно прийти к выводу, что вечный вопрос «Кто виноват?» как всегда остается открытым. Тем не менее очевидно, что никто – ни государство, ни общество – не должен забывать о необходимости помогать людям с ограниченными возможностями и перекладывать свою ответственность на других.

К. Лапініс, Б. Малий,

III курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

СПІРНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до вимог статей 8, 55, 124 Конституції України, ст.16 Цивільного кодексу України, ст.3 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) кожному гарантується судовий захист його порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та законних інтересів. Реалізація права на судовий захист багато в чому залежить від належного правового механізму.

Разом з тим пред'явлення позову, його позитивне вирішення не завжди є гарантією того, що позивач може одержати реальне виконання своїх позовних вимог.

Відбувається це найчастіше внаслідок відсутності у відповідача необхідних для виконання рішення суду грошових коштів чи іншого майна, які відповідач, передбачаючи можливість настання для нього певних негативних наслідків, намагається до моменту постанови судового рішення будь-яким чином відчужити.

Саме одним із недоліків судового способу захисту порушеного права є його фактична неоперативність, що ініційована вимогою суворого дотримання цивільної процесуальної форми. Через це розгляд справи може і за-

тягнулися, що спричинить негативні наслідки для особи, яка постраждала від цивільного правопорушення, або навіть станеться так, що розгляд справи взагалі втратить будь-який сенс.

Отож на запобігання виникнення таких та подібних випадків, зумовлених несумлінною поведінкою відповідача, й спрямовано застосування такого інституту цивільного процесуального законодавства, як забезпечення позову, порядок застосування якого визначений статтями 151–155 ЦПК України.

Забезпечення позову – це заходи цивільного процесуального припинення дій, які можуть утруднити виконання майбутнього рішення суду чи зробити його виконання неможливим. Вони повинні гарантувати можливість реалізації позовних вимог у разі задоволення позову. Вони застосовуються лише до позовів про визнання і про присудження. Забезпечення можливе як по первісних, так і по зустрічних позовах. Воно може провадитися в будь-якій стадії процесу, починаючи від порушення справи і закінчуючи виконавчим провадженням.

Забезпечення позову не порушує принципів змагальності і процесуального рівноправ'я сторін. Мета забезпечення позову – це хоча і негайні, проте тимчасові заходи, направлені на недопущення утруднення чи неможливості виконання судового акта, а також перешкодження спричинення значної шкоди заявнику. При цьому забезпечення позову може бути оскаржено, може бути прийнято зустрічне забезпечення, заміна виду забезпечення позову, скасування заходів забезпечення позову тим же судом, відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову. За своєю природою заходи забезпечення позову в цивільному процесі мають тимчасовий характер і зберігають свою дію до фактичного виконання судового акта, яким закінчується вирішення спору по суті. У разі відмови в позові, залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі заходи забезпечення позову зберігають свою дію до набрання законної сили відповідного судового рішення (ч. 6 ст. 154 ЦПК України).

Разом з тим, існують думки про те, що вжиття заходів забезпечення позову не надає відповідачу достатніх гарантій того, що вжиті судом заходи забезпечення позову будуть обґрунтованими і правомірними (зокрема, при порушенні справи про банкрутство і ведення процедури зовнішнього керівництва), оскільки порушується загальноправовий принцип вислухувати дві сторони і відсутні процесуально-правові гарантії для реалізації права на справедливий і публічний розгляд справи (п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод).

Зіставивши такі діаметрально протилежні думки, вважаємо, що оскільки базові конституційні принципи даний інститут не порушує, і не забуваючи про право відповідача оскаржити ухвалу про забезпечення позову, такий інститут має право на існування.

Частина 4 ст. 151 ЦПК містить положення про те, що за заявою заінтересованої особи суд може забезпечити позов і до подання позовної заяви з метою запобігання порушення права інтелектуальної власності. До заяви про забезпечення позову повинні додаватися документи та інші докази, які б підтверджували, що саме ця особа є суб'єктом відповідного права інтелектуальної власності і що її права можуть бути порушені у разі невжиття заходів забезпечення позову.

Відповідно до ч. 1 ст. 151 ЦПК заходи щодо забезпечення позову можуть судом вживатися лише за заявою осіб, які беруть участь у справі, тобто не лише за заявою позивача, а й і відповідача, і третіх осіб, якщо заявлені самостійні вимоги щодо предмета спору.

Дуже позитивним є зазначення певного змісту заяви про забезпечення позову (ч. 2 ст. 151 ЦПК України). У цій заяві мають бути викладені причини, у зв'язку з якими потрібно забезпечити позов, вид забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності, а також інші відомості, потрібні для забезпечення позову. У разі невідповідності заяви встановленому законом змісту, така заява повертається заявнику (ч. 8 ст. 153 ЦПК України). Це не позбавляє заявника права оскаржити цю ухвалу (п. 3 ст. 293 ЦПК України) або, усунувши недоліки заяви, повторно подати заяву про забезпечення позову.

У цивільному процесуальному законодавстві не визначено, які саме заходи можуть бути вжиті для забезпечення певних позовних вимог, а тому це питання вирішує безпосередньо суд, виходячи з конкретних обставин кожної справи.

Відповідно до вимог чинного ЦПК такими заходами можуть бути ті, які вказані у ч. 1 ст. 152 ЦПК, а також положення ЦПК дозволяють суду у разі необхідності застосовувати інші види забезпечення позову, вимагаючи лише, щоб вони були співмірними із заявленими позивачем вимогами. Проте траплялись випадки, коли суд самостійно вирішував, який саме захід забезпечення позову варто застосувати., такі приклади наводить Луспенік Дмитро, суддя судової палати з цивільних справ Апеляційного суду Харківської області, кандидат юридичних наук у своїй статті «Практика розгляду судами заяв про забезпечення позовів при вирішенні спорів у цивільному судочинстві: спірні питання».

Ми теж вважаємо це грубою помилкою! При застосуванні заходів забезпечення позову в суду немає повноваження самостійно вибирати або змінювати вид таких заходів, він повинен або задовольнити те клопотання, що заявлене, або відмовити.

Нерідко сторони використовують заходи забезпечення позову для вирішення проблем, які не стосуються предмету позову, і, на жаль, суди такі заяви задовольняють.

Вирішуючи питання про забезпечення позову, залежно від застосованого способу його забезпечення, суддя або суд може вимагати від заявника відповідних гарантій відшкодування збитків, які можуть виникнути внаслідок застосування заходів по забезпеченню позову.

Такою гарантією може бути внесення предмету застави, за рахунок якого у першу чергу і здійснюється відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову.

Таким чином, законодавець встановленням права на відшкодування збитків, пов'язаних із виконанням ухвали про забезпечення позову, захищає права та інтереси особи, яка необґрунтовано з вини особи, на користь якої були вжиті заходи забезпечення позову, зазнала збитків.

Однак положення ЦПК не достатньо розкривають питання відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, що породжує багато питань у судовій практиці.

Загалом, не достатньо чітке врегулювання, можливість на власний розсуд, без будь-яких критеріїв обрати захід забезпечення позову, врахо-

вуючи людський фактор, можна дійти висновку – що інститут забезпечення позову є недосконалим, у судовій практиці досить часто допускаються помилки, саме щодо застосування цього інституту і тому законодавцю варто звернути увагу на цей спірний момент для забезпечення прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин.

*К. Мажаєва,
II курс спеціальності «Правознавство»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ РАСТОРЖЕНИЯ БРАКА

Актуальность данной темы заключается в том, что брак есть началом семьи, он связан преимущественно с рождением детей и их воспитанием, и по этой причине государство не может оставить его вне правовой регламентации в противовес дружбе, которая такой регламентации не подлежит. В последние года специалисты, особенно демографы, чаще стали обращать внимание на специфику положения в нашем обществе неполных семей. Хотя развод в наши дни является общераспространенным явлением, вряд ли такой опыт можно назвать обыденным. Во многих случаях развод отнимает у людей больше физических и душевных сил, чем любой другой тип стрессовой ситуации. Брошенных и разведённых людей чрезвычайно много в больницах для душевнобольных, у таких людей большая вероятность смерти от сердечно-сосудистых заболеваний.

По данным государственного комитета статистики в Украине в 2010 году на каждые два брака приходится один развод: в январе-августе в стране было зафиксировано 195 225 браков и 93 539 разводов. И с каждым годом эта статистика растёт.

Семейный кодекс Украины устанавливает порядок расторжения брака:

- судебный
- органах РАГС.

Расторжение брака на основании волеизъявления одного или обоих супругов является проявлением принципа свободы брака и равенства супругов, закреплённого в ст. 51 Конституции. Так как вступление в брак осуществляется добровольно и свободно, то никто не может быть принужден к сохранению супружеских отношений, если их основа утрачена. При этом расторгнуть можно только брак, заключённый в законном порядке, с соблюдением всех оснований и условий его заключения, а именно действительный брак.

Закон не устанавливает перечня причин расторжения брака. Такие причины могут быть различными.

К примеру, ч. 2 ст. 49 СК предусматривает, что нежелание мужа иметь ребенка или неспособность его к зачатию ребенка может быть причиной расторжения брака. Но ч. 2 ст. 50 СК закрепляет, что отказ жены от рождения ребенка или неспособность ее к рождению ребенка также может быть причиной расторжения брака.

Момент расторжения брака определён с учётом применявшегося порядка расторжения брака, органах РАГС или в суде. Если брак расторг-

ется в органе РАГСa, то согласно ч.1 ст.114 он считается прекращённым со дня вынесения органами РАГСa соответствующего постановления.

Срок регистрации расторжения брака не ограничивается (расторгнутого в судебном порядке) в органе РАГСa и по новому Семейному кодексу. Статья 115 СК Украины указывает лишь обязанность бывших супругов зарегистрировать расторжение брака на основании решения суда в органе РАГСa. Государственная регистрация расторжения брака в данном случае носит лишь удостоверительный характер.

Правовые последствия расторжения брака состоят в прекращении на будущее время имущественных и личных правоотношений, существовавших между супругами во время брака. При этом одни правоотношения прекращаются сразу после развода, другие могут продолжаться либо по желанию супруга:

1. Один из ярких примеров, это сохранение брачной фамилии ст.113 СК Украины, либо в силу прямого установления закона.

2. Или в силу закона (ст. 76 СК Украины) нуждающийся нетрудоспособный супруг сохраняет право на получение содержания от бывшего супруга, если он стал нетрудоспособным до расторжения брака или в течение года с момента расторжения брака.

С расторжением брака перестает действовать законный режим имущества супругов(режим их общей собственности, но с условия, что супруги разделили совместно нажитое в браке имущество). Если супруги не разделили совместное имущество, то и после развода оно продолжает оставаться общим с соответствующим правовым режимом, поскольку оно было нажито во время брака. К требованиям разведенных супругов о разделе совместного имущества применяется трехлетний срок исковой давности. В связи с расторжением брака не будет действовать установленная в СК Украины презумпция согласия супруга на совершение сделки по распоряжению общим имуществом другим супругом. Для совершения одним из разведенных супругов сделки по распоряжению общим имуществом необходимо ясно выраженное согласие другого собственника имущества.

С расторжением брака супругами теряют права, предусмотренные иными отраслями права: право на пенсионное обеспечение в связи с потерей супруга по установленным законом основаниям; право на получение наследства по закону после смерти бывшего супруга и др. Однако расторжение брака, прекращающее правоотношения между супругами, не влечет за собой прекращение правоотношений между родителями и детьми.

После расторжения брака и получение Свидетельства о расторжении брака лицо имеет право на повторный брак.

Женщина и мужчина после расторжения брака имеют право подать к столу суда заявление о возобновлении их брака при условии, который ни один из них не находился после этого **в повторном браке**. На основании решения суда о возобновлении брака и аннулирование записи акта о расторжении брака государственный орган РАГСa выдает новое Свидетельство о браке, в котором день регистрации брака по желанию супругов может быть определен днем первой его регистрации или днем вступления в силу решением суда о возобновлении брака.

Исходя из работы, можно сделать такой вывод. После расторжения брака за людьми, которые состояли в нём, остаются определённые

права и в некоторых случаях (которые предусмотрены законами СК и ГК Украины) обязанности. Так же закон предусмотрел нюансы, если кто-то из супругов не дееспособен, не трудоспособен или с кем-то из них остался ребёнок и т.д. В других случаях предусмотренных законом, нам поможет разобраться Семейный или Гражданский кодекс Украины. И по статистике указанной в начале статьи мы увидели, сколько разводов в нашей стране и теперь понимаем всю актуальность этой темы. Но так же мы теперь можем знать и последствия расторгнутого брака.

*М. Нікішина, М. Киянська,
II курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Науково-технічний прогрес та пов'язані з ним докорінні зміни в кінці ХХ – на початку ХХІ століття в економіці, політиці, соціальній структурі спричинили необхідність переосмислення та вирішення проблеми охорони та захисту інтелектуальної власності. Інтернет, як соціально – правове поняття, зачіпає найрізноманітніші сфери життєдіяльності людини, в тому числі і цивільно-правові відносини.

На сьогоднішній день однією з основних проблем в Україні та світі, пов'язаних з використанням мережі Інтернет, є захист авторських та суміжних прав, оскільки будь – які дії користувачів мережі (перегляд веб-сторінок, збереження їх вмісту в пам'яті комп'ютера, копіювання текстів, зображень, звукозаписів) включають використання об'єктів авторсько – правової охорони.

Тому, актуальність детального розгляду всіх проблем, пов'язаних з охороною матеріалів, розміщених в Інтернеті, є очевидною.

Питанню захисту авторського права в мережі Інтернет зараз приділяється багато уваги, але сьогодні не існує єдиного розуміння сутності проявів цього явища та засобів його стримування.

Дослідники особливостей захисту авторського права у мережі Інтернет виділяють основні проблеми захисту авторського права, що викликані розвитком інформаційних технологій:

1. Відсутність законодавства та правова невизначеність у регулюванні даної сфери відносин.
2. Відсутність чітко визначених кордонів використання об'єктів авторського права
3. Фактична неможливість чіткого простеження ким і як буде використаний певний об'єкт авторського права.
4. Стабільно велика кількість порушень авторського права, через відсутність дієвих механізмів захисту авторського права.

Нормативне регулювання авторського права в Україні здійснюється Цивільним кодексом та Законом України «Про авторські та суміжні права». Відповідно до цього Закону, під його дію підпадають авторські права на літературні, наукові, науково – популярні, публіцистичні та інші твори, твори образотворчого мистецтва, музичні твори та їх виконання, сценічні твори та їх виконання, комп'ютерні програми та бази даних. згідно з нещодавно вне-

сеними доповненнями, розміщення твору в цифровому вигляді в Інтернеті вважається публікацією твору або його поширенням і потребує дозволу автора. такі дії можуть бути оскаржені в суді з вимогою відшкодування моральної шкоди та завданих моральних збитків (упущеної вигоди).

Не зважаючи на це, правове регулювання захисту авторських прав у мережі Інтернет, є досить недосконалим. Розміщення об'єктів суміжних і авторських прав у мережі Інтернет згідно з Законом України «Про авторське право та суміжні права» повинне відповідати двом умовам: 1) доступність для публіки у будь-який час 2) доступність для публіки з будь-якого місця. За нормами Цивільного Кодексу України такими умовами є: доступ для невизначеного кола осіб, відображення інформації у загальнодоступних електронних системах. Недотримання цих умов виключає охорону об'єкта авторських прав, залишаючи охорону лише в межах субправочинності відтворення. Але на практиці уникнути вказаних умов мов не стануть жодних складнощів.

Для захисту порушених прав в мережі Інтернет передбачена певна система дій суб'єктів. При виявленні порушених прав, автор самостійно або через уповноважену особу завжди може звернутися до суду з метою захисту своїх прав, та вимагати компенсації за використання об'єкту інтелектуальної власності без його відома, а також за втрачену у зв'язку з цим певну вигоду матеріального характеру. Далі згідно статті 52 Закону України «про авторське право і суміжні права» автор має право звернутися до суду для захисту своїх законних прав та інтересів.

На цьому етапі виникають труднощі з ідентифікацією відповідача. Ним може бути як власник домену, так і сам провайдер, який дозволив на своєму сервері розміщення домену, що став віртуальною територією порушення авторського права. Однак його виявлення можливе лише у випадку наявності інформації про фізичну або юридичну особу, що є адміністратором серверу чи домену. але зазвичай такі дані є невідомими, що практично унеможливлює подання позову до суду.

Ще одним проблемним аспектом захисту авторських прав у мережі Інтернет є той факт, що спір з приводу порушеного права авторства має розглядатися за місцем знаходження відповідача, а отже, це може бути будь-яка країна світу, залежно від того, де відповідний сайт, домен, провайдер тощо зареєстрований.

При розгляді питання захисту порушеного авторського права в мережі Інтернет, актуальним стає питання про забезпечення доказів порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності. Такими даними можуть виступати об'єкти виключних прав на матеріальних носіях, нотаріальне засвідчення дати створення твору, дані пошукових Інтернет – систем, Інтернет – провайдерів тощо. Однак на практиці зібрати вагому доказову базу дуже важко.

Якщо буде доведено факт порушення авторського права і суміжних прав або факт наявності дій, що створюють загрозу порушення цих прав, суд може винести одне з наступних рішень: відшкодування збитків та моральної шкоди, завданої порушенням з визначенням розміру відшкодування, стягнення з порушника авторського права і (або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення, виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість від-

шкодування збитків або стягнення доходу, заборону опублікування творів, припинення їх розповсюдження, вилучення контрафактних примірників, публікацію у пресі інформації про допущене порушення тощо.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що в Українському законодавстві існують певні прорахунки в реалізації національної програми захисту авторських прав в мережі Інтернет, які потребують подолання. На нашу думку, доцільним було б скористатися міжнародними методами боротьби з піратством та іншими видами порушення авторського прав та суміжних прав, застосувавши їх у відповідності з існуючими нормативно-правовими актами. Наприклад, у Франції та Німеччині діє закон згідно з яким, влада має право отримати усі дані про користувачів Інтернету, які розповсюджують та викачують з мережі піратські файли. Щодо цих осіб порушуються кримінальні справи.

Одним із найефективніших засобів захисту та попередження порушення авторського права та суміжних прав в мережі Інтернет є використання комплексного підходу, який включає поєднання правових та технічних засобів захисту.

В. Олифер,

II курс спеціальності «Правоведення»

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

СОВМЕСТНОЕ ПРОЖИВАНИЕ БЕЗ РЕГИСТРАЦИИ БРАКА В УКРАИНЕ. ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ДАННОГО ЯВЛЕНИЯ

Актуальность данной темы обусловлена тем, что сожительство или так называемый «гражданский брак» в Украине приобретает все большей популярности. Данное явление связано на прямую с тем, что на первый взгляд такой вид сожительства дает больше свободы партнерам и, по мнению большинства людей не дает оснований для возникновения материальных обязательств и прав.

Не смотря на то что большего признания и популярности среди людей данный вид брака приобрел в течении последних двадцати лет, истоки его известны еще с древних времен. Первые упоминания о незарегистрированном браке, а то есть о гражданском, известны в Голландии с XVI века. Дело в том, что в те времена существовал лишь церковный брак, в котором отношении между мужчиной и женщиной благословлялись и освящались церковью, но люди, принадлежащие к разным религиозным конфессиям, не могли заключить такой брак. Не благословленные союзы назвались «вне церковные браки», которые вскоре приобрели более распространенное в наше время название «гражданский брак».

Зачастую под определением «гражданский брак» понимают как сожительство, незарегистрированный брак или же фактический брак без официальной регистрации в органах ЗАГС.

По статистике на 2012 год Украина вошла в первую тройку стран лидеров по количеству разводов и увеличения гражданских браков, а это 48% от общего количества браков. По этой же статистике каждый пятый ребенок в Украине рождается вне брака.

Для людей, проживающих в гражданском браке все же существуют некоторые особенности связанные с:

- Рождением ребенка
- Право наследования
- Раздел имущества

Появление ребенка в незарегистрированном браке

Происхождение ребенка от матери проживающей в гражданском браке с отцом ребенка определяется на основании документа от учреждения здравоохранения о рождении ребенка, данное положение закреплено в Семейном кодексе Украины. А вот происхождение ребенка от отца можно овидетельствовать несколькими способами:

-Первый самый простой и распространённый способ – Заявление от мужчины и женщины не состоящих в браке. Данное заявление, право на предоставление которого закреплено в 126 статье Семейного кодекса Украины, может быть подано в орган государственной регистрации актов гражданского состояния, как до рождения ребенка, так и после.

-При отсутствия такого заявления отцовство может быть установлено по решению суда. Основания для подтверждения судом отцовства могут быть любые сведения подтверждающие происхождение ребенка, не противоречащие гражданскому процессуальному кодексу. Судебный иск данного рода может подать: мать, опекун, попечитель, а также сам ребенок при условии достижения совершеннолетия, иным вариантом лица которое может подать иск может быть сам отец ребенка считающий себя таковым.

Содержание ребенка стает отдельным вопросом возникающим у лиц проживающих в гражданском браке. Права ребенка не ограничиваются даже в том случае если родители, ранее живущие в гражданском браке, решили расстаться. Семейным кодексом закреплены обязанности обоих родителей обеспечивать достойную жизнь их общего ребенка, если же один из родителей уклоняется от обеспечения, то в судебном порядке может быть привлечен к обязательным выплатам алиментов.

Законодательство Украины четко устанавливает, что права ребенка рождённого в незарегистрированном браке никоим образом не могут быть ущемлены, они являются такими же, как у детей, рожденных в зарегистрированном браке. Ребенок, рожденный в любом из видов брака, является наследником первой очереди.

Право наследования.

Действующее законодательство Украины закрепляет два вида наследования:

- по завещанию
- по закону

Никаких проблем не будет в том случае, если наследование имущества будет по завещанию. Но при отсутствии завещания сразу же возникает вопрос, к какой очереди наследования относятся люди, проживающие в гражданском браке. Гражданским кодексом Украины закреплено 5 очередей наследования:

К первой очереди относятся дети, зачатые при жизни наследодателя, его законный супруг (супруга), а также родители.

Во вторую очередь правом на наследство обладают родные братья и сестры и бабушка с дедушкой с обеих сторон.

Третьей очередью наследников являются родные дядя с тетей
К четвертой очереди наследования принадлежат лица, проживающие с наследодателем не менее 5 лет до момента открытия наследства.

В пятую очередь наследования по закону входят иные родственники наследодателя до шестой степени родства.

Учитывая положения закона, наследование гражданским супругом или же супругой можно отнести лишь к четвертой очереди, но лишь при условии, что совместно прожито не менее 5 лет до момента открытия наследства.

Раздел имущества

В статье 74 Семейного кодекса Украины регулируется вопрос имущества лиц проживающих в гражданском браке. Согласно данной статье если мужчина и женщина проживают совместно и не находятся в законном браке с иными лицами, имущество приобретенное ими за время совместного проживания принадлежит им на праве общей собственности если иное не закреплено договором между ними.

Важной проблемой при разделе имущества является момент вступления в гражданский брак, так как определения этого момента играет большую роль, ведь приобретение собственности сопровождается документацией с указанием даты ее покупки.

Также проблематичным является раздел имущества между лицами проживающими в гражданском браке если один из супругов состоит в официальном браке с иным лицом. Нажитая совместно собственность будет считаться, прежде всего, собственностью лиц находящихся в зарегистрированном браке, а так же поскольку законный супруг (супруга) является наследником первой очереди, могут возникнуть проблемы так же и с наследованием.

Так как государство дает больше прав и возможностей законному браку, возникает много проблем с правами и обязанностями супругов проживающих в незарегистрированном браке которые фактически не закреплены законодательством. Проблематичностью вопроса в первую очередь является, порой, неоправданный риск. Стоит помнить о тех факторах, которые могут повлиять на совместное проживание, отсутствие официальной регистрации брака не избавляет ни от алиментов, ни от раздела имущества. Но следует помнить что прежде чем предъявлять имущественные иски следует первоначально в судебном порядке доказать семейные отношения, а то есть совместное проживание или как принято называть гражданский брак, а в случае с алиментами следует доказать первоначально факт отцовства.

К. Олійник, І. Сенін,

II курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ

Заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті, а тому кілька осіб скласти єдиного заповіту не можуть. Виняток складає заповіт подружжя відносно майна, що належить йому на праві спільної сумісної власності.

Можливість складення такого заповіту є нововведенням Цивільного кодексу України (ст. 1243), який вступив в дію 16 січня 2003, до 2003 року цей заповіт був невідомий цивільному законодавству нашої країни. Перевагою заповіту подружжя є те що: 1) майно, яке було спільною сумісною власністю, спадкується тією особою, яка була обрана за домовленістю подружжя; 2) той з подружжя, який пережив, продовжує жити у звичному для нього майновому середовищі.

Законодавством передбачено, що подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. З даної норми вбачається, що подружжя може скласти спільний заповіт не на все майно яке є у їх власності, а лише на майно, що належить їм на праві спільної сумісної власності. Спільна сумісна власність це – майно, придбане подружжям підчас шлюбу, якщо інше не передбачено законом або шлюбним договором, а також майно придбане в результаті спільної праці членів сім'ї, якщо інше не передбачено письмовою угодою між ними. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а отже і предметом заповіту.

Детальний аналіз положень цивільного законодавства України щодо заповіту подружжя приводить до висновку, що, в цілому, цю новелу Цивільного законодавства України, напевно чи можна назвати вдалою за наступних підстав:

1. Зазвичай, подружжя володіє не лише спільним сумісним майном, а й певним майном, яке належить йому на праві приватної власності. Так, правовий режим роздільності майна поширюється на майно, набуте в порядку дарування, спадкування, на особисті кошти, речі індивідуального користування. Роздільною приватною власністю дружини (чоловіка) є страхові суми, одержані ними за обов'язковим або добровільним страхуванням тощо. До роздільного майна подружжя можуть входити і майнові обов'язки дружини, чоловіка, наприклад, обов'язок відшкодування майнової шкоди або сплати особистого боргу. Таким чином, спільний заповіт подружжя не охоплює всього належного на праві власності майна, тому кожен із подружжя повинен скласти ще й заповіт, в якому визначити долю такого майна на випадок своєї смерті. За таких обставин складання спільного заповіту не лише пов'язане із зайвими витратами, а й взагалі позбавлено сенсу.

Діюча редакція статті, яка передбачає складення спільного заповіту подружжям, порушує принцип відкликання (скасування) заповіту, що не може вважатися допустимим. Особа, на користь якої складено заповіт, після смерті одного з подружжя може поводитися негідно (але в межах закону, що не дозволить усунути її від спадщини за заповітом), але чинне законодавство позбавляє заповідача, який ще живий, в цьому випадку скасувати заповіт, оскільки заповіт подружжя може бути скасований одним з подружжя лише за життя обох з подружжя.

Конструкція статті 1243 Цивільного кодексу України передбачає, що після смерті одного із подружжя частка у праві спільної сумісної власності

переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного в заповіті. Після смерті останнього подружжя право на спадкування набувають особи, визначені подружжям у заповіті. За умови складення спільного заповіту інше подружжя, яке може пережити загибле подружжя на 20-30 років, вже позбавлено можливості розпорядитися майном, на яке накладено заборону, а при укладенні нового шлюбу і народженні дітей сам факт існування заповіту, який не можна скасувати і який визначив долю майна, стане причиною сімейних непорозумінь і конфліктів.

Законодавчо невизначеною залишається доля спадкового майна, на яке було складено спільний заповіт подружжя, після смерті одного з подружжя і накладення на майно заборони, відповідно до вимог ЦК України, якщо особа, яка призначена спадкоємцем у спільному заповіті, також помирає.

Законодавець не дає прямої відповіді, які правові наслідки настануть у випадках, коли після смерті одного з подружжя, шлюб буде визнано недійсним. Закріплення в цивільному законодавстві заповіту подружжя дало можливість забезпечити гарантії недоторканості майна зазначеного в заповіті для обох з подружжя, а також для особи, яка вказана заповідачами. Це також сприяє покращенню родинних відносин та зміцненню інституту сім'ї. Але, в той же час, маючи бажання скласти спільний заповіт подружжя має бути достатньо обізнаним і про його недоліки, які ми вказали вище і які, в найближчий час навряд чи будуть усунені. Тому в нотаріальній практиці на сьогоднішній день склалася ситуація, коли заповіти подружжя практично не посвідчуються, а посвідчуються найрізноманітніші заповіти від кожного з подружжя окремо.

Є. Пархуць,

*II курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На даному етапі розвитку ринкових відносин захист прав інтелектуальної власності стає особливо актуальним аспектом юридично-правової діяльності. В зв'язку з цим захист прав інтелектуальної власності потрібен всім суб'єктам підприємницької діяльності, а також авторам інтелектуальних продуктів.

Можна сказати що захист прав інтелектуальної власності є однією з найважливіших складових успіху на ринку, а також засобом заохочення творчої діяльності.

Винахіднику вкрай важливо зареєструвати свій продукт. Сучасний світ повен різних випадків коли з'являлася чудова ідея, а через певний проміжок часу нізвідки з'являлися схожі проекти, які в свою чергу скопіювали ідею безпосередньо у автора. У сучасному світі таке явище, на жаль, буденність. В першу чергу коли ми думаємо про власності, то відразу з'являються образи конкретних матеріальних речей. По приводу інтелек-

туальної власності люди обізнані менше . Ці два поняття між собою у чому чомусь схожі та в той же самий час в чому різні.

А відмінність виявляється в тому як той чи інший вид власності зберігає себе від посягання третіх осіб. Основна цінність інтелектуальної власності полягає в тому що б під перший: донести інформацію до найбільшої кількості людей; по друге: брати певну плату за використання цієї інформації і при всьому цьому зберегти за собою право на авторство . До інтелектуальної власності зазвичай відносять товарні знаки, різні винаходи, музичні та літературні твори та ноу-хау.

Основним об'єктом інтелектуальної власності безперечно є винаходи. Винаходи-це двигун прогресу . Так як здатність людей до винахідливості є вкрай необхідною для суспільства.

Майже все що розміщено на просторах Інтернету є об'єктом інтелектуальної власності . В більшості своїй це фото і тексти .С точки зору порушення авторських прав все інформація в Інтернеті є бажаним об'єктом шахрайства та правопорушень . Проблемою є те, що неможливо застосувати національне законодавство, так як Інтернет не має кордонів. Така ситуація якраз і створює сприятливі можливості для різного роду порушень авторських прав.

Дуже важливе значення в останні роки придбали в Інтернеті імена доменів. Часто фірми реєструють доменні імена, що повторюють їх товарні знаки. Враховуючи, що в багатьох країнах взагалі не розроблені чіткі правила реєстрації доменів, ця частина інтелектуальної власності є вкрай бажаним об'єктом зловживань з боку Інтернет піратів. При таких обставинах несуть втрати не тільки автор,а і держава, так як вона не отримує при цьому жодних податків . Згідно з статистикою, загальна сума від порушень прав інтелектуальної власності в Україні становить мільйон доларів щорічно. У 2013 р. нашу країну визнали піратами №1 у світі. Про це йдеться в офіційному звіті Міжнародного Альянсу Інтелектуальної Власності. Але уже на сьогоднішній день до України як « пірата» приєднуються такі країни як Росія, Китай, Індія, Індонезія , Аргентина та Чилі. США в свою чергу признано країною ,ринку якої, завдається найбільшою шкоди порушенням прав інтелектуальної власності в світі.

Ліва частина цих втрат припадати на інтернет. Існують деякі продукти які не потребують реєстрації автора на свій винахід, так як він сам ,особисто,може прередати право використання свого продукту третій особі за допомогою договору. На мою думку, проблема полягає в тому, що в Україні на недостатньому рівні здійснюється аналіз ефективності положень законодавства у сфері права інтелектуальної власності та його правозастосування. Україну можна звинувачувати в низьких стандартах забезпечення захисту прав інтелектуальної власності. Навіть не дивлячись на те що правоохоронні органи почали потрошку активізуватися, рівень порушень залишається на досить високому рівні, особливо це стосується фармацевтичних препаратів та програмного забезпечення.

Я вважаю, що низькі стандарти захисту прав інтелектуальної власності в Україні значною мірою визначаються недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців у цій сфері, так як вона потребує достатньо великого обсягу специфічних знань. На жаль, лише нещодавно почали з'являтися деякі позитивні зрушення. Але й сьогодні потужність освітньої системи за-

лишається низькою і не може задовольнити попит на фахівців цього профілю. В цілому, для Українського суспільства є характерним недооцінювання захисту прав інтелектуальної власності. Можливо таке явище є прямим наслідком культурно-моральної спадщини нашого минулого, коли в суспільстві переважала державна власність на результат інтелектуальної творчості, а результати діяльності в науковій та культурній сферах вважали надбанням усього народу.

Немає сумнівів, що існуюча нормативно-правова база вирішує безліч виникаючих проблем пов'язаних з захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності, але поряд з цим багато аспектів у даному законодавстві залишаються не відрегульованими. Існує широке коло спеціальних законів з охорони окремих об'єктів інтелектуальної власності. Але для удосконалення чинної нормативно-правової бази є дуже важливою розробка та прийняття окремих законодавчих актів по таких об'єктах як: географічні позначення, комерційна таємниця, породи тварин, біотехнології, техніка зв'язку.

На завершення я хотів би підкреслити, що подальше вдосконалення законодавства в сфері інтелектуальної власності, а найголовніше дотримання цього законодавства без сумнівів є одним із пріоритетних завдань всіх органів державної влади.

К. Рубак,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

Основним покликанням родини спокон віку було і залишається народження дітей. Діти – це продовження батьківського роду, втілення батьківських мрій та сподівань. На превеликий жаль, в останні роки прискорений темп життя, постійні стреси та несприятлива екологічна ситуація призвели до того, що все більше і більше сімейних пар не в змозі зачати дитину природнім шляхом, тому вони змушені звертатися за допомогою до репродуктивних технологій, зокрема до зачаття дитини методом сурогатного материнства.

В Україні, як і в деяких країнах, наприклад, Росія, Грузія, ПАР, Великобританія, окремі штати США, на законодавчому рівні офіційно дозволено сурогатне материнство, на відміну від багатьох європейських держав. Зважаючи, що всі дії з застосуванням допоміжних репродуктивних технологій певною мірою юридично закріплені в різних законодавчих актах, продовження життя з використанням методу сурогатного материнства породжує низку морально-етичних аспектів.

Оскільки, під мораллю розуміють систему норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства, а під етикою – філософську науку, об'єктом вивчення якої є мораль, моральність як форма суспільної свідомості, як одна з найважливіших сторін життєдіяльності людини, специфічне явище у суспільно-історичному житті, то досить важко визначити, що є допустимим для соціуму з морально-етичної точки зору, а що ні. У зв'язку з цим, сурогатне материнство є складним явищем для морального усвідомлення і породжує етично-проблемні питання .

Перша проблема – право гестаційної матері. Той факт, що вона змушена підписувати заздалегідь відмову від претензій, ставить її в положення відмови від прав. Нерідко такі матері змушені до гестаційного материнства важким матеріальним становищем. Інакше кажучи, використовуючи сурогатну матір, замовники заздалегідь ставлять її в нерівноправне становище, купуючи її біологічний капітал за гроші. Це різновид економічного рабства, бо уваяти, що хтось може добровільно і з задоволенням займатися цією справою, досить складно. У людському організмі і особливо в психіці закладені важливі природні закономірності, які порушуються в ході договору про продаж тіла-інкубатора.

Друга проблема – дитина стає товаром, який купують і продають. Економічна об'єктивізація ненародженої дитини відразу виносить за дужки його психологічну та біологічну суб'єктивність. Інакше кажучи, такий ембріон вважається предметом без всяких прав, без психічного життя і взагалі без душі. Те ж саме відбувається при дозволі абортів не за медичними показаннями. При здійсненні медичних маніпуляцій з припинення життя ембріона через зовнішнього рішення ембріон априорі вважається об'єктом, він десуб'єктивірується. Простіше кажучи, в ситуації гестаційного материнства права дитини-ембріона ігноруються так само, як у випадку абортів припинення його життя.

І нарешті, остання проблема відноситься, скоріше, до філософсько-релігійного порядку. Можливість (біологічна) мати дітей в певному віці і при наявності певних передумов – частина тисячолітнього світового порядку. Тут багато аспектів – від того, що називається «природним ходом» або природним відбором, до того, що називається долею. Технологічний прогрес весь час відсуває кордон між природним і протиприродним, роблячи об'єкт життя все більш неприродною. Цю тенденцію можна віднести до базових тенденцій постмодерну. Біда її – в тому, що вона ігнорує повністю метафізику, вважає духовні основи життя людини свого роду формальною витребені, яка має необмежений запас адаптації до забаганок людини, яка отримала в руки різні технічні засоби. І в цьому є дуже великий сумнів, бо закон збереження енергії незмінний: зникнення в одному місці, швидше за все, призводить до появи в іншому.

Взагалі ж, що стосується позиції Церкви з даного питання – священнослужителі підкреслюють, що ідея сурогатного материнства протирічить Біблії та християнському віровченню. «Проблема безпліддя – це у першу чергу проблема духовна, тому люди мають звертатися про допомогу насамперед до Бога, а не шукати гріховних альтернатив». З християнського погляду – це є чи не найбільшим гріхом, тому, що зі слів протієрея Дмитрія «сурогатне материнство подібно проституції. Жінка використовує своє тіло для того, щоб комусь народити дитя, ну, для його задоволення. Задоволення бути батьком, матір'ю. Сурогатне материнство також як і просто проституція людини – і чоловіка, і жінку – принижує. Справа в тому, що Бог створив людину не як знаряддя задоволення інших людей. У цьому випадку вони ставляться у нерівне становище – виходить, що один платить іншому не за його працю, не за його талант, а за експлуатацію того, що йому дано від Бога – його власне тіло. Людина використовується як якась ферма для вирощування людей. Це, звичайно, зовсім Богопротивна річ, яка суперечить біблійським заповідям».

Іншими словами, кожне право, пов'язане з репродуктивним здоров'ям людини, має своїх противників та прихильників, лише незначна кількість людей залишаються осторонь.

Противники сурогатного материнства вважають, що воно перетворює дітей на товар, створюючи ситуацію, коли багаті люди можуть найняти жінок для виношування своїх нащадків, вони також стверджують, що материнство стає при цьому договірною роботою, тому прагнення збагатитися може превалювати над користю для сторін. Крім цього, деякі феміністки думають, що така практика буде сприяти експлуатації жінок, а деякі церковні групи вбачають у сурогатному материнстві дегуманізуючу, аморальну тенденцію, що посягає на святість шлюбу та сім'ї. Існує також занепокоєння, що деяких сурогатних матерів може психологічно травмувати необхідність віддати «свою» дитину.

Прихильники використання сурогатного материнства мають протилежну точку зору. Вони вказують на те, що іноді для бездітної сім'ї це єдиний спосіб отримати дитину. Вони розцінюють сурогатне материнство, як гуманний акт любові та співпраці. Звичайно, цей акт пов'язаний з потенційною небезпекою для сурогатної матері, але вона може її оцінити і свідомо ризикувати. Прихильники сурогатного материнства не вважають його формою експлуатації жінок, вони стверджують, що жінка, яка добровільно вирішила стати сурогатною матір'ю, отримує за виконання цієї ролі достатню матеріальну компенсацію, а також моральне задоволення від користі, що вона приносить суспільству.

Таким чином, кожний морально-етичний аспект має право на існування, проте, слід враховувати, що сурогатне материнство є договором послуг. Відповідно, за договором про надання послуг одна сторона зобов'язується за завданням другої сторони надати послугу, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, а тому всі морально-етичні питання варто відокремити.

Я. Санжаровська, Д. Астахова,
*III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Дослідження проблеми реалізації принципу змагальності в цивільному процесі, його характерних рис, проблемних питань і перспектив розвитку на окремих стадіях цивільного судочинства безпосередньо пов'язане з всебічним, повним та об'єктивним з'ясуванням судом усіх обставин судової справи, сприяє постановленню законного, обґрунтованого та справедливого рішення, що максимально гарантує право фізичних і юридичних осіб на судовий захист, рівність перед законом і судом, забезпечення умов для реального здійснення принципу змагальності.

Відповідно до цивільного процесуального законодавства, яке діяло раніше, принцип змагальності замінювався принципом об'єктивної істини, згідно з яким суд був зобов'язаний не обмежуватись наданими сто-

ронами доказами та вживати всіх передбачених законом заходів щодо встановлення дійсних обставин справи, тобто збирати докази за власною ініціативою.

Проте серйозна зміна змісту принципу змагальності та гарантій його реалізації, позбавлення суду активності в збиранні доказів не дали змоги забезпечити швидкий перехід до повністю змагальної моделі судочинства через особливості психології суддів і юристів, традиції нашого суспільства, юридичну неграмотність більшості громадян та фінансову неспроможність останніх користуватися правовою допомогою. Крім того, незважаючи на проголошення змагальності основним принципом цивільного судочинства, деякі норми ЦПК за своїм змістом дають підстави для висновку про наявність судової активності й фактичне втручання в змагальні права сторін щодо питань доказування. Таким чином, змагальна форма цивільного судочинства остаточно не може бути реалізована в тому варіанті, який заклад у ЦПК законодавець.

Право кожного на справедливий і публічний судовий розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, який вирішив спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру, закріплено у п. 1 ст. 6 Конвенції як конвенційне право, гарантоване державою.

Слід підкреслити, що Регламент Європейського суду з прав людини визначає принцип змагальності як один з базових принципів свого судочинства.

Конституція України (ст. 129) розглядає принцип змагальності як один з основних принципів здійснення правосуддя, невід'ємно пов'язаного зі здійсненням прав і волі людини, що підтверджує значимість даного принципу та актуальність всебічного дослідження як його теоретичних аспектів.

У відповідності до ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України змагальність у цивільному процесі проявляється у формі змагальності ініціативи осіб, які беруть участь у справі, а також активності суду, який повинен створювати всі необхідні умови для встановлення об'єктивної істини по кожній справі, всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин справи.

Невиконання конституційних засад судочинства та приписів цивільно-процесуальних норм, зокрема здійснення цивільного судочинства на засадах змагальності осіб, які беруть участь у справі, є підставою для скасування судового рішення, як такого, що не відповідає вимогам закону, порушує право суб'єктів цивільно-процесуальних правовідносин на судовий захист та перешкоджає його реалізації.

Відомо, що змагальність виникає внаслідок протилежних матеріально-правових інтересів сторін у цивільному процесі. Якщо принцип диспозитивності визначає можливості сторін щодо розпорядження об'єктом спору і рухом процесу, то принцип змагальності визначає їх можливості й обов'язки щодо доказування. В юридичній літературі зазначається, що запровадження і послідовна реалізація принципу змагальності повинна спонукати учасників цивільного судочинства до процесуальної активності, залишивши суду функцію застосування права.

Як відомо, істина народжується в спорі. Методом досягнення істини в цивільному процесі виступає змагальність сторін в умовах рівноправ'я. Як

дореволюційні, так й сучасні вчені-процесуалісти вважають, що на користь застосування принципу змагальності свідчить таке: 1) сторонам краще відомі ті докази, на які вони посилятимуться при розгляді справи у суді, й шляхи отримання цих доказів; 2) сторони більше за інших зацікавлені у встановленні істини у справі; 3) оскільки в порядку цивільного судочинства в основному вирішуються справи, які впливають з приватноправових відносин, то діяльність суду із збирання доказів може бути розцінена як втручання в приватне життя учасників спору; 4) принцип сліdstва примушує суд втручатися у процесуальну боротьбу сторін, у зв'язку з чим виникає небезпека відступу від засад неупередженості та об'єктивності, а також того, що суд мимоволі стане помічником однієї зі сторін) 5) сторони, позбавлені опіки суду, хоч і ризикують, але можуть діяти більш впевнено і розкуто. Проти принципу змагальності може виступати посилання на те, що у цивільному процесі учасники не завжди є рівнозначними, однакові підготовленими противниками. Одна із сторін може мати достатньо можливостей, щоб найняти відомого адвоката, який, виступаючи її представником у цивільному процесі, буде значно краще захищати інтереси підопічного, спростовувати аргументи і докази іншої сторони.

О.В. Дем'янова, зазначаючи, що впровадження змагального типу цивільного судочинства найбільш повно відповідає принципам демократичного захисту приватних прав, водночас зауважує, що основними факторами, які ускладнюють реалізацію принципу змагальності в цивільному судочинстві, є ускладнення доступності правосуддя та нераціональність окремих судових процедур. Нагальною проблемою є створення в державі системи надання безкоштовної юридичної допомоги незабезпеченим верствам населення в галузі приватних відносин. Адже упущення в процесі доказування можуть коштувати стороні програшу справи через формальні підстави. Особа, яка через відсутність освіти, досвіду або через інші неповажні обставини не забезпечила доведення своїх вимог, вважатиметься такою, що неналежно користувалася своїми процесуальними правами.

О.В. Немировська зазначала, що абсолютизація змагальності не перетворить суд на стороннього спостерігача судового процесу. Суд повинен регулювати цей процес, сприяти сторонам, а найголовніше – за судом залишається його одвічний обов'язок – встановити істину, дати правову оцінку встановленим обставинам та застосувати норму матеріального права і після цього винести рішення.

На думку К.С. Юдельсона, суд, якому належить керівна (регулююча) роль має забезпечити встановлення необхідних юридичних фактів, насамперед у результаті проведення змагального процесу, використовуючи всі дані, надані от сторонами, проте суд відповідальний за повноту доказового матеріалу та переконливість судового рішення.

Отже, проблема реалізації принципу змагальності в цивільному процесі безпосередньо пов'язана з виконанням завдань цивільного судочинства, що впливає на питанність і ефективність судового захисту цивільних справ. Тому це питання потребує подальшого дослідження з метою формулювання нових шляхів оптимізації цивільної процесуальної форми захисту прав.

ОДНОПОЛЫЕ БРАКИ И ИХ ЛЕГАЛИЗАЦИЯ НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ

Вопрос о легализации однополых браков на слуху, в связи с планирующим вступлением Украины в ЕС. Украина согласовала с ЕС ряд законов, которые должны быть приняты с целью обеспечения либерализации визового режима, пуда включены законы против дискриминации, но они не имеют ничего общего с правилами, регулируемыми брачные отношения.

Ни для кого не секрет что в США и некоторых странах Европы однополые браки считаются уже вполне нормальным явлением, которые разрешены законом и приняты обществом. Но актуально ли это для жителей Украины? Этот вопрос до сих пор остается открытым.

Согласно ст.21 Семейного кодекса Украины «Браком является семейный союз женщины и мужчины, зарегистрированный в органе государственной регистрации актов гражданского состояния». То есть однополый брак является не законным, но можно утверждать, что данная статья напрямую противоречит ст.3 Конституции Украины, которая гласит «Права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства. Государство отвечает перед человеком за свою деятельность. Утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства». Это значит, что Семейный кодекс Украины ограничивает право человека на проживание с любимым ему человеком на законной основе.

Но если полностью опираться на законодательство Украины, то однополые браки вполне возможны на ее территории, их недействительность можно оспорить в судебном порядке, так как согласно ст.38 Семейного кодекса Украины «Основанием недействительности брака является нарушение требований, установленных статьями 22, 24-26 настоящего Кодекса». То есть, требования того, что брак должен быть заключен между мужчиной и женщиной в этот перечень не попадает.

Давайте посмотрим на этот вопрос с моральной точки зрения. Готовы ли жители Украины спокойно воспринимать однополые браки? Возможно. Но готово ли общество нормально воспринимать факт воспитания детей в таких семьях? Да, это вполне сомнительно. Да, в таких семьях не будут рождаться дети, что понизит статистику рождаемости, но в тоже время возрастет процент усыновления детей из детдомов. Но не будет ли такой брак влиять на психику ребенка? Это главный вопрос, который беспокоит общество. По моему мнению данные браки в любом случае будут отражаться на поведении ребенка и его дальнейших планах на жизнь, для таких детей может быть не понятно как у других детей родители разного пола, что повлечет за собой множество вопросов в сторону его родителей. Даже если однополые браки легализируют на территории Украины, усыновление ими детей будет невозможно, так как согласно п.3 ст.211 Семейного кодекса Украины «Усыновителями могут быть супруги, а также лица, указанные в частях пятой и шестой этой статьи. Усыновителями не могут быть лица одного пола».

Если однополые браки не будут легализованы, то усыновления детей тоже может быть проблематичным, так как основным из документов которые должны подаваться в службу по делам детей является копия свидетельства о браке. При усыновлении предпочтение всегда отдается семьям, у которых зарегистрирован брак и тем семьям, в которых есть дети.

Население Украины явно не готова воспринимать однополые браки, так как в основном люди придерживаются еще давних традиций, что семья должна состоять из мужчины и женщины, в которой мужчина-добытчик, а женщина-хранительница домашнего очага.

Именно поэтому, я пришла к выводу, что нововведение в законодательство Украины такого понятия как «однополые браки» просто не воспримется обществом, из-за этого возможна дискриминация таких браков и всенародное осуждение.

Х. Ситник, Ю. Булатова,

*III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

РОЛЬ НОТАРІАТУ ЯК ПРАВОЗАХИСНОГО ТА ПРАВООХОРОННОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНИ

У нинішній міжнародній доктрині ступінь охорони та захисту конституційних прав і свобод особи є важливим показником досягнутого державою рівня встановлених міжнародних стандартів поведінки з людьми. В Україні на тлі глибоких соціально-економічних, політичних, ідеологічних і культурних перетворень створення належних умов для реального здійснення кожним своїх суб'єктивних прав є актуальною теоретичною та практичною проблемою. Тому проголошення незалежності України суверенною державою, прийняття Конституції України зумовлюють потребу держави в утворенні міцної та стабільної інституційної системи охорони й захисту прав і законних інтересів своїх громадян. Цьому, безперечно, має сприяти нотаріат як один із правозахисних інститутів державної гарантії.

Захист прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб, запобігання правопорушенням є основним завданням нотаріату, авторитет і значення якого невідно зростає в нинішніх умовах реформування соціально-економічних відносин. Його діяльність має великий вплив на різні сторони суспільного життя країни, на нормальне функціонування цивільного обороту.

Органи нотаріату є складовою правоохоронної системи – це нотаріуси й особи, які згідно із законом виконують нотаріальні дії, покликані забезпечувати захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом учинення передбачених законодавчими актами нотаріальних дій від імені держави.

У цьому сенсі слід погодитися з Г. Романовським та О. Романовською, які відносять до системи правоохоронних органів нотаріат. Вважаючи, що нотаріальну діяльність здійснюють від імені держави, тому вона є різновидом професійної юридичної діяльності та гарантією права громадянина на кваліфіковану юридичну допомогу. На функцію кваліфікованої юридич-

ної допомоги, яку покладено на нотаріат, вказує і Т. Калініченко, розуміючи його як публічно-правовий інститут, додаючи, що правова допомога, яку здійснює нотаріус, не має формалізованого характеру, оскільки за умов виникнення сумніву відносно відповідності угоди законіві або справжнім намірам сторін нотаріус зобов'язаний відмовити у вчиненні нотаріальної дії або призупинити її вчинення

На відміну від інших органів державного управління, органи нотаріату характеризуються особливим становищем посадових осіб, а також їх компетенцією. Нотаріус – це посадова особа, яка у своїй діяльності щодо здійснення нотаріальних функцій незалежна. Він підпорядкований лише закону, а інші посадові особи органів державного управління, здійснюючи свої обов'язки, мають виконувати вказівки керівників вищих рівнів, суворо дотримуватися вимог інструкцій, наказів тощо, а нотаріус має останніми керуватися.

Нотаріуси і службові особи, діють згідно з чинним законодавством та мають вимагати додержання законності всіма громадянами і юридичними особами, які звертаються до них з проханням виконати певну нотаріальну дію: відмовляти у виконанні дій, що суперечать закону, не приймати документи, які оформлені з порушеннями закону або містять відомості, що порочать честь і гідність громадян. Не менш важливим у діяльності нотаріату є додержання таємниці виконуваних нотаріальних дій. Саме тому довідки й документи нотаріальні контори і приватні нотаріуси видають лише тим громадянам, державним установам і організаціям, для яких або за дорученням яких виконувалися нотаріальні дії. Важливе значення у діяльності нотаріату має також додержання об'єктивної істини, тобто обґрунтованості дій нотаріусів та інших посадових осіб, які виконують нотаріальні дії. Підставою для виконання нотаріальних дій є дійсні обставини, підтверджені необхідними й достатніми письмовими доказами.

Відповідно до діючого законодавства більшість правовідносин, які пов'язані з виникненням, зміною або припиненням цивільних прав, у тому числі речових прав на нерухоме майно, є чинними виключно при умові їх нотаріального посвідчення.

Законність правочину, як відомо, багато у чому залежить від дотримання форми його вчинення визначеної чинним законодавством. При цьому постійно зростає роль нотаріату, оскільки все ширшим стає коло правочинів, що потребують нотаріального посвідчення. І це абсолютно зрозуміло – залучаючи до вчинення правочинів професійних юристів, які отримують спеціальну підготовку, держава робить усе можливе для забезпечення максимального рівня законності. Одночасно не можна забувати і про те, що однією з найважливіших функцій нотаріату є правозахисна функція яка полягає у забезпеченні дотримання учасниками цивільноправових відносин чинного законодавства. Реалізація цієї функції здійснюється шляхом вчинення широкого спектру дій – починаючи від встановлення законності самого правочину, який сторони мають намір укласти, визначенні право і дієздатності сторін, наявності необхідних повноважень у представників сторін правочину, наявність встановлених законом істотних умов договору, приналежність майна особі, що розпоряджається нерухомістю, дотримання прав і законних інтересів третіх осіб, що не беруть участі у договорі, перевірка відсутності обмежень (обтяжень) прав особи, що розпоряджається нерухомістю, тощо.

В сучасній системі права України доцільно зберегти особливий статус посади нотаріуса та специфічне місце нотаріального процесу. Український нотаріат ще знаходиться на етапі розвитку та реформування, тому що це постійний і невіддільний процес самовдосконалення. Конституційно-правовий статус нотаріату слід характеризувати як встановлене та закріплене нормами конституційного права положення нотаріату, як недержавного інституту, якому відповідно до законодавства України делеговані окремі повноваження держави щодо здійснення захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб, зумовлене соціально-політичною сутністю суспільства, взаємовідносинами з іншими суб'єктами конституційного права та характеризується особливостями його правосуб'єктності, прав і свобод та обов'язків, гарантій діяльності, а також відповідальністю.

Д. Сысоева,
II курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

АЛИМЕНТЫ

На сегодняшний день немногие из нас знают, что такое алименты, в каких размерах их выплачивают, а самое главное кому. В большинстве случаев мы можем знать только о выплате алиментов детей, потому как по большей части людей интересует именно эта часть раздела. Но никто никогда не задумывался о том, что есть и другие виды выплаты алиментов:

- Алименты на детей
- Алименты на родителей
- Алименты на одного из супругов

Алименты на детей – денежные средства, которые добровольно или принудительно (по решению суда) выплачиваются одним из родителей другому для содержания ребенка (детей).

Минимальный размер алиментов в Украине не может быть ниже 30% минимального прожиточного минимума для ребенка соответствующего возраста.

- Дети до 6 лет – 309,6 грн.
- Дети от 6 до 18 – 385, 8 грн.

Эти цифры являются нижней границей общего размера алиментов. В жизни назначаемые судом суммы очень часто превышают 30% от прожиточного минимума. Размер алиментов, который определялся судом, может быть со временем изменен по решению суда, по исковому заявлению получателя алиментов или плательщика в случае изменения их семейного или материального состояния. В таком случае размер алиментов зависит от:

- Состояния здоровья ребенка и материального положения;
- Состояния здоровья и материального положения плательщика алиментов;
- Наличие у плательщика других детей, неработоспособных близких родственников (мужа/жены, родителей, дочери/сына);
- Другие обстоятельства, которые имеют существенное значение.

Родители могут быть освобождены от выплаты алиментов ребенку только в том случае, если его доход превышает доход каждого из родителей и обеспечивает полностью его потребности. Родители могут быть освобождены от обязательств удерживать ребенка только по решению суда.

Алименты на родителей – денежные средства, которые добровольно или принудительно выплачиваются детьми своим родителям.

Вопросы по выплате алиментов прописаны в Семейном кодексе Украины. В котором сказано, что несовершеннолетние дети обязаны заботиться о своих родителях, содержать их, если они нетрудоспособные и нуждаются в материальной помощи. Если дети уклоняются от выплаты алиментов, родители, в свою очередь, могут подать в суд. И в большинстве таких случаев, суд будет на стороне истца, присудив, по закону, ежемесячные выплаты в доле от дохода ребенка (детей) или в твердой сумме.

Иск о взыскании алиментов может быть подан, как к одному ребенку, так и ко всем детям одновременно. Если иск предъявлен только к одному из детей, суд по собственной инициативе может привлечь к делу и других детей, независимо от того, был к ним предъявлен иск или нет. Размер алиментов рассматривается в судебном порядке, учитывая материальное и семейное положение детей и родителей.

Судом учитываются все интересы сторон, такие как:

-нетрудоспособность родителей и их потребность в материальной помощи;

-материальное положение детей;

-уход детей за родителями и т.д..

Также во внимание суд принимает государственные льготы родителей и наличие дополнительного имущества, которое может приносить доход.

В некоторых случаях суд может присудить с детей алименты на срок не более 3-х лет. Этот максимальный срок назначается судом тогда, когда установлен факт, что родители уклонялись от выполнения своих обязанностей. При наличии условий:

-Высокий материальный уровень детей

-Чистосердечное раскаяние родителей

Только в этом моменте законодатель предусмотрел возможность присуждения таких алиментов.

Дети могут быть освобождены от выплаты алиментов только в том случае, если отец или мать были лишены родительских прав и не возобновляли себя в этих правах, если будет установлено, что родители уклонялись от исполнения своих родительских обязанностей (не участвовали в воспитании, содержании ребенка и т.п.)

Алименты на одного из супругов – денежные средства, которые добровольно или принудительно (по решению суда) выплачиваются одним из супругов другому.

Семейным кодексом Украины предусмотрена обязанность каждого из супругов материально поддерживать друг друга. В браке право на алименты имеет супруг в том случае, если он является:

-Нетрудоспособным (инвалиды 1,2 или 3 группы, достиг пенсионного возраста);

-Нуждающийся в материальной помощи (его доходы ниже прожиточного минимума).

После расторжения брака один из супругов имеет право на содержание если:

-Нетрудоспособность наступила во время брака или в течение года после его расторжения, при условии, что такое лицо нуждается в материальной помощи

-Инвалидность наступила по истечении года после расторжения брака, но причиной тому послужило противоправное поведение бывшего супруга во время брака

-На момент расторжения брака одному из супругов оставалось не менее 5 лет до достижения пенсионного возраста, а брак длился не менее 10 лет

-Независимо от своего материального положения право на алименты имеет беременная супруга и тот из супругов, с кем проживает ребенок до достижения им 3 лет (в случае если ребенок имеет недостатки физического или психического развития – до достижения 6 лет), а также ребенок-инвалид.

Отсюда сделаем вывод, что алименты выплачиваются в денежной форме (в процентном отношении от дохода или твердой сумме), как по решению суда, так и добровольно. Право на алименты имеет ребенок, родители и один из супругов. Алименты выплачиваются ежемесячно, но возможна выплата алиментов наперед, в том случае если плательщик алиментов выезжает на постоянное место жительства в страну, с которой Украина не имеет договора о предоставлении правовой помощи. А в случае злостного уклонения от выплаты алиментов предусмотрена уголовная ответственность.

Д. Соколовская,

II курс специальности «Правоведение»

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ЛИШЕНИЕ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ

Актуальность данной темы обусловлена тем, что возможность воспитывать своего ребенка лично, непосредственно относится к числу особо значимых прав каждого родителя. Качество воспитания во многом зависит от атмосферы, формирующейся в каждой отдельно взятой семье, где воспитывается ребенок. В случае, если родители надлежащим образом исполняют родительский долг по воспитанию и развитию ребенка – к ним претензий нет. В противном случае государство должно вмешаться в подобные отношения, и по возможности, исправить ситуацию. Рост численности детей, которые лишены родительского попечительства (при живых родителях), говорит о не благополучном состоянии сферы семейного воспитания, что, в свою очередь, заставляет ставить вопрос о необходимости повышения юридической ответственности родителей.

На сегодняшней день более 90 тыс. украинских семей по разным причинам никоим образом не выполняют свои обязанности в отношении собственных детей, около 70% безнадзорных детей – выходцы из неполных и многодетных семей. Помимо этого, к кризисному социально-экономическому состоянию семьи добавляется еще и недостаточный уровень психолого-педагогической подготовки родителей к воспитательному процессу.

Дети, которые воспитываются в подобных семьях, требуют особенной защиты, в том числе и от собственных родителей. Непосредственно именно по этим причинам государство, обеспечивая право ребенка на воспитание и наделяя родителей правом (и обязанностью) воспитывать детей, не может допустить, чтобы родители злоупотребляли собственными правами, и тем самым причиняли моральный и другой ущерб своим детям.

Обыденным явлением в нынешнем обществе стала такая непростая и довольно изнуряющая процедура как лишение родительских прав. Лишение родительских прав относительно ребенка является исключительно юридической процедурой, то есть вследствие лишения родительских прав лицо не прекращает быть биологически отцом (матерью) ребенка и запись о нем в свидетельстве о рождении не удаляется (исключением считается усыновление).

Основания для лишения родительских прав предусмотрены статьей 164 Семейного кодекса Украины, где указано, что мать, отец могут быть лишены родительских прав в следующих случаях:

- Не забрали ребенка из родильного дома или другого учреждения охраны здоровья и в течении шести месяцев не проявили относительно ребенка родительского попечения;
- Жестоко обращаются с ребенком;
- Уклоняются от выполнения своих обязанностей по воспитанию ребенка;
- Являются хроническими алкоголиками или наркоманами;
- Прибегают к каким-либо видам эксплуатации ребенка, принуждают его к попрошайничеству и бродяжеству;
- Осуждены за совершение умышленного уголовного правонарушения относительно ребенка.

Инициатором лишения родительских прав могут быть:

- Один из родителей ребенка;
- Орган опеки и попечительства;
- Опекун, попечитель, лицо, в семье которого проживает ребенок;
- Прокурор;
- Ребенок по достижению четырнадцати лет;
- Учреждение охраны и здоровья, обучение или другое детское учреждение, в котором находится ребенок.

Лишение родительских прав допустимо только лишь в судебном порядке, но для того чтобы обратиться в суд со схожим иском заявлением нужно собрать увесистый пакет документов и получить заключение органа опеки и попечительства о необходимости лишения родительских прав определенного лица.

После того, как будет составлено заключение необходимо прибегнуть в суд с иском заявлением о лишении родительских прав. Стоит

отметить, что суд никоим образом не обязан слепо соглашаться с решением органа опеки и попечительства, в случае, если оно не соответствует интересам ребенка. Согласно итогам рассмотрения дела, по сути, и изучения абсолютно всех предоставленных доказательств, суд выносит решение о лишении родительских прав или о несогласии удовлетворения иска.

В случае удовлетворения искового заявления о лишении родительских прав и вступления решения суда в законную силу, родители (один из родителей) не имеющие родительских прав больше не могут реализовать следующие действия:

- Принимать участия в воспитании ребенка;
- Быть законным представителем ребенка;
- Получать льготы и государственную помощь;
- Стать усыновителем, попечителем, опекуном;
- Воспользоваться имущественными правами, связанные с отцовством (право на содержание в связи с нетрудоспособностью, получения наследства, компенсаций и т.д.)
 - На ходатайство об ограничении или лишении подростков самостоятельно распоряжаться своим заработком, стипендией, иными доходами и созданными ими объектами интеллектуальной собственности и т.д.;
 - Других прав, основанных на факте родства с ребенком, вытекающих как из семейных, так и иных правоотношений.

Кроме того необходимо отметить то, что вопреки распространенному мнению, факт уклонения от уплаты алиментов никак не считается основанием для лишения родительских прав и может рассматриваться как дополнительное доказательство в суде. Исключением может быть лишь привлечения лица к уголовной ответственности в связи с уклонением от уплаты алиментов.

При лишении родительских прав через суд, мать или отец, тем не менее, не освобождаются от обязанности содержать ребенка. По требованию лица, подающего исковое заявление либо согласно инициативе суда, может быть решен вопрос о взыскании алиментов на ребенка. Кроме того остается также обязанность участвовать в дополнительных затратах на ребенка (лечение, обучение и т.д.). В течение трех лет после лишения родительских прав родители несут ответственность за вред, который могут причинить их дети. Место проживания ребенка, порядок разрешения свиданий с отцом и/или матерью, которых лишили родительских прав, также определяется в судебном порядке. Ребенок, в вопросах касающихся его последующего существования, имеет право на свое мнение и донесение его обществу. С целью соблюдения интересов ребенка, суд имеет право выносить решение вопреки его личному мнению. В некоторых случаях родительские права, при отсутствии особых обстоятельства, могут быть возобновлены. Как мать, так и отец имеют право обратиться в суд с иском на восстановление родительских прав.

Правовые последствия лишения родительских прав сохраняют силу, пока родительские права не восстановлены судом. Но никак не исключается то, что после лишения родительских прав, и особенно после изъятия ребенка у родителей (одного из них) на основании решения суда о лишении родительских прав утратившее свои права лицо станет предпринимать попытки изменить свой образ жизни (пройдет курс лечения от алко-

голизма, наркомании, начнет трудиться и т.п.). Чаще всего контингент лиц, лишенных родительских прав, образуют те, кто вспоминает о своих детях, когда наступает старость и нет собственных средств существования. С иной стороны, полный разрыв существующих семейных связей не всегда желателен. Стремление как-то их сберечь может в отдельных случаях увенчаться успехом. Поэтому передача на усыновление ребенка лица, лишенного родительских прав, допускается по истечении шести месяцев со дня постановления суда о лишении родителей (одного из них) родительских прав. Установление такого короткого времени объясняется необходимостью не медлить с передачей ребенка на усыновление в другую – полноценную семью. Семейный кодекс в то же время обеспечивает интересы, во-первых, родителя, которого нельзя мгновенно причислить к разряду безнадежных, во-вторых, несовершеннолетнего, особенно младшего возраста, чье устройство в семью чаще всего в целом не терпит промедления.

Таким образом, лишение родителей родительских прав не только реализует карательную функцию в отношении родителей, но и защищает права и интересы детей, устраняет опасность для их жизни, здоровью, созданию предпосылок для надлежащего воспитания.

Н. Сушко, В. Козар,

*III курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ИСПОНИТЕЛЬНОЙ СЛУЖБЫ В УКРАИНЕ

Предложение Министерства юстиции Украины о внедрении института негосударственных форм исполнения судебных решений вызывает значительный общественный интерес.

Согласно статистике в Украине ежегодно не исполняется от пяти до семи миллионов судебных решений. И даже из тех решений, которые поступают для принудительного исполнения в государственную исполнительную службу Минюста, в разные годы не исполнялось от 30 до более 80 процентов решений судов. Соответственно страдают законные интересы наших граждан, теряющих веру в силу закона, правосудия и вынужденных обращаться в Европейский Суд.

Идея внедрения института негосударственной формы исполнения судебных решений не нова. В ряде европейских стран она давно доказала свою эффективность. Как известно, во Франции, Бельгии, Люксембурге и других странах Европы судебные исполнители – это частные лица, работающие по лицензии. Такая же система действует в некоторых странах Восточной Европы, также начинается процесс ее внедрения в пост социалистических странах. Первый опыт в таких странах, как Чехия, Эстония, Венгрия и Болгария, показал, что частные судебные исполнители работают значительно эффективнее государственных.

Внедрение частной исполнительной службы может стать дополнением к государственной исполнительной службе (далее – ГИС), но ни в коем

случае не заменой. Переходный период должен быть взвешенным и четко спланированным на государственном уровне. Например, сфера действия частных исполнителей не должна распространяться на случаи, когда по делу ответчиком является государство, а также на исполнение уголовных наказаний. Возможно, на первом этапе нецелесообразно передавать «частникам» исполнение решений, связанных с имуществом. И только когда этот институт выкристаллизируется, тогда постепенно в определенных рамках можно передавать ему и такие полномочия.

Выходом создание новой институции – частной исполнительской службы. Тем более, что в коалиционном соглашении такая задача была предусмотрена. По мнению депутата Сидоровича Р.М., создание этой службы позволит существенно повысить процент исполнения судебных решений, а главное, усилит авторитет судебной власти, потому что каждое не приведенное в исполнение судебное решение не только имеет негативные последствия для истца и ответчика, но и подрывает доверие к ней.

Функции у государственных и частных исполнителей будут разными. Последние получают возможность работать только с частными клиентами – взыскателями и должниками. Государственные предприятия, как и ранее, будут обращаться к государственной службе. В ее ведение будут входить также такие дела, как взимание алиментов, отбирание ребенка, выселение из жилых помещений. Ведь это – очень рискованные виды взысканий. Физическое лицо, получившее приказ на исполнение судебного решения, сможет само выбирать, к кому ему обращаться – к государственной или частной исполнительской службе.

Частные исполнители не будут иметь зарплату, а будут получать лишь вознаграждение за взыскание. Размер его будет устанавливать Кабмин (в странах Европы это вознаграждение составляет от 1% до 15%, в зависимости от суммы). Государство не будет нести на эту систему никаких расходов. Непосредственно частных исполнителей будут курировать так называемые исполнительные округа, которые будут создаваться в зависимости от количества населения и количества решений суда, подлежащих исполнению. Численность частных исполнителей, по мнению законодателя, ориентировочно будет составлять 3 тысячи человек. А вместе с помощниками количество новых рабочих мест может перевалить за 10 тысяч.

Среди преимуществ частной службы является уменьшение нагрузки на государственных исполнителей, которая сегодня составляет более 100 производств в месяц. Это безумный документооборот и безумное количество работы, также проблему составит сокращение сроков исполнительного производства, поскольку частный исполнитель очень заинтересован в том, чтобы завершить дело как можно скорее и получить вознаграждение.

Заместитель министра юстиции Гецадзе Г.Г. считает, что введение частных исполнителей уменьшит коррупционную составляющую, не будет допускать умышленного занижения стоимости имущества, подлежащего продаже. Ведь следствием такой коррупционной деятельности, даже в том случае, если правоохранительные органы не обратят на нее внимания, будет то, что такой исполнитель потеряет доверие и банки, которые в основном являются взыскателями, за услугами к нему не будут обращаться

ся, то есть он будет терять самых выгодных клиентов, и ему просто не будет места на рынке.

Система будет выглядеть следующим образом. Госисполнители будут получать бонусы (проценты). Параллельно будет вводиться институт частных исполнителей. Вследствие этого бизнес получит выбор, а конкуренция улучшит сервис.

Ввиду статистических показателей работы ГИС и растущего количества обращений украинцев в Европейский Суд по правам человека относительно длительного неисполнения решений можно констатировать, что исполнять судебные решения в пользу рядовых граждан или субъектов хозяйствования государственная исполнительная служба особенно не спешит. Кроме того, уровень коррупции в рядах ГИС достиг угрожающей черты. Ведь законодательство, регулирующее систему исполнительного производства, создавалось 10 лет назад, безнадежно устарело и только способствует росту бесконтрольности в рядах ГИС, снижению ее кадрового потенциала.

По моему мнению, чтобы преодолеть коррупцию, одну из самых больших проблем сегодняшнего украинского общества, обязательно надо внедрить новые нормы и стандарты исполнительного производства. Для рядового гражданина есть существенная разница – обращаться в государственную исполнительную службу, которая не будет по каким-то причинам исполнять решение суда или наоборот будет с порога требовать взятку, либо обратиться в частную, оплатить намного меньше и получить гарантированно законное решение проблемы. Сейчас многим трудно представить в Украине ситуацию, когда по решению суда невыплаченную заработную плату с предприятия будет взимать не «послушный» государственный исполнитель, которого можно всегда поставить на место телефонным звонком «наверх», а независимое частно-практикующее лицо, наделенное достаточными официальными полномочиями.

Подводя итоги можно сказать, что в Украине есть все предпосылки для внедрения частной исполнительной службы. Однако подчеркнем, что внедрять ее следует поэтапно, не разрушая тут систему, которая работает на сегодняшний день.

А. Скрипник,
*курсант II курсу
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

СПІРНІ ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ) ЖИТЛА

Передача у користування нерухомого майна набуває все більшої актуальності в сучасних умовах ринкової економіки. Проаналізувавши чинне законодавство вважаємо необхідним узагальнити та конкретизувати вимоги закону до форми договору оренди житла та наголосити на спірних питаннях, які існують у даній сфері правовідносин. Для цього важливим є уточнення особливостей порядку та умов укладення цивільно-правового договору найму (оренди) житла.

Основні положення, що регулюють правовідносини за договором найму (оренди), встановлені у главі 59 «Найм (оренда) житла» Цивільного кодексу України (далі – ЦК). Даний договір найму (оренди) укладається лише щодо житлових приміщень.

Згідно до ч. 1 ст. 810 ЦК за договором найму (оренди) житла одна сторона – власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату.

Предметом договору найму житла можуть бути помешкання, зокрема, квартира або її частина, житловий будинок або його частина. Помешкання має бути придатним для постійного проживання у ньому. Наймач житла у багатоквартирному житловому будинку має право користування майном, що обслуговує будинок.

Треба звернути увагу на те, що згідно до п. 113 Інструкції (далі – Інструкція) «Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України»), не можуть бути самостійним предметом договору найму житлового приміщення не придатні для проживання (підвали та ін.), а також підсобні приміщення (кухня, коридор, комора тощо), які здаються в найм тільки разом з житловим приміщенням.

Сторонами які укладають договір можуть бути як фізичні так і юридичні особи. Якщо стороною яка укладає договір є юридична особа то вона повинна використовувати житлове приміщення для проживання у ньому фізичних осіб (ст. 813 ЦК). Отже, при укладанні договору юридична особа повинна зазначити прізвище, ім'я, по батькові особи, яка буде постійно проживати у найманому житловому приміщенні.

За вимогою ст. 811 ЦК договір укладеться у письмовій формі. Згідно до ч.2 цієї статті договір найму (оренди) житла з викупом підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

Відповідно до п. 114 вищезазначеної Інструкції, у тексті договору найму (оренди) житла обов'язково зазначаються особи, які проживатимуть разом із наймачем. Ці особи, відповідно до ст. 816 ЦК, набувають рівних з наймачем прав та обов'язків щодо користування житлом. Наймач несе відповідальність перед наймодавцем за порушення умов договору особами, які проживають разом з ним. Якщо наймачами житла є кілька осіб, їхні обов'язки за договором найму житла є солідарними.

Термін дії договору про найм житла встановлюється у договорі. Якщо в договорі не указується термін дії то договір вважається укладений на п'ять років (ст. 821 ЦК)

Ст. 822 ЦК законодавець встановлює, що в разі закінчення строку договору найму (оренди) житла наймач має право на укладення аналогічного договору на новий строк. Не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку договору найму (оренди) житла наймодавець може запропонувати наймачеві укласти договір на таких самих або інших умовах чи попередити наймача про відмову від укладення договору на новий строк. Встановлення тримісячного строку для попередження має за мету захист прав наймача шляхом створення останньому можливості підшукати інше житло. У разі попередження наймача про відмову від укладення договору на новий строк менше ніж за три місяці, наймач має право проживати в цьому помешканні до закінчення трьох місяців з дня попередження.

Форма такого попередження законом не встановлена. Але із суті відносин сторін випливає, що попередження має бути зроблене в тій самій формі, в якій був укладений договір найму (оренди) житла: у простій письмовій формі або в письмовій з нотаріальним посвідченням формі.

Згідно ч. 1 ст. 822 ЦК, якщо наймодавець не попередив наймача, а наймач не звільнив помешкання, договір вважається укладеним на таких самих умовах і на такий самий строк.

Відповідно до ч. 2 ст. 822 ЦК в разі продажу житла, яке було предметом договору найму (оренди), наймач має переважне перед іншими особами право на його придбання. Ця норма права зобов'язує наймодавця до продажу житла запропонувати наймачеві придбати житло, вказавши ціну та інші умови, на яких він його продає.

Згідно до ч.2 ст. 822 ЦК наймач має переважне право перед іншими особами на придбання житла яке він наймав. Закон не встановлює форму повідомлення наймача про продаж житла та форму і строк його відмови від такої купівлі.

Дуже слушним на нашу думку є запропонований у літературі спосіб долати цю прогалину в законодавстві шляхом застосування аналогії закону -ч.2ст. 362 ЦК про переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності. Відповідно вищевказаної норми, якщо наймач відмовиться від здійснення переважного права купівлі чи не здійснить цього права протягом одного місяця від дня отримання повідомлення, наймодавець має право продати житло іншій особі.

Отже, договір найму (оренди) житла є видом цивільно-правового договору і мусить відповідати всім загальним вимогам до договорів та вимогам, що встановлені главою 59 ЦК.

Однак спеціальні норми не містять вказівки на форму та строки повідомлень сторін про наміри здійснити свої права щодо продажу та переважної купівлі житла. Для того, щоб права учасників даних відносин були забезпечені максимально повно, необхідне більш детальне регулювання відповідних відносин і чітке узгодження положень цивільного та спеціального житлового законодавства.

К. Фоменкова,

курсант II курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ЗАПОВІТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ

На сьогоднішній день виникає багато проблем щодо спадкування за заповітом, саме тому велика кількість науковців присвячують даному питанню свої роботи.

Спадкове право – один з центральних інститутів цивільного права, оскільки проблема спадкування тією чи іншою мірою торкається кожної особи. Спадкові відносини є особливими, вони зачіпають приватну сторону життя людини та її сім'ї, і саме тому потребують особливої уваги законодавця.

За загальним правилом, спадкування – це перехід прав і обов'язків від фізичної особи, яка померла, до її спадкоємців, воно забезпечує правонаступництво цивільних прав і обов'язків після смерті їх носія.

В Україні, як і в більшості країн Європи, підставою виникнення спадкового правонаступництва є заповіт або закон.

Положення про заповіт в Цивільному кодексі України посідають перше місце. Це пояснюється тим, що право на спадкування виникає спершу у осіб, визначених у заповіті. На це імперативно вказує стаття 1223 Цивільного кодексу України (далі ЦК). Лише за відсутності заповіту, визнання його недійсним або відмови від спадщини спадкоємців за заповітом право спадкувати одержують спадкоємці за законом.

Заповіт стає свого роду «юридично оформленою волею спадкодавця» після його смерті. За статтею 1233 ЦК, яка вперше дає визначення заповіту, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

У цивільно-правовій науці право на заповіт розглядається в двох значеннях: об'єктивному та суб'єктивному. Право на заповіт в об'єктивному значенні – це сукупність правових норм, які надають певній особі можливість розпорядитися власним майном на випадок своєї смерті. Об'єктивне право існує незалежно від волі, свідомості суб'єкта, бо виникає і діє поза ними. Право на заповіт в суб'єктивному значенні – це встановлена законом можливість певної особи скласти заповіт. В юридичній науці особу, яка має право на заповіт, прийнято називати заповідачем.

Слід розрізняти такі поняття як «цивільна дієздатність» та «тестаментоздатність». Заповідальна дієздатність співвідноситься з поняттям повної дієздатності, як спеціальне із загальним. Ми вважаємо, що право на заповіт не повинно бути пов'язане зі штучним наданням дієздатності, а з досягненням повноліття, оскільки саме від віку залежить стан фізичного, психологічного, соціального розвитку особи. Тому через недосягнення встановленого вікового цензу особа, якій надається повна дієздатність до досягнення повноліття, має бути позбавлена права на заповіт.

Фізична особа, яка має право на заповіт, незалежно від того, чи реалізувала вона його чи ні, не повинна зазнавати ніякої дискримінації. Тобто забороняється будь-яке пряме або непряме обмеження прав і свобод заповідача чи встановлення для нього прямих або непрямих переваг.

Важливим питанням спадкування за заповітом є питання про вікові обмеження щодо складання заповіту. Згідно з вимогами українського законодавства неповнолітні фізичні особи, яким надана повна дієздатність не можуть складати заповіти, визначаючи долю свого майна на майбутнє. Питання визначати долю майна таких осіб розв'язується органами опіки та піклування, а за певних обставин – і судом. Заповідальна дієздатність співвідноситься з поняттям повної дієздатності, яку неповнолітні отримали на законних підставах. Тим більше, що у ЦК прямо зазначено, що повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки. Досвід європейських країн, де складання заповіту дозволено з 16 років, а в деяких випадках навіть з 14, доводить об'єктивність цієї норми.

Зрозуміло, що для укладення заповіту 14-річним неповнолітнім, який згідно з рішенням суду уклав шлюб і став повністю дієздатним, існувати-

муть перешкоди суто практичного характеру, оскільки відповідно до п. 2 Положення про паспорт громадянина України, цей документ видається особі по досягненню нею 16-річного віку. Отже, такий неповнолітній не зможе посвідчити свою особу при виявленні бажання скласти заповіт.

У такому випадку виникає колізія: з одного боку, неповнолітній має право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією, а, з іншого – у нього немає можливості розпорядитися зазначеними коштами шляхом складання заповіту. На думку вчених неповнолітні у віці від 14 до 18 років мають право заповідати свій заробіток, стипендію, авторський гонорар, майно набуте за рахунок цих джерел, оскільки законодавець надає їм можливість розпоряджатися ними, даний аргумент можна використати, надаючи таку ж можливість складати заповіт малолітнім віком до 14 років щодо належних їм грошових вкладів.

На нашу ж думку положення ст.31 та ст. 32 ЦК містять перелік цивільно-правових можливостей неповнолітніх та малолітніх осіб, що здійснюються ними самостійно. Право на складання заповіту цими особами не входить до даного переліку, який є вичерпним. Тому право на складання заповіту малолітніми та неповнолітніми особами не мають.

Підводячи підсумки, хотілось би сказати, що нове спадкове законодавство є здобутком кращого світового досвіду та національних традицій, воно дає можливість особі обрати для себе прийнятну форму розпорядження своїм майном на випадок смерті, забезпечити належний захист прав та законних інтересів усіх учасників спадкових правовідносин. Отже, з вище зазначеного, можна зробити висновок, що інститут спадкування за заповітом не є досконалим та потребує багато змін і доповнень для усунення його недоліків не лише в теоретичних аспектах, а й в практичних. Оскільки, від цього залежить не лише реалізація волі заповідача, а й доля спадкоємців.

С. Чигиринський, М. Мирошніченко,
III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ВІДВІД СУДДІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Незалежність та неупередженість суду є однією з найважливіших ознак демократичної та правової держави. Це одна ізосновних засад судочинства в Україні, один із основоположних принципів організації та діяльності судових органів за кордоном, зокрема у праві Європейського Союзу.

В Україні, як і в багатьох інших державах, цей принцип реалізується в тому числі за допомогою встановлення у галузі процесуального права інституту відводу судді від участі у розгляді справи, оскільки відвід – це заява про недовіру складу суду, що розглядає справу, з підстав наявності сумнівів у його неупередженості та об'єктивності. Питання щодо підстав для відводу суду по-різному врегульоване у процесуальному праві України.

Відповідно до ст. 20 Господарського процесуального кодексу України «суддя не може брати участі у розгляді справи і підлягає відводу (самовід-

воду), якщо він є родичем осіб, які беруть участь у судовому процесі, або буде встановлено інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості. Суддя, який брав участь у розгляді справи, не може брати участь у новому розгляді справи у разі скасування рішення, ухвали, прийнятої за його участю».

У Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) підстави для відводу судді виділені в окрему статтю. Так, згідно зі ст. 20 ЦПК «суддя не може брати участі у розгляді справи і підлягає відводу (самовідводу), якщо: 1) під час попереднього вирішення цієї справи він брав участь у процесі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, секретар судового засідання; 2) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи; 3) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторонни або інших осіб, які беруть участь у справі; 4) якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді».

Правове регулювання підстав відводу судді у адміністративному судочинстві здійснено аналогічно до цивільного процесу (ст. 27 Кодексу адміністративного судочинства України; далі – КАС України).

Як бачимо, правове регулювання підстав відводу судді у господарському, цивільному, адміністративному та кримінальному судових процесах здійснено не однаково. Регламентуючи нормами права цей процесуально-правовий інститут, необхідно керуватися єдністю принципів здійснення судочинства, передбачених ст. 129 Конституції України, а вони однакові для усіх видів судочинства. Саа́ме відвід є законодавчо передбаченою процедурою, яка б гарантувала сторонам незалежність, неупередженість та об'єктивність судді у ставленні до кожного з них.

Найбільш неповно підстави для відводу судді на сьогодні передбачені у ГПК України. На відміну від єдиних підходів у цивільному, адміністративному та кримінальному процесах, у господарському процесі не передбачено такої підстави для відводу, як участь судді у попередньому вирішенні справи як свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, представника, секретаря судового засідання.

Таким чином, ст. 20 ГПК України у частині визначення підстав відводу підлягає приведенню у відповідність до ст. 20 ЦПК України та 27 КАС України, які найбільш повно і типово для приватно-правових галузей права регулюють це питання. Аналіз судової практики у адміністративних, цивільних та кримінальних справах вказує на те, що жодних проблем у застосуванні під час вирішення питань про відвід не викликають об'єктивні підстави. До них відносяться:

– участь судді під час попереднього вирішення справи як свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, представника, секретаря судового засідання;

– він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторонни або інших осіб, які беруть участь у справі. Майже у всіх випад-

ках об'єктивні підстави призводять до заявлення суддями самовідводів, не чекаючи заявлення відводу кимось із учасників судового процесу. Особливу складність у застосуванні судами викликають суб'єктивні підстави, які сформульовані у законах так:

– буде встановлено інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості (ГПК України);

– якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді; він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи (ЦПК України);

– якщо він прямо чи опосередковано заінтересований в результаті розгляду справи; за наявності інших обставин, які викликають сумнів в неупередженості судді (КАС України);

– він особисто або його родичі заінтересовані в результаті справи; за наявності інших обставин, які викликають сумнів в об'єктивності судді (КПК України).

Як правило, саме ці підстави призводять до заявлення суддям відводів учасниками судового процесу і часто призводять до конфліктних ситуацій під час розгляду справи, основним гравцем у яких виступає суддя. Практика свідчить, що у багатьох випадках суд відмовляє у задоволенні заяви про відвід, заявленої із суб'єктивних підстав.

Таким чином, процесуальний закон не наділяє повноваженнями сам суд встановлювати обставини, які б свідчили про його упередженість, та оцінювати ці обставини за своїм внутрішнім переконанням. Не уповноважений суд і надавати оцінку сумніву заявника. Сам факт наявності цих «інших» обставин, поєднаний із сумнівом, і заява про це у судовому засіданні є безумовною підставою для задоволення заявленого відводу.

«Іншими обставинами», про які йде мова щодо суб'єктивних підстав відводу, можуть бути різні: неоднозначні висловлювання судді під час розгляду справи; очевидне демонстрування суддею переваги щодо однієї зі сторін; попередньо розгляд аналогічних категорій справ і висловлення таким чином своєї позиції щодо тієї чи іншої прогалини у законодавстві чи колізії норм права тощо. Зазначені обставини можуть і не бути об'єктивними, які б реально свідчили про упередженість судді. Але закон не вимагає їх перевірки на відповідність даним критеріям ні суддею, ні іншими учасниками процесу. Достатньо лише, аби вони існували.

Таким чином, щодо вирішення поданої заяви про відвід процесуальні кодекси встановлюють різні правила регулювання. Проте, якщо у господарському та кримінальному видах судочинства суддя позбавлений прямої можливості впливати на вирішення заявленого відводу, то в адміністративному та цивільному судочинстві він не просто не позбавлений такої можливості, а навпаки – йому надано право вирішувати подану заяву.

Про очевидну безглуздість встановленої норми говорять і теоретики, і практики. Проблема активно обговорюється середадвокатів, які не можуть реально здійснювати представництво інтересів своїх клієнтів «за участю» упередженого та необ'єктивного суду. Незважаючи на це, до сьогодні реакції законодавця на цю проблему немає. Попри численні започатковані проекти щодо судової реформи, зміни до ЦПК України та КАС України до цього часу не внесені.

На сьогоднішній день дану проблему необхідно вирішувати, а не відкладати на не визначені строки. Так як суд, котрий не задовольняє сам собі відвід, навряд чи винесе законне та обґрунтоване рішення щодо прав і обов'язків громадян.

Є. Чекота, В. Шумакова,
*II курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ АБО ОГОЛОШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ У СВІТЛІ ОСТАННІХ ПОДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Українське законодавство, а саме Цивільний Кодекс передбачає створення особливого юридичного статусу для фізичної особи – визнання її безвісно відсутньою в судовому порядку.

Станом на сьогоднішній день подіям, які тривають на сході країни надано статус АТО, тобто комплекс заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичних дій.

Користуючись даними Міністерства Внутрішніх Справ України, станом на 22 грудня 2014 року зниклих безвісти працівників МВС під час виконання службових обов'язків по охороні громадського порядку при проведенні АТО становить 100 осіб.

Також за інформацією Генерального Штабу Збройних Сил України, безвісти зниклими вважаються 87 військовослужбовців.

Зокрема на сході України знаходиться численна кількість добровольців, волонтерів і місцевих жителів, які не мали можливості покинути свої домівки. Статистика цієї категорії населення відсутня, але можна припустити, що до статистики наведеної вище можна додати і цю групу людей.

Можна сказати, що наведена вище статистика підтверджує важливість питання визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою.

У цьому випадку надання особі статусу безвісно відсутньої або оголошення її померлою буде проходити за загальними правилами згідно частини 1 статті 43 та частини 1 статті 46 ЦКУ.

Порядок визнання особи безвісно відсутньою визначений ст. 246, ст. 247, ст. 248, ст. 249, ст. 250 ЦПК України. Заява подається заінтересованою особою до суду за місцем її проживання (чи є заявник заінтересованою особою, встановлює суд). Суд розглядає справу в порядку особливого провадження з обов'язковою участю прокурора.

На мою думку події, які тривають на сході України можна віднести до розряду обставин, що загрожують смертю фізичній особі або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку. Саме такі обставини прописані у ч.1 ст. 46 ЦК. У такому разі фізична особа оголошується померлою протягом шести місяців з дня вище вказаних обставин.

Засобами масової інформації поширюються чутки про те, що подіям на Донбасі буде надано статус воєнних дій. Комітет Верховної Ради з питань національної безпеки і оборони готує постанову про визнання війною подій на сході України.

Якщо ця інформація підтвердиться та події в АТО будуть визнані ві-йною, то для оголошення громадянина померлим можна буде керуватися ч. 2 ст. 46 ЦК.

Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчен-ня воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може ого-лосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців.

Але оголошення громадянина померлим, на відміну від смерті, вста-новлює лише презумпцію, але не сам факт смерті. Тому в тих виключних випадках, коли громадянин, якого оголошено померлим, фактично живий, рішення суду жодною мірою не впливає на його правоздатність. Якщо ж громадянин дійсно помер, то його правоздатність припиняється з причини природної смерті незалежно від того, коли буде ухвалено рішення суду про оголошення його померлим.

Визнання особи померлою тягне за собою такі ж правові наслідки, як і у разі смерті фізичної особи.

Якщо особа, яка була визнана такою, що померла, з'явиться або буде виявлено місце її перебування, то суд за місцем перебування цієї особи, або суд, що ухвалив рішення про оголошення її такою, що померла, за заявою цієї особи чи іншої заінтересованої особи скасовує це рішення. Незалежно від часу своєї появи особа може вимагати від будь-кого повернення майна, що збереглося та безоплатно перейшло до нього після оголошен-ня фізичної особи такою, що померла, за винятком майна, придбаного за набувальною давністю, а також грошей та цінних паперів на пред'явника. – Особа, до якої майно перейшло за сплатним правочином, зобов'язана повернути його, за умови, що на момент набуття майна вона знала, що фізич-на особа, яка оголошена такою, що померла, жива.

У разі неможливості повернути майно в натурі особі, яка оголошена такою, що померла, відшкодовується вартість цього майна.

Визнання особи безвісно відсутньою не є безповоротним. Відповідно до ст.45 ЦК передбачається скасування рішення суду про визнання фізич-ної особи безвісно відсутньою. Якщо фізична особа, яка була визнана без-вісно відсутньою, з'явилася або якщо одержано відомості про місце її пе-ребування, суд за місцем її перебування або суд, що постановив рішення про визнання цієї особи безвісно відсутньою, за заявою цієї особи або ін-шої заінтересованої особи скасовує рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою.

На підставі такого рішення суду відміняється встановлена опіка. Від-повідно опікун повинен скласти звіт про витрачене ним майно, проведені виплати на утримання осіб.

Щоб прискорити процес визнання особи безвісно відсутньою або по-мерлою потрібно визнати бойові дії на сході війною. Адже велика кількість українських родин залишилась без годувальників.

Отже, оголошення громадянина померлим – це закріплення судовим рішенням передбачення про його смерть.

Розглянуті вище інститути «визнання громадянина безвісно відсут-нім» і «оголошення громадянина померлим» не поширюються на осіб, які зникають за власним бажанням, а саме їх зникнення є неправомірною по-

ведінкою. Це буває у випадках, коли громадянин ховається від суду і слідства, або ухиляється від виконання сімейно-правових обов'язків: сплати аліментів тощо.

О. Чумак,
II курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Право на приватну власність – одне з основних прав людини. Підстава виникнення права власності у своєму змісті є юридичним фактом, тобто вказаною у гіпотезі нормою права конкретною життєвою обставиною, яка є підставою виникнення, зміни або припинення правовідносин.

У системі права власності важливе місце займає питання визначення підстав виникнення та припинення права власності. Загальні засади та підстави набуття права власності зазначено в главі 24 ЦК України (статті 328-345). Відповідно до неї підставами набуття права власності можуть бути будь-які обставини, що не заборонені законом (ч. 1 ст. 328 ЦК України), оскільки розмаїття їх дуже велике (події, договори, юридичні вчинки, цивільні стани, юридична сукупність, тощо) виникає проблема визначення їхнього співвідношення та взаємозв'язку, ієрархії, колізії тощо.

Існує поділ підстав набуття права власності на первинні та похідні, відомий ще з римського права. Коли для поділу підстав виникнення права власності на первинні і похідні можуть бути використані обидва критерії. До похідних способів набуття права власності належать такі, при яких набуття права власності у суб'єкта виникає внаслідок волевиявлення попереднього власника. При переході права власності має місце правонаступництво, оскільки права на придбану річ внаслідок похідного способу такі, які були у попереднього власника. Отже від способу набуття права власності залежить характер претензій, які можуть бути заявлені до власника.

Однак зустрічається в літературі й думка про те, що поділ способів набуття права власності за різними критеріями не має практичного значення, оскільки законодавство України з поділом на первинні та похідні способи виникнення права власності не пов'язує будь-яких правових наслідків

До **первинних** підстав набуття права власності відносять, зокрема, такі способи, передбачені ЦК України:

- 1) виготовлення нової речі (ст. 331);
- 2) переробка речі (ст. 332);
- 3) привласнення загальнодоступних дарів природи (ст. 333);
- 4) безхазяйна річ (статті 335, 344);
- 5) знахідка (статті 337-339);
- 6) бездоглядна домашня тварина (статті 340-342);
- 7) скарб (ст. 343);
- 8) набувальна давність (ст. 344);
- 9) приватизація (ст. 345) тощо.

Похідними підставами набуття права власності є:

- 1) договір;

2) спадкування.

Також право власності як інститут цивільного права України має бути поділений на 2 визначальних види:

- 1) право приватної власності;
- 2) право публічної власності.

Право приватної власності – право приватної особи володіти, користуватися, розпоряджатися тощо належним їй майном у власному інтересі. А право публічної власності як регламентована нормами права можливість суб'єктів публічних відносин використовувати на власний розсуд у межах своєї компетенції майно, яке їм належить.

У свою чергу, право публічної власності охоплює такі різновиди:

- 1) право власності Українського народу;
- 2) право державної власності;
- 3) право власності АР Крим;
- 4) право комунальної власності.

Об'єднуючий фактор усіх різновидів права публічної власності – присутність у цих відносинах владного елемента, який полягає в тому, що власник, здійснюючи своє право власності, більшою або меншою мірою використовує свої повноваження як суб'єкт публічного права. Особливою специфікою є й об'єкт цих відносин: майно, що входить до складу публічної власності. Та їх відрізняє той самий обсяг повноважень як суб'єкта публічного права, так і суб'єкта права власності.

Висновок: у результаті дослідження виявлено, що при набутті та припиненні прав власності мають бути враховані дві різні частини розподілу права власності: на право приватної власності та право публічної власності. Врахування зазначеного поділу права власності логічно зумовлює поділ підстав набуття та припинення права власності на універсальні (ті, що можуть бути підставою виникнення будь-якого виду права власності) і спеціальні (стосуються лише конкретних видів права власності). На даний момент в українській юридичній науці є недостатнім традиційне розрізнення первісних та вторинних підстав виникнення права власності. Існує необхідність додаткового чіткого розрізнення права власності на універсальні та спеціальні, що дасть змогу чітко визначити їх співвідношення та взаємозв'язок, ієрархію, і таким чином спростить використання цих прав, і зменшить кількість прогалин в законодавстві.

Т. Щербина,

*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ЕТИКА В НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У ході нотаріальних дій здійснюється майже безпосередній вихід на людську долю, відбиття загальних принципів у конкретній поведінці тих, від кого залежить вирішення питань життя, здоров'я, свободи і гідності людини. Реалізуючи свої посадові обов'язки, нотаріуси висувують до громадян високі вимоги щодо реалізації закону, а іноді і втручаються у їх особисте життя. Тому стає цілком зрозумілим і справедливим формування системи

вимог професійної етики до самого нотаріуса, позаяк вимоги морального плану може ставити лише людина з високими моральними якостями. Таким чином, питання етики нотаріусів, їх моральності набуває в сучасній дійсності надзвичайної ваги.

Етика від грецького «ethos» – «характер», «стан духу» належить до моральних оцінок, які використовуються в повсякденному житті. Етика посягнує мораль, як одну з форм суспільної свідомості, як суспільний інститут, який виконує функцію регулювання поведінки людей у всіх сферах суспільного життя.

В основі сучасних принципів нотаріальної етики лежить «Європейський кодекс нотаріальної етики» (Code Européen de Dèontologie Notariale) прийнятий в лютому 1995 року Асамблеєю нотаріусів в Неаполі. Цей кодекс покликаний об'єднати в одне ціле правила нотаріальної етики з потребами суспільного обігу в умовах становлення Європи в рамках Євросоюзу.

На Конференції Української нотаріальної палати 17 листопада 2007 році було прийнято та затверджено «Кодекс професійної етики нотаріусів України». В основу Кодексу було покладено Етичний кодекс нотаріусів Європи та заповіді Міжнародного союзу нотаріату. Він покликаний сприяти сумлінному виконанню нотаріусами свого професійного обов'язку, розумінню нотаріально спільнотою публічно-правового призначення та відповідального характеру нотаріальної діяльності.

Міністерство юстиції України 14 березня 2013 року наказом № 431/5 затвердило Правила професійної етики нотаріусів України. Вони включають в себе вісім розділів, серед яких: Загальні положення; Стандарти професійної етики нотаріуса; Морально-етичні принципи правил етики при здійсненні професійної діяльності; Професійно-етичні правила поведінки нотаріуса; Відносини нотаріуса з нотаріальною палатою України; Відносини нотаріуса з особами, які до нього звертаються; Відносини нотаріуса із засобами масової інформації; Поведінка нотаріуса в позаслужбовий час.

Важливою умовою кваліфікованого здійснення нотаріусами своїх професійних обов'язків – є усвідомлення та використання у своїй діяльності загальних моральних принципів. Моральні принципи об'єднують та систематизують всю моральну діяльність, виступають фактором стабільності, визначають головну лінію поведінки.

Насамперед нотаріус має глибоко усвідомлювати, що свою місію він виконує, будучи наділений високою довірою суспільства і держави. Тому нотаріусу мають бути притаманні такі риси: як висока порядність, чесність, об'єктивність, прагнення до самовдосконалення.

Виходячи з цього, професійна етика нотаріусів України ґрунтується на таких основних принципах:

1. Незалежність. Дотримання цього принципу в своїй професійній діяльності нотаріус зобов'язаний протистояти будь-яким незаконним справам посягання на його незалежність, бути мужнім і принциповим у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав та їхньому ефективному використанні в інтересах учасників нотаріального процесу.

2. Законність. У своїй професійній діяльності нотаріус зобов'язаний дотримуватися чинного законодавства України, сприяти утвердженню та

практичній реалізації принципів верховенства права та законності, застосовувати всі свої знання і професійну майстерність для належного захисту прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Нотаріус у своїй професійній діяльності не має права вдаватися до засобів та методів, що суперечать чинному законодавству або Кодексу професійної етики нотаріусів України.

3. Об'єктивність та неупередженість. Нотаріус зобов'язаний здійснювати свою професійну діяльність відповідно до законодавства і принесеної присяги та бути неупередженим при вчиненні нотаріальних дій.

4. Перевага інтересів фізичних та юридичних осіб. Нотаріус повинен поважати свободу фізичних та юридичних осіб щодо вчинення нотаріальних дій будь-яким іншим нотаріусом.

5. Конфіденційність. Принцип конфіденційності є необхідною і найважливішою передумовою довірчих відносин між нотаріусом та фізичними й юридичними особами. Розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю, заборонено за будь-яких обставин, окрім випадків, встановлених Законом України «Про нотаріат».

6. Добросовісність. Нотаріус має постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і професійної майстерності, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві.

7. Чесність. У своїй професійній діяльності нотаріус повинен бути чесним і порядним; не вдаватися до оман, погроз, шантажу, підкупу, використання складних матеріальних чи особистих обставин інших осіб або інших протизаконних засобів для досягнення своїх професійних чи особистих цілей; поважати права, свободи, законні інтереси, честь, гідність, репутацію та почуття осіб, з якими він спілкується при здійсненні нотаріальної діяльності.

8. Повага до професії. Цього принципу необхідно дотримуватися в усіх сферах діяльності нотаріуса: професійній, громадській, публічній тощо.

9. Культура поведінки. Дбаючи про престиж своєї професії, нотаріус мусить забезпечувати високий рівень культури поведінки, поводитися гідно, стримано, тактовно, зберігати самоконтроль і витримку, мати пристойний зовнішній вигляд.

Отже, діяльність нотаріуса вирізняється серед інших професій цілою низкою специфічних властивостей, зумовлених роллю, яку вони відіграють у житті суспільства. Охорона прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб є змістом повсякденної діяльності нотаріусів і разом з тим – їхнім професійним обов'язком. Саме висококваліфіковані нотаріуси, які мають високу правосвідомість, чітке розуміння своєї відповідальності, здатні ефективно впливати на зміцнення законності та правопорядку в державі. Необхідність виконання нотаріусами цих важливих завдань ставить перед ними особливо високі вимоги до особистих якостей. Їх порушення тягне за собою відповідальність у порядку і випадках, передбачених Законом України «Про нотаріат».

ПОНЯТИЕ ПОРУЧИТЕЛЬСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ

Поручительство является одним из древнейших институтов гражданского права с тысячелетней историей, и представляет собой способ обеспечения исполнения обязательств, значительную роль в развитии которого сыграло римское право. Один из самых влиятельных юристов Рима Гай в своих Институциях(II н.э.) дает понятие поручительству (adpromissio) как договору, по которому третье лицо в целях обеспечения интересов кредитора принимает на себя ответственность по обязательству должника. Римское право сформировало основные положения и базовые понятия о поручительстве, которые в дальнейшем были отражены в законодательстве многих стран мира и которые сейчас можно найти в законодательстве Украины.

Актуальность этой темы не вызывает никаких сомнений, так как договор поручительства является очень неоднозначным. Его неоднозначность заключается в том, что очень часто простые граждане, не имея особых знаний о поручительстве попадают в очень неприятные ситуации, из которых зачастую нет легкого выхода. Практика мошенничества за счет поручительства стала очень популярной в Украине за последние 20 лет. Именно поэтому, выбрав данную тему, мы хотим выяснить: действительно ли понятие поручительства столь неоднозначно?

Итак, что же такое поручительство? Согласно с частью 1 статьи 553 ГК Украины поручительство – договор, по которому поручитель поручается перед кредитором должника за исполнение им своей обязанности. В отношении поручительства участвуют три лица: должник по основному обязательству, его кредитор и треть елицо – поручитель, который принимает на себя обязательство нести имущественную ответственность перед кредитором в случае, если основной должник не выполнит или ненадлежащим образом выполнит свое обязательство. Обеспечительный характер поручительства заключается в том, что в случае неисполнения или ненадлежащего исполнения обязательства должником кредитор вправе пред'явить свое требование к поручителю. Таким образом, при поручительстве имеет место личное ручательство, а не ручательство вещью, как при залоге. Поэтому эффективность поручительства зависит от личных качеств поручителя и его имущественного положения. В наше время банки очень умело научились пользоваться дружескими отношениями людей и начали широко использовать поручительство. Допустим, один из наших близких друзей ре шил взять кредит, но в банке поставили условие, что нужные деньги он сможет получить только в том случае, если приведет поручителя. Боясь обидеть воего друга отказом, Вы ставите подпись на банковских документах и становитесь поручителем. Теперь Вы стали поручителем по кредиту вашего друга, и если возникнет ситуация, в следствии которой ваш друг не сможет выплачивать кредит, будь то болезнь, переезд в другую страну, непредвиденная ситуация либо самое простое мошенничество (самый жестокий вариант), его кредит буде-

те выплачивать Вы. Исключений из правил нет. Поэтому поручительство это огромный риск.

Чем рискует поручитель? Во-первых, поручитель рискует своими финансами, ведь если Вам придется оплачивать кредит, на Ваши плечи лягут все пени, штрафы и другие издержки по кредиту. Также поручитель рискует чистотой своей кредитной истории. Ведь поручитель, как и заемщик, должен платить кредит исправно и в четко обозначенные сроки. Все сведения о просрочках и других допущенных нарушениях сразу же попадут в вашу кредитную историю. Поручитель рискует своим имуществом. По решению суда, куда обратится банк в случае неуплаты кредита, имущество поручителя может быть отнято за долги и передано банку.

В случае, если Вам как поручителю пришлось выплачивать долг по кредиту, то после полного погашения задолженности, вы имеете право требовать с человека, за которого вы поручились, возврата потраченных вами денег. После погашения кредита банк обязан предоставить документы, доказывающие ваши финансовые претензии к кредитному должнику.

Если сделать вывод из всего вышеперечисленного и упустить эмоциональный критерий оценивания понятия, то можно дать четкое определение поручительству как способу обеспечения обязательства. А поручитель – это лицо, принявшее на себя солидарную (равную, общую) или субсидарную (дополнительную) с заемщиком ответственность за исполнение обязательств по кредиту. Это и есть весь риск поручительства. Все дальнейшие события зависят от моральных качеств заемщика, от цели, с которой он возлагает на другого человека обязанности поручителя. Никогда нельзя предугадать цели и намерение другого лица, именно поэтому поручительство является одним из самых опасных правоотношений с точки зрения материальных убытков. Долго анализируя данную тему мы пришли к выводу, что наилучший вариант развития событий – это отказ от поручительства. Если рассматривать этот вариант с эмоциональной точки зрения, то отказаться от поручительства, особенно если об этом вас просит кто-то из близких вам людей очень сложно, но если проанализировать все факторы риска поручительства и статистику, которая четко показывает факт того, что поручительство является одним из излюбленных видов мошенничества, то прежде чем подписывать договор поручительства стоит хорошо подумать. Ну а если вы все-таки в силу каких-либо обстоятельств решили стать поручителем, то мы составили несколько правил, которые могут помочь вам избежать многочисленных рисков.

Если Вы все-таки рушились быть поручителем:

- Внимательно изучите договор поручительства – сумму кредита, процентную ставку, условия выплат по кредиту, а также штрафные санкции за просрочку кредита. После чего договор поручительства следует подписать на каждой странице и один экземпляр договора забрать с собой и хранить до выполнения заемщиком своих обязательств.

- Знайте, что это ваше право – уточнять и изменять условия договора, задавать вопросы, если у вас какие-то условия договора вызывают сомнения.

- Вам необходимо систематически контролировать уплату кредита и процентов друга-заемщика до окончательного погашения кредита.

- Знайте, что за просроченные платежи могут быть начислены значительные штрафы и пени, и если сумма для погашения задолженности недостаточна, суд может наложить взыскание также на имущество поручителя.

- Знайте, что поручительство прекращается с прекращением обеспеченного им обязательства, а также в случае изменения этого обязательства, влекущего увеличение ответственности или иные неблагоприятные последствия для поручителя, без согласия последнего.

- Знайте, что к поручителю, исполнившему обязательство, переходят права кредитора по этому обязательству и права, принадлежавшие кредитору как залогодержателю, в том объеме, в котором поручитель удовлетворил требование кредитора.

Одним словом, прежде чем брать на себя ответственность поручителя, нужно тщательно обдумать этот весьма ответственный шаг, в противном случае – поручительство может принести массу неприятностей, долгие судебные тяжбы и иные неблагоприятные последствия для поручителя.

*М. Яковченко, Р. Сытник,
II курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ЛИЧНОЕ НЕИМУЩЕСТВЕННОЕ ПРАВО ЧЕЛОВЕКА НА ТИШИНУ

Вопрос о признании за каждым человеком неотъемлемого права на тишину приобретает все большую актуальность в связи с урбанизацией и моральной деградацией общества. Проблема тишины упоминалась в древнем Риме, когда шум повозок мешал гражданам, в результате чего было запрещено любое движение повозок после сумерек.

Проблемы шума прошлого не сравнить с теми, которые существуют в современном обществе.

Постоянное воздействие повышенного шума опасно. Например: шумовое загрязнение укорачивает жизнь жителей больших городов на 10-12 лет. Об этом хорошо знали древние китайцы. Они придумали такую жестокую расправу с людьми, которые непочтительно относились к религии. «Кто поносит всевышнего, не должен быть повешен, но флейтисты и барабанщики и крикуны должны непрерывно играть перед ним днем и ночью, пока он не упадет замертво».

В соответствии с Законом Украины «Об обеспечении санитарного и эпидемиологического благополучия населения» шум относится к физическим факторам среды жизнедеятельности, которые влияют либо могут повлиять на здоровье человека или на здоровье будущих поколений.

Тишину в аспекте права не следует рассматривать как абсолютную категорию, под ней необходимо понимать условное понятие которое призвано обеспечить желание людей на спокойное существование, характеризующееся нормальным для человеческого обитания и здоровья уровнем шума.

Характерными признаками права на тишину являются: абсолютный характер, то есть конкретному носителю данного права противопоставлен неопределенный круг лиц, которые должны уважать и не нарушать его право; право на тишину является естественным правом и возникает с рождением; в это право нет имущественного содержания; оно тесно связано с физическим лицом, он не может отказаться от этого права и не может быть лишен его; физическое лицо обладает правом на тишину пожизненно. Характеристики этого права дают основания утверждать, что оно является личным неимущественным правом каждого человека и должно быть включено в перечень личных неимущественных прав, обеспечивающие естественное существование физического лица в Гражданский Кодекс. Также необходимо установить реальный механизм защиты этого права, который бы восстанавливал в первую очередь нарушены права лица, подвергшейся боли или страданий, а это возможно только благодаря гражданско-правовой защите.

Регулирование этого права осуществляется различными нормативно-правовыми актами, устанавливающими нормативные, технические и др. требования для обеспечения права граждан на спокойное существование и нормальный уровень шума. В частности, на общегосударственном уровне регулирование осуществляется: Законом Украины «Об обеспечении санитарного и эпидемического благополучия населения», в ст. 24 указано, что шум на защищенных объектах при осуществлении любых видов деятельности не должен превышать уровней, установленных санитарными нормами для соответствующего времени суток, а с 22 ч. до 8 ч. вообще запрещается шуметь; СН 3077-84 «Санитарные нормы допустимого шума в помещениях жилых и общественных зданий и на территории жилой застройки» прописано, что допустимый уровень звука для ночного времени, в частности с 23 ч до 7 ч должен составлять до 30 дБ. Для дневного времени 40 дБ. Они были подписаны Главным государственным санитарным врачом СССР еще в августе 1984 года. Данный документ на сегодняшний день устарел и его стандарты не соответствуют ст. 24 Законом Украины «Об обеспечении санитарного и эпидемического благополучия населения».

Закон Украины «О милиции» гарантирует защиту права на тишину путем обращения в милицию, которая обязана принять необходимые меры, Кодекс Украины об административных правонарушениях (ст. 182) предусматривает ответственность за нарушение права на тишину.

За нарушение права на тишину наступает административная ответственность. Однако такой способ защиты права предполагает только прекращение правонарушения путем дачи предупреждения или наложения штрафа, вместо компенсации причиненного морального вреда лицу. Данный подход не является справедливым, поскольку государство в результате нарушения права человека на тишину не понесет никаких повреждений, убытков в отличие от человека. Поэтому необходимо установить возможность компенсации морального вреда за страдания и боль, понесенные потерпевшим лицом, за повреждение его здоровья и подтверждено соответствующим медицинским обследованием или заключениями специалистов. Такая практика достаточно привычной для европейских стран.

Признание права на тишину, является необходимым условием полноценной жизни многих людей как личного неимущественного права, обеспечивает естественное существование человека и установления охраны этого права гражданским законодательством, стало бы значительным шагом вперед в развитии прав человека. Важно, что такое признание обеспечило бы гражданам реальную возможность защитить свое нарушенное право на тишину путем компенсации морального вреда.

Секція 2. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

*К. Бичкова, П. Храмцевіч,
IV курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

У сучасному світі однією з найважливіших тенденцій світової економіки є посилення інтеграційних процесів та поглиблення взаємодії відтворювальних структур різних країн, інтенсивність яких у значній мірі пов'язана з діяльністю транснаціональних корпорацій. ТНК безпосередньо або опосередковано впливають на соціально-економічні та політичні процеси у світі.

Оскільки сфера діяльності ТНК розповсюджується майже на всі держави світу та види економічної діяльності, то стабільний розвиток окремої країни в сучасних умовах глобалізації не можливий без взаємодії з цими компаніями.

Аналізуючи діяльність транснаціональних корпорацій в Україні Мукович О.І. у своїй статті стверджує, що для України залучення прямих іноземних інвестицій через транснаціоналізацію є дуже важливим, оскільки дозволяє вирішувати питання конкурентоспроможності вітчизняної економіки, розвитку ринку праці та підвищення життєвого рівня населення. Проте досягнення поставлених завдань можливе лише у випадку одночасного створення сприятливих умов для ТНК та захисту національних інтересів України.

Наша країна ще нещодавно здобула незалежність і стала на шлях самостійного економічного розвитку, запорукою успішності якого є зважена економічна політика та зовнішньоекономічні зв'язки.

Вважаємо, що залучення потужностей ТНК в національне господарство України залежить від інвестиційного клімату та сприятливості економічного середовища. Також стабільність взаємовідносин України з транснаціональними корпораціями насамперед залежить від якості державного регулювання, що забезпечує правомірне та об'єктивне урегулювання спірних питань та подальшу безконфліктну співпрацю.

Не менш важливим для ослабленого національного господарства України є залучення додаткового іноземного капіталу та інвестицій, які можуть допомогти відновити економіку країни, переоснастити виробництво та надати сильний поштовх для її подальшого розвитку. Але для того, щоб залучити корпорації до розміщення своїх потужностей в нашій державі, необхідно суттєво покращити її інвестиційний клімат та економічну привабливість.

Діяльність ТНК на території України досить динамічно набирає обертів, що має для національної економіки як позитивний, так і негативний вплив.

Негативними наслідками ТНК є :

Для країни базування: наявність суперечностей між інтернаціональним глобальним характером операцій ТНК і територіально обмеженою компетенцією держави; державне регулювання іноземних інвестицій: заборона інвестування в окремі галузі; особливості умов інвестування (використання національних напівфабрикатів, навчання кадрів за своєю програмою, розширення експорту та виведення всієї продукції за кордон); ризик конфіскації інвестицій; власна корпоративна ідеологія ТНК (наявність власних спецслужб і достатня кількість зброї).

Для приймаючої країни : представники приймаючої країни не допускаються до участі в проведенні НДДКР; ТНК можуть маніпулювати цінами з метою уникнення податків; ТНК можуть нав'язувати компаніям приймаючої країни неперспективні напрями в системі розподілу праці; ТНК можуть розташовувати екологічно небезпечні виробництва та підприємства з застарілою технікою на території приймаючої країни; ТНК можуть спричинити нестійкість інвестиційного процесу; посилена експлуатація і встановлення зовнішнього контролю з боку ТНК; тиск на органи влади з метою лобіювання своїх інтересів; під час кризи капітали ТНК концентруються в країні базування, щоб стабілізувати внутрішню ситуацію; виснаження природних ресурсів приймаючих країн; поширення впливу ТНК на ЗМІ з метою формування «запрограмованої» місцевої громадської думки.

Щоб уникнути або мінімізувати ризики діяльності транснаціональних компаній в Україні треба запровадити :

1. Регулювання діяльності іноземних ТНК згідно із національними інтересами.

2. Для захисту вітчизняної економіки повинна бути сформована відповідна законодавча база, котра б врегульовувала процедуру виходу ТНК на місцевий ринок, надавала переваги місцевим інвесторам.

3. І також для України треба сприяти створенню власних ТНК.

Вирішивши такі проблеми, як складність адміністрування податків, кількість та складність отримання дозволів, надмірне технічне регулювання (сертифікація та стандартизація), часті перевірки органів державного нагляду, а також удосконаливши державне регулювання надходження прямих іноземних інвестицій та діяльності транснаціональних корпорацій, Україна зробить великий крок до безпечної взаємодії та взаємовигідної співпраці з транснаціональними корпораціями, що введе нашу країну на міжнародний рівень та дозволить їй міцно закріпити свої позиції на ньому.

А. Богданова,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Як відомо, в процесі будь-якої господарської діяльності доволі часто виникають конфліктні ситуації, які завдають шкоди не лише суб'єктам підприємницької діяльності, а й іміджу нашої держави в цілому. При цьому, ви-

рішувати зазначені конфлікти буває досить складно, в силу самого предмета спору, кількості і складу його учасників, неоднозначності тлумачення норм законодавства тощо. У зв'язку з цим, суб'єкти господарської діяльності не завжди в змозі вирішити такі конфліктні ситуації самостійно.

Традиційним та, напевне, найефективнішим способом врегулювання господарських спорів в Україні вважається звернення до господарського суду. Проте, на нашу думку, вирішення спорів господарськими судами має бути крайньою мірою, коли вже всі інші можливості вичерпані.

Такої ж думки притримуються і в сучасних розвинутих країнах світу, таких як Швеція, Австралія, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія тощо. В цих країнах досить поширене використання альтернативних способів вирішення конфліктів (ABC) (eng. – Alternative dispute resolution (ADR) – ця назва об'єднує різні процедури вирішення конфліктів, які за своєю суттю достатньо відрізняються від судового вирішення спорів.

У більшості сучасних країн Європи та Заходу, медіація, безумовно, є провідним альтернативним методом вирішення будь-яких господарських спорів як всередині країни, так і на міжнародному рівні. Статистика розвинених країн свідчить, що 80-85% усіх процедур медіації успішні, серед інших, від 5% учасників процедури приходять до повної або часткової згоди через деякий нетривалий час після процедури медіації. Нині вже неможливо уявити повсякденне врегулювання конфліктів у країнах Європи та США без медіації.

Термін «медіація» походить від латинського «mediare» – виступати посередником. Медіація – це особлива форма посередництва та особлива форма процедури примирення. Це метод, що дозволяє сторонам при сприятливій нейтральній, неупередженій особі – медіатора, на добровільних засадах виробити взаємовигідне, життєздатне рішення, яке б відповідало їхнім інтересам.

За останні 20 років використання медіації значно поширилося. Вірогідно, така популярність медіації обумовлена тим, що в законодавстві Європейського Союзу (далі по тексті – ЄС), вже існує таке поняття як «медіація».

Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 року «Відносно деяких аспектів медіації в цивільних та комерційних спорах» (далі по тексті – Директива) передбачає детальний опис того що таке медіація та її переваги.

Проте, у той час як Директива застосовується для вирішення спорів у цивільних і господарських справах на міжнародному рівні, кілька держав-членів ЄС пішли ще далі і прийняли закони, які впроваджують використання медіації всередині країни. Практично в кожній країні ЄС Директива застосовувалася у різний спосіб. Таким чином, в деяких країнах ЄС медіація є чисто добровільним заходом, в той час як в Італії, наприклад, існує тенденція до обов'язкового використання медіації. У деяких країнах ЄС медіаторами можуть виступати лише кваліфіковані юристи, в той час як в інших країнах такі обмеження не застосовуються.

Директива, безсумнівно, дала поштовх для розвитку медіації, але її розвиток, особливо в Європі, як і раніше залишається неоднорідним. Так, наприклад, в Англії, Уельсі та Нідерландах, використання медіації значно поширене і процес широко використовується юристами та представниками

бізнес-сектору, але ця процедура майже не поширена в таких країнах, як, наприклад, Греція і Португалія, де поняття медіації відносно нове та недостатньо вивчене.

Що ж до використання медіації для вирішення саме господарських спорів, то найбільшого розвитку вона отримала у таких країнах як: Австрія, Бельгія, Бразилія, Франція, Німеччина, Гонконг, Італія, Японія, Люксембург, Нідерланди, Китайська народна республіка, Польща, Росія, Сінгапур, Іспанія, Швеція, Великобританія, Сполучені Штати Америки та В'єтнам.

Під терміном «медіація» в більшості тлумачень мається на увазі саме позасудове вирішення спорів, тому виникає логічне питання – яку роль можуть відігравати суди при вирішенні господарських спорів в процесі медіації?

Наприклад, суди Австралії мають право направити сторони для вирішення спору за допомогою медіації навіть без згоди сторін.

В Бельгії рішення, прийняте за допомогою медіації має бути затверджено компетентним судом.

Суди Бразилії не мають необхідних повноважень, щоб змусити сторони вирішувати конфлікти шляхом медіації, тим не менше, суд може забезпечити виконання угоди до медіації на прохання однієї зі сторін. Також, відповідно до Цивільного процесуального кодексу Бразилії судді повинні захоплювати сторони скористатися медіацією протягом всього часу судового розгляду.

У Франції проводять розмежування між призначеною в судовому порядку та договірною медіацією. У разі проведення медіації з розпорядження суду, суддя продовжує займатися цим питанням навіть після звернення сторін до медіації, за їх згодою. Медіатор повинен інформувати суддю щодо будь-яких труднощів. Сторона чи медіатор може попросити суддю припинити процедуру медіації в будь-який час. Суддя також має право припинити медіацію з власної ініціативи, якщо процедура медіації, а думку судді, була порушена. Якщо суддя припиняє медіацію, судовий розгляд відновлюється. В кінці процесу медіації, суддя розподіляє витрати на посередництво між сторонами.

Що стосується договірної медіації, то тут роль судів часто обмежується забезпеченням виконання угоди, досягнутої в контексті медіації.

В Польщі суд може передати справу на медіацію за запитом однієї зі сторін або на свій розсуд, аж до завершення першого судового засідання у справі. Сторони не зобов'язані погоджуватися на посередництво. Проте після закриття першого засідання суд може направити справу на медіацію тільки в тому випадку, якщо сторони спільно просять його. Суд може передати справу на медіацію тільки один раз в ході розгляду. У своїй постанові про передачу спору на посередництво, суд визначає термін (не більше одного місяця) для проведення медіації. Цей термін може бути продовжено лише за спільною заявою сторін. Після того, як термін закінчився, а спір не вирішено, суд призначає судові засідання.

В інших країнах, які мають в своєму арсеналі такий вид вирішення спорів як «медіація», ситуація аналогічна – процедура медіації при вирішенні господарських спорів може використовуватися не лише на стадії досудового вирішення спору, але й під час судового провадження.

Як бачимо, світовий досвід орієнтований на активне використання медіації, що зумовлює потребу у дослідженні та впровадженні даного інститу-

ту і в українському законодавстві, зокрема і для вирішення господарських спорів.

Варто зазначити, у Верховній Раді України вже неодноразово пропонувалися різні варіанти проектів Закону України «Про медіацію»: перший з'явився 17.12.2010 р. за № 7481/П, однак він не був схвалений комітетом Верховної Ради України з питань правосуддя; останній був зареєстрований 03.07.2013р. під №2425а-1 і 28.02.2014р. був відправлений на доопрацювання.

На нашу думку, останній варіант проекту Закону України «Про медіацію» є достатньо прийнятним для того, щоб впровадити медіацію в Україні, однак, на даний момент він справді потребує доопрацювання.

Відповідно до статті 13 проекту Закону України «Про медіацію», медіатором може бути фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років та пройшла професійну підготовку за напрямом «медіація» в навчальному закладі або організації в Україні або за її межами.

Враховуючи специфіку спорів, які можуть вирішуватися за допомогою медіації, зокрема спорів в сфері господарської діяльності, вважаємо, що було б доцільно викласти цю статтю в такому варіанті: «Медіатором може бути фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років, має повну вищу юридичну освіту, має стаж роботи в певній сфері права (цивільне право, господарське право, кримінальне право тощо) не менше 5 років та яка пройшла професійну підготовку за напрямом «медіація» в навчальному закладі або організації в Україні або за її межами».

Також вважаємо, що в даному законопроекті потребує доопрацювання розділ V Процедура медіації, оскільки вона на даний момент не розкриває послідовно всі етапи проведення медіації, а одразу деталізує результати цих етапів. Беручи за основу зазначений законопроект та приймаючи до уваги досвід інших країн, пропонуємо виділити наступні етапи процедури медіації:

1. Приготування: Погодившись скористатися медіацією, сторони повинні призначити медіатора і оформити договір медіації.

2. Відкриття конференції: медіація починається з спільного засідання з медіатором та всіма сторонами в одній кімнаті. Медіатор пояснює процес медіації. Кожна сторона потім робить коротку заяву, в якій описує свою позицію щодо спору.

3. Приватні зустрічі (закриті засідання). Сторони розходяться по окремих приміщеннях і посередник ходить між ними, прагнучи прояснити їх позиції і допомагаючи їм розробляти рішення, яке б влаштувало всі сторони конфлікту.

4. Висновок: У разі успіху на заключному спільному засіданні проводиться запис узгоджених сторонами умов врегулювання конфлікту. Якщо процес медіації виявиться невдалим і сторони не зможуть прийти до згоди, то будь-яка із сторін має дати повідомлення про припинення медіації.

З огляду на вищевикладене можна зробити висновок, що впровадження в Україні інституту медіації, сприятливо впливатиме на розвиток та вдосконалення досвіду в сфері досудового вирішення спорів, в тому числі і спорів господарських. Успішне впровадження медіації може стати черговим кроком на шляху реформування судової системи України, сприятиме розвантаженню судів, у зв'язку з чим, ми вбачаємо, що ефективність пра-

восуддя в Україні, зважаючи на досвід країн Європи та Заходу, з впровадженням медіації має зрости.

Одночасно, враховуючи прагнення України інтегруватися до ЄС, прийняття закону про медіацію стало б підтвердженням своїх намірів та вказувало б на визнання Директиви 2008/52/ЄС від 21 травня 2008 року Європейського Парламенту та Ради ЄС.

Ю. Ватченко, Д. Пігур,
*III курс спеціальності «Правознавство»,
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

КОНТРОЛЬ ЗА ЗДІЙСНЕННЯМ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Україна зараз знаходиться у перехідному періоді, для якого характерне становлення ринкових механізмів регулювання господарської діяльності держави, що не завжди обходиться без помилок і прорахунків. У той же час позитивним є саме відмова від адміністративно-планового управління господарської діяльності і тенденції побудови ринкової системи господарювання. Економічна свобода, у тому числі свобода господарської діяльності, не може бути безмежною, її межі і способи здійснення встановлює держава, яка діє в інтересах суспільства. При цьому важливо зберігати баланс між державними (публічними) і приватними інтересами, тобто повинні бути задоволені не тільки приватні, а й публічні інтереси, що може бути досягнуто лише за допомогою державного контролю в цій сфері.

Держава покликана ефективно регулювати підприємницьку діяльність і контролювати законність її здійснення, причому державне регулювання підприємництва в кінцевому рахунку зводиться до проблеми забезпечення балансу приватних (підприємницьких) і публічних (суспільних і державних) інтересів.

Отже, дана тема є досить актуальною і потребує дослідження, тому що слід зазначити, що система державного нагляду та контролю за господарською діяльністю в Україні на сьогоднішній день перебуває в процесі реформування.

Однією з першочергових проблем державного нагляду та контролю в Україні є недосконалість нормативно-правової бази. Головним недоліком чинного законодавства у сфері державного нагляду та контролю за господарською діяльністю є те, що правове регулювання цих відносин значною мірою здійснюється за допомогою відомчих та інших підзаконних актів. Для багатьох контролюючих органів закони визначають лише повноваження, а підстави та способи здійснення контрольної діяльності прописується у підзаконних актах.

Конституція України гарантує кожному право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Право без обмежень здійснювати діяльність, яка не заборонена законодавством і не суперечить йому, становить один із визначальних принципів господарювання. При цьому, держава, відповідно до статті 42 Консти-

туції України, захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт.

Контроль та нагляд з боку держави за діяльністю господарюючих суб'єктів, за дотриманням ними норм і приписів законодавства, правил та стандартів, якістю виробленої продукції та наданих послуг є одним з важливих заходів у реалізації завдань та функцій держави.

Основною метою, з якою здійснюється контроль та нагляд з боку держави за господарською діяльністю, є захист життя і здоров'я людини, навколишнього природного середовища.

При чому, тим контроль ефективніше досягає своєї мети, чим досконаліший, прозоріший та зрозуміліший для всіх порядок його здійснення.

Як уже зазначалося, система державного нагляду та контролю в Україні на сьогоднішній день перебуває в процесі реформування.

Важливим елементом вивчення державного контролю є його класифікація. Запровадження класифікації має не лише наукове значення для полегшення вивчення державного контролю, а й водночас дозволяє згрупувати різні види, форми і методи державного контролю за певними ознаками з метою полегшення та однаковості правового регулювання однакових груп відносин із здійснення державного контролю. За таких обставин підвищується практичне значення класифікації державного контролю, а різні види класифікації втілюються в нормативних актах.

Формами контролю є попередній (превентивний), поточний і наступний (ретроспективний). Критерій розмежування цих форм полягає у зіставленні часу здійснення контрольних дій із процесами формування і використання фондів фінансових ресурсів. Водночас вони тісно пов'язані, відображаючи тим самим безперервний характер контролю.

У світовій практиці уніфікація класифікації контролю запропонована Лімською декларацією керівних принципів контролю, в якій узагальнено досвід організації і діяльності державних органів контролю різних країн у сфері контролю. Відповідно до цієї декларації контроль поділяється на: попередній та контроль по факту; внутрішній та зовнішній контроль; формальний контроль та контроль виконання. При цьому декларація не визначає, що є формою, методом або видом контролю, а лише наводить класифікацію.

Таким чином, проведення перевірок суб'єктів господарювання в Україні має під собою доволі складне правове підґрунтя.

Застарілість, неузгодженість та велика кількість нормативних документів, що регулюють проведення перевірок контролюючими органами, є чинником, що призводить до суперечок між господарюючими суб'єктами та контролюючими органами і, як наслідок, – численні скарги від суб'єктів господарювання до органів влади усіх рівнів на дії контролюючих органів.

Тривалий час існування України як самостійної держави був відсутній єдиний законодавчий акт, який би системно регулював порядок проведення перевірок та визначав відповідні уніфіковані процедури.

Слід віддати належне, зазначивши, що найпершим кроком у реформуванні системи державного контролю та нагляду стало те, що законодавець статтею 19 Господарського кодексу України передбачив – органи державної влади і посадові особи, уповноважені здійснювати державний контроль і державний нагляд за господарською діяльністю, їх статус та за-

гальні умови і порядок здійснення контролю і нагляду визначаються законами.

Тим самим Господарський кодекс України окреслив правову площину, у якій можуть бути визначені контролюючі органи та їх повноваження.

При цьому слід зазначити, що дана норма виходить з конституційного принципу, що встановлює: органи державної влади, місцевого самоврядування діють у межах повноважень, і засобами, передбаченими Конституцією України та законами України.

Наступним кроком стало прийняття 5 квітня 2007 року Верховною Радою Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (далі – Закон), який визначає правові та організаційні засади здійснення державного нагляду (контролю).

З набуттям чинності Закону почався новий етап у формуванні цілісної загальнодержавної системи нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, єдиного узгодженого правового поля, яким регулюється порядок проведення контрольних перевірок різних видів господарської діяльності суб'єктів господарювання, механізму прийняття рішень та вчинення дій контролюючими органами за наслідками проведення ними перевірок.

Таким чином, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» є рішучим кроком до встановлення якісно нового механізму здійснення державного нагляду (контролю). Ним визначені правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю).

Звичайно, зазначений Закон сам по собі не може вирішити усіх без виключення проблемних питань, які існують в означеній сфері. У зв'язку з прийняттям Закону необхідно привести у відповідність до його положень низку законів та підзаконних актів. Ряд питань, пов'язаних із здійсненням державного нагляду (контролю), повинен бути вирішений шляхом розробки та прийняття нових нормативних актів.

В. Воронін, А. Гусак,

*III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

НЕДОСТАТНЯ ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Проблема оподаткування доходів населення є однією з фундаментальних, що зумовлена різними причинами. Головна них полягає у тому, що доходи фізичних осіб є стабільним і великим об'єктом податкового навантаження, то саме фізичні особи є носіями податків. При цьому податкове навантаження стосується не лише їх доходів, а і розходів. Фіскальна ефективність цього податку є незначною, а її втрати зумовлено нерівномірністю розподілу податкового навантаження за шкалою та джерелами доходів. Але найбагатші громадяни можуть здійснювати мінімізацію своїх

податкових зобов'язань шляхом штучної маніпуляції податковим статусом джерела доходу. Отож, щоб краще зрозуміти правову природу ПДФО треба звернутися до теорії.

Податок на доходи фізичних осіб – прямий податок, що залежить від результату господарської діяльності, а саме від доходу фізичної особи. Згідно чинного Податкового кодексу України платниками податку є :

- фізична особа – резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи;
- фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні;
- податковий агент.

Зазначеним Законом удосконалено наведене у ст. 164 Податкового кодексу визначення бази оподаткування податком на доходи фізичних осіб, що має усунути різночитання цієї норми. Так, встановлено, що базою оподаткування є загальний оподатковуваний дохід, тобто будь-який дохід, що підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду. Об'єктом, і джерелом сплати податку виступає дохід фізичної особи резидента і нерезидента.

Із 1 січня 2011р. в Україні діє малопрогресивне оподаткування фізичних осіб. Згідно ст. 167 Податкового кодексу України встановлено, що основна ставка податку становить 15% бази оподаткування щодо доходів, одержаних у тому числі, але якщо загальна сума отриманих платником податку у звітному податковому місяці доходів перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, ставка податку становить 17% суми перевищення. Ця норма мала б забезпечити рівномірність податкового навантаження, проте проблемою залишається приховування (тінізація) доходів у вигляді заробітної плати. Роботодавці схильні платити неофіційні доходи працівникам з метою ухилення від оподаткування.

В Україні основна частина населення отримує доходи, що не перевищують встановлену межу. Отже, основна частина населення застосовує ставку 15%, при цьому діапазон встановленого доходу достатній для того, щоб однакова відсоткова ставка по-різному впливала на рівень життя окремого платника податку. Одна ставка оподаткування може для незначних доходів відбирати, наприклад, усі кошти для накопичення та ще й частину коштів, призначених для споживання, а для великих доходів ця сама ставка відбиратиме лише незначну частину коштів, призначених для інвестування. Таким чином в Україні недостатньо реалізована соціально-регулятивна функція податку на доходи фізичних осіб.

Крім того, окремі види доходів обкладаються ПДФО за ставками 5, 10 або 30 відсотків. Ставка 5% застосовується щодо доходу, нарахованого як процент на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, процент на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці, доходи у вигляді дивідендів, доходи в інших випадках, визначених законодавством. Ця норма має на меті підвищення інвестиційної активності населення шляхом зберігання заощаджень на депозитних рахунках. Проте це буде доцільно, коли ставка по депозитам покриватиме як відсоток інфляції, так і податкову ставку.

Ставка податку становить 10 % бази оподаткування щодо доходу у формі заробітної плати шахтарів – працівників, які видобувають вугілля, залізну руду, руди кольорових і рідкісних металів, марганцеві та уранові руди, працівників шахтобудівних підприємств, які зайняті на підземних роботах повний робочий день та 50% і більше робочого часу на рік, а також працівників державних воєнізованих аварійно-рятувальних служб (формувань), у тому числі спеціальні уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту.

Стосовно доходів, нарахованих на користь резидентів або нерезидентів у вигляді виграшу чи призу (крім виграшу у державній та недержавній грошовій лотереї та виграшу гравця (учасника), отриманого від організатора азартної гри) застосовується ставка у розмірі 30%.

Також, згідно п. 167.5 ст.167 ПКУ ставка податку може становити інший розмір. Такі спеціальні ставки оподаткування (0%, 1%) встановлено для окремих доходів у вигляді спадщини, подарунків, а також для доходів від продажу та обміну деяких об'єктів рухомого та нерухомого майна.

Фіскальне значення податку полягає у фінансуванні доходів бюджету. Податок з доходів фізичних осіб є однією з основних статей податкових надходжень в Україні. Його частка в зведеному бюджеті України наближена до податку на додану вартість, податок на прибуток підприємств і має стійку тенденцію до зростання.

Варто виділити основні чинники, які позитивно впливають на надходження податку на доходи фізичних осіб:

- 1) зростання номінального ВВП;
- 2) зростання витрат на оплату праці;
- 3) легалізація виплати заробітної плати;
- 4) позитивні тенденції до зростання доходів низькооплачуваних верств населення через державне підвищення мінімальних соціальних гарантій;

5) зростання змішаних доходів домашніх господарств за рахунок індивідуальної підприємницької діяльності.

Безпосередньо на забезпечення зростання життєвого рівня населення та надходження податку на доходи фізичних осіб впливають підвищення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму на одну працездатну особу. Проте варто враховувати зростання реальної заробітної плати, а не номінальної.

Податок на доходи фізичних осіб відіграє значну фіскальну роль, але головною проблемою даного податку є те, що він не є нейтральним і соціально справедливим. Бідні верстви населення у структурі власних витрат сплачують значно більший обсяг коштів, ніж заможні. Це обумовлено тим, що для більшості громадян з невисокими статками єдиним джерелом доходу є зарплата.

Таким чином можна стверджувати, що податок на доходи фізичних осіб виконує важливу фіскальну та соціально-регулятивну функції. Реформування податкового законодавства сприяло збільшенню податкових надходжень до бюджету та створило умови для підвищення впливу податку на рівень життя населення. Основним напрямком подальшого удосконалення законодавчої бази у цій сфері має стати зменшення податкового навантаження на соціально незахищені верстви населення та зростання відповідальності платників податку за ухилення від оподаткування.

ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНЦИИ В УКРАИНЕ

Конкуренция – это основа существования государства, так как на основе экономики (которая напрямую зависит от добросовестной конкуренции) формируется уровень жизни граждан государства, развитие бизнеса в государстве и само собой положение государства на мировой арене.

Одной из важнейших и довольно сложных является проблема законодательного и в целом нормативно-правового регулирования конкурентных отношений в Украине. При её решении, на наш взгляд, необходимо, прежде всего, исходить из общетеоретической проблемы соотношения права и законодательства.

В Украине формирование конкурентного предпринимательского сектора происходит в условиях экономической нестабильности, неразвитой инфраструктуры, давления со стороны сильных конкурентов, в том числе иностранных, усложнения процедуры регистрации и лицензирования, кризиса неплатежей и недобросовестное поведение предприятий-потребителей, отсутствие внутренних стимулов для долгосрочных инвестиций и развития технологии и в условиях инфляционных процессов, ограничения спроса, недостаточность управленческих навыков и криминализация экономики негативно влияют на образование соответствующих конкурентоспособных рыночных структур. При таких условиях эффективное развитие предпринимательства возможно лишь при соответствующей государственной поддержке.

Проведенный анализ свидетельствует, что к основным причинам, которые сдерживают развитие малых предпринимательских структур, а следовательно, и конкуренцию, следует отнести отсутствие надлежащего нормативно-правового обеспечения развития малого бизнеса; неэффективность налоговой политики по становлению и развитию малых формирований на монополизированных товарных рынках региона, отсутствие должной финансово-кредитной поддержки и стимулирования малого предпринимательства; ограниченность материально-технических, финансовых и информационных ресурсов; неподготовленность предпринимателей к деятельности в сложных условиях рынка; несовершенство информационно-методического обеспечения предприятий. Такое положение является следствием и подтверждением того, что провозглашенное право на осуществление предпринимательской деятельности не обеспечено условиями для его реализации вследствие несовершенства, неэффективности, а зачастую и полного отсутствия отдельных элементов механизма защиты и поддержки конкуренции как средства антимонопольного регулирования товарных рынков региона. Приоритетность товарного рынка должна определяться в соответствии с критериями специализации региона, социальной значимости и необходимости развития конкуренции.

В сложных условиях обострения общего экономического кризиса, неналаженности рыночного механизма очевидно, что формирование и обес-

печение успешного функционирования конкуренции возможно при условии осуществления целенаправленной государственной политики, которая бы предусматривала создание общих благоприятных условий для снижения барьеров, ограничивающих поступление субъектов хозяйствования на монополизированных товарных рынках.

На сегодняшний день Украина как государство переживает самый сложный период как в социальном плане так и в экономическом. После прихода новой власти в Украине стала необходимой модернизация антимонопольного законодательства, которое имела массу недостатков, что позволяло отдельным лицам устанавливать жесткую монополию во всех отраслях экономического сектора Украины. Сами нормы антимонопольного законодательства прописаны правильно и не нуждаются в масштабной переработке, проблема заключается в работе самих органов, которые осуществляют контроль за соблюдением норм, это Антимонопольный комитет который осуществляет свою деятельность на основе Закона Украины об «Антимонопольном комитете», и Кабинет Министров, так как этот орган государственной власти осуществляет надзор за работой Антимонопольного комитета.

Одним из самых существенных вкладов новой власти для урегулирования вопросов неправомерной монополии и становления здоровой конкуренции стало принятие 16 сентября 2014 года Верховной Радой Украины Закона «О люстрации».

Этот закон предусматривает проведение проверки лиц, занимающих или претендующих на государственные должности. К ним относятся все народные депутаты (включая главу парламента и его заместителей), все министры и их замы, руководители других органов исполнительной власти, в том числе и руководителей и Антимонопольного комитета.

Но данный закон это только начальная ступень в урегулировании работы этих органов исполнительной власти, главным же рычагом воздействия станет «вложение» в сознание будущих работников данных государственных органов желания работать честно, защищая интересы нашего государства и народа Украины. Именно с этого и начинается формирование сильного независимого государства, но это будет невозможным, если у работников государственных органов будут маленькие зарплаты (что является стимулом к работе) и отсутствие жесткой дисциплины, так как именно этот фактор является ключевой проблемой. Наличие маленькой зарплаты, которая не оправдывает то количество работы и нагрузку, которую нужно выполнять, является главным фактором при получении неправомерной выгоды, а отсутствие жесткой дисциплины и ощущение безнаказанности, которое возникает в умах государственных служащих только усиливает желание получения такой выгоды и осуществления неправомерных действий.

Ярким примером того как можно решить данные проблемы является пример Грузии. Эта страна после распада СССР являлась самой коррумпированной страной постсоветского пространства, нормы законов которые там существовали для защиты государственных и народных интересов не работали, Грузия была полностью погружена как в экономический кризис, так и в социальный. Для того чтобы исправить данное положение правительством Грузии было принято решение поднять уровень заработ-

ной платы для работников государственных органов до более чем приемлемого уровня, ужесточить, многократно, ответственность за нарушение обязательств и усложнить процедуру получения должности в таких органах. Эти шаги породили большую конкуренцию за такие выгодные места, те кто хотел получить данную должность обязаны были не только хорошо знать законодательство и принципы работы органа, они должны были доказать свою верность законам и готовность защищать интересы государства и народа. На сегодняшний день Грузия является государством с хорошо развитой экономикой и с очень малым показателем коррупции.

Таким образом, в обществе сложилось мнение, что Украина способна пойти по пути Грузии и добиться больших успехов в урегулировании проблем связанных с конкуренцией и монополиями, в конце концов, Украина имеет хорошие внешнеполитические отношения с Грузией которая в свою очередь может помочь Украине в данной не легкой борьбе за становление сильной экономики и развития здоровой экономической конкуренции.

И, как говорится, время покажет, по правильному ли пути пошла Украина. Хочется верить в то, что все эти изменения приведут нашу государство к стабильности и процветанию.

*Я. Жефарська, В. Коваленко,
III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ВИДИ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЦЬЙ СФЕРІ

Актуальність досліджуваної теми визначається насамперед відмовою від директивного планування економіки, розвитком недержавного сектора, відмовою від прямого втручання в економіку з боку держави та відсутністю практики добросовісної конкуренції в Україні. Це вимагає побудови нової системи регулювання поведінки суб'єктів підприємництва в конкурентних відносинах. Практика господарювання постійно змінюється. Це веде до змін у системі конкурентних відносин, які підлягають правовому регулюванню та захисту.

Ставка на посилення адміністративного впливу на економічні процеси, неврахування правової природи окремих чинників конкурентної діяльності не сприяють створенню ефективної конкурентної політики та захисту від недобросовісної конкуренції. Тому існує необхідність наукового обґрунтування та визначення дій державних органів щодо регулювання конкуренції, дослідження недобросовісної конкуренції як правового явища та її місця в системі правового регулювання, узагальнення існуючого досвіду у сфері регулювання конкурентних відносин та захисту від недобросовісної конкуренції.

У роботі зроблено спробу визначити поняття захисту від недобросовісної конкуренції, та місце і принципи здійснення захисту від недобросовісної конкуренції у системі господарських відносин і конкурентних відносин.

Аналіз процесу розвитку законодавства про захист від недобросовісної конкуренції в Україні, першого досвіду його застосування дає можли-

вість оцінити його ефективність, виробити шляхи удосконалення законодавства, заходів юридичної відповідальності щодо захисту від недобросовісної конкуренції.

Вважається, що сьогодні у економічній і діловій практиці категорія недобросовісної конкуренції має досить широке тлумачення, під нею розуміють будь-які цілеспрямовані дії суб'єкта ринку проти конкурента, здійснювані недозволеними методами. Конкретний перелік дій, які можуть характеризуватися як недобросовісна конкуренція в законодавстві України невичерпний. Вітчизняні нормативні акти містять їх уточнюючу класифікацію, що є вимогою практики. Так, відповідно до ч. 2 ст. 32 ГК України недобросовісною конкуренцією є неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції, неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці, а також інші дії, що кваліфікуються відповідно до частини першої цієї статті.

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» називає недобросовісні конкурентні дії більш конкретно. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» недобросовісною конкуренцією є дії у конкуренції, зокрема визначені главами 2-4 цього Закону.

Наведений перелік недобросовісних конкурентних дій не є вичерпним.

Далі з'ясуємо питання хто ж потерпає від недобросовісної конкуренції? Під час функціонування економічних відносин стикаються інтереси трьох груп суб'єктів: суб'єктів господарювання, кінцевих споживачів, держави. Основними інтересами кінцевого споживача є отримання товару (послуги) належної якості за мінімальною вартістю, при цьому має забезпечуватись достатній рівень споживання. Інтереси держави в цьому випадку є похідними від інтересів перших двох груп суб'єктів, а саме: вона через притаманні їй механізми регулювання прагне до забезпечення балансу задоволення інтересів як всередині кожної з наведених груп, так і між ними. Важливим моментом є те, що державою захищаються не будь-які інтереси суб'єктів господарювання, адже через недобросовісну конкуренцію суб'єкти теж намагаються досягти задоволення своїх інтересів, а лише «добросовісні інтереси», тобто інтереси, які є в певній мірі загальноприйнятими, відповідають певному балансу інтересів і задоволення яких позитивно впливає на суспільство в цілому. Глобальною метою захисту інтересів суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції є забезпечення розвитку економіки шляхом забезпечення свободи підприємництва в умовах чесної конкурентної боротьби.

Необхідність захисту інтересів суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції можна розглядати на декількох рівнях:

- 1) конкуренція між суб'єктами господарювання на внутрішньому ринку;
- 2) конкуренція в міжнародному аспекті;
- 3) вплив органів державної влади на конкуренцію;
- 4) захист прав споживачів.

Якщо розглядати конкуренцію між суб'єктами господарювання на внутрішньому ринку, то тут насамперед виникає необхідність створення єди-

них чесних «правил гри» на ринку, що має забезпечити рівні можливості для функціонування підприємств та відсутність нездорових тенденцій, що часто можуть межувати з кримінальними проявами.

Розгляд конкуренції в міжнародному аспекті є питанням більш складним. Це пов'язано з тим, що, з одного боку, необхідно захистити вітчизняного виробника на внутрішньому ринку, а з іншого, забезпечити свободу конкуренції. Крім того, необхідно враховувати тиск з боку міжнародних економічних організацій та політичну складову, яка майже завжди присутня в міжнародних економічних відносинах.

Хто ж повинен боротися з недобросовісною конкуренцією? Зрозуміло, що конкуренція господарюючих суб'єктів може бути ефективно забезпечена тільки за допомогою цілого комплексу дій з профілактики недобросовісної конкуренції і активної боротьби з нею. Учасники ринку потребують захисту у цій сфері.

Основними органами, які покликані надавати такий захист є суди, Антимонопольний комітет, правоохоронні органи тощо.

Враховуючи зазначені вище передумови, виділяють такі основні цілі захисту інтересів суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції:

1) забезпечення рівності суб'єктів господарювання під час здійснення підприємницької діяльності;

2) захист суб'єктів господарювання від проявів недобросовісної конкуренції на внутрішньому та/або зовнішньому ринках;

3) запобігання можливостям досягнення неправомірних переваг у конкуренції;

4) захист інтелектуальної власності на зовнішньому та внутрішньому ринках;

5) забезпечення реалізації споживачами своїх прав на гарантований рівень споживання, відповідну якість товарів тощо.

За здійснення дій, визнаних недобросовісною конкуренцією, законодавством передбачені санкції, що залежать від галузевої належності.

Кримінальна відповідальність передбачена за злочини, що порушують вимоги законодавства про збереження комерційної таємниці. Згідно зі ст. 231 Кримінального кодексу України незаконне збирання чи використання відомостей, що становлять комерційну таємницю (підприємницьке шпигунство), якщо це заподіяло великих матеріальних збитків суб'єкту підприємницької діяльності, карається позбавленням волі на термін до 3 років чи штрафом від 300 до 500 мінімальних розмірів заробітної плати.

Навмисне розголошення комерційної таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю, якщо це вчинено з корисливих чи інших особистих спонукань і заподіяло великого матеріального збитку суб'єкту підприємницької діяльності, зумовлює кримінальну відповідальність за ст. 232 Кримінального кодексу України.

Цивільно-правовою санкцією за недобросовісну конкуренцію є відшкодування збитку. Збиток, заподіяний внаслідок здійснення дій, визначених законом як недобросовісна конкуренція, підлягає відшкодуванню за позовами заінтересованих осіб у порядку, визначеному цивільним законодавством України (ст. 24 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції»).

Крім зазначених санкцій галузевої належності ст. 25 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» передбачені дві спеціальні санкції за окремі види правопорушень, визнаних недобросовісною конкуренцією, зокрема вилучення товарів з неправомірно використаним позначенням і копій виробів іншого суб'єкта господарювання. Ця санкція застосовується в разі встановлення факту неправомірного використання чужих позначень, рекламних матеріалів і упакування (ст. 4 Закону) або копіювання виробів (ст. 6 Закону). Ця санкція означає безоплатне вилучення, у тому числі зі звертання, товарів, що стали предметом недобросовісної конкуренції. Особливість цієї санкції полягає в її застосуванні не тільки за два види правопорушень, а й тоді, коли можливість і плутання з діяльністю іншого суб'єкта господарювання не може бути усунута в інший спосіб.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» у разі встановлення факту дискредитації суб'єкта господарювання Антимонопольний комітет України та його територіальні відділення мають право прийняти рішення про офіційне спростування за рахунок порушника поширених помилкових, неточних чи неповних відомостей у термін і спосіб, що визначаються законодавством або цим рішенням.

Таким чином, санкцією є спонукання порушника до здійснення дій з офіційного спростування зазначених відомостей за його рахунок.

Захист інтересів споживачів є одним з головних наслідків боротьби з недобросовісною конкуренцією, оскільки саме кінцевий споживач в підсумку відчуває на собі ефективність функціонування економіки та наслідки недобросовісної конкуренції.

Що стосується впливу органів державної влади на конкуренцію, то це питання є доволі суперечливим. Органи державної влади повинні в силу своїх повноважень сприяти розвитку конкуренції, але на практиці це відбувається не завжди, нерідко навпаки дії державних органів певним чином обмежують конкуренцію, не останнє значення в цьому часто має корупція.

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок, що посилення конкурентної боротьби потребує приділення більш пильної уваги захисту власного комерційного досвіду та ділової репутації. Адже добросовісна конкуренція в економіці є визначаючим фактором впорядкування цін, стимулом інноваційних процесів. Вона сприяє витісненню з виробництва неефективних підприємств, раціональному використанню ресурсів, упереджує диктат виробників (монополістів) по відношенню до споживача.

Л. Кожемякина, А. Пидуст,

*III курс спеціальності «Правоведення»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ПРИНЦИП ОБЪЕКТИВНОЙ ИСТИНЫ: ПОНЯТИЕ, ЗНАЧЕНИЕ, ПРОБЛЕМЫ

*Бернард Шоу: «Судебный процесс – это спор двух лжецов,
в результате которого истина всегда выплывает наружу».*

Принцип объективной истины и те проблемы, с которыми мы сталкиваемся, непосредственно, при процессуальных действиях, на сегодняш-

ний день являются одними из центральных. С проблемой истины человечество сталкивалось еще в древнейшие времена.

Отношение со стороны личности не только к правовой системе, но и к государству в целом, во многом зависит от установления истины в процессуальном праве. Многие ученые-процессуалисты на протяжении длительного периода времени занимались и продолжают заниматься исследованием данного принципа, но, тем не менее, проблемность и спорность исследуемого вопроса не разрешена по сегодняшний день. Вероятность того, что споры прекратятся в далеком будущем – очень мизерна. Его актуальность повышается с нововведениями в действующее законодательство.

Принцип объективной истины впервые был упомянут в норме гражданско-процессуального кодекса СССР и в фундаментальных работах, которые были опубликованы советскими учеными. В свое время, этот принцип был выведен в советской теории, для дальнейшего применения в советских судах и процессе в целом. Формулировки, выработанные учёными, были закреплены в Основах гражданского судопроизводства 1961 г. (ст. 16) и ГПК республик СССР (ст. 14 ГПК РСФСР): «Суд обязан, не ограничиваясь представленными материалами и объяснениями, принимать все предусмотренные законом меры для всестороннего, полного, объективного выяснения действительных обстоятельств дела, прав и обязанностей сторон». В 1995 г. указанная формулировка из ГПК была изъята, что явилось поводом к многочисленным научным и практическим дискуссиям о наличии или отсутствии принципа объективной истины в судопроизводстве. Появились научные работы, в которых обосновывалось наличие истины особого рода («судебной истины»), которую устанавливает суд.

На сегодняшний день нельзя выделить одно верное и точное определение принципа объективной истины. В наиболее общем виде, принцип объективной истины понимается как обязанность суда, сохраняя независимость, объективность и беспристрастность осуществлять руководство процессом установление фактических обстоятельств дела и вынесение законного, обоснованного и «справедливого» решения. Объективная (судебная) истина – единственно правильный в данных условиях вывод, получаемый исходя из тех данных, которые, с одной стороны, предоставлены участниками процесса (в том числе и при содействии суда), с другой – являются достаточными для разрешения дела по существу.

А Новицкий В.А. считает, что для суда достаточно установить истину формальную, поскольку, если законодатель будет требовать от суда установление истины объективной, то формальность процесса и временной промежуток, отделяющий исследователя-суд, так и не позволит ему удостовериться в её точности. Соответственно, основным в установлении истины является субъективный достоверительный момент правоприменителя в том, что это и есть истина.

Но остались ученые-процессуалисты, которые считают, что принцип объективной истины остался и действует в гражданском процессе. Так Е. Чесовский утверждает. Что принцип объективной истины остался и действует. Не видят отказа от принципа и такие ученые как Э.М. Мурадян, А.Т. Боннер, М.К. Треушников и другие. Принцип судебной истины представляет собой такое нормативно-руководящее начало гражданского про-

цессуального права, в соответствии с которым движение судебного процесса по конкретному гражданскому или иному юридическому делу должно идти в направлении использования всех предусмотренных гражданскими процессуальными нормами средств для достоверного, а в случае невозможности или предусмотренной законом нецелесообразности – вероятного установления обстоятельств, имеющих значение для правильного разрешения дела по существу. Поскольку главной задачей гражданского судопроизводства является правильное рассмотрение и разрешение гражданских дел в целях защиты нарушенных или оспоренных прав, свобод и охраняемых законом интересов субъектов правовых отношений, то по держанию принцип судебной истины, прежде всего, означает право и обязанность суда устанавливать действительно существующие факты, имеющие значение для правильного разрешения дела. Для этого суд обязан на этапе подготовки дела к судебному разбирательству правильно определить круг подлежащих установлению юридических фактов (предмет доказывания) и поставить их на обсуждение, даже если заинтересованные лица на какие-либо из них не ссылались.

В процессе судебного разбирательства дела суд обязан: обеспечить полное, всестороннее и объективное выяснение всех обстоятельств дела, прав и обязанностей сторон; возобновить рассмотрение дела по существу, если признает необходимым выяснить новые обстоятельства, имеющие значение для дела; в момент совещания по делу при вынесении решения определять, какие обстоятельства, имеющие значение для дела, установлены и какие не установлены. Если возникнет необходимость выяснения новых обстоятельств, выносится определение о возобновлении судебного разбирательства. Кроме того, суд вправе выйти за пределы заявленных истцом требований и в случаях, предусмотренных законом. Так как познание судом юридически значимых для дела обстоятельств осуществляется с помощью судебных доказательств, то вторую составляющую принципа судебной истины образуют положения ГПК, определяющие порядок работы суда с доказательствами (доказательственным материалом). Несмотря на то, что обязанность доказывания юридических фактов и представления доказательств закон возлагает на заинтересованных лиц, суд обязан, тем не менее, им всячески содействовать и помогать под страхом отмены судебного решения по мотиву недоказанности обстоятельств, имеющих юридическое значение для дела, которые суд посчитал установленными. Принцип судебной истины обуславливает такое поведение суда в процессе рассмотрения и разрешения юридического дела, которое направлено на установление юридических фактов и оценку доказательств с соблюдением установленных законом правил, поэтому судебные акты считаются истинными, пока не доказано иное. Можно сделать вывод, что произошел не отказ от принципа объективной истины, а произошла эволюция данного принципа с учетом всех современных общечеловеческих норм и правил.

С развитием политики, социально-экономической сферы, юриспруденции возникает необходимость и в усовершенствовании принципов процессуального права для последующего обеспечения гарантий защиты субъективных прав граждан, их объединений и государственных интересов, а также повышения эффективности судебной деятель-

ности в обеспечении законности и справедливости. На современном этапе развития государства строгое следование и законодательное усовершенствование полноты выражения и действия демократических принципов гражданского процессуального права является важной гарантией усиления законности как неотъемлемой части функционирования правового государства и демократического правопорядка. Таким образом, значение принципов гражданского процессуального права состоит в том, что в них отражены наиболее характерные демократические черты и общая направленность права и его важнейших институтов, в связи, с чем они предоставляют возможность понять суть этой отрасли права, ее общественный характер в целом, а также отдельных институтов.

Принцип объективной истины в гражданском процессе имеет очень важное значение, акт правосудия по гражданскому делу должен быть истинным, по крайней мере, в том смысле, что его основание, логика и заключительный вывод не противоречат фактам, установленным в суде объективно, полно, всесторонне и беспристрастно. И только при соблюдении объективной истины может быть вынесено законное решение по защите нарушенных и оспариваемых прав человека.

Ю. Крикливець,

III курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ

З розвитком світових тенденцій, підприємницької діяльності та коливаннях на валютних ринках, підприємствам у формі окремих розрізнених господарських товариствах дедалі тяжче стає триматися в умовах конкуренції на світовому ринку, досягаючи при цьому реалізації промислово-фінансових проектів. Тому виникає необхідність у поєднанні підприємств у великі структури, які забезпечать їх ресурсами, технологічним розвитком та різноманітною підтримкою, що у свою чергу призведе до підвищення їх конкурентоспроможності та досягнення поставлених цілей. **Серед учасників** відносин у сфері господарювання важливе місце посідають господарські об'єднання.

На сьогодні в Україні господарські об'єднання створені у найбільш важливих сферах діяльності держави: авіабудівній (Державний авіабудівний концерн «Антонов»), торфовидобувній (Державний концерн «Укрторф»), ядерній енергетиці (Державний концерн «Ядерне паливо»), телерадіомовлення (Концерн радіомовлення, радіозв'язку та телебачення) та інших.

Але існує ряд правових проблем регулювання діяльності господарських об'єднань. Вважаю, що у першу чергу вони пов'язані з відсутністю окремого спеціального нормативного акта, який би містив норми про господарські об'єднання, адже його відсутність викликає протиріччя та непорозуміння стосовно діяльності господарських об'єднань.

Проблема регулювання діяльності господарських об'єднань являється актуальною і потребує негайного вирішення. Адже існує необхідність

правової регламентації створення і діяльності господарських об'єднань. Тому що, прогалини у правовому регулюванні відносин у цій сфері, зокрема, у питаннях утворення та припинення об'єднання, формування органів управління, утворення статутного капіталу та ряд інших законодавчо не вирішених питань, породжують негативні наслідки. Тому нагально стоїть питання про прийняття Закону України «Про господарські об'єднання» та інших нормативних актів, які б детально регулювали діяльність господарських об'єднань.

На сьогоднішній день, єдиним законодавчим актом, який містить норми, що регулюють порядок створення і діяльності об'єднань суб'єктів господарювання, є Господарський кодекс України (Глава 12). Проте, Господарський кодекс регламентує ці питання схематично, оскільки він є актом, що встановлює правові основи господарської діяльності та врегульовує широкий спектр суспільних відносин. Це призвело до виникнення прогалин у правовому регулюванні відносин у цій сфері, тобто залишилась купа неурегульованих питань. У 2008 році була спроба прийняття ЗУ «Про господарські об'єднання», яка на жаль, не увінчалась успіхом.

Звичайно, можна виокремити, ЗУ «Про холдингові компанії в Україні» та інші закони, які регулюють специфічні господарські об'єднання, залежно від сфери діяльності підприємств, що входять до їх складу, наприклад банківські об'єднання, кооперативні об'єднання та ін. та постанови Кабінету Міністрів, якими створено господарські об'єднання в окремих галузях народного господарства (зв'язку, вугільної промисловості, транспорту і дорожнього господарства тощо), а також договори, статuti та положення про окремі об'єднання (тобто локальні нормативні акти, укладені або затверджені засновниками і власниками майна об'єднань), але цього зовсім недостатньо для регулювання діяльності господарських об'єднань, адже відсутній головний закон, який би детально регламентував правову діяльність господарських об'єднань.

Також існує думка, що правові проблеми управління, пов'язанні з господарськими об'єднаннями, помножуються при входженні підприємства до кількох господарських об'єднань, що допускається ст. 121 ГКУ, і таким чином, надають відносинам з управління цим підприємством так само, як і відносинам з управління кожним із таких господарських об'єднань, ознак хаотичності й суперечливості.

Концепція інституту об'єднання підприємств була запозичена українськими правотворцями із радянського права. У радянській адміністративно-командній економіці система господарських організацій вибудовувалась за армійським зразком, де, наприклад, полк складається із батальйонів, якими командир полку командує. Зокрема, в СРСР існувала така форма організацій, як промислове об'єднання, що мало статус юридичної особи, складалося із інших юридичних осіб та як вищий орган управляло юридичними особами, із яких воно складалося. У командній економіці СРСР через промислове об'єднання до підприємств доводились команди вищестоящого начальства. Промислове об'єднання, таким чином, було органом господарського управління, середньою ланкою в триланковій системі державного управління промисловістю. Саме для такої системи й було винайдено концепцію «особливої (складної) правосуб'єктності», що на засадничому рівні

несумісна з концепцією юридичної особи, яка існує в країнах з розвинутою ринковою економікою. В умовах, коли економіка не управляється за допомогою адміністративних актів, коли існують підприємства приватної та інших форм власності і держава не є тотальним монополістом на ринку, такий адміністративно-командний за своєю природою інститут, як об'єднання підприємств, є неприродним і фактично може слугувати лише цілям антиконкурентної практики.

Таким чином, у результаті збереження в своєму праві адміністративно-командних інститутів Україна посідає в світових рейтингах, які віддзеркалюють якість правового регулювання господарської діяльності в тій чи іншій країні, останні місця. Так, наприклад, у рейтингу економічної свободи за 2013 р. вона посіла 161 місце серед 177 країн світу, що досліджувались, та була віднесена до найнижчої із 5-ти категорій країн – країн з репресивною економікою; в індексі конкурентоспроможності країн світу за такими показниками, як тягар державного регулювання господарської діяльності та ефективність антимонопольної політики – 137 місце із 148 країн, що досліджувались. Завдяки цій та іншим обставинам Україна все ще залишається у групі країн, які не досягли середнього показника конкурентоспроможності, і значно відстає від розвинутих держав.

Таким чином, вважаю, що подолання зазначених проблем правового регулювання діяльності господарських об'єднань, можливо, поперше, шляхом прийняття ЗУ «Про господарські об'єднання», що надасть можливість детально врегулювати відносини, пов'язані із діяльністю господарських об'єднань. У проєкті Закону передбачається: визначення поняття господарського об'єднання (ГО), їх видів; порядок утворення ГО; права та обов'язки учасників ГО; органи управління ГО; правовий режим майна ГО; умови та підстави виходу учасника із ГО; порядок припинення ГО; особливості утворення, діяльності, припинення та управління державного ГО.

По друге, необхідно зробити уніфікації норм господарського законодавства, що визначають порядок організації і діяльності господарських об'єднань у різних галузях і сферах господарювання, шляхом приведення зазначених норм у відповідність до існуючих положень Глави 12 ГК України з одночасним збереженням специфіки правового статусу господарських об'єднань в окремих галузях і сферах господарювання.

По третє, необхідно внести доповнення до Глави 12 ГК України, якими б визначалося правове становище господарських об'єднань.

Сподіваюсь, що прийняття ЗУ «Про господарські об'єднання» забезпечить вдосконалення регулювання відносин щодо утворення господарських об'єднань, їх діяльності, правового режиму майна, а також визначення прав та обов'язків учасників об'єднання і подолає зазначенні прогалини у законодавстві та стане фундаментом для жвавого розвитку господарських об'єднань у нашій країні. Адже, якщо на ринку підприємства не будуть об'єднуватись, то вони будуть у будь-якому разі поглинені більш потужними корпораціями чи іншими видами об'єднань. Саме тому, об'єднання – це єдиний захист задля збереження свого існування як на внутрішньому так і на зовнішньому міжнародному ринку товарів та послуг.

ДОМІНУЮЧА РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Світ, де глобалізація дає новий імпульс економічному розвитку, складається з багатопверхневого типу економіки. *Верхній поверх* складають потужні транснаціональні корпорації (ТНК), можна також додати, що особливість правового становища ТНК полягає в значній автономії щодо держав, оскільки свої підприємства вони створюють у декількох країнах. Відповідно до Конвенції про транснаціональні корпорації, діяльність ТНК може здійснювати на територіях сторін будь-які види діяльності, не заборонені законодавством сторін. Учасниками корпорації можуть бути юридичні особи будь-якої організаційно-правової форми, у тому числі із третіх країн. *Середній поверх* – це корпорації національного масштабу – фінансово-промислові групи, холдингові компанії, концерни, асоціації. *Нижній поверх* займають окремі фірми, підприємства, малий бізнес і т.п.

За офіційним визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD), ТНК (transnational corporation, multinational corporation, multinational company, multinational enterprise) – це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і провадить єдину політику та загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень, також при утворенні корпорації можуть відігравати домінуючу роль такі чинники як – фінансовий капітал, переплетення великих компаній їм надаються податкові пільги на прибуток, пропонуються в першу чергу підряди через діючу контрактну систему і пріоритетну участь у державних програмах і все це заохочує держава. Для фірм, що працюють на військовий ринок, пом'якшується або повністю скасовується антимонопольне законодавство, а також надаються експортні квоти і пільги.

При використанні сучасних систем планування та інформаційні комунікації, ТНК змогли розробити достатньо ефективні конкурентні стратегії. Тим самим придбали істотний вплив на систему міждержавних відносин, яке невпинно зростає.

При реалізації ТНК вельми успішної стратегії «суспільства споживання». То ціна завжди буде триматися на штучно завищеному рівні; в неї включаються не тільки споживчі, а й престижні властивості цих товарів і послуг: люди платять за марку фірми – «лейбл», за імідж. Йде вимивання недорогих товарів досить високої якості. Щоб змусити споживача частіше купувати – термін служби товарів, вже в ході проектування, закладається все нижче і нижче. Завдяки вмілим маніпуляція маркетологів та іміджмейкерів штучно гальмується введення нових технологій, принципи технологічні поліпшення підмінюються нововведеннями по частині дизайну і комфорту. Існуюче на ринку – це лише результат розробок і технологій ХХ століття, і з тих пір нічого принципово нового в наше життя споживачів привнесено не було, ніяких нових технологій не створено. Так, не можна вважати, що «новий покращений шампунь», нова версія Windows, новий автомо-

більш чи новий покращений мобільний телефон – це інновації, насправді ми повинні констатувати, що всі ці поліпшення і «новини» є лише імітація науково-технічного прогресу. Замість інновацій ми отримуємо лише покращення або невеликі доробки.

Список найбільших транснаціональних корпорацій світу за версією журналу Forbes на 2014 рік – очолює китайська ТНК – ICBC (3,1 трлн. Доларів США), слідом China Construction Bank) і JPMorgan Chase із США. В даний час розпочалося стрімке зростання ТНК в азіатських країнах, що повинно привести до нової розстановки сил на світових ринках. Вперше за багато десятиліть США загубили статус найбільшої економічної держави в світі, передає Fox News з посиланням на МВФ, за даними звіту якого обсяг національного економічного виробництва за рік в Китаї становив 17,6 трлн. доларів, коли в США ця цифра склала 17400 млрд. доларів. Також можна додати, яке дослідження зробила в 2010 році група вчених з університету «Швейцарська вища технічна школа Цюріха. Вивчивши 43000 транснаціональних корпорацій, дослідники з'ясували, що, в кінцевому рахунку, ними керують всього 147 осіб, які тримають в руках 60% світового ВВП.

Business Insider зазначає, що виявляється, більшу частину товарів у світі виробляють лише десять найбільш впливових світових корпорацій. Величезний вибір – лише ілюзія. Наприклад, Unilever виробляє все, починаючи з мила Dove і закінчуючи шоколадом Klondike. У свою чергу, Nestle належать акції L'Oreal, яка пропонує не тільки косметику, але і джинси Diesel. Таким чином, незважаючи на широкий спектр брендів, в підсумку всі доходи від продажів опиняються в руках десяти гігантських корпорацій. Зазвичай міжнародні корпорації розміщують виробництво традиційних товарів споживання в менш розвинених країнах, де є можливість накласти на дешеву працю високі технології, що багаторазово збільшує їх прибуток. Але представлена вище схема розміщення виробництв ТНК не є абсолютною: часто буває раптове припинення виробництва в одній країні і створення нового, більш ефективного венчурного підприємства в іншій точці.

Щодо формування українських ТНК, то це може стати одним з стратегічних пріоритетів для держави, яка за умови достатнього податкового стимулювання, у тому числі вибіркоче стимулювання перспективних підприємств і областей, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності економіки і за рахунок ексклюзивних можливостей ТНК забезпечить виживання національних підприємств в даних умовах. В той час, як «національний виробник» не має можливості виграти таку боротьбу. Хоча, згідно з п. 1 Закону України «Про ратифікацію Конвенції про транснаціональні корпорації», Конвенція підписана з таким застереженням, що ТНК на території України та за її межами у разі, коли їх створення може призвести до монополізації товарних ринків в Україні, впливає чи може вплинути на економічну конкуренцію на її території, створюються за згодою Антимонопольного комітету України у порядку, передбаченому законодавством України про захист економічної конкуренції. Тому необхідно зазначити, що нормативно-правове регулювання діяльності ТНК на території України необхідно вдосконалити такими шляхами:

- Прийняти відповідний Закон «Про діяльність ТНК в Україні», в якому будуть чітко прописані поняття, діяльність, особливості регулювання ТНК;
- Визначити економічні критерії діяльності ТНК;

-Створити державну програму підтримки національного ТНК і вирішити яким чином вони будуть реалізовуватися.

Щодо перспективних шляхів для формування українських ТНК в стратегічних областях таких, як ВПК, машинобудування, авіаційна, ракетно-космічна, металургійна і хімічна промисловість, електроніка, транспорт, агропромисловий комплекс, наукових дослідженнях, програмування і веб-дизайн.

В. Пономарьов,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

СТАНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Сьогодні не для кого не є секретом той факт, що для будь-якого підприємця характерне прагнення досягти значних переваг у господарській діяльності, витративши значно менші матеріальні ресурси, ніж за умов добросовісної конкуренції, витіснити конкурента з ринку, розширити свій вплив в тій чи іншій підприємницькій діяльності. Зазначені обставини призводять до обмеження конкуренції, появи монополії на певному ринку товарів та послуг, виникнення, так званої, недобросовісної конкуренції. Проте обмеження конкуренції, як наслідок, призводить до негативного впливу на добробут громадян, неефективності підприємницької діяльності в цілому. З огляду на це, постає нагальна потреба у розумінні тих обставин, за яких було сформовано сучасне конкурентне законодавство України.

Наглядним прикладом абсолютної відсутності конкурентних відносин є економіка Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР). Як зазначає Чернелєвська О.Л., відомчо-бюрократична форма монополії в СРСР створювалася на базі державної власності директивним шляхом і не мала аналогів ні з управлінської точки зору, ні з організаційної. Державний монополізм протягом усього періоду соціалістичного розвитку супроводжувався величезною концентрацією економічної влади на всіх рівнях і функціональних напрямках і, відповідно, правовим оформленням цих процесів. Тому законодавство, яке було сформовано в СРСР, чітко виконувало ті завдання, які перед ним ставила соціалістична економіка, і гарантувало захист тій державній монополії, яка склалася.

Аналізуючи законодавство і господарську діяльність того часу, Скидан О.А., вважає, щокомандна система сприяла надмірній концентрації виробництва на рівні підприємств і об'єднань. Як відомо, ефективність централізованого керування, заснованого на адміністративних методах, знижується в міру збільшення числа управлінських зв'язків. Прагнувши обмежити кількість таких зв'язків, міністерства і відомства намагалися сконцентрувати виробництво кожного виду продукції на одному або декількох підприємствах, включали виробників аналогічної продукції до складу об'єднань.

Проте наприкінці 1980-х початку 1990-х років усвідомлюючи кризове становище економіки та необхідність її модернізації, відставання СРСР за

економічними показниками від інших розвинених держав, радянське керівництво проголосило початок реформ, зокрема реформування економічних відносин: запровадження ринкових структур і сприяння розвитку конкуренції.

Втім Україна, як держава, що прийняла Декларацію про державний суверенітет у липні 1990 року, постала перед нагальною потребою у запровадженні власної системи законодавчого регулювання та обмеження монополізму і захисту економічної конкуренції. В розділі 6 Декларації про державний суверенітет зазначалось, що Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах. Вже незабаром, 24 серпня 1991 року відбулось прийняття Акта про незалежність України, що означувало собою початок становлення та розвитку України як оновленої, самостійної, демократичної країни.

Як зауважує Бакалінська О.О., першим спеціальним законом, спрямованим на розвиток і підтримку конкурентного середовища в нашій державі, став Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18 лютого 1992 р. (втратив чинність), який заклав правові основи обмеження і попередження монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності та здійснення державного контролю за додержанням норм антимонопольного законодавства.

Через деякий час було введено в дію Закон України «Про Антимонопольний комітет України», яким започатковано діяльність Антимонопольного комітету України та його територіальних органів (далі – АМК); визначено статус, завдання, структуру та основні принципи діяльності АМК, процесуальні засади його діяльності.

Також слід додати, що одним із важливих етапів становлення конкурентного законодавства було прийняття Верховною Радою України Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07 червня 1996 року. В цьому законі вперше надано поняття недобросовісної конкуренції, зазначаються дії у конкуренції, що є недобросовісними. Цей закон визначає правові засади захисту суб'єктів господарювання та споживачів від недобросовісної конкуренції, спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин.

Суттєве значення, на нашу думку, для формування конкурентного законодавства мало прийняття Конституції України, ст. 42 якої встановлює, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція.

Наступний етап формування антимонопольно-конкурентного законодавства, як зазначає Грудницький В.М., розпочався з прийняття Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року, який не тільки посилив захист конкуренції в державі, але і частково адаптував наше антимонопольно-конкурентне законодавство до стандартів Європейського співтовариства. Прийняття зазначеного закону означало завершення в цілому етапу переходу від антимонопольного до конкурентного законодавства.

Також важливе значення, у цьому плані, мав факт прийняття Верховною Радою України 16 січня 2003 року Господарського кодексу Укра-

їни (далі – ГК України). У цьому правовому акті, зокрема було враховане таке негативне явище, як недобросовісна конкуренція. У відповідності до ст. 32ГК України, недобросовісною конкуренцією визнаються будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. Окрім того, ст. 25 ГК України передбачено, що держава підтримує конкуренцію як змагання між суб'єктами господарювання, що забезпечує завдяки їх власним досягненням, здобуття ними певних економічних переваг, внаслідок чого споживачі та суб'єкти господарювання отримують можливість вибору необхідного товару і при цьому окремі суб'єкти господарювання не визначають умов реалізації товару на ринку.

Проаналізувавши вищенаведені нормативні акти, можна з упевненістю сказати, що в Україні впродовж багатьох років було сформовано комплексне конкурентне законодавство, метою якого є забезпечення ефективного захисту конкуренції в підприємницькій діяльності, боротьба з проявами недобросовісної конкуренції, протидія монополізму на ринку, в решті-решт, було визначено заходи відповідальності відносно порушників норм конкурентного законодавства.

Взагалі процес виникнення та розвитку конкурентного законодавства в Україні дуже відрізнявся від того, як він формувався у багатьох розвинутих країнах. Одна з його особливостей полягала у повній відсутності ринку, конкурентного середовища, наявності монополістичних утворень та адміністративно-командної системи управління економікою, які слід було перебудувати попри відсутності необхідних знань та досвіду. На наш погляд, проведеною роботу у цьому напрямку слід визнати позитивною, а її результат – якісне законодавство про конкуренцію, що, на наш погляд, заохочує підприємців до більш ефективної господарської діяльності, стимулює розвиток виробництва товарів та послуг, необхідних споживачам, зацікавлює підприємців до ведення господарської діяльності на основі добросовісних принципів та правил.

В. Пилипенко, А. Гладких,
*III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасні умови господарювання характеризуються нестабільністю політичної та економічної ситуації, частими змінами законодавства, високим рівнем конкуренції на ринку збуту, коливаннями споживчого попиту, обмеженими фінансовими ресурсами, високим рівнем втрати прибутку й капіталу, через що багато підприємств опиняються у важкому фінансовому стані.

З метою пристосування підприємств до постійно змінюваних умов зовнішнього середовища, набуття більших можливостей для залучення капіталу, забезпечення у період економічної кризи прибутковості та конкурентоспроможності, зниження витрат на його утримання, можуть прийматися рішення про проведення реорганізації організаційно-правової форми.

Шляхом реорганізації юридична особа не допускає банкрутства, уникає процедури ліквідації при банкрутстві чи самоліквідації й продовжує далі свою діяльність та підвищує фінансову стійкість.

Зміст даної проблеми полягає в пристосуванні господарських одиниць до постійно змінюваних умов зовнішнього середовища, світової фінансової кризи. Одним з найбільш недосліджених, але практично застосовуваних суб'єктами господарства – є процес реорганізації.

Термін «реорганізація» має латинське походження та має на увазі перебудову, перетворення. Реорганізація підприємств означає здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, технічних і правових заходів, які спрямовані на зміну форм власності, управління, організаційно-правової форми, що сприяє фінансовому оздоровленню підприємства, підвищенню ефективності виробництва, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції та задоволенню вимог кредиторів.

Реорганізація передбачає передусім аналіз фінансово-господарської діяльності юридичної особи, яка має містити оцінку загальної вартості майна підприємства, активів і пасивів його балансу та структури.

Основними ознаками, які визивають необхідність проведення реорганізації підприємств, є поява несприятливих тенденцій у будь якій сфері діяльності підприємства. Наприклад, це може бути висока заборгованість або скорочення ринків збуту.

Через постійно змінювані умови зовнішнього середовища реорганізація підприємства може передбачати такі заходи:

- Заміну керівника підприємства;
- Суміщення діяльності підприємств;
- Розподіл великих підприємств;
- Відокремлення від підприємства не прибуткових та не вигідних структурних підрозділів;

Згідно з ч.1 ст. 106 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) виділено такі форми реорганізації підприємств: злиття, приєднання, поділ, перетворення та у ст. 109 ЦКУ виділена особлива форма реорганізації – виділ.

Усі форми реорганізації проводяться за рішенням учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у деяких випадках – за рішенням суду або відповідних органів державної влади. У законодавстві також передбачено одержання згоди відповідних органів державної влади на злиття або приєднання суб'єктів господарювання, а саме згоди у формі висновку Антимонопольного комітету України.

У літературі є багато різних визначень злиття, деякі автори вважають, що злиття та приєднання не розмежуються між собою, але враховуючи особливості вітчизняного законодавства злиття полягає у тому, що кожна з об'єднувальних юридичних осіб припиняє свою діяльність, а їх права та обов'язки переходять до новоутвореної юридичної особи.

Коли реорганізація здійснюється шляхом приєднання одного підприємства до іншого, то передбачається, що підприємство яке приєдналося припиняє діяльність, а всі його майнові права та обов'язки переходять до того підприємства до якого воно приєдналось. Статус юридичної особи, до якої приєдналася інша юридична особа (особи) не змінюється, рішення про реорганізацію для неї фактично означає згоду прийняти зобов'язання приєднаної організації та внесення відповідних змін до статуту.

При поділі суб'єкта господарювання одне існуюче підприємство припиняє свою діяльність, всі його майнові права і обов'язки переходять за розподільчим балансом у відповідних частках до кожного з нових підприємств, що утворилось внаслідок поділу. У процесі поділу важливо те, що спочатку створюються нові суб'єкти господарювання, а потім припиняється юридична особа, що реорганізується шляхом поділу.

Перетворення є найбільш поширеною формою реорганізації. Перетворенням називається зміна організаційно-правової форми юридичної особи. Суть у тому, що юридична особа однієї організаційно-правової форми припиняє свою діяльність, а замість неї утворюється нова юридична особа з новою організаційно-правовою формою. До новоутвореної юридичної особи переходять усі майнові права та обов'язки попередньої юридичної особи. Перетворення може бути викликане невірним вибором організаційно-правової форми підприємства під час його створення; новими умовами діяльності, за яких існуюча організаційно-правова форма підприємства перестає бути ефективною або перестає відповідати вимогам чинного законодавства.

Виділення – є особливою формою реорганізації підприємства. При виділенні на базі основного підприємства утворюються нові, але само підприємство продовжує своє існування. Частина майна, прав та обов'язків за розподільчим балансом переходять до підприємств, створених у результаті виділення. Розподільчий баланс є невід'ємним елементом виділу підприємства. Згідно з ч. 2 ст. 107 ЦКУ – розподільчий баланс повинен містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань підприємства, що припиняє діяльність, стосовно усіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспорується сторонами.

Кожна форма реорганізації має свої особливості, що й обумовлює вибір підприємств. Об'єднання підприємств у формі злиття чи приєднання є інструментом, який дозволяє ефективно здійснити вихід на нові ринки, збільшити розмір підприємства, знизити його витрати. А відокремлення підприємств у формах поділу та виділу сприяють розукрупненню, ліквідації неприбуткових сфер діяльності, реакція на зміни зовнішнього середовища.

Процес реорганізації підприємств має постійний характер, але найбільша динаміка спостерігається у період постійно змінюваних умов зовнішнього середовища та в умовах фінансової кризи. У цих умовах реорганізації не завжди буває добровільною, через це можна виділити термін «примусова реорганізація». Примусова реорганізація проявляється у формі поглинання чи захоплення тобто рейдерства.»Рейдер» (від англ. «Raider») – це компанія, яка поглинає інші компанії шляхом купки акцій з метою отримання її контрольного пакета. Рейдерство це більш-менш законний, складний, високоінтелектуальний і високоприбутковий процес, який виникає через прогалини у законодавчій базі.

Для підвищення ефективності процесу реорганізації у сучасних умовах необхідно вдосконалити законодавчу базу України щодо регулювання процедури проведення організаційно-економічного перетворення підприємств. Зокрема, вдосконалення правової бази необхідно для протидії «примусовій реорганізації».

Реорганізація підприємства є складним процесом, який потребує доскональної законодавчої бази та відповідної кваліфікації управлінсько-

го персоналу. Вибір конкретних заходів реорганізації юридичної особи має мати індивідуальний характер залежно від економічного стану юридичної особи. Сутність все ж таки полягає в проведенні організаційно-економічної зміни, в результаті якого змінюється організаційна форма або правовий статус юридичної особи.

Для протидії виникненню «примусовій реорганізації» крім вдосконалення законодавчої бази також необхідно посилити реагування правоохоронних органів та судової влади, так як вони своїми діями чи бездіяльністю навмисно сприяють поглинанню чи захопленню підприємств. Треба удосконалити діючі нормативно-правові акти, зокрема в питаннях процедурного та судового захисту прав мажоритарних власників компаній, оперативного управління підприємствами та можливістю безперешкодного внесення змін до структури та складу їх керівництва, розробити стратегію формування ефективної системи вирішення корпоративних конфліктів.

О. Салацька, М. Козинець,
III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ-ПІДПРИЄМЦЯ

В останні двадцять років наша країна поступово переходить до ринкових відносин. Їх розвиток неможливий без правового забезпечення реформ та створення умов для функціонування суб'єктів підприємницької діяльності.

Основним джерелом такого правового забезпечення є Конституція України, яка гарантує кожному право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, а також право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Загальні засади цивільного законодавства, ідеологія верховенства права, повага до особи, до власності, свобода підприємництва, свобода укладення договору, справедливе регулювання особистих взаємин, також становлять фундаментальну базу для правового забезпечення захисту і розвитку національного підприємництва.

Найпростішою формою здійснення підприємницької діяльності є форма приватного підприємництва фізичними особами, тобто без створення підприємств чи інших юридичних осіб. Ринкова економіка надає можливості людині, яка має бажання, знання, кошти або майно і на яку не поширюються законодавчі заборони, розпочати справу і втілити у життя своє уявлення про ефективну, прибуткову діяльність та, як наслідок, досягти матеріального добробуту.

Фізична особа-підприємець – це відносно новий суб'єкт господарського права, оскільки підприємницька діяльність за планово-розподільчої економіки була заборонена і легалізація її в Україні відбулася відповідно до Закону України від 07.02.1991 р. «Про підприємництво».

Насамперед, слід зазначити, що підпунктом 3.8.1 пункту 3.8 розділу III Класифікації організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004,

затвердженої наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 травня 2004 р., визначено, що підприємцем є фізична особа, яка є громадянином України, іноземним громадянином, особою без громадянства, що здійснює підприємницьку діяльність. Тобто, підприємцем є фізична особа – громадянин.

Разом з тим, кожний громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (стаття 42 Конституції України). Це право закріплено і в статті 50 Цивільного кодексу України. При цьому зазначається, що фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Тобто, громадянин, який бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством процедур за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якого він набув з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки – «підприємець».

Громадянин-підприємець є самодостатнім суб'єктом і не потребує для здійснення діяльності додаткових організаційно-правових форм. Зважаючи на визначення господарської діяльності, що наводиться у ст. 3 ГК України, у широкому значенні вони можуть виготовляти та реалізовувати продукцію, виконувати роботи чи надавати послуги вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Таким чином за предметом діяльності фізична особа може здійснювати:

1) виробничу підприємницьку діяльність, тобто діяльність, у процесі якої виробляється певна продукція;

2) невиробничу підприємницьку діяльність, у межах якої виділяють:

– Діяльність із виконання робіт, надання послуг (виконання ремонтних робіт, надання інформаційних послуг, здійснення транспортних перевезень);

– Інша невиробнича діяльність, зокрема діяльність на фінансовому ринку;

– діяльність із зайняття торгівлею.

Проте законодавство містить певні обмеження щодо можливості провадження фізичними особами певних видів підприємницької діяльності.

По-перше, підприємницька діяльність, що її бажає провадити фізична особа, не має належати до тих видів діяльності, які забороняє закон. Під це обмеження підпадають і незаконні види діяльності (наприклад проституція, контрабанда), і види діяльності, що не можуть стати об'єктом підприємництва через підвищені вимоги до безпеки роботи та потребу централізації функцій управління (наприклад, якщо йдеться про виробництво атомної енергії).

Крім того, індивідуальні підприємці не вправі здійснювати такі види діяльності:

1) що становлять монополію держави (ч. 1 ст. 4 Закону України «Про підприємництво»: діяльність, пов'язана з обігом наркотичних речовин, прекурсорів, психотропних речовин, виготовлення та реалізація військової зброї та боєприпасів до неї, вибухових речовин, охорона особливо важливих об'єктів права державної власності, а також діяльність, пов'язана із розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв та ін.;

2) провадження яких передбачається законом у певній організаційній формі: ломбардні операції (державні підприємства чи повні товариства), страхова діяльність (господарські товариства, крім товариства з обмеженою відповідальністю), банківська діяльність (комерційні банки, що створюються у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю чи кооперативного банку) та ін.

Окрім того фізичній особі-підприємцю заборонено:

1) займатися діяльністю у сфері організації телебачення і радіомовлення (Закон України від 21 грудня 1993 р. «Про телебачення і радіомовлення»);

2) займатися космічною діяльністю (Закон України від 15 листопада 1996 р. «Про космічну діяльність»);

3) займатися діяльністю у сфері здійснення операцій з металобрухтом (згідно зі ст. 4 Закону України від 5 травня 1999 р. «Про металобрухт»);

4) займатися діяльністю у сфері загальної середньої та вищої освіти (Закон України від 13 травня 1999 р. «Про загальну середню освіту», від 17 січня 2002 р. «Про вищу освіту»);

5) займатися концесійною діяльністю щодо будівництва та експлуатації автомобільних доріг (згідно зі ст. 1 Закону України від 14 грудня 1999 р. «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» концесіонером може бути юридична особа).

Проте, не дивлячись на заборону займання певними видами діяльності, підприємницька діяльність як суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи є найзручнішим способом провадження бізнесу на початковому етапі. Це не потребує складання статуту або установчого договору, не потребує формування статутного фонду, а отже й великого початкового капіталу. Не потрібно мати окрему юридичну адресу, оскільки адресою суб'єкта підприємницької діяльності буде домашня адреса підприємця. Не обов'язково відкривати рахунок у банку і виготовляти печатку: підприємець може зробити це за власним бажанням. Нарешті, якщо фізична особа-підприємець не буде використовувати працю найманих працівників, їй не обов'язково реєструватися в органі Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, у центрі зайнятості, в органі Фонду соціального страхування від нещасних випадків: це можна зробити на добровільних засадах.

Але незважаючи на те, що така організаційно-правова форма підприємництва є найпростішою, фізична особа-підприємець діє на ринку, вступаючи у відносини та набуває при цьому відповідних прав та обов'язків, що є рівними за своєю правовою силою з правами юридичних осіб.

Підприємницька діяльність здійснюється громадянином-підприємцем від свого імені, на свій ризик. Він є рівноправним учасником господарського обігу, має право наймати і звільняти працівників, розпоряджатися на свій розсуд прибутком, що залишається після сплати податків, тощо.

Фізична особа-підприємець має можливість не відкривати банківський рахунок, працювати виключно за готівкові кошти і використовувати готівкову виручку на свій розсуд, обрати спосіб оподаткування доходів за спрощеною системою.

Отже, беручи до уваги наведені матеріали можна зазначити, що фізична особа – підприємець в цивільно-господарських відносинах є різно-

стороннім учасником. Принципи здійснення ним підприємницької діяльності роблять його подібним до юридичних осіб, тоді як в приватних відносинах, незважаючи на будь-які зміни в його статусі, він залишається громадянином – фізичною особою. А тому, слід чітко розмежовувати ці різні сфери відносин. Вбачається, що на підставі правила, встановленого у статті 51 Цивільного кодексу України, до фізичних осіб – підприємців слід застосовувати норми спеціального (господарського) законодавства, якщо предмет регулювання безпосередньо є їх підприємницька діяльність. Натомість, слід брати до уваги норми цивільного законодавства, якщо предмет регулювання виходить за межі підприємницької діяльності, зачіпаючи приватні інтереси суб'єкта, та в повній мірі врегульовується нормами Цивільного кодексу України.

О. Рудковська,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

МЕХАНІЗМ ІНСТИТУТУ БАНКРУТСТВА

Інститут банкрутства існує у законодавстві практично всіх держав з ринковою економікою. Одним з найважливіших завдань інституту банкрутства є повернення підприємств, що опинилися на межі фінансової кризи, до нормальної роботи, відновлення їх платоспроможності і, як наслідок, вирішення питань безробіття, соціальної напруженості, збільшення надходжень до державного бюджету, розвитку економіки країни в цілому. На жаль, сьогодні механізм банкрутства часто використовується з метою збагачення. У даних умовах гостро стає питання вдосконалення вітчизняного законодавства про банкрутство.

Згідно з чинним законодавством банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури, а банкрут – неплатоспроможний боржник. Інститут банкрутства в Україні будується за принципом неплатоспроможності. Проведення у справах про банкрутство порушується у тому випадку, коли боржник призупиняє виконання своїх зобов'язань, а кредитор доводить факт неплатежу боржником за зобов'язаннями документально.

Таким чином, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» застосовується у випадках абсолютної неплатоспроможності боржника. Так, згідно ст.1 Закону неплатоспроможність – неспроможність суб'єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами, в тому числі із заробітної плати, а також виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності. Критеріями абсолютної неплатоспроможності є беззаперечні грошові вимоги кредитора(ів) в сумі не менше трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати та строк прострочення розрахунків – три місяці з встановленого дня їх погашення.

Закон вважають спеціалізованим і його дія буде пріоритетною перед іншими законодавчими актами. Очікується, що запровадження Закону призведе до позитивних змін у сфері банкрутства, адже метою його прийняття є: вдосконалення процедур банкрутства; зменшення тривалості процедури банкрутства; покращення показників за індексом стягнення у процедурі банкрутства.

Але у Закона є багато позитивних нововведень серед яких:

- зроблено наголос на пріоритетності застосування заходів запобігання банкрутству боржника та досудової санації боржника;
- удосконалено процедуру виявлення кредиторів;
- інформація про порушення справи оприлюднюється судом негайно й автоматично в мережі Інтернет;
- встановлено стислі та чіткі строки процедур;
- забезпечено пріоритет продажу працюючого бізнесу боржника над продажем майна частинами;
- визначено, що всі майнові спори щодо боржника розглядаються судом у справі про банкрутство;
- скасовано мораторій на застосування процедур банкрутства стосовно боржників з державного сектору економіки;
- звужено коло суб'єктів, віднесених до державного сектору економіки, для яких передбачено певні особливості банкрутства (раніше це були суб'єкти, в яких доля власності держави становила понад 25%, а тепер лише ті, де доля держави становить понад 50%);
- врегульовано процедуру транскордонного банкрутства;
- запроваджено автоматизований розподіл справ між арбітражними керуючими;
- передбачено страхування професійної відповідальності арбітражних керуючих.

Слід також зауважити, що у новому варіанті Закону «конкурсні кредитори», заборгованість перед якими була нагромаджена до початку процедури банкрутства, ставляться в рівні умови з «поточними кредиторами», чий борг утворені вже після початку процедури банкрутства. Тепер на них теж буде поширюватися дія мораторію, що не дасть змоги останнім «вимити» активи банкрута.

Особливістю Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» є те, що цей Закон регулює дві великі групи суспільних відносин – матеріальні (організаційно-правові і частково процедурні), які пов'язані з відновленням платоспроможності боржника, та процесуальні – пов'язані з визнанням боржника банкрутом.

Інститут банкрутства в Україні складається з чотирьох судових процедур:

- Розпорядження майном
- Санація боржника
- Ліквідаційна процедура
- Мирова угода

Діюча редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в цілому відповідає вимогам сучасної економіки, в Законі враховані багато які вади та протиріччя попереднього. Водночас цей закон не є досконалим та потребує доопрацювання.

Дослідження інституту банкрутства засвідчило, що його процедура повинна опиратись на ринкові механізми, однак ефективне використання інституту банкрутства нерозривно пов'язане з регулюванням, підпорядкованістю та контролем з боку держави. Основним призначенням інституту банкрутства є врегулювання та узгодження інтересів суб'єктів господарської діяльності для задоволення їх майнових прав та для підприємств, які проходять процедуру санації у системі економічних відносин, з метою забезпечення сталого збалансованого розвитку економіки держави. Вирішувати дану проблему необхідно комплексно, починаючи з формування надійного правового середовища, яке повинне забезпечити ефективний захист кредиторів і підприємств від ризику втрати контролю над власністю внаслідок недобросовісного застосування процедур банкрутства.

В. Рудя,
*III курс спеціальності «Правознавство»,
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЛЕГІТИМАЦІЇ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Загальною передумовою реалізації права на підприємницьку діяльність є державна реєстрація, тобто діяльності кожного господарюючого суб'єкта, фізичної чи юридичної особи передуює обов'язковий етап легалізації підприємницької діяльності. Однією з основних умов здійснення підприємницької діяльності є її легітимність, тобто державне підтвердження законності входження суб'єктів у господарський обіг. Для позначення вищезазначеної процедури вживається поняття легітимації (в основному у зв'язку з державною реєстрацією суб'єктів підприємницької діяльності).

В літературі зустрічаються дослідження понять «легітимація суб'єктів підприємництва», «легалізація суб'єктів підприємництва». При чому їхня сутність ідентична. Різні дослідники також роблять спробу зрозуміти поняття: «легалізація» та «легітимація».

Легалізація – (від лат. *legalis* – законний) – узаконення, надання законної сили якому-небудь актові або дії.

Легітимація – (від лат. *legitimus* – законний, узаконений) – визначення або підтвердження законності якогось права чи повноваження; документи, що засвідчують це право або повноваження.

Як бачимо, ці терміни мають відмінність, яка полягає у предметі узаконення: в першому випадку – це який-небудь акт або дія; в другому – це якесь право чи повноваження. На мою думку, більш точним у розумінні додержання процедур для оформлення здійснення зовнішньоекономічної діяльності є термін «легітимація», оскільки йдеться саме про право на її здійснення. Після легітимації зовнішньоекономічної діяльності суб'єкт господарювання починає реалізовувати своє право на її здійснення на законних підставах.

Вчені ж відмічають, що немає єдності думок про те, як називати процедуру державного підтвердження законності входження суб'єкта господарювання в економічний обіг – легалізацією або легітимацією.

Традиційно дані поняття розмежовуються в конституційному і міжнародному праві, де під легітимацією розуміється процедура суспільного визнання законності державної влади, а під легалізацією – наділення певного документа або особи юридичними характеристиками. Окрім того, поняття легалізації прямо використовується в законодавстві України (на відміну від легітимації) як інститут підтвердження реєстрації громадських організацій, діяльності документів, боротьби з незаконними доходами тощо.

Стосовно господарських правовідносин можна стверджувати, що легалізація господарської діяльності означає наділення суб'єкта господарювання необхідними юридичними документами, що дозволяють йому законно здійснювати господарську діяльність, а легітимація є підтвердженням у різних ситуаціях законності здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання за результатами перевірки його документів, що встановлюють право, та самої діяльності на предмет відповідності вимогам законодавства. Остаточну оцінку легітимності діяльності суб'єкта господарювання може дати тільки суд.

Але треба також зазначити що, не тільки самі терміни, а і в цілому законодавство про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування і патентування деяких видів цієї діяльності потребує, глибоко опрацювання на вищому законодавчому рівні.

Необхідна розробка єдиного нормативного акта, який би регулював усю процедуру легітимації суб'єктів підприємництва.

Вважаю, що вирішення цього питання на законодавчому рівні дасть змогу усунути внутрішню суперечливість численних відомчих нормативних актів, що запроваджують ускладнені умови і вимоги подання додаткових документів.

А. Туманова,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ГАРАНТІЙНИЙ СТРОК НА ПРОДУКЦІЮ ЯК ОДНА ІЗ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

Законодавство, що регулює відносини роздрібною торгівлю передбачає надання споживачам (громадянам-покупцям) певних привілеєвих прав, а торговельним підприємствам установлює додаткові обов'язки, оскільки для останніх торговельне обслуговування населення є їх основною професійною діяльністю. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» (далі – Закон ЗПС) споживачі продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають, зокрема, право на:

- 1) захист своїх прав державою;
- 2) належну якість продукції та обслуговування;
- 3) безпеку продукції;
- 4) необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця);

5) відшкодування шкоди (збитків), заподіяної дефектною чи фальсифікованою продукцією або продукцією неналежної якості, а також майнової та моральної (немайнової) шкоди, заподіяної небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законодавством;

6) звернення до суду та інших уповноважених органів державної влади задля захисту порушених прав;

7) об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів).

Закон ЗПС особливо докладно регулює відносини, пов'язані з правами споживача у разі придбання ним товару неналежної якості. Це право забезпечується, зокрема, встановленням гарантійних зобов'язань, згідно з якими виробник (виконавець) забезпечує належну роботу (застосування, використання) продукції протягом гарантійного строку, встановленого нормативно-правовими актами, нормативними документами чи договором (ст. 7 Закону ЗПС).

Гарантійний строк зазначається у паспорті на товар або на його етикетці чи в будь-якому іншому документі, що додається до продукції. Для медикаментів, харчових продуктів, побутової хімії, парфюмерно-косметичних та інших товарів, властивості яких можуть із часом погіршуватися і становити небезпеку для життя, здоров'я, майна споживачів та навколишнього природного середовища, встановлюється термін придатності, який вважається гарантійним.

Гарантійні строки на речі, що їх продають через роздрібні торговельні організації, обчислюються від дня роздрібного продажу. Говорячи про речі, тут маються на увазі товари не продуктової групи. Строк придатності обчислюється від дати виготовлення, яка зазначається на етикетці або в інших документах, і визначається або часом, упродовж якого товар є придатним для використання, або датою, до настання якої товар є придатним для використання. При цьому на тривалість строку придатності не повинна впливати та обставина, що той чи інший конкретний товар може зберігати свої споживні якості і після того, як цей строк минув. У цьому разі, говорячи про строк придатності, мається на увазі товари продуктової групи, до якої відносять медикаменти, харчові продукти, побутова хімія, парфюмерно-косметичні та інші товари, властивості яких можуть із часом погіршуватися і становити небезпеку для життя, здоров'я, майна споживачів та навколишнього природного середовища, про що наголошувалося вище.

У разі коли момент укладення договору купівлі-продажу і момент передачі товару споживачеві (покупцеві) не збігаються, гарантійні строки обчислюються від дня доставки товару споживачеві, а якщо товар потребує спеціального встановлення чи складання – від дня їх здійснення.

На перший погляд у цьому плані законодавство є досконалим і надійно захищає права споживачів, чітко встановлюючи терміни придатності продукції та гарантійний строк, але, на наш погляд, це можна сказати лише щодо товарів, так званої, не продуктової групи, на які встановлюється гарантійний строк, а ось щодо товарів, на які встановлюється строк придатності, виникають певні проблеми, на які й хотілося звернути увагу.

Першою проблемою у цьому плані, як на нашу думку, є те, що самі виробники цих товарів інколи встановлюють термін придатності продукції у чітко визначених межах при певних температурних умовах його транспор-

тування та зберігання. Наприклад, ряд продуктів харчування за умовами виробника можуть зберігатися при температурі мінус 18 градусів Цельсія на протязі 3 місяців, а якщо такий товар зберігається при температурі мінус 10 і менше градусів Цельсія, цей термін суттєво скорочується. У тому й є проблема, при якій температурі зберігався цей товар у весь час та як забезпечуються ці температурні умови. Практика показує, що фактично контролю за цими параметрами не має, так й правду кажучи, зацікавленості у такому контролі теж. Пояснимо. Три місяці термін не малий, електроенергія за цей час витрачається і виробник, а у першу чергу продавець, зацікавлений у зменшенні витрат на зберігання товару щоб прибуток був більшим. Всім добре відомо, що вартість електроенергії постійно зростає, та й тарифи на неї залежать від кількості її споживання, чим більше спожито, тим більше її вартість. Це і є безумовною причиною зменшення її споживання з боку керівників торгових точок, а раз так, є великі побоювання, що без належного контролю, температурний режим зберігання продуктів буде під загрозою. На нашу думку, це менше всього стосується виробників продукції, які в умовах конкуренції все ж змушені думати про підвищення якості своїх товарів, чого важко сказати про торговельні підприємства. В таких умовах й виникають проблеми із захистом прав споживачів. Нагадаємо, що захист прав громадянина як споживача є однією з найважливіших ознак демократичного суспільства та напрямом, і навіть обов'язком, держави у захисті конституційних прав громадян, а раз так, то можна було б наголосити, на тому, що держава й повинна дбати про цей напрямок роботи. Але у цьому є ще одна проблема, чи зможе держава утримувати скільки держслужбовців щоб забезпечити такий контроль, якщо кількість торгових точок в Україні може обчислюватися десятками, а то й сотнями тисяч. На нашу думку, така проблема є й слід звернути на неї увагу та шукати шляхи її вирішення.

Секція 3. ДЕРЖАВА ТА ПРАВО

*Д.Є. Андрєєва,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного
та господарського права
Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»*

ДО ПИТАННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Організаційно-правовий режим адміністративно-правового регулювання в галузі молодіжної політики – це єдина система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких здійснюється регулятивний вплив на адміністративно-правові відносини в галузі молодіжної політики в Україні з метою їх впорядкування.

На думку автора, в основі такого режиму має бути покладена національно-інтернаціональна, соціальна, економічна, науково-технічна, інноваційна та ідеологічна політика, що є вкрай важливим для розуміння змісту адміністративно-правового регулювання в галузі молодіжної політики в Україні.

Недоліком вітчизняного законодавчого регулювання і організаційних засад здійснення молодіжної політики є відсутність змістовних ювенальних пропозицій удосконалення статусу учасників адміністративно-правових відносин в галузі молодіжної політики в Україні.

Одним із шляхів вдосконалення чинного законодавства про адміністративно-правове регулювання в галузі молодіжної політики є аналіз і запозичення відповідного позитивного зарубіжного досвіду. Позитивним вбачається для вітчизняного законодавця врахування досвіду тих держав, які реформували організаційно-правовий режим відносин держави з молоддю на підставі єдиного кодифікованого акту.

Отже основними орієнтирами у формуванні молодіжної політики в Україні постають :

1. Сьогодні світові тенденції реалізації молодіжної політики означені в рамках окремих напрямків (освіта, спорт, будівництво доступного житла для молоді як частина національного проекту), але відсутній цілісний, системний підхід до молодіжної політики як комплексу заходів щодо формування майбутнього конкурентного потенціалу країни.

2. Усвідомлення необхідності та прийняття рішення про розробку єдиного базового нормативно-правового акту про молодь України і залучення до його розробки поряд з парламентаріями, осіб, що безпосередньо працюють із молоддю, експертів, представників неурядових організацій, широкого спектра молодіжних об'єднань. Треба зазначити, що цей нормативний акт повинен обов'язково посилатися на такі теоретичні передумови: по-

перше – молодіжна політика сьогодні – це самостійний напрям в діяльності держави, по-друге – держава провадить молодіжну політику через систему органів адміністративно-правового регулювання в галузі молодіжної політики, по-третє – втручання держави має бути тим сильніше, чим слабшає активність молоді, по-четверте – ефективність реалізації молодіжної політики залежить від постійно змінних побажань, інтересів, потреб молоді щодо якості освіти, працевлаштування, дозвілля, сфери послуг та інше.3. Формування єдиного експертного співтовариства по молодіжній проблематиці за участю дослідницьких структур неурядових організацій.

4. Оцінка ефективності й ресурсної забезпеченості молодіжної політики на регіональному й місцевому рівнях.

5. Розробка цілісного комплексу загальнонаціональних заходів щодо допомоги маргінальній молоді і її соціальної адаптації.

6. Створення системи інформаційної й консультативної підтримки молодих людей, що надає відомості по актуальній для молоді проблематиці – навчання, працевлаштування, захист своїх прав.

7. Заохочення молодіжної творчості, ініціативи й досягнень у науці, мистецтві, підприємництві комплексом державних премій і пільг одночасно орієнтованого на здоровий патріотизм, формування образів активної молоді, що домагається успіху в рамках закону й норм суспільної моралі, відмова від формування завищених життєвих стандартів.

8. Інтенсифікація контактів з молоддю країн світу: обмін студентами й науково-викладацькими кадрами; державна підтримка спільних досліджень молодих учених; проведення спільних культурних заходів, направлених на формування здорового та розумного підходу до свого життя.

При цьому досвід зарубіжних держав повинен запозичуватися з урахуванням наступних критеріїв: логічність і послідовність зарубіжної моделі; достатній період ефективного функціонування моделі у певній державі; врахування історичних та ідеологічних обумовленостей відповідної моделі українському сьогоденню в державотворенні.

Подолання цих проблем можливо лише за умов підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни, підвищення якості життя, формування розвинутого громадянського, інформаційного інтелегентного культурно-обдарованого суспільства. Тому, не зважаючи на існування загальнодержавних програми підтримки молоді, численних заходів і проектів з забезпечення їх реалізації, треба зазначити, що реалізація державою молодіжної політики як справді «стратегічного напрямку діяльності держави» за ці роки **defacto не здійснилась. Адже відсутня ідеологічність**, а саме концептуальність підходу в ставленні до молоді особистості. Назріла необхідність в розробці Молодіжного кодексу Українця. Основою для цієї Концепції повинні стати принципи інтернаціоналізму, які вимагають від суспільної теорії і практики дотримання передусім етичних норм, якими повинні керуватися урядники держави і громада України, а також вітчизняному законодавцю необхідно зосередитись на деталізації розроблення і послідовного розкриття організаційно-правових аспектів адміністративно-правового регулювання в галузі молодіжної політики в Україні.

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Права людини набули цінності, яка належить усьому міжнародному співтовариству, і отримали обґрунтування в міжнародному праві як правовий стандарт, до якого повинні прагнути всі народи і держави. З моменту визнання цих прав кожна людина набувала певного правового статусу відповідно до міжнародного гуманітарного і, разом із ним, національного права.

Отже, поступово з розвитком суспільства виникають нові суспільні відносини у сфері прав людини, що визнаються державою, мають своє закріплення у джерелах права та базуються на морально-правовій основі, тобто формується новий правовий інститут – інститут прав людини.

Положення про права людини, що містяться у статтях Статуту ООН (1945), стали основою становлення нового інституту права – міжнародного захисту прав людини і основних свобод. 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН затвердила Загальну декларацію прав людини, яка проголосила центральний пункт концепції прав людини – визнання людської гідності кожної особи. З 1948 р. 10 грудня відзначається в усьому світі як День прав людини.

На думку В.С.Якушева, «правовий інститут – це заснована на законі сукупність норм, призначених регулювати в межах предмета даної галузі права певне, таке що є відносно самостійним, суспільне відношення, а також пов'язані з ним похідні відносини».

Основу правового інституту, як і основу галузі права, повинні становити певні суспільні відносини, об'єднані своєю однорідністю. Тому, визначаючи основні загальні ознаки для будь-якого правового інституту, можна зазначити, що вони знаходяться у площині матеріальної та правової (юридичної) складової.

Матеріальною ознакою правового інституту є наявність відносно самостійного за своїм змістом і наслідками економічного або такого, що не має економічного змісту, суспільного відношення. Права людини позатериторіальні (тобто існують незалежно від державного визнання, закріплення в законі і поза зв'язком їх носія з конкретною державою); загальносоціальні – належать людині через факт народження як природні, невідчужувані права, тобто не завжди виступають як юридичні категорії (апатриди, біженці не мають статусу громадянства, але мають права людини); реалізація здійснюється у сфері будь-якого громадянського суспільства, де б не знаходилася людина.

Крім матеріальної ознаки правовий інститут повинен мати також юридичну ознаку, оскільки вказане відношення закріплюється в законі. Так, зокрема, кожна країна світу, що взяла на себе зобов'язання виконувати міжнародні конвенції, у тому числі про права людини, повинна керуватися принципами і нормами цих угод у своєму внутрішньому законодавстві. Держави, що взяли на себе зобов'язання виконувати міжнародні документи про права людини, зобов'язані створити умови для здійснення і захисту

прав кожної людини. Практично всі сучасні конституції демократичних держав мають норми, які у загальній формі гарантують непорушність основних прав людини.

Цікавими є характерні ознаки правового інституту, що подає французький дослідник Жан-Луї Бержелль: юридичним інститутам притаманні одночасно стійкість та систематичність. При цьому автором вказується на те, що стійкість правового інституту втілюється в його існуванні впродовж значного проміжку часу та стабільності. Крім того, існування окремих інститутів залежить від їх гнучкості в межах правової системи, яка намагається адаптувати інститути до економічних, соціальних та ідеологічних умов. Систематичність правових інститутів, на думку Ж.-Л. Бержелля, пов'язана зі стійкістю їх організації, якою їх наділяє об'єктивне право. Тут мається на увазі жива система правил, які становлять задані правом межі для розвитку певних елементів соціального життя.

Якщо розглядати детально права людини як один з основних правових інститутів, то варто зазначити, що їх зміст і обсяг визначаються сукупністю таких соціальних чинників:

- інтерес людини, справедливо збалансований з інтересами, суспільства;
- мораль суспільства, що переважає у даний період;
- мета прав людини і відповідність цим правам засобів, використовуваних державою (реалізація, забезпечення та обмеження прав).

Стосовно визначення меж та місця правового інституту думки різних науковців також не однакові. Уже багато років теорія права обмежується в осягненні поняття правового інституту, повторюючи вислів С.С.Алексєєва, «точкою зору звичайного слововикористання», називаючи інститутом «усе в галузі права, починаючи від самого права і закінчуючи його одиничними нормами».

Тому, теоретиками висловлювалося побоювання, що поділ права на галузі за предметом регулювання може спиратися на будь-яку довільну класифікацію системи суспільних відносин І, як виявляється, використання терміна «інститут» для характеристики структури права не додає йому «точного, причому однолінійного значення», оскільки правовий інститут пов'язується не з відповідним соціально-політичним явищем (яким для нього є суспільний інститут, як родове поняття), а з абстрактною «ділянкою суспільних відносин», яких («ділянок») при бажанні можна «нарізати» у багатоманітній сфері суспільних відносин скільки завгодно і яких завгодно.

Зразок наведеного усталеного в правовій науці визначення правового інституту О.І. Ющик називає «рідкісно беззмістовним визначенням (дефініцією)», обґрунтовуючи це тим, що використання такого визначення дозволить сконструювати безліч правових інститутів, підгалузей тощо, «забуваючи» про головну теоретичну вимогу – пізнання їх необхідності.

Відповідаючи на запитання, яку сукупність норм можна визнати правовим інститутом, В.С.Якушев стверджував, що відповідь слід шукати за межами права. Однак, автор дещо непослідовно розкриває сутність правових інститутів: то зазначає, що обсяги правового інституту слід шукати за межами права, а потім зводить правовий інститут до частини, первинного структурного підрозділу певної галузі права.

Стосовно цього питання О.І. Ющик стверджує, що тут не право як таке диференціюється на галузі та інститути, а позаправова сфера суспільних

відносин. При цьому, однак, у літературі не зустрічається варіантів диференціації позаправової сфери суспільних відносин за будь-яким її власним критерієм.

Натомість, конструкція «правового інституту», яка фігурує у традиційних уявленнях, являє собою «правову спільність» деяких абстрактних норм або умоглядне об'єднання нормативних приписів, відірваних від їх реальної основи. Іншими словами, правовий інститут визначається виходячи з хибного протиставлення абстрактного і конкретного в його понятті; через це виглядають непереконливими теоретичні спроби штучно «закріпити» той чи інший інститут за певною галуззю права.

Необхідно зазначити, що Ж.-Л. Бержель велику увагу приділяє філософсько-правовим аспектам існування юридичних інститутів, використовуючи при цьому аксіологічний підхід. Крім того, указуючи на нормативну організацію правових інститутів, Бержель доводить, що саме вона передбачає одночасно об'єднуючий дух та ієрархічну побудову правових інститутів.

Керівна ідея, що оживляє інститути та виступає умовою їх логічно-го зв'язку та однорідності, перебуває, за методом Дюги, між «нормативними юридичними правилами» та «конструктивними, чи технічними, юридичними правилами»; при цьому нормативні правила означають керівний принцип, який служить ідейною основою конструктивних правил, а сукупність цих конструктивних правил утворює інститут. Водночас наявність у інституту остаточної мети передбачає ієрархічну організацію елементів, які цей інститут утворюють. Із сказаного випливає, що правовий інститут набуває свого якісного визначення в опосередкуванні відповідного суспільного інституту юридичною діяльністю державного апарату, яка перетворює цей суспільний інститут в особливого суб'єкта позитивного права. Названий суб'єкт виявляє себе в організованій певним чином взаємодії індивідів у процесі функціонування даного суспільного інституту, виступаючи як особлива нормативна цілісність, характер якої визначається соціальним призначенням (соціальною природою) вказаного інституту, підпорядковуючись необхідності його існування у конкретному суспільстві.

З наведених тут уявлень випливає, що правовий інститут не зводиться до абстрактних відносно автономних частин позитивного права (трудо-вого, сімейного, адміністративного тощо), до деякої спільності нормативних положень, яка визначається властивими лише їй предметом і методом правового регулювання.

Тому, правовий інститут є певною особливою нормативно-правовою формою санкціонування державою відповідного суспільного інституту.

При цьому основою правового інституту є закони функціонування суспільного інституту, що обумовлюють існування певного позитивного права, яке передбачає необхідний набір юридичних норм.

Отже, інститут прав людини знаходиться в межах правової системи, базується на суспільному розвитку, розвивається з урахуванням впливу міжнародного права та не вичерпується розвитком конституційного права як галузі.

Щодо місця правового інституту прав людини в межах галузевого поділу варто зазначити, що він базується на «основах...» конституційного права, але вбирає в себе норми й інших галузей права.

Стосовно фактичного «життя» цього правового інституту в українському суспільстві, то, на жаль, варто визнати, що Україна є стороною практично всіх багатосторонніх конвенцій ООН в галузі прав людини. Однак у зв'язку з теперішніми соціально-економічними умовами вона не в змозі забезпечити виконання низки міжнародних норм у цій сфері.

В.М. Шкабаро,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ

Абсолютну значимість державного кордону країни при реалізації нею свого суверенітету не можна оспорити. Як відомо, обов'язковою і невід'ємною ознакою держави є територія, а територія однієї держави від території іншої держави відокремлюється за допомогою державних кордонів.

Можна констатувати, що безумовним атрибутом державності виступає державний кордон, роль і значення якого важко переоцінити. Тому зрозуміло, чому для кожної держави одним з найважливіших та першочергових питань у здійсненні державної політики є формування, чітке визначення та встановлення державного кордону. Україна у цьому не є виключенням. Особливої актуальності це питання набуло навіть не після проголошення незалежності у 1991 році, а після подій, що відбулися в країні у 2014 році.

Вважається, що сутність будь-якого предмета, явища чи процесу – це те головне, глибинне та смислове, що визначає зміст, призначення та функціонування цього предмета (явища, процесу), тобто усі його особливості, риси, характеристики та сторони, взаємозв'язки та відмінності від інших явищ дійсності. Сутністю є внутрішній зміст предмета, що виражається у сукупності та єдності усіх його якісних властивостей та зв'язків. Таким чином, сутність державного кордону – це сукупність різних особливостей кордону держави, його якісна основа, котра відображає його природу та обумовлює його об'єктивну необхідність і призначення. Безумовно, сутність державно-правового явища залежить від історичних умов. Вважається, що сутність залишається незмінною, хоча деякі його характеристики можуть змінюватись у процесі історичного розвитку.

Сутність державних кордонів усіх держав на кожному етапі розвитку є однаковою та зводиться до єдиної мети. До сутності не легко дістати: вона не знаходиться на поверхні, а схована у глибині явища.

Як сутність держави, так і сутність державної території та її кордонів, юристи та мислителі минулого тлумачили по-різному. Та з яких позицій не оцінювалася б сутність державного кордону, у будь-якому разі вона проявляється через такі якісні характеристики державного кордону, як його ознаки, принципи та функції.

Похідним від сутності предмета (явища, процесу) є призначення та роль цього предмету, яке, природно, пов'язане з конкретними історичними умовами та змінюється разом з цими умовами.

З наведеного спробуємо визначити сутність та призначення державного кордону Української держави.

Статтею 1 Закону України «Про державний кордон України» державний кордон України визначений як лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору.

Основи правового регулювання статусу державного кордону України закріплені у Конституції України, статтею 1 якої встановлено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Відповідно до частини 1 статті 2 Основного Закону України суверенітет України поширюється на всю її територію. Згідно з частиною 2 та 3 статті 2 Конституції України Україна є унітарною державою, а територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Пунктом 19 частини 1 статті 92 Конституції України встановлено, що виключно законами України визначається правовий режим державного кордону.

Нині новітні відносини незалежної України з її сусідами відзначаються добросусідством та співробітництвом, що підтверджується відповідними існуючими угодами між цими державами та Україною.

Таке явище як «державний кордон» є досить складним, багаторівневим та багатоаспектним, тому, на нашу думку, його розгорнутому та змістовному визначенню та пізнанню має передувати широкий аналіз існуючих досліджень щодо проблем сутності державного кордону, його призначення, функцій та складу. Державний кордон є об'єктом дослідження багатьох наук: юридичної, політичної, економічної, географічної, технічної та інших.

У юридичній науковій літературі існує чимало досліджень державного кордону. Значна увага цьому поняттю надається у літературі з міжнародного права. У науці теорії держави та права державний кордон розглядається у тематиці дослідження території держави як однієї з основних та універсальних ознак держави. Так, у теорії держави та права державний кордон визначається як просторові межі для здійснення державної влади за територіальним принципом та відокремлення однієї держави від іншої. Деякі науковці у галузі теорії держави і права, як і дослідники у науці міжнародного права, під державним кордоном розуміють лінію, що визначає межі земної і водної території держави, зазначаючи, що державний кордон відокремлює не тільки одну державу від одної, а й від відкритого моря, та вказують, що у повітрі державним кордоном вважається уявна площина, перпендикулярна до земної поверхні по наземному кордону чи по зовнішньому кордону територіальних вод; продовження цієї площини вглиб землі (водного простору) створює кордон надр держави.

Визначення поняття державного кордону схожого змісту міститься й у роботах вчених-конституціоналістів: державний кордон України – лінія і вертикальна поверхня, що проходять цією лінією, які визначають межі території України – суходолу, вод, надр, повітряного простору.

Як зазначається деякими вченими у галузі конституційного права, саме державні кордони відображають територіальну цілісність, політичну та економічну незалежність, суверенітет і єдність України. У той же час державний кордон визначає і просторові межі територій, на які поширюється державна влада. Науковцями наголошується, що у теорії конституційного права виділяється інститут, пов'язаний з поняттям території держави,

її кордонів, поділу на окремі одиниці з певним правовим режимом. У найбільш загальному значенні ці питання охоплюються назвою територіального устрою країни, яке знаходить своє закріплення як на конституційному рівні, так і в законодавчих та інших нормативних актах.

Досконало дослідивши це питання та приділивши темі державної території чималу увагу, відомий науковець Баймуратов М.О. зазначає, що одні автори визначають державні кордони як лінію, що встановлює межі сухопутної або водної території держави, інші – як юридично обґрунтовану умовну лінію, що визначає межі не тільки поверхні, але також і надр і повітряного простору, а треті – як фактичні або уявлювані лінії на сухопутному, водному і повітряному просторах і надрах, що визначають межі дії державного суверенітету. Проте в цих підходах, що характеризуються поліоб'єктністю складу, можна знайти точки дотику: під державним кордоном розуміється лінія, яка не тільки встановлює просторові межі державної території, але і межі дії державної влади.

Державні кордони встановлюють межі територіального верховенства держави. Саме в межах своєї території держава здійснює територіальне верховенство, що полягає в легітимізації державної влади, тобто у повній, винятковій та монопольній владі держави, що забезпечується усіма засобами заохочення та примусу.

Чітке розмежування ресурсів, що належать державам, та меж їх державної влади має істотне та чи не головне значення для попередження та запобігання конфліктів між державами, що межують між собою, та розвитку мирного співробітництва на кордонах на основі взаємності і добросусідства.

З вищенаведеного можна зробити висновок, що основне призначення державного кордону зводиться до одного – державний кордон визначає межі державної території. Для кожної держави значення державних кордонів є великим, оскільки полягає в тому, що кордони визначають належність території певній державі з усіма її ресурсами, що є матеріальними умовами життя усього суспільства. Державний кордон встановлює просторові межі здійснення державного суверенітету та визначає межі територіальної юрисдикції.

Враховуючи значимість та важливість державного кордону, необхідність ретельного дослідження усіх його складових елементів є очевидною. Поняття «державний кордон» постійно розвивається, збагачується та наповнюється новими змістовними та сутнісними характеристиками.

*Т.М. Іванова,
старший викладач кафедри права
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПЕНСІЯ ЧИ ЗАРОБІТНА ПЛАТА? ЯКИЙ ВИБІР Є У ПРАЦЮЮЧОГО ПЕНСІОНЕРА

Нині в Україні провадяться реформи, вносяться зміни у діючі закони, приймаються нові законодавчі акти. Пересічному громадянину іноді буває

дуже складно зрозуміти як його особисто можуть торкнутися такі зміни у законодавстві. Тому більшість громадян країни не займають такі зміни, чого не можна сказати про зміни у пенсійне законодавство.

З 1 квітня 2015 року набуває чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 02.03.2015 р. №213-VIII, яким, зокрема, встановлюється особливий порядок виплати пенсії працюючим пенсіонерам.

Незалежно від факту роботи та посади, на якій працюють пенсіонери, призначена пенсія (незалежно від її виду та Закону, згідно з яким призначена) виплачується в повному обсязі інвалідам I та II груп, інвалідам війни III групи та учасникам бойових дій, особам, на яких поширюється чинність пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та особам, на яких поширюється дія пункту 3 Прикінцевих положень Закону.

Згідно із законом в Україні відбудеться:

- поетапне підвищення на 5 років пільгового пенсійного віку для жінок та збільшення страхового стажу для осіб, які мають право на пільгову пенсію;

- поетапне підвищення на 5 років страхового стажу, необхідного для призначення пенсії за вислугу років;

- для обчислення пенсії застосовувати середню заробітну плату (дохід) в Україні, з якої сплачено страхові внески, за 2012, 2013, 2014 роки;

- пенсії працюючим пенсіонерам будуть виплачувати у розмірі 85 відсотків, але не менше 1423 грн. Ця норма діятиме до 1 січня 2016 року.

Законом не обмежено пенсії для працюючих чорнобильців, працівників металургійної і хімічної промисловості, державних органів, органів місцевого самоврядування тощо), які є: інвалідами I та II групи; інвалідами війни III групи; учасниками бойових бій, у тому числі учасниками АТО; членами сімей загиблих(померлих) учасників бойових дій.

Законом обмежено пенсії працюючим суддям, як і державним службовцям, зокрема, встановлено, що максимальний розмір пенсії для суддів становить 10 мінімальних пенсій за віком.

Законом встановлено, що у період роботи на інших посадах пенсії, призначені відповідно до цих законів (крім військовослужбовців), виплачуються в розмірі 85 відсотків призначеного розміру, але не менше розміру прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність. Порядок виплати пенсії (щомісячного довічного грошового утримання) працюючим пенсіонерам, поширюватиметься на пенсіонерів незалежно від часу призначення пенсії.

При цьому, обмеження щодо виплати пенсій, не застосовується на особливий період до осіб, які займають посади державних службовців в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах та безпосередньо виконують функції із забезпечення обороноздатності держави та пенсії яким призначено відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

У ході обговорень в Раді уряд зобов'язався до 1 червня подати в Раду законопроект, що скасовує всі спеціальні пенсії та вводить єдине

правило нарахування пенсій. Якщо такий законопроект не буде прийнято, то із 1 червня спецпенсії буде скасовано автоматично.

Виступаючи у парламенті прем'єр Арсеній Яценюк визнав, що цей закон є надзвичайно складним. Однак він зауважив, що уряду вдалося переконати міжнародних кредиторів, зокрема МВФ, не підвищувати пенсійний вік.

«Підняття пенсійного віку із 60 до 65 року не відбувається. Не брешіть народу. Другий міф про те, що піднімається спецстаж для працівників шкідливих сфер – це брехня», – сказав Яценюк.

За його словами, «всі хто отримує пенсії в розмірі 1500 грн не підпадають під дію цього закону».

Вважаю, що моїм працюючим колегам науковцям, що отримують пенсію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та по даний час продовжують працювати на науковій посаді на умовах контракту буде цікаво дізнатися як буде виплачуватися пенсія з 1 квітня 2015 року?

Отже, Статтею 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» в редакції, чинній з 1 квітня 2015 року, передбачено, що пенсія, призначена особі відповідно цієї статті (крім осіб, які мають право на виплату пенсії в повному обсязі), в період роботи, зокрема на науковій посаді, виплачується в розмірі, обчисленому відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон).

Згідно зі статтею 47 Закону, тимчасово, у період з 1 квітня 2015 року по 31 грудня 2015 року, під час роботи особи на інших посадах/роботах, в тому числі на науковій посаді, пенсія, призначена відповідно до цієї статті (крім осіб, які мають право на виплату пенсії в повному обсязі), розмір якої перевищує 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, виплачується в розмірі 85 відсотків призначеного розміру, але не менше 150 відсотків прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність.

Порядок виплати пенсії працюючим пенсіонерам встановлюється законодавством незалежно від дати її призначення.

Зважаючи на викладене, з 1 квітня 2015 року у період роботи на науковій посаді пенсія виплачується в розмірі 85 відсотків від її розміру, обчисленого відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Розмір пенсійної виплати після застосування зазначеного порядку не може бути нижче 1423,50 грн.

Зрозуміло, що потрібен час для того, щоби зрозуміти наскільки доцільно було вводити такі зміни та яка з них користь державі та державному бюджету. Але зрозуміло й те, що пенсіонер, який може та бажає працювати, але категорично не згодний з тим, щоби з його пенсії проводились утримання, буде шукати таку роботу за яку заробітну плату будуть платити «у конверті», а свою й так не високу пенсію від буде отримувати у 100% розмірі. Більшість пенсіонерів вважає такий підхід виходом з ситуації, коли життя дорожчає, а на мізерну пенсію не проживеш.

ГЕНЕЗИС РОЗВИТКУ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ, ЇЇ МЕТУ І ПРИЗНАЧЕННЯ

Держава є настільки унікальним і суспільно важливим феноменом, що впродовж тривалого часу її існування науковий інтерес до неї не тільки не зникає, а й навіть зростає. Розглядаючи сутність держави, не можна не зазначити, що інститут держави пройшов великий історичний шлях розвитку.

Протягом всієї історії розвитку та становлення держави вчені та мислителі прагнули з'ясувати, що таке держава та її основне призначення. Намагалися знайти шеропрчину її створення.

Враховуючи розвиток загальнотеоретичних знань та формування наукової думки щодо держави можна визначити фундаментальні ідеї, мислителів Західної Європи, які намагалися обґрунтувати свої бачення, серед яких найбільший внесок зробив нідерландський мислитель і правознавець Гуго Гроцій. Договір про утворення держави є вихідним положенням теоретичної концепції про сутність держави. Він передбачає існування додержавної стадії життя людей. Вона характеризується як «природний стан». У цьому стані була відсутня приватна власність, люди перебували в «великій простоті». Поступово люди стали займатися різними мистецтвами і ремеслами, вести більш вишуканий спосіб життя, з'явилися і розвинулися людські пороки. У відносинах між людьми ослабли справедливість і взаємна приязнь. Тому люди прийшли згоди про утворення держави, причому «не по божественному велінню, а добровільно, переконавшись на досвіді в безсиллі окремих розсіяних сімейств проти насильства, звідки веде своє походження громадянська влада». Метою держави є досягнення загального блага і забезпечення дії права у спілкуванні між людьми, а не служіння корисним інтересам будь-кого. Держава є «досконалим союзом вільних людей, який укладений заради дотримання права і загальної користі».

Б. Спіноза запропонував оригінальне вчення про суспільство та державу, що розвиваються за законами, які походять від законів природи. Поява держави не випадковість, а закономірний розвиток суспільства. Для того, щоб жити безпечніше і краще, люди повинні були укласти угоду, відповідно до якої в державі вони набувають колективних прав. Кожен громадянин тільки тоді діє відповідно до права і володіє будь-чим, коли це схвалюється державою. Вважає, що кінцева мета держави-звільнити кожного від страху, забезпечити його безпеку і можливість найкращим чином утримувати своє природне право на існування і діяльність без шкоди собі і іншим. «Отже, – уклав він, – мета держави насправді є свобода».

Т. Гоббс стверджує, що держава створюється людьми для того, щоб з її допомогою покінчити з «війною всіх проти всіх», позбутися страху незахищеності і постійної загрози насильницької смерті – супутників «розгнужданого стану безвладдя». Шляхом взаємної домовленості між собою індивіди довіряють єдиній особі (окремій людині або зборам людей) верховну владу над собою. Держава і є ця особа, яка використовує силу і засоби всіх людей так, як вона вважає за необхідне для їх миру і загального за-

хисту. Держава гарантує своїм підданим свободу, яка є правом робити все те, що не заборонено цивільним законом, зокрема «купувати і продавати і іншим чином укласти договори один з одним, вибирати своє місцеперебування, їжу, спосіб життя, наставляти дітей за своїм розсудом і т. д.». Дж. Локк вважає, що до виникнення держави люди перебувають у природному стані, де панує рівність, «при якому всяка влада і всяке право є взаємними, ніхто не має більше іншого». Однак у природному стані відсутні органи, які могли б неупереджено вирішувати суперечки між людьми, здійснювати належне покарання винних у порушенні природних законів і т.д. Все це породжує обстановку невпевненості, дестабілізує звичайну розмірене життя. З метою надійного забезпечення природних прав, рівності і свободи, захисту особи і власності люди погоджуються утворити політичну спільноту, заснувати державу. Держава являє собою сукупність людей, які об'єдналися в одне ціле під егідою ними ж встановленого загального закону і створили судову інстанцію, уповноважену залагоджувати конфлікти між ними і карати злочинців. Держава створюється для досягнення «великої і головної мети» – політичного партнерства, коли кожен може реалізувати свої громадянські права. При цьому акцентується увага на взаємній згоді людей: «будь-яке мирне утворення держави мало у своїй основі згоду народу».

Представник німецького просвітництва С. Пуфендорф розглядаючи державу та її роль у суспільстві, писав, що держава – це єдина надійна установа, здатна гарантувати безпеку людей. Призначення держави у тому, щоб бути надійним гарантом порядку в людському суспільстві, гарантом спокою серед людей, вона повинна також захищати зовнішню безпеку країни. Крім того, держава не дозволяє церкві втручатися у практичне світське життя, оскільки сферою діяльності духовенства є виключно внутрішні переконання та совість людини.

І. Кант висував тезу про те, що благо і призначення держави – в досконалому праві, в максимальній відповідності устрою та режиму держави принципам права. Багаторазово підкреслював необхідність для держави спиратися на право, орієнтуватися в своїй діяльності на нього, погоджувати з ним свої акції. Держава, яка ухиляється від дотримання прав і свобод, не забезпечує охорони позитивних законів, ризикує втратити довіру і повагу своїх громадян. Моральний обов'язок, почуття поваги до природного права спонукають людей залишити первинний стан і перейти до життя в громадянському суспільстві. Перехід до останнього не носить характеру випадковості. Акт, за допомогою якого ізольовані індивіди утворюють народ і державу, є договір. Таким чином, держава це об'єднання великої кількості людей, підлеглих правовим законам.

Держава як моральне ціле в трактуванні Г.Гегеля – не агрегат атомізованих індивідів з їх відособленими правами, не мертвий механізм, а живий організм. Тому у Г. Гегеля мова йде не про свободу, з одного боку, індивіда, громадянина, а з іншого боку, держави, а про органічно цілісну волю – волю державно організованого народу (нації), що включає в себе свободу окремих індивідів і сфер народного життя. Різні трактування держави в гегелівській філософії права: держава як ідея свободи, як конкретне і вище право, як правове утворення, як єдиний організм, як конституційна монархія, як «політична держава» і т.д. Таким чином, «розумна держава» саме і постає моральним цілим, ідейно-політичною єдністю, що знімає

протириччя правовому громадянському суспільстві. Така держава – втілення ідеї розуму, свободи і права. «Держава – це хід Бога у світі, її підставою є влада розуму, що здійснює себе як волю».

Отже, метою держави є досягнення соціальної демократії, що полягає в реалізації влади народу і забезпечення людині та громадянину всім прав, свобод і законних інтересів та визнання всіма суб'єктами права своїх обов'язків, ліквідація всіх форм гноблення, дискримінації, расизму, експлуатації людини людиною, гарантування всім людям рівних умов вільного розвитку, розвитку кожної окремої особистості, модернізація виробництва і поступовий перехід до ринкових відносин, досягнення дедалі більших успіхів у сфері соціального забезпечення свого народу, розширення діяльності вільних профспілок, здійснення демократичних перетворень. Сьогодні потрібно спрямувати зусилля не на окремі категорії, а на їх синтезі.

І.М. Грищенко,
викладач кафедри права
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ПРАВА ЛЮДИНИ

Перш ніж розкривати питання про громадянське суспільство і права людини, необхідно зазначити про роль права в умовах громадянського суспільства.

Право породжується суспільством, відображає рівень його розвитку і відносин, які склалися в ньому. Таким чином, правова держава може існувати не в будь – якому, а тільки в певному суспільстві.

Сьогодні ми звертаємо увагу головним чином на позитивні властивості права, називаємо його ознакою цивілізованості суспільства, втіленням справедливості та моральності, вищої суспільної доцільності тощо. Однак слід зазначити, що право має своєрідну двояку природу. Так само як і держава, воно є знаряддям політичної влади, яка з одного боку забезпечує здійснення спільних інтересів суспільства, а з іншого служить, у першу чергу, вищим верствам, які завжди прагнуть представити свої групові або класові інтереси загальним інтересам усього суспільства. Так що серед правових норм майже завжди можна знайти й ті, що мають загально – соціальний характер, і ті, що встановлені в інтересах конкретної соціальної групи. У процесі демократизації суспільства та досягнення народовладдя повинна неухильно зростати роль права в реалізації саме загально – соціальних інтересів. У тому, як вбачають деякі дослідники, і полягає суть сучасного права.

Соціальними суб'єктами громадянського суспільства є вільні, рівноправні, суверенні особистості. У процесі своєї життєдіяльності вони вступають у суспільні відносини для задоволення своїх особистих інтересів і потреб. Важливо відмітити, що ці відносини мають приватний, а не публічний характер. Однак різноманітність інтересів поділяє людей на групи, які досить часто відрізняються протилежними інтересами. Тому, за Гегелем, громадянське суспільство нагадує поле битви, де один особистий інтерес постійно зіштовхується з іншим. Громадянське суспільство самостійно не

може подолати конфлікти. І тільки держава і право можуть примирити розрізнені інтереси.

Право виступає засобом регулювання суспільних відносин, виключає з суспільного життя хаос і свавілля, сприяє матеріальному та духовному удосконаленню суспільства. Йому належить роль організатора, диригента сумісної діяльності людей, засобу цивілізованого вирішення соціальних протиріч і конфліктів. Саме за допомогою державно – правових інститутів здійснюється захист суспільства і кожної особистості від зловживань з боку більш сильного, гарантується життя та основні права людини.

Звідси слідує, що основними тенденціями розвитку права в громадянському суспільстві можна назвати наступні:

- гуманізація права (введення в законодавство загальнолюдських принципів, розширення законодавчого закріплення прав людини);
- соціалізація права (направленість на забезпечення згоди між різними класами і групами, збільшення кількості актів, які гарантують соціальну захищеність людини);
- закріплення і захист різних форм власності;
- сприяння затвердженню принципів правової держави;
- розширення сфери правового регулювання;
- розширення використання сучасних технічних засобів у правовому регулюванні.

Це буде сприяти побудові держави, де права і свободи людини стануть не тільки проголошеними, але й гарантованими, де верховенствувати буде справедливе право, а громадянське суспільство, держава і право стануть рівноправними учасниками суспільних відносин. Тобто необхідна цілеспрямована діяльність по забезпеченню кожному з суспільства вільних рівноправних індивідів юридичної можливості бути власником, користуватися економічною свободою та надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті.

Процес реалізації права головним чином зв'язується зі свідомою правомірною поведінкою. Добровільним може бути виконання тільки тих норм, які найбільш повно відповідають умовам суспільного розвитку та інтересам окремих осіб. А це можливо тільки при умові базування права на найсправедливіших моральних принципах. Таким чином, мета права – реалізація однієї з вищих моральних цінностей, яка має загальнолюдське значення, – справедливості.

У громадянському суспільстві призначення права як соціального блага, приносить відчутну користь як суспільству, так і кожному його члену, виявляється перш за все в здатності організувати й упорядковувати великі та малі колективи, суспільство в цілому.

Права людини – невід'ємні властивості (можливості), які кожний має лише тому, що він є людиною, і якими всі люди володіють однаковою мірою. Вони є соціальними і політичними гарантіями, необхідними для захисту особи від посягань на людську гідність з боку держави. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах.

Серед прав людини існують такі, як можливість отримувати необхідні матеріальні блага, цінності, обирати місце проживання. Людина має невід'ємні і невідчужувані права. Це моральні права, які походять із людської природи кожної особистості, формуючи і підтримуючи в людині почуття власної гідності.

Один з основоположників концепції громадянського суспільства І. Кант зазначав, що для його існування необхідним є: свобода кожного члена суспільства як людини; рівність його з іншими як підданого; самостійність кожного члена суспільства як громадянина.

Права у певній мірі належать кожному члену суспільства та надають йому певний простір свободи, в якому можливо реалізувати потреби кожного індивіда, і межі за якими розпочинається відповідний простір інших.

За допомогою певних прав людина максимально реалізовує та втілює в життя свої потреби, задовольняє свої інтереси. За відсутності ж даних прав, людина не в змозі їх реалізувати, та відчуває себе невдоволеною та пригніченою у відповідному суспільстві.

Права людини є спільним здобутком як громадянського суспільства так і правової держави, особливо яскраво це проявляється в процесі їх реалізації та захисту. Взаємодія прав людини з інституціями громадянського суспільства базується на тому, що права захищають основні інтереси людини та забезпечують їх реалізацію, при цьому співпадаючі інтереси осіб у громадянському суспільстві реалізуються за великим рахунком через його інституції.

Вести мову про розвинене громадянське суспільство можливо лише з появою громадянина як самостійного суб'єкта, що усвідомлює себе індивідуальним членом суспільства, наділений комплексом прав та свобод, можливістю їх реалізації, і у той же час несе відповідальність перед суспільством.

Життєві потреби та інтереси людей за своїм змістом і спрямуванням є різноманітними, і постійно змінюються, тому саме громадянське суспільство не може бути повністю формалізованим, а мусить постійно рухатись вперед, розвиватися та вдосконалюватися.

У самій ідеї громадянського суспільства закладено постійне вдосконалення та безперервний рух, тобто перехід від менш розвиненого стану людини, суспільства і влади до більш розвиненого і більш цивілізованого. Умовою ж такого розвитку є взаємна рівність прав усіх трьох складових громадянського суспільства – людини, суспільства і влади. Якщо ж буде домінування однієї з цих трьох складових, то це призведе до руйнування громадянського суспільства в цілому.

Для реалізації наданих громадянам прав, вони створюють громадські організації, політичні партії, професійні спілки, благодійні фонди, творчі спілки, релігійні об'єднання. Для ефективної реалізації цих прав, вищезазначені інститути громадянського суспільства повинні постійно проявляти ініціативу, тобто подавати певні пропозиції та пропонувати новаторські ідеї до відповідних органів державної влади задля покращення їх діяльності, оновлення та вдосконалення законодавства, на якому базується діяльність даних інститутів, відповідно до європейських стандартів.

Саме у розвиненому громадянському суспільстві особа здобуває гарантоване право вільного вибору тих чи інших форм економічного (право власності) і політичного буття (право обирати і бути обраним), ідеології, світогляду, можливість вільно висловлювати свої думки та погляди.

Важливим фактором укріплення основ громадянського суспільства є забезпечення з боку держави прожиткового мінімуму усім верствам населення.

Правовому громадянському суспільству притаманна розгалуженість відносин між власниками. Кожна людина, у тому числі й власник, залежить від тих реальних соціальних умов, за яких відбувається її життєдіяльність, – умов, що склалися до неї та незалежно від неї. Завжди залишається вірним відоме положення про те, що жити у суспільстві й бути вільним від нього не можна.

*Т.А. Тодорошко,
преподаватель кафедры права
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

РЕФОРМИРОВАНИЕ НОТАРИАТА УКРАИНЫ

В Украине продолжают реформы, основная задача которых – восстановить доверие граждан Украины. Одной из самых наболевших проблем является коррупция в судебной системы, адвокатских и нотариальных органах. Реформы проводимые ВРУ должны улучшить работу нотариусов, повысить качества предоставления ими услуг для населения. При выполнении нотариусом нотариальных действий действовать только в рамках закона.

Реформирование нотариата длится уже не первый год. В 2011 г. Министерством юстиции был разработан законопроект, которым предлагались меры по дальнейшему реформированию системы нотариата Украины. Уже тогда было запланировано ввести новый порядок доступа к профессии нотариуса, повышение уровня квалификации специалистов, работающих в данной сфере. А в перспективе рассматривалось создание в Украине Академии нотариата как учебного заведения для подготовки кадров нотариата. Более того, на основе этого законопроекта планировалось создание правил профессиональной этики нотариусов (приказ Минюста №431/5 от 14.03.2013, утратил действие). А сам законопроект предусматривал создание самоуправляющейся профессиональной организации нотариусов с четким определением ее статуса. 04.10.2013 Министерство юстиции Украины утвердил приказом № 2104/5 «Правила профессиональной этики нотариусов Украины».

Проблема реформирования нотариата Украины как института внесудебной защиты гражданских прав физических и юридических лиц на сегодняшний день вызывает неоднозначную полемику как ученых так и нотариусов.

Президент Нотариальной палаты Н. Василина, считает, что при решении данного вопросы необходимо двигаться в направлении обеспечения максимальной доступности публичных административных услуг, правовой помощи, сосредоточения государства на глубоком уважении к каждому гражданину и регулировании, а не на тотальном контроле соответствующих видов деятельности. Уровень правосознания в государстве определяется, в частности, и степенью доверия граждан к органам государственной власти и уровнем профессионализма их представителей. Заинтересованное лицо должно иметь право самостоятельно определиться с формой и способом охраны и защиты своих прав. А законотворческая де-

тельность – направляться прежде всего на обеспечение свободы реализации лицом своих прав.

В свою очередь сообщество ожидает от законодателя решения вопросов, касающихся налогообложения нотариальной деятельности, пенсионного обеспечения и социальной защиты.

25 марта 2014 г. вступил в силу приказ № 563/5 «О внесении изменений в Порядок совершения нотариальных действий», которым решается множество спорных вопросов касательно оценки имущества при операциях наследования или дарения с исключением лишних расходов.

В рамках программы по борьбе с коррупцией в Украине Министерством юстиции было принято решение ввести новую систему оценивания нотариусов. Теперь экзамен по оценке знаний и уровня квалификации нотариуса будет проходить в электронном виде.

Валерий Быков, частный нотариус, считает, что основная проблема на сегодняшний день – это то, как проводятся реформы. Вместо того, чтобы внести один масштабный законопроект, который включает все насущные предложения по реформированию нотариальной системы, правительство вносит множество поправок к устаревшему закону, что усложняет работу представителей юридической сферы. Некоторые нотариусы просто не успевают следить за быстротечными изменениями в законодательстве, потому есть немало случаев, когда нотариусы заверяют документы или оформляют сделки по старым правилам (старой процедуре).

Введения электронной системы приема экзамена у нотариусов, может повысить уровень квалификации специалистов, а также искоренить коррупционную составляющую в нотариате.

Как считают Л. С. Смян, Ю. В. Никитин, П. Г. Хоменко, стремясь попасть в европейское пространство, Украина должна создать такие условия для функционирования нотариата в стране, при которых профессия нотариуса может стать одной из приоритетных юридических профессий. Европейский опыт показывает, что большинство юридических услуг в гражданском обороте предоставляется нотариусами. Они своей деятельностью формируют систему надлежащих юридически достоверных доказательств в пределах бесспорных правоотношений, является чрезвычайно важным для континентальной системы права. Именно нотариусы играют значительную роль в практике применения нового законодательства, на них возложена «функция обеспечения жизни новых кодексов».

Целью реформирования нотариата должно быть не решение отдельных мелких проблем, а установление эффективного внесудебного обеспечения охраны и защиты законных прав и интересов граждан, учреждений, предприятий, организаций, территориальных общин и государства, основанного на единых принципах, формах и методах организации и осуществления нотариальной деятельности. Такой системный подход к решению круга проблем нотариата может предотвратить «монополизацию» нотариальной деятельности, использованию нотариата как вида бизнеса, развития других негативных тенденций, нарушающих принципы независимости и беспристрастности нотариуса, его организационной и экономической самостоятельности.

Следует также отметить и положительные моменты – возможность использовать опыт других стран, в частности тех, которые объединились

в Международный союз латинского нотариата. Этот союз решает вопросы совершенствования и унификации национального нотариального законодательства, обмена опытом между странами-участниками, обеспечение независимости профессии нотариуса одновременно с контролем за ним со стороны государства.

В 2013 году Украина вступила в Международный союз латинского нотариата.

Международный союз латинского нотариата является достаточно влиятельной международной организацией, представляющей интересы стран в ООН, Гаагской конференции по международному частному праву, Европейской комиссии, Европейском парламенте, Совете Европы и других международных организациях. Безусловно, Нотариальная палата Украины пытается использовать этот потенциал.

Украинские нотариусы активно приобщаются к решению актуальных проблем нотариата. Нотариальная палата работает в рабочих органах союза, в частности комиссии по европейским делам, комиссии по социальной нотариальной защите, комиссии по темам и конгрессам и комиссии по нотариальной деонтологии. Осуществляется достаточно интенсивный информационный обмен с МСН, позволяющий сообщить украинским нотариусам приоритетные вопросы международной нотариальной практики, способы и механизмы их решения, прогрессивные технологии, используемые зарубежными нотариатами, законодательные нововведения и т.д.. Это не только способствует распространению современных профессиональных знаний, но и позволяет обмениваться положительным опытом, совершенствовать систему украинского нотариата.

Таким образом, на сегодняшний день существуют все предпосылки для реформирования нотариата. С учетом собственного опыта и других стран, **необходимо как можно более качественно провести реформу нотариата в Украине.**

Т. Бикова,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ І ПРАВОВА КУЛЬТУРА

Україна є молодою незалежною державою з великим потенціалом у науці, промисловості, культурі. Наша країна має все необхідне для того, щоб стати однією із найрозвиненіших держав світу. Розуміння цього має якнайшвидше дійти до кожного жителя України. Але, на жаль, сьогодні лише невелика частка жителів розуміє важливість розвитку всіх сфер діяльності та всебічного розвитку кожної людини, яка проживає на території України.

Не можна заперечувати той факт, що соціальною гарантією дії верховенства правового закону в суспільстві слугує саме правова культура та правове виховання населення. У науковій літературі зазначається, що наукове мислення та наукова правосвідомість у взаємодії із правовим мисленням і правосвідомістю особистості, які є головними елементами правової культури, здійснюють активний вплив на реалізацію верховенства пра-

вового закону. Науковий рівень правового мислення та правосвідомості за-безпечує не лише розвиток правової культури в цілому, але й формування ідеалу правової особистості, яка поважає правовий закон, визнає його верховенство у всіх сферах життя, своїми діями підтримує режим правозаконності в Україні.

Зрозуміло, що правова свідомість є специфічною формою суспільної свідомості, системою відображення правової дійсності у формі юридичних знань, оцінок, правових установок, які визначають поведінку людей в юридично значущих ситуаціях. Тією або іншою мірою правосвідомість присутня у всіх елементах механізму правового регулювання – нормах права, правовідносинах, актах реалізації тощо. Найвагоміше значення правосвідомість має на стадії реалізації права, у процесі реалізації юридичних прав і обов'язків. Від рівня правосвідомості залежить, якою буде поведінка людини в суспільстві – правомірною або неправомірною.

Як відомо, структуру правової свідомості людини складають правова ідеологія та правова психологія. Перша охоплює сукупність принципів, теорій, концепцій, що формуються внаслідок наукового узагальнення правового розвитку суспільства. Друга характеризується як сукупність правових почуттів, емоцій, оцінок, настрою, які домінують у суспільстві, виявляються у громадській думці.

Правова ідеологія формується як процес виявлення теоретичного усвідомлення, координації та узгодження різних суспільних інтересів через досягнення соціального компромісу, а також обґрунтовує й оцінює існуючі та виникаючі правові відносини, законність і правопорядок. Правопорядок складається з того, що кожний з нас визнається живим духовним центром, особистістю, котра має вільну правосвідомість і покликана зберігати, виховувати та зміцнювати в собі цю правосвідомість і цю свободу. В основі будь-якого права та правопорядку і будь-якої прийнятної державної форми покладено духовне начало: людина покликана до самостійного вибору тих предметів, яким вона служить. Правова ідеологія є найбільш безпосереднім відображенням життєвих стосунків членів суспільства, що складають націю, народності та різні групи та верстви населення.

Поняття «правова психологія» виступає як явище, що відрізняється від правової ідеології. Вона являє собою компонент суспільної свідомості і формується стихійно на основі емпіричного, безпосереднього відображення суб'єктами правових відносин, правової поведінки у вигляді суспільної думки, переживань, почуттів, емоцій, оцінок.

Відомі різні види правосвідомості. За суб'єктами правосвідомість поділяється на індивідуальну, групу та суспільну (масову). Індивідуальна і групова правосвідомість має суспільний (соціальний) характер. Суспільна і групова правосвідомість не існує поза індивідуальною. З точки зору глибини відображення правової діяльності виділяють три рівні правосвідомості: повсякденна (емпірична), наукова (теоретична) та професійна.

Повсякденна правосвідомість складається стихійно під впливом конкретних умов життя, особистого життєвого досвіду і правової освіти, яка доступна населенню. Її ще називають буденною. Це сукупність знань, ідей, теорій, концепцій, почуттів, емоцій та інших ідеологічних і психологічних якостей основної маси громадянського суспільства щодо чинного та бажаного права і правової системи.

Професійна свідомість характеризується як сукупність юридичних професійних правових знань, почуттів, емоцій, оцінок, настанов, мотивів, що характерні для представників відповідної групи та формуються завдяки професійній діяльності і навчанню. Це, як правило, правосвідомість юриста. Залежно від предмета відображення в правосвідомості юриста утворюються сфери, що відповідають різним галузям правових відносин (наприклад, господарським, комерційним, банківським, цивільно-правовим тощо). Сутність і особливості правосвідомості юристів конкретизуються в системі правових уявлень, установок, ціннісних орієнтацій, що належать до певної професійної групи.

Наукова правосвідомість – це сукупність наукових знань, теорій, доктрин, оцінок, емоцій і почуттів юристів-науковців щодо чинної та бажаної правової системи громадянського суспільства. Вона на відміну від повсякденної формується на основі широких і глибоких правових узагальнень, на знанні закономірностей і спеціальних досліджень соціально-правової дійсності. Точніше, наукова правосвідомість повинна бути безпосереднім джерелом правотворчості, служити вдосконаленню юридичної практики, бо немає нічого більш практичного, ніж докладна теорія.

Суспільна (масова) правосвідомість – це знання і ставлення до діючого чи бажаного права, що характеризує основну масу населення певної країни.

Групова свідомість характеризує правову ідеологію та правову психологію, що властиві певній групі населення країни (лікарям, вчителям, військовослужбовцям, юристам тощо).

Індивідуальна свідомість являє собою сукупність правових знань, емоцій і настанов конкретного суб'єкта щодо чинного чи бажаного права.

Правова культура – це глибокі знання й розуміння права, ретельне виконання його вимог як усвідомленої необхідності та внутрішньої переконаності. Основними показниками рівня правової культури вважають: право, що відповідає вимогам справедливості та свободи; рівень правосвідомості громадян і посадових осіб, їхню переконаність діяти відповідно до вимог правових приписів; рівень культури творення та реалізації права; рівень якості роботи правоохоронних і правозастосовних органів та посадових осіб; якість системи законодавства, певний рівень законності й правопорядку.

З правовою свідомістю нерозривно пов'язаний такий феномен, як правова культура, що є складовою духовного багатства суспільства. Категорія «правова культура» є однією з якісних характеристик правової системи країни, яка посідає надзвичайно важливе місце в загальній теорії права. Правова культура особистості нерозривно пов'язана з правовою культурою суспільства. Правова культура суспільства відбиває рівень розвитку правосвідомості в суспільстві, системи права і законодавства, юридичної практики і правової науки. Вона охоплює сукупність усіх правових цінностей, створених людьми в правовій сфері. Високий рівень правової культури суспільства є однією з важливих ознак правової держави, яка заснована передусім на принципах верховенства права і правового закону, поваги до основних прав і свобод людини й громадянина.

Правова культура суспільства включає стан законності в суспільстві. Найважливішими її критеріями є ступінь правового закріплення вимог за-

конності в системі законодавства, реальність їх здійснення. Для забезпечення законності важливо, щоб у суспільстві ефективно функціонувала система правової освіти та виховання населення, зокрема державних службовців.

З вищесказаного можна зробити певний висновок, що чим більше знань про право має особа, тим вища її правова культура, більша залежність правової свідомості від недотримання правових приписів. Ідеї, погляди, переконання осіб за таких умов сформулюють високий рівень правової культури та правової свідомості суспільства, котре буде ставити задачі та вимагати їх виконання правлячою елітою, яка і покликана втілювати в життя інтереси та бажання суспільства, що є предметом правової політики держави.

Проблема правової свідомості і правової культури ще тривалий час буде актуальною, а необхідність її дослідження безпосередньо випливає із конституційного проголошення України правовою державою. Це обумовлює потребу в неухильному зростанні і досягненні високого рівня правової культури кожного громадянина, кожної посадової особи, кожного державного службовця і, особливо, професійних юристів, на яких припадає головна робота у законотворчості і застосуванні права. Лише тоді рівень правової культури населення досягне найвищого щабля розвитку, лише тоді кожен громадянин держави відчує власну приналежність до правового життя країни, буде активним учасником правового процесу і матиме змогу самостійно аналізувати чинне законодавство, відзначаючи чи його здобутки і недоліки.

Наразі перед Українською державою та суспільством у цілому постає проблема об'єктивна і одночасно нагальна потреба широкого розповсюдження (в тому числі й засобами юридичної освіти та правового виховання) новітньої правової ідеології, в основі якої лежать ідеї незаперечної поваги до права, правового характеру державних законів, верховенства права, знання і адекватне розуміння ролі права в регулюванні суспільних відносин. Це дозволить активно боротися з правовим нігілізмом, який наразі дається ззнаки на всіх без виключення рівнях, сприятиме прискоренню процесів побудови демократичної, правової держави, а також розвитку в Україні громадянського суспільства.

Б. Бурик,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

МОБІЛІЗАЦІЙНА ПІДГОТОВКА ТА МОБІЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Під час проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації зачіпаються громадянські права та обов'язки великого прошарку населення, саме тому, як ніколи гостро стоять питання, стосовно, прийняття рішення про мобілізацію, зміст і порядків проведення мобілізаційної підготовки і військової служби, передбачені соціальні гарантії, відповідальність за порушення конституційного обов'язку громадянами України. Важливість даної тематики не підлягає сумніву та передбачає негайне найглибше, всебічне наукове вивчення проблематики питання про мобілізаційну підготовку і мобілізацію

наших співвітчизників, особливо, для юристів задля захисту порушених законних прав і інтересів громадян України.

Декларуючи ст. 65 Конституції України та ст.1 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є конституційним обов'язком громадян України.

Законодавець передбачив невійськову службу або ж альтернативну службу, задля громадян, які з релігійних переконань не можуть виконувати поставлених на військовослужбовців завдань та використовувати зброю. Альтернативна служба запроваджується замість строкової служби, проходячи її громадянин виконує свій обов'язок перед державою і суспільством.

Законотворець зазначив перелік осіб, що не підлягають призову на військову службу під час мобілізації:

1. Заброньовані (особи, які будуть залученні з метою організації роботи того чи іншого державного підприємства чи організації) на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами;

2. Визнані відповідно до висновку військово-лікарської комісії тимчасово непридатними до військової служби за станом здоров'я на термін до шести місяців (з наступним проходженням військово-лікарської комісії);

3. Чоловіки, на утриманні яких перебувають троє і більше дітей віком до 18 років (такі чоловіки можуть бути призвані на військову службу у разі їх згоди тільки за місцем проживання);

4. Жінки та чоловіки, які самостійно виховують дитину (дітей) віком до 18 років (такі особи можуть бути призвані на військову службу у разі їх згоди і тільки за місцем проживання);

5. Жінки та чоловіки, на утриманні яких перебуває повнолітня дитина, яка є інвалідом I чи II групи, до досягнення нею 23 років;

6. Усиновителі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, на утриманні яких перебувають діти-сироти або діти, позбавлені батьківського піклування, віком до 18 років;

7. Зайняті постійним доглядом за особами, що його потребують, відповідно до законодавства України, в разі відсутності інших осіб, які можуть здійснювати такий догляд;

8. Народні депутати України, студенти та аспіранти (денної форми навчання);

Закон України «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію» дає визначення наступним важливим поняттям «мобілізаційна підготовка», «мобілізація», «особливий період», згідно до нього:

1. Мобілізаційна підготовка – це комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, Збройних Сил України, інших військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

2. Мобілізація – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планованого переведення національної економіки, діяльності органів державної

влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань.

Насамперед при розгляді теми «мобілізаційна підготовка і мобілізації» потрібно виділити таке значуще поняття, як «особливий період», оскільки, він є ключовим і має під собою наступне.

Особливий період – це період часу при котрому функціонування і діяльність усіх державних органів, підприємств, організацій та насамперед Збройних Сил України спрямовані на захист територіальної цілісності і незалежності України. Особливий період настає у разі оголошення рішення про мобілізацію (крім цільового), доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій.

Важливо з правової точки зору, що, режими воєнного стану вводиться указом Президента України, який затверджується Верховною Радою України протягом двох днів, та доведеться до відома населення у найстиглий час засобами інформації.

Під час воєнного стану деякі права та свобод громадян України можуть бути обмежені (крім прав і свобод зазначених у ст. 63 Конституції України):

1. У період воєного стану може обмежуватись право громадян на вільне пересування. Це обмеження реалізується наступними заходами – спеціальній режим візду і виїзду на територію держави, обмеження руху транспортних засобів, запровадження комендантської години, заборона призовникам і військовозобов'язаним змінювати місце проживання без повідомлення військового комісаріату;

2. Обмежується право власності фізичних та юридичних осіб, шляхом примусового відчуження майна для потреб оборони, з подальшим відшкодуванням збитків;

3. Введення трудової повиності для працездатних осіб із метою виконання робіт, що мають оборонний характер і використання потужностей юридичної особи, незалежно від форми власності, для потреб оборони;

4. Заборона виготовлення і розповсюдження інформаційних матеріалів, що можуть дестабілізувати обстановку;

5. Обмеження або тимчасова заборона продажу зброї, отруйних і сильнодіючих хімічних речовин, а також алкогольних напоїв та речовин, вироблених на спиртовій основі.

Потрібно також зазначити, що держава забезпечує наступними соціальними гарантіями громадян України, що проходять військову службу за призовом, на особливий період (але не більше одного року) або прийнятими на службу під час особливого періоду та підлягають звільненню у зв'язку з оголошенням демобілізації, але продовжуватимуть службу за контрактом (більше ніж на один рік), зберігається місце роботи, посада і компенсується середній заробіток із Державного бюджету України. Крім того, громадяни-підприємці на період мобілізації та мобілізаційної підготовки не припиняється державна реєстрація підприємцем.

Керуючись ст. 336, 336⁻¹ Кримінального кодексу України, передбачена наступна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією та ухи-

лення у разі проведення цільової мобілізації карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Отже, захист територіальної цілісності і незалежності країни є конституційним обов'язком громадян, котрий закріплений у законодавстві, оскільки має першочергове значення для держави, особливо зараз, у найскрутніший період для України. Організація захисту та навчання громадян для захисту Вітчизни покладено на державу, а також охороняє права і законні інтереси військовослужбовців, членів сімей військовослужбовців, ветеранів військової службовців, учасників бойових дій. Законодавство, яким регламентовані відносини між державою і військовозобов'язаними, включає у себе найрізноманітніші сфери права, що обумовлено об'ємом та специфікою вирішуваних питань. Необхідність найширших знань юристів у даній сфері не підлягає сумніву та є прямим обов'язком правознавця, задля захисту прав і законних інтересів громадян, яких мобілізовано й дотримання законності насамперед.

Т. Волошин,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКА ЦІННІСТЬ

Поняття «демократія» виникло у зв'язку зі становленням державної організації та використовується для позначення певної форми організації влади в державі. Раніше воно використовувалось наряду з іншими, відомими як «теократія», «аристократія», «охлократія», «олігархія», «тимократія», «монархія», «тиранія» і означало в давньогрецькій термінології як влада народу («*demos*», «*kratos*»). «Демократією слід вважати такий порядок, коли вільно-народженні та незаможні, складаючи більшість, матимуть верховну владу в своїх руках» (Аристотель).

Уявлення про демократію змінювалися разом зі зміною суспільства, в тому числі способу виробництва матеріальних благ, характеру розподільних відносин, соціальної структури і класових уподобань. У новій і новітньої історії є привід говорити про найбільш повне використання потенціалу демократії, що забезпечує емансипацію енергії більшості населення країни. Доречно підкреслюється в сучасній літературі, що без демократії немає розвитку, що демократія стає фактором модернізації, підвищення темпів соціально-економічного руху суспільства до прогресу.

У зв'язку з усвідомленням загально-цивілізаційного значення і ролі демократії в житті сучасного суспільства, виділяються три хвилі демократизації. Перша бере свій початок в часи французької революції та американської війни за незалежність. Вона вмістила північно-американські країни, ряд держав європейського континенту, в їх числі Великобританія, країни Скандинавії та ін. Друга хвиля демократизації пов'язана з наслідками Другої світової війни і залучення в процес демократизації, ряду держав Латинської Америки. Третя ж хвиля демократизації охоплює кінець 70-х років минулого сторіччя, триває і зараз. Її центром стають держави півдня і сходу Європи, Латинської Америки, держави на пострадянському просто-

рі, країни Азії, арабського світу (Африки, ближнього і середнього Сходу). Накопичення досвіду демократичного розвитку дає право сьогодні говорити про демократизацію як провідної тенденції розвитку сучасності. Разом з тим, не можна сказати, що в багатьох джерелах (історія, філософія, соціологія, політологія та ін.). Ми можемо віднайти більш-менш переконливі характеристики демократії, що в кінцевому вигляді породжує спекуляції, і навіть неприйняття дійсної ролі та приречення здійснюваних демократичних перетворень.

Дослідниками зазначається, що в цілому демократія як загальнолюдська цінність розкривається багатогранно. По-перше, вона протегує залученню до політичного життя населення держави, навчаючи його основам політичного мистецтва і тим самим сприяючи реалізації кожним громадянином свого конституційного права на участь в управлінні державними та громадськими правами.

По-друге, демократія надає перспективу різноманітним політичним силам, соціальним групам та класам в умовах громадянської згоди боротися за досягнення своїх політичних цілей. Саме в можливості використовувати демократичні принципи, норми, процедури для переборення конфліктних ситуацій та досягнення консенсусу в суспільстві явно виявляється її соціальна цінність. Для досягнення консенсусу важливими є як наявність демократичного механізму пошуку загальної згоди, так і оцінки суспільної корисності демократичних норм і принципів, розумне та стійке ставлення членів суспільства до розбіжностей в їх судженнях і концепціях. Якщо ж певна частина суспільства, політичної партії чи автономні утворення людей будуть розглядати демократію не як самостійну цінність, а лише як засіб досягнення своїх задумів шляхом обмеження прав та утиску інтересів інших суб'єктів суспільних відносин, то це спричинить порушення громадянського миру та підриву демократичних засад суспільства. Загроза постає й у випадку, якщо державні органи для досягнення своїх цілей під будь-яким приводом здійснюють тиск на певні групи населення, класи, меншості, зневажаючи права і свободи людини. За подібних умов демократії загрожує не тільки підрив, але й знищення. Саме тому кожний суб'єкт демократії зобов'язаний у своїх вчинках спиратися на її принципи і норми.

По-третє, демократія покликана гарантувати кожній людині її основні права і свободи. Головне її призначення – слугувати людині, утворювати такі механізми владарювання, які створювали б умови для широкого розвитку особистості, охороняли б її від будь-яких порушень особистих прав і свобод, захищали її.

По-четверте, надаючи вказані права і свободи, вона тим самим сприяє розвитку людської особистості, становленню вільної людини. Разом з цим свобода особистості як основа демократії не може бути необмеженою. Аби забезпечити поєднання свободи одного зі свободою всіх, потрібні як самообмеження особи, так і чітке визначення правом міри та меж її свободи.

По-п'яте, демократія водночас передбачає невтручання у сферу особистої свободи інших громадян, тобто наявність стриманості, злагодженості, суспільного порядку і високий ступінь відповідальності кожної особи чи громадських утворень громадян.

По-шосте, вона передбачає панування права в громадському і державному житті, високий рівень законності в суспільстві.

По-сьоме, демократія сприяє проведенню демократичних реформ у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах життя суспільства.

По-восьме, розвиток демократії дає перспективу матеріалізувати в життя ідею правової держави.

В Україні узято курс на піднесення демократії. В Європейській комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) Україна має свого представника. Утім для створення розвиненої системи демократії слід ще чимало. Необхідною умовою для цього є наявність у суспільстві консенсусу з основних питань сумісного проживання в державі, визнання переважною більшістю громадян «демократичних правил гри». Чимала тенденція до гармонії соціальних, групових та індивідуальних інтересів за наявності ціннісного пріоритету людини щодо колективу, моральної готовності до компромісів, самообмеження і самодисципліни, поваги до інших людей, закону, думки більшості. Ті народи, які готові до визнання автономії людини та її відповідальності, отримали найкращі перспективи для реалізації гуманістичних цінностей: самостійності, рівноправності, справедливості, а також соціальної творчості.

Теперішня ситуація в Україні з точки зору політичного режиму – це звичайна в межах авторитаризму плюралізація громадського життя, яка може бути початком становлення демократії. На стабільність і зростання демократії впливають дві основні умови – економічний розвиток і політичне керівництво. Характер еволюції політичного режиму сьогодні залежить, насамперед, від конкретних ознак політичної еліти, пріоритетів реорганізації нею системи влади і управління, домінуючих прийомів балансування взаємовідносин правлячої та опозиційних сил, методів, спрямованості, міри їхньої участі в урегулюванні і розв'язанні дефіцитів соціального розвитку. Тому некоректним є як недбале ставлення до демократії, так і романтизм найшвидшого переходу до неї. До того ж декретувати демократію за допомогою законів чи конституцій – це чергова міфотворчість.

Отже, історія людства знає різні типи політичних режимів. Найбільш розвинутий і цивілізований – демократія. Більшість населення сучасних держав досить глибоко сприйняли і свідомо підтримали демократичні цінності та ідеали. Для того, щоб розвивались демократичні форми політичного життя необхідні соціальні, економічні та культурні основи. Без них політичний процес проходить у недемократичних формах. Це – по-перше, високий рівень економічного розвитку держави, різноманітність форм власності, наявність розвинутого ринку, конкуренції товаровиробників. По-суті, сама демократія нагадує політичний ринок з його конкуренцією ідей, програм та позицій. По-друге, високий рівень розвитку політичної культури. Культура суспільства в цілому і, особливо, в галузі політичного життя, є могутнім каталізатором демократичних процесів.

Ж. Гладка,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля»*

СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА

Система законодавства – це сукупність діючих у державі нормативно-правових актів, які відбивають внутрішні характеристики права і яким при-

таманні єдність та структурна узгодженість. Система законодавства складається в результаті закріплення правових норм у нормативно-правових актах і систематизації цих актів. Іншими словами, система законодавства – це сукупність джерел права, які є формою вираження правових норм. Право не існує поза законодавством. Вони співвідносяться як форма та зміст. Саме в законодавстві правові норми та їх різні структурні утворення отримують свій реальний вираз, зовнішній прояв. В цьому система права та система законодавства в цілому узгоджуються.

В юридичній науці поняття «система законодавства» розглядається у широкому та вузькому розумінні. Так, у широкому розумінні, система законодавства – це одна з форм існування права, спосіб надання юридичного значення нормам права, засіб їх організації та поєднання у статті нормативно-правових актів та інших правових приписів. Широке трактування включає в поняття законодавства: акти законодавчих органів і підзаконні акти (акти органів управління та ін.). Крім того, це система всіх виданих і впорядкованих державними органами, безпосередньо народом або уповноваженими суб'єктами нормативно-правових актів (законів та підзаконних нормативно-правових актів). У вузькому розумінні система законодавства – це система усіх виданих парламентом або уповноваженими суб'єктами, у тому числі і народом на референдумі – законів. Вузьке розуміння – акти законодавчих органів: закони і постанови парламенту про введення цих законів у дію. Система законодавства є формою існування правових норм, засобом їх організації у правові акти.

Структурою системи законодавства є зумовлена системою права внутрішня організація нормативно-правових актів, що виражається у їх єдності, об'єктивності, визначеності, а також у розподілі законів та підзаконних нормативно-правових актів за галузями та інститутами.

Існують такі види системи законодавства: горизонтальна (галузева) будова системи законодавства – за предметом правового регулювання; вертикальна (ієрархічна) будова системи законодавства – класифікація за юридичною чинністю актів; федеративна будова системи законодавства – класифікація за особливостями форми державного устрою (державно-організаційна); комплексна будова системи законодавства.

Горизонтальна (галузева) будова системи законодавства – це структура системи законодавства зумовлена предметом правового регулювання – фактичними суспільними відносинами, на основі яких відокремлюються галузі системи законодавства, що відповідають галузям системи права. Наприклад, конституційне право – конституційне законодавство, трудове право – трудове законодавство. В інших випадках – існує галузь права, а галузь законодавства ні. Наприклад, морське право є, а відповідної галузі законодавства не існує.

Вертикальна (ієрархічна) будова системи законодавства – це структура системи законодавства побудована на юридичній силі нормативно-правових актів, зумовлена ієрархією органів державної влади, які приймають відповідні нормативно-правові акти. Найвищу силу має Конституція, прийнята парламентом або в результаті референдуму. На її основі приймаються всі інші нормативно-правові акти. Далі йдуть конституційні закони, кодифіковані закони, звичайні закони та підзаконні нормативно-правові акти, які видаються на виконання законів і не повинні суперечити їм.

Федеративна будова системи законодавства – це структура системи законодавства зумовлена федеративною формою державного устрою, у межах якої розрізняють два рівні системи нормативно-правових актів: федеративне законодавство і законодавство суб'єктів федерації, які внутрішньо мають горизонтальну і вертикальну будову.

Комплексна будова системи законодавства – це структура системи законодавства, яка зумовлена існуванням у системі законодавства комплексних утворень, що складаються на основі певного об'єкта правового регулювання і особливостей державного правління у цій сфері. До таких утворень належать природоохоронне, транспортне, господарське законодавство.

Система законодавства потребує систематизації, під якою розуміють постійну форму розвитку і упорядкування діючої правової системи. У сучасних цивілізованих державах є значна кількість нормативних актів, що приймаються різними правотворчими органами. Правотворчість весь час перебуває в дії в силу динамізму соціальних зв'язків, виникнення нових потреб суспільного життя, які потребують правового регулювання. Журавський В.С. зазначає: «...прийняття нових нормативних актів, внесення до них змін, скасування старих нормативних рішень об'єктивно обумовлює упорядкування всього комплексу чинних нормативних актів, їх укрупнення, приведення у певну науково обґрунтовану систему, видання різного роду збірників і зібрань законодавства. Таку діяльність з приведення нормативних актів у єдину, упорядковану систему називають систематизацією законодавства».

Систематизація законодавства є передумовою ефективності чинного законодавства, усунення суперечностей і прогалин. Систематизація необхідна для підвищення ефективності та якості законодавства, забезпечення доступності використання нормативно-правових актів громадянами, державними органами, громадськими організаціями, комерційними корпораціями. Вона сприяє вивченню та дослідженню законодавства.

В юридичній літературі прийнято розрізняти такі форми систематизації нормативно-правових актів, як кодифікація, інкорпорація та консолідація.

Законодавство складається із великої кількості актів, прийнятих державними органами в різні історичні періоди. Час від часу виникає необхідність приведення його в чітку систему, ліквідації протиріч шляхом внесення змін і доповнень, здійснення систематизації.

Законодавство має свою структуру – спосіб зв'язку між її елементами. Система законодавства України має кілька структурних «зрізів», виокремлення кожного з яких має у своїй основі той чи інший критерій.

Залежно від юридичної сили нормативно-правових актів, що визначається місцем правоустановчого органу в державному апараті, вирізняють вертикальну структуру вітчизняного законодавства. Відповідно до Конституції в Україні вертикальна структура має такі складові:

1) Конституція України, Конституція Автономної Республіки Крим. Головне місце в вертикальній системі законодавства України посідає Конституція України і закони, що встановлюють головні засади правового регулювання. Такі закони називають конституційними. Конституція має найвищу юридичну силу і є першоосновою усієї системи нашого законодавства.

2) Кодекси – це кодифіковані закони всередині законодавства. Головне призначення кодексів – забезпечення на основі науково-обґрунтованих принципів комплексного, всебічного і цілісного вирішення тих чи інших завдань економічного і соціального розвитку.

3) Нормативні укази і розпорядження Президента України, які видаються згідно і у відповідності з Конституцією України.

4) Підзаконні нормативно-правові акти органів виконавчої влади – постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази і інструкції Міністерств, державних комітетів України.

5) Акти органів виконавчої влади на місцях.

6) Акти місцевих органів самоврядування по здійсненню функцій, делегованих їм державними органами.

До основних тенденцій розвитку сучасного законодавства слід віднести сферу приватної власності, обумовленість ринковими відносинами, необхідність закріплення демократичних прав і свобод громадян, гармонізацію системи законодавства України з міжнародним правом та забезпечення загальної систематизації законодавства. Іншими словами, іде процес створення нової нормативно-правової бази Української держави. В її системі на сьогодні ще діє чимало застарілих або тих, що втратили юридичну силу, норм чи нормативних актів, які вимагають серйозної юридичної експертизи.

Таким чином, в умовах активного реформування законодавства України необхідне його чітке упорядкування, приведення до системи та узгодження нормативного масиву. Реалізація цих завдань буде сприяти підвищенню ефективності законодавства та всебічному регулюванню сучасних суспільних процесів.

Система законодавства України є досить недосконалою і потребує великої праці над нею. В законодавстві України ще діють акти, котрі прийняті за часів СРСР, що сприяє гальмуванню розвитку демократичної, незалежної, правової Української держави. Як зазначається, система законодавства України потребує суттєвих змін, при створенні системи законодавства України орієнтирами мають бути конституційні принципи «верховенства права» щодо його обов'язковості у законотворчій роботі, «верховенства Конституції» щодо інших законодавчих актів, та «верховенства закону» в ієрархії всіх нормативних актів.

Іншими словами, наше нове законодавство має бути більш реалістичним, працювати на інтереси і потреби держави і суспільства.

Є. Зайцева,

І курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля»

ПОНЯТТЯ ПРАВОВІДНОСИН ЯК ОСОБЛИВОГО ВИДУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

У будь-якому суспільстві існують різні відносини між людьми, органами та організаціями. Вони всі в якійсь мірі впорядковані і організовані за допомогою моральних, релігійних та інших соціальних норм. Значна частина з

них регулюється нормами права. Такі відносини існують у всіх сферах життя суспільства і в цілому створюють правопорядок та надають стабільний і цілеспрямований характер. Ці відносини називаються правовідносинами. Є безліч визначень цього поняття. Найбільш загальне визначення, згідно з яким правовідносини розуміються як урегульовані нормами суспільні відносини, в яких учасники є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, що охороняються і гарантуються державою. Держава не може законним шляхом довільно змінити основний характер деяких відносин, не кажучи вже про те, щоб створити нові. Саме за допомогою законів вона може тільки прискорити розвиток відповідних відносин, врахувати тенденції, щоб дати простір для прояву позитивного початку і, навпаки, стримувати як негативні, так і застарілі комунікації та процеси. Серед усього різноманіття суспільних відносин – економічних, політичних, моральних, культурних – правовідносини відрізняються тим, що вони регулюються правом. Право регулює не всі, а тільки найбільш важливі для держави та суспільства відносини, без яких неможливою є їхня нормальна життєдіяльність. Наприклад, в сім'ї, за винятком тих питань, які регулюються законом, є чисто особисті відносини між подружжям, батьками і дітьми, що регулюються нормами моралі, релігії і звичаїв. Учасники правових відносин наділяються державою взаємними, пов'язаними між собою правами та обов'язками. Ці відносини стають підконтрольними державі й керованими нею.

Правовідносини – це врегульовані законом суспільних відносин норми права, в яких учасники реалізують свої суб'єктивні права та виконують правові обов'язки.

Правовідносини мають свої характерні особливості:

1. є різновидом суспільних відносин, тобто створюються людьми в процесі їх взаємовідносин;
2. ідеологічні відносини є результатом свідомої діяльності людини;
3. виникають на підставі права, тобто діють в якості засобу реалізації принципу верховенства права;
4. є вольовими відносинами, оскільки в них втілюється воля (інтерес) держави, з одного боку, і воля (інтерес) їх учасників – з іншого;
5. як правило має двосторонній характер, причому з однієї сторони має суб'єктивні права, а з іншої правові обов'язки.

Особливості і характеристика правовідносин повинна включати в себе наступне.

По-перше, правовідносини як особливий рід суспільних відносин, опосередковуючи економічні, політичні, соціальні та інші суспільні правовідносини, слугують юридичною формою взаємодії між учасниками цих відносин. У той же час, врегульовані за правилами економічних, політичних та інших суспільних відносин не втрачають свою природу і характер, свої якості і особливості. Вони просто отримують нову форму (різновид), новий вид – вид правовідносин.

По-друге, правові відносини формуються на основі правових норм, які відображають і закріплюють державну волю. Багато суспільних відносин регулюються за допомогою норм, що містяться в звичаях, традиціях, актах різних громадських організацій, але характер і форма правовідносин може бути доступна тільки у зв'язку з врегулюванням правових норм. Це стосується всіх без виключення суспільних відносин – сімейних, трудо-

вих, майнових, особистих – незалежно від їх природи, сфери виникнення і способу існування.

По-третє, правовідносини являють собою такий вид суспільних відносин, який складається в результаті свідомих дій їх учасників. На відміну від економічних, а точніше, виробничих відносин, що становлять основу суспільства і виникають незалежно від волі і свідомості людей, правові відносини є свідомими та мають вольовий характер.

По-четверте, реалізація правовідносин гарантує можливість державного примусу. В той же час, в основному, вимоги норм права і підтримка правових відносин, що виникають на його основі, та спираються на добровільну та свідому поведінку учасників.

Зміст правовідносин – це, власне, суть правовідносин, яка розкривається у двох аспектах – фактичному (матеріальному) та юридичному. Юридичний аспект – це суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів правовідносин, тобто можливість певних дій. Фактичний аспект – сама поведінка суб'єктів, їхня діяльність, у якій реалізуються суб'єктивні права та юридичні обов'язки сторін, зовнішній вияв правовідносин. Правовідносини – явище динамічне. Вони виникають, змінюються, припиняються. Їхня динаміка дійсно дуже тісно пов'язана з реальними життєвими обставинами, проте не з усіма, а тільки з тими, що мають певні юридичні наслідки, тобто з юридичними фактами. Хто ж вирішує, який факт слід вважати юридичним? Таке рішення приймає держава, закріплюючи в правових нормах (а саме, у гіпотезах правових норм) ті обставини, які тягнуть за собою певні юридичні наслідки. Залежно від юридичних наслідків, які вони за собою тягнуть, розрізняють такі юридичні факти:

1) правоутворюючі (обумовлюють виникнення правовідносин та появу прав і обов'язків, наприклад, укладання договору);

2) правозмінюючі (змінюють зміст правовідносин, наприклад, переведення на іншу роботу);

3) правоприпиняючі (обумовлюють припинення правовідносин, наприклад реалізація суб'єктивного права і виконання юридичного обов'язку, смерть людини тощо). Таким чином, можна простежити зв'язок норми права і правовідносин, який виражений у наступному:

1. Правові відносини виникають і функціонують тільки на основі норм права. Суб'єкти не можуть самі, поза цими нормами, тобто всупереч волі держави, встановлювати вигідні їм правовідносини – такі відносини офіційна влада не буде охороняти.

2. Правовідносини – форма реалізації юридичної норми, спосіб втілення її в життя. Саме у правовідносинах знаходиться реальна сила і ефективність державного припису. Правовідносини – це норма права в дії. Кінцеві цілі їх у принципі збігаються, вони покликані врегулювати ті чи інші суспільні відносини, координувати взаємну поведінку відповідних фізичних і юридичних осіб.

3. Норма права і правовідносини є складовими частинами (елементами) єдиного механізму правового регулювання і виконують у ньому, крім власних, деякі спільні функції.

4. Норма права у своїй гіпотезі вказує на умови виникнення правовідносин, у диспозиції – на права і обов'язки їх суб'єктів, у санкції – на можливі наслідки у випадку порушення даної норми. Норма права містить у собі

модель реальних суспільних відносин, а отже, і правовідносин як їх юридичної форми.

Отже, норми права і правовідносини органічно взаємопов'язані і являють собою до деякої міри єдине ціле. Норма поза правовідносинами мертва, правовідносини без норми неможливі. Вони співвідносяться як причина і наслідок – перша передує другому.

А. Іванова,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

НОРМИ ПРАВА ЯК РЕГУЛЯТОРИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Суспільні відносини регулюються нормами, що забезпечують найбільш доцільне і гармонійне функціонування суспільства у відповідності з потребами його розвитку. Загальні правила поведінки, що зумовлені об'єктивними закономірностями, мають загальний характер і забезпечуються різноманітними засобами соціального впливу, називають соціальними нормами. Виділяють такі види соціальних норм, як норми права, моральні норми, корпоративні норми, звичаєві норми, релігійні норми та ін.

Більшість науковців визначають норму права (правову норму) як формально-обов'язкове правило поведінки загального характеру, яке встановлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин і забезпечується її організаційною, виховною та примусовою діяльністю.

До ознак норми права зазвичай відносять наступне:

- норма права встановлюється або санкціонується державою і закріплюється в офіційних державних актах;
- реалізація правової норми в необхідних випадках забезпечується заходами державного примусу;
- норма права є державним регулятором суспільних відносин;
- норма права є формально визначеною, в ній однозначно закріплюються права і обов'язки учасників суспільних відносин, а також санкції, що застосовуються у випадку її порушення;
- норма права має загальний характер: адресована невизначеному колу суб'єктів, регулює групу кількісно невизначених суспільних відносин.

Кожна норма права характеризується єдністю, цілісністю, неподільністю та певною структурою. Структура норми права – це внутрішня будова норми права, яка характеризується єдністю і взаємодією її складових елементів.

Елементами правової норми є диспозиція, гіпотеза та санкція.

Диспозиція – це така частина правової норми, в якій записане саме правило поведінки, виражене в юридичних правах і обов'язках суб'єктів. Як зазначається, це – центральна, основна частина юридичної норми, яка вказує на дозволену (необхідну) чи неприпустиму (заборонену) поведінку суб'єкта. Диспозиції прийнято поділяти на наступні види. Визначена диспозиція – закріплює однозначне правило поведінки. Не повністю визначена диспозиція – вказує лише на загальні ознаки поведінки. Відносно визна-

чена диспозиція – вказує на права й обов'язки суб'єктів, але надає можливості для їхнього уточнення залежно від конкретних обставин.

Під гіпотезою розуміють таку частину правової норми, в якій зазначаються обставини, вказуються умови, при настанні яких можна чи необхідно виконувати правило, що міститься в диспозиції. Призначенням гіпотези є визначення сфери і меж регулятивної дії диспозиції правової норми. Визначена гіпотеза вичерпно визначає ті умови, за наявності яких вступає у дію правило поведінки, що міститься в диспозиції правової норми. Не повністю визначена гіпотеза містить формулювання в загальній формі «у необхідному випадку». Відносно визначена гіпотеза обмежує умови застосування норми певним колом формальних вимог.

Санкція – частина правової норми, в якій закріплені заходи державного примусу, у разі невиконання обов'язків, якщо вимоги диспозиції не дотримуються. Санкція реалізується у випадку правопорушення (протиправної, винної, суспільне небезпечної – шкідливої діяльності чи поведінки). Призначення санкції – забезпечувати реалізацію диспозиції правової норми.

Отже, як визначають, диспозиція – розпорядження, гіпотеза – це припущення, а санкція – стягнення.

У статтях нормативно-правових актів звичайно зустрічаються норми, що мають два структурні елементи: гіпотезу й диспозицію або гіпотезу й санкцію. «Гіпотеза – диспозиція», «гіпотеза – санкція» – це парні структурні елементи норми, при наявності яких вона взагалі може відбутися як регулятор суспільних відносин. Норма права, що має структуру «гіпотеза – диспозиція», називається регулятивною нормою. Норма права, що має структуру «гіпотеза – санкція», називається охоронною нормою.

Дія регулятивних норм доповнюється дією охоронних норм. Іншими словами, при порушенні диспозиції регулятивної норми гіпотеза відповідної їй охоронної норми може розглядатися як ланка, що поєднує їх у єдине ціле, тобто в так звану логічну норму, у структурі якої можна розрізнити три елементи, логікові взаємозв'язку яких виражає схема: «якщо – те – інакше» (гіпотеза – диспозиція – санкція). Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право володіти, користуватися, розпоряджатися майном охороняється, зокрема, дією норм Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за злочини проти індивідуальної власності громадян.

Таким чином, гіпотеза, диспозиція, санкція – це взаємозалежні структурні елементи норми права, при наявності яких норма є повноцінним регулятором суспільних відносин у плані її забезпеченості охороною державою від порушень.

Ю. Іващенко,
*III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Президент України Петро Порошенко підписав Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 № 192-VIII.

Даний закон закладає правові основи для проведення судової реформи, яка б забезпечила ефективний захист прав і свобод громадян, інтересів юридичних осіб у судовому порядку, практичну реалізацію права на справедливий суд.

Закон передбачає конкурсний відбір суддів, тотальну переатестацію суддів, чіткий перелік можливостей відсторонення суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

У відповідності з міжнародними стандартами регулюються питання створення судів, призначення суддів на адміністративні посади, оптимізації складу судів та їх діяльності.

Також регламентується незалежне оцінювання професійного рівня судді, від результатів якого залежатиме його подальша кар'єра. Вводиться атестація рівня кваліфікації суддів.

Крім того, документ передбачає чітке визначення підстав та порядку здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів, введення дисциплінарних стягнень, чіткі терміни притягнення суддів до відповідальності.

Закон також вносить зміни в організацію і порядок формування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка діятиме у складі кваліфікаційної та дисциплінарної палат. Закон не набуде чинності до повного формування Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії.

Заступник Глави Адміністрації Президента – координатор Ради з питань судової реформи Олексій Філатов, коментуючи підписаний документ, зазначив: «Закон спрямований на очищення суддівського корпусу, підвищення відповідальності суддів, спрощення доступу громадян до правосуддя, забезпечення передбачуваності судових рішень, удосконалення роботи судової системи в цілому та забезпечення реальної реалізації права громадян на справедливий, чесний та неупереджений суд».

Суддівська кар'єра залежатиме виключно від професійних якостей судді. Запроваджується інститут суддівського досьє, в якому зберігатиметься інформація як щодо роботи кожного конкретного судді (як суддя приймає рішення, який відсоток рішень переглядається судами вищих інстанцій, які причини перегляду таких рішень тощо), так і щодо відповідності судді критеріям, які ставить до нього антикорупційне законодавство. Кар'єра судді залежатиме також від відповідності морально-етичним критеріям.

Розширюються гарантії рівності громадян перед законом і судом, гласності та відкритості судового процесу, обов'язковості рішень суду. Відкритою стає вся інформація щодо суду, який розглядає справу, стадії її розгляду, місця та часу засідань, забезпечується відкритий доступ до всіх судових рішень. Також законом гарантується право кожного бути присутнім на судовому засіданні, проводити фото– та відеозйомку.

Висновки ВСУ щодо застосування норм права стають обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, а всі суди нижчих інстанцій мають враховувати їх при вирішенні справ. Зазначені зміни спрямовані на однакове застосування судами норм матеріального та процесуального права та забезпечення передбачуваності судових рішень.

У Законі враховано понад 50 рекомендацій Венеціанської комісії, Консультативної ради Європейських суддів та інших міжнародних організацій щодо вдосконалення законодавства України про судоустрій і судочинство.

20 березня 2015р. відбулося засідання Європейської комісії за демократію через право (Венеціанська комісія), на якому, серед інших питань, обговорювалися питання законодавства України про люстрацію і останні законодавчі зміни щодо судової реформи.

У висновку, підготовленому експертами Венеціанської комісії, була дана позитивна оцінка недавно прийнятого Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд».

Зокрема, експертами Венеціанської комісії було відзначено: «В цілому Закон є логічним, добре побудованим і таким, який слід попереднім рекомендаціям Венеціанської комісії з багатьох питань.

Також у висновку експерти схвалили вдосконалення порядку формування Вищої ради юстиції та процедури призначення суддів на посаду, які забезпечують «хороші гарантії для запобігання фаворитизму, непотизму та корупції».

Разом з тим, експертами Венеціанської комісії було обґрунтовано зазначено, що ряд важливих питань залишаються і потребують вирішення шляхом, насамперед, внесення змін до Конституції. До цих питань належать:

- Виключення ролі Верховної Ради з процесу призначення суддів безстроково та звільнення суддів;

- Зміна складу Вищої ради юстиції таким чином, щоб значна частина або більшість членів становили судді, обрані суддями;

- Скасування повноважень Верховної Ради в питанні зняття суддівського імунітету;

- Виключення з Конституції повноважень Президента утворювати і ліквідувати суди, що повинно, швидше, регулюватися законом.

Судова реформа вимагає зваженого підходу, розробки та узгодження критеріїв і ретельного опрацювання процедур, які забезпечать справедливу процедуру і будуть гарантувати права всіх зацікавлених осіб.

В. Козаченко,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ВНУТРІШНІ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПОРІВНЯНО З ВНУТРІШНІМИ ФУНКЦІЯМИ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Для з'ясування проблеми формування і розвитку внутрішніх функцій української держави як демократичної, соціальної, правової, потрібно звернути увагу на функції Радянської держави – держави диктатури пролетаріату та багато народної держави, наступницею якою є сучасна Україна, порівняти їх.

Концепція радянської держави і права бути мала струнку теорію функцій держави, сутність якої була у розкритті змісту сутності та завдань соціалістичної держави. Доктрина функцій Радянської держави, зокрема, широко використовуються для характеристики ефективності соціалістичної держави – його ролі в якості основного інструменту для розвитку соціалізму, придушення опору експлуататорських класів, організації економіки, під-

тримка національно-визвольних рухів тощо. Функції соціалістичної держави тісно пов'язана з класовою природою держави, керівною роллю комуністичної партії, владою робітничого класу, соціалістичної власності, тощо. Зокрема, вчені вважали, що, якщо основними видами діяльності держави і системи, які підтримують їх роботу варіюватися залежно від зміни класової сутності і форми держави, і повідомити про цей зв'язок може бути найбільш підходящим класова характеристика функції держави.

Еволюція функцій сучасної української держави краще розкривається при розумінні і порівнянні їх з основними напрямками діяльності пролетарської держави, яка мала велику внутрішню функцію – придушення опору експлуататорських класів. Це була визначальна функція пролетарської держави. Тривалість існування цієї функції та її реалізація розглядається в залежності від особливостей розвитку класової боротьби в країні, існування експлуататорських класів. Але, після руйнування «експлуататорського класу» в цій «функції пролетарської держави» була адаптована до потреб радянського тоталітарного режиму, щоб мати справу з будь-якими «анти-соціалістичним» угруповання «ворогів народу», з «дисиденти», а пізніше став постійним елементом терору і репресій влади проти власного народу.

Після прийняття Конституції СРСР в 1936 ., яка дала змогу проголосити перемогу соціалізму, у радянської соціалістичної держави виникли нові завдання, які повинні бути вирішені тільки за допомогою основних внутрішніх функцій держави в нових історичних умовах. Це основна функція – економіко-організаційні і культурно-освітні.

Тільки в кінці 1955, радянські вчені підняли питання про розподіл функцій у дві окремі незалежні функції – господарсько-організаційної та культурно-освітні.

Найрозгорнутіше тему класифікації функцій соціалістичної держави досліджував М.В. Черноголовкін в «Теорії функцій соціалістичної держави». Він зазначив, що для науки про державу, стан проблеми її функцій – один з найбільш значущих. Це пов'язано з тим, що вимоги наукового управління суспільством з боку держави, потребують наукового обґрунтування та вдосконалення основних напрямків діяльності держави, які призначені для вирішення нагальних проблем.

Розглядаючи проблему поділу функцій на основні і не основні, М.В. Черноголовкін зазначив, що «питання залишається нез'ясованим щодо відмінності між основними функціями держави від неосновних функцій». Основні функції держави має такі спільні риси: по-перше, вони чітко відображають сутність держави та її соціальне призначення; по-друге, основні функції, пов'язані з діяльністю держави в цілому; по-третє, враховуючи зміст і структуру основних функцій вони мають складний комплексний характер, що потребує системного підходу до їх аналізу.

Серед основних функцій М.В. Черноголовкін виділив основні функції держави, розглядаючи їх як напряму (і з боків) діяльності соціалістичної держави, «безпосередньо висловити свою перетворюючу, творчу природу». Ці функції він назвав економіко-організаційні та культурно-освітні функції.

Таку класифікацію функцій радянської загальнонародної держави поділяла переважна більшість радянських вчених-юристів, які вважали, що «всі функції радянської загальнонародної держави мають політичний ха-

ракти і спрямовані в кінцевому рахунку на реалізацію політики партії і держави». Саме такий погляд радянських авторів на функції держави відповідав уявленню про радянську державу «як головне знаряддя соціалістичного будівництва», діяльність якої спрямована на «вдосконалення соціалізму і на досягнення вищої мети радянської держави – розбудови безкласового комуністичного суспільства». За допомогою функцій радянська держава здійснювала «всебічне і централізоване керівництво усіма сторонами суспільного життя».

Розглядаючи ґенезу становлення державності від епохи диктатури пролетаріату до сучасної демократичної української держави потрібно розкрити елементи схожості, а отже і наступництва у її розвитку. Як вважає Ю.А Тихомиров, у внутрішньому розвитку держави зберігаються елементи однієї держави і правової системи, які «легко» переходять в іншу державу, відображаючи історичну наступність народу і країни. Звичайно, між народами, країнами і державами, дійсно існує наступність певних традицій, історичних здобутків, культури тощо, але вони не завжди так «легко» переходять від одного історичного періоду до іншого, особливо коли йдеться про якісні, революційні зміни у суспільстві, про перехід від тоталітарної держави до демократичної. Тут виникають якісно нові історичні умови, нові завдання, що їх вирішує суспільство, держава відповідними методами. Але у будь-якому випадку ми не можемо ігнорувати здобутки радянських вчених в галузі теорії і практики радянської держави і права, зокрема у вченні про функції держави.

При переході нашої держави від тоталітарного режиму до демократичного, до ринкової економіки, вільного підприємництва та конкуренції, визнання права кожного бути власником, проведення економічної, політичної, правової, адміністративної реформи і утвердження демократичної держави відбувається еволюція як внутрішніх, так і зовнішніх функцій держави, постає потреба у розбудові теорії функцій демократичної, соціальної, правової держави.

Значну роль у розвитку теорії функцій української держави надається Конституції України. У ній узагальнено розвиток українського суспільства за роки незалежності, сформульовано і законодавчо закріплено основні законодавчі положення демократичної, соціальної, правової держави, сфери її діяльності, намічено шляхи реформування всіх сфер суспільного життя, закріплено окремі досягнення українського суспільства, визначено шляхи подальшого розвитку нашої держави як демократичної, соціальної, правової.

На сучасному етапі розвитку української держави поділ функцій держави на внутрішні та зовнішні значною мірою є умовним, тому що діяльність держави щодо розв'язання внутрішніх економічних, культурних і інших проблем багато в чому залежить від зовнішніх чинників, які існують в цих сферах: сучасний процес міжнародної співпраці ще більше інтегрує функції держави, а деякі з них, наприклад, природоохоронну важко назвати внутрішньою чи зовнішньою функцією держави. Крім цього, є пропозиція вирізнити у класифікації сучасної держави і третій вид функцій: міжнародних або глобальних, тому що проблеми освоєння космічного простору, запобігання природним катастрофам, боротьба із міжнародним тероризмом і т.д. стосується не тільки конкретної держави, але, насамперед, світової співдружності загалом. Цим функціям має бути притаманна певна специфіка змісту і реалізації функцій, що і зумовлює їх вирізнення в окрему групу.

Звертаючи увагу на основні внутрішні функції радянської і сучасної держави Україна, можна переконатись у тому, що між ними є спільні та відмінні риси: а) в демократичній, соціальній, правовій державі відсутній методологічний догматизм, що пов'язує діяльність держави тільки з установками комуністичної ідеології; б) простежується певна наступність у діяльності радянської держави і сучасної української держави; в) функції радянської держави зорієнтовані на плановий, централізований характер діяльності держави, а функції демократичної, соціальної, правової держави на ринкові умови, демократію, конкурентні умови діяльності; г) зміст внутрішніх функцій української держави зорієнтований на децентралізацію влади, коли на зміну монополії центру приходить принцип договірних відносин між державою та самоврядуванням – двома формами організації суспільства, що виступає в Україні не просто певною альтернативою демократичному інституту поділу влад, а доповнює його.

Д. Коломейко,
III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ У СУДАХ

Законність належить до загальнодержавних, політичних принципів, але в той же час не втрачає самостійних правових гарантій у судочинстві. У цивільному процесі це не тільки принцип, але й одна з факультативних цілей судочинства. За своїм змістом принцип законності включає в себе, по-перше, вимогу до судів правильно застосовувати норми матеріального (регулятивного) права та чинити процесуальні дії, керуючись законодавством; по-друге, вимогу до інших учасників процесу дотримувати процесуального й матеріального законодавства при розгляді цивільної справи в суді.

Законність – складне й багатогранне соціальне явище. Незважаючи на це, можна виділити найбільш істотні риси законності: 1) загальність вимоги дотримування й виконання державних законів; 2) здійснення всіх державних владних функцій винятково на основі законів при суворому дотриманні посадовими особами прав громадян і гарантій від не обґрунтованого притягування їх до відповідальності або незаконного позбавлення тих або інших благ; 3) рішуче припинення всіх порушень закону, від кого б вони не виходили, забезпечення невідворотності відповідальності за ці порушення.

З урахуванням цих положень принцип законності стосовно до судів, що розглядають цивільну справу, передбачений ст. 2 ЦПК. Відповідно до цієї статті цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України й Цивільного процесуального кодексу України. Якщо міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого дано Верховною Радою України, установлені інші правила, ніж установлені ЦПК, застосовуються правила міжнародного договору.

Таким чином, принцип законності охоплює всілякі правові й організаційні засоби, які забезпечують правове застосування норм матеріального й процесуального права в конфліктних ситуаціях. До нього, насамперед, вхо-

дять система процесуальних засобів по підтримці процесуальної дисципліни в судочинстві та санкції за неправильне застосування юридичних норм.

Реалізація принципу законності забезпечується відповідними процесуальними гарантіями:

1. самі організаційні й функціональні принципи цивільного процесуального права прямо або побічно служать реалізації принципу законності;

2. процесуальні засоби виправлення судових помилок: апеляційне й касаційне провадження, перегляд рішень, що вступили в законну силу, по виняткових і нововиявлених обставинах;

3. процесуальні засоби, що забезпечують доступ до правосуддя, формування складу суду та форми процесуальних дій: обов'язок повідомлення зацікавлених осіб про час і місце судового засідання, можливість відводу судді, чіткий регламент змісту позовної заяви та ін.;

4. процесуальні засоби встановлення фактичних обставин справи. Мета цивільного процесу полягає в тому, щоб у результаті розгляду справи були встановлені існуючі фактичні обставини справи та до них була правильно застосована норма матеріально го права.

Разом з тим забезпечити застосування принципу законності в діяльності судової влади є найважливішим завданням у формуванні правової демократичної Української держави. Це пояснюється тим, що суди виконують функцію арбітра між суспільством та державою, окремими приватними особами, гарантують обґрунтованість і правомірність допущення примусового обмеження фізичних свобод особи, збалансовують владні повноваження законодавчої та виконавчої державної влади.

На законодавчому рівні в Україні поки ще не сформовано умов для того, щоб судді у своїй професійній діяльності могли вільно керуватися верховенством права, зокрема в цивільних, кримінальних, господарських справах. Адже цей принцип навіть не зазначено у ч. 3 ст. 129 Конституції засадою судочинства в Україні. Закріплюється лише обов'язок суддів здійснювати правосуддя виключно на основі закону (принцип законності у діяльності судів).

Втіленням принципу законності є те, що суд вирішує справи на підставі Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону або іншого нормативно-правового акту з точки зору відповідності Конституції і у всіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії.

Отже, проблема реалізації принципу законності у судовій сфері має комплексний характер і може бути вирішена тільки шляхом подальшого проведення судово-правової реформи в Україні. З цією метою обґрунтованим вважається удосконалення конституційно-правового регулювання засад організації та діяльності судової влади, статусу суддів в Україні, а саме визначення в Конституції: права особи на справедливий суд протягом розумного строку незалежним і неупередженим судом; верховенства права однією із засад судочинства, можливості постановлення суддями рішень на основі цього конституційного принципу; гарантій фінансування потреб судів на рівні, не нижчому за фактичні потреби на процесуальну діяльність,

узгодження проекту видатків на функціонування судової влади з органами суддівського самоврядування.

Для забезпечення гарантій захисту суб'єктивних прав громадян, їх об'єднань і державних інтересів, а також підвищення ефективності судової діяльності в забезпеченні законності і справедливості необхідно реформувати процесуальне законодавство.

А. Короткий,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля»*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ

Нормативно-правовий акт є основним джерелом права сучасної держави. У ньому міститься більшість правових норм, що регулюють найбільш соціально значимі суспільні відносини. Нормативно-правовий акт має загально-регулятивний характер, а правові норми, що містяться в ньому, на відміну від інших джерел права, є конкретними, досить визначеними і носять, як правило, загальний характер.

У зв'язку з тим, що нормативно-правовий акт є, перш за все, письмовим документом, він, тим самим, доступний більшості населення. Всі нормативні правові акти між собою знаходяться у суворо встановленій ієрархічній співвідпорядкованості, від якої залежить юридична сила того чи іншого акта. Акти, прийняті нижчестоящими правотворчими органами, повинні ґрунтуватися на актах вищих органів і не суперечити їм. Нормативні правові акти можуть класифікуватися за їх юридичною силою, яка визначається компетенцією і місцем органу, який видав цей акт, в державному механізмі, а також за характерними рисами самих актів. Нормативні акти прийнято ділити на два великі масиви: закони і підзаконні акти.

Закони – це нормативно-правові акти, що видаються законодавчими органами (у нашій державі – Верховною Радою України), мають вищу юридичну силу і регулюють найважливіші суспільні відносини. Закони зазвичай поділяються на конституційні та звичайні.

Класифікація законів може проводитися за різними критеріями. Так, за юридичною силою виділяють такі законодавчі акти:

1) Конституція – основоположний установчий політико-правовий акт, що закріплює конституційний лад, права і свободи людини та громадянина, визначає форму правління і державного устрою, правовий статус органів державної влади;

2) конституційні закони – вносять зміни і доповнення до конституції та приймаються з питань, що передбачені та органічно пов'язані з нею;

3) звичайні закони – акти поточного законодавства, присвячені регулюванню різних сторін соціально-економічного, політичного та духовного життя суспільства.

За суб'єктами законотворчості виділяють закони, що приймаються: представницькими державними органами влади; іншими центральними органами влади, які займаються правотворчістю на основі делегування їм правотворчих повноважень від представницьких органів; уповноважени-

ми громадськими організаціями (муніципальними органами, профспілками тощо); спільними (державних органів та інших соціальних структур); народом України, прийняті на референдумі.

За предметом правового регулювання закони поділяються на: конституційні (Закон України «Про вибори народних депутатів»), адміністративні (Кодекс України про адміністративні правопорушення), цивільні (Цивільний кодекс України), кримінальні (Кримінальний кодекс України), екологічні (Закон України «Про охорону атмосферного повітря») тощо.

За терміном дії закони можуть бути постійні (Конституція України) і тимчасові (Тимчасовий регламент Верховної Ради України) і надзвичайні – їх дія обмежена у часі і залежить від існування відповідних зазначених в цьому законі надзвичайних обставин.

За структурою закони можуть бути простими (Закон України «Про освіту») або кодифікованими (Житловий кодекс України, Основи законодавства України про культуру); а за сферою дії – загальнодержавними (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища») чи окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Підзаконні нормативно-правові акти – нормативно-правові акти уповноважених органів держави (їх посадових осіб) та інших суб'єктів, що приймаються у відповідності до законів та розвивають чи деталізують їх положення.

За юридичною силою підзаконні нормативно-правові акти поділяють на: загальні (поширюються на всю територію та населення держави, наприклад постанови уряду), відомчі (поширюються на певну сферу суспільних відносин, як акти міністерств, державних комітетів), місцеві (чинні на території певної адміністративно-територіальної одиниці, наприклад, акти місцевих органів виконавчої влади), локальні (регламентують діяльність конкретних підприємств, установ, організацій і поширюються на їх працівників, наприклад, акти адміністрації підприємства).

За суб'єктами видання підзаконні нормативно-правові акти прийнято класифікувати за такими критеріями: акти нормативного характеру законодавчого органу, акти глави держави, акти уряду, акти керівників міністерств, акти органів місцевого самоврядування, акти адміністрації підприємств, установ, організацій.

Отже, нормативно правовий акт впливає на всі сторони життя будь-якого суспільства. Завдяки йому регулюються багато соціально-економічних, політичних, трудових, сімейних і інших правовідносин. Основну в ієрархічній структурі законодавства роль відіграє Конституція України і закони, що встановлюють відправні засади правового регулювання. Вони мають найвищу юридичну силу, є першоосновою всього законодавства. Але незважаючи на те, що в нормативному правовому регулюванні суспільних відносин головне й визначальне місце займає закон, підзаконні акти теж мають дуже важливе значення у житті будь-якого суспільства, відіграючи допоміжну і деталізуючу роль. Теоретикам права довелося чимало докласти зусиль, щоб класифікувати нормативно-правові акти, знайти чіткі критерії цієї класифікації, зробити її зручною для наукової і, головне, практичного вживання.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У межах сучасних реалій проблема захисту прав людини все більш набуває особливого значення. З такими питаннями зіштовхується кожна сучасна держава після імплементації у своє законодавство міжнародних стандартів з прав людини. Це безпосередньо пов'язано з удосконаленням власного законодавства, вибором правильного орієнтиру у внутрішній політиці держави та побудова дієвих інститутів у сфері захисту прав людини.

Прийнята у 1996 році Конституція України закріпила широкий перелік прав людини в усіх сферах життєдіяльності, які повністю відповідають міжнародним стандартам та визначила гарантії захисту цих прав. Також, після затвердження Конституції, виникла необхідність створення інституту омбудсмена, який мав би за мету слідкувати за додержанням прав людини та надавати захист у випадках порушення цих прав. І це питання було вирішено шляхом закріплення у Основному Законі статті 101, яка проголошує, що «Парламентській контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини». Згодом, у 1997 році був прийнятий Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Законом визначались повноваження Уповноваженого ВРУ з прав людини, гарантувався захист прав, у також коло суб'єктів на які розповсюджується дія закону. Особливість цього закону на відміну від більшості країн світу полягає у тому, що за захистом своїх прав можуть звернутись не тільки громадяни України, а й інші особи, які перебувають на території України, так мовити, на законних підставах.

Здавалося, що створення інституту омбудсмена у нашій країні буде надійною гарантією додержання прав людини та безперечно буде надаватися захист, у випадку порушення прав які гарантуються Конституцією. Але як ми бачимо, після прийняття Конституції та створення інституту омбудсмена пройшов не малий період часу, а проблеми захисту прав і досі залишаються не вирішеними.

Нажаль, не зважаючи на те, що Конституція України вважається однією із найкращих у світі, більшість гарантованих прав людини у різних сферах життя постійно порушуються та з боку держави не надається належний захист цих прав. Це зумовлено багатьма факторами, наприклад такими як :

- неналежна увага проблемам у сфері захисту прав люди, або можливо небажання їх вирішувати ;
- надання захисту лише окремим категоріям громадян (як наприклад, скоріш нададуть захист чиновнику, ніж військовослужбовцю);
- несвоєчасність реагування влади на зміну стану у країні;
- недостатня кількість органів, які займаються питаннями захисту прав людини;
- постійне та стрімке бажання наздогнати європейські держави, яке виражається у регулярній зміні законів, при цьому ефективність захисту прав аж ніяк не покращується.

Зазначаючи основні фактори, які впливають на належне здійснення захисту прав людини одразу постає питання «Чи є шляхи подолання цієї проблеми?». Даючи відповідь на це питання автор пропонує три способи його вирішення.

Першим, та провідним способом є дотримання Конституції України та законів. Тобто, необхідно згадати та користуватись принципом верховенства права. Принцип верховенства права означає, що у державі має бути вище за все закон, а не інтереси людей, які на даний час знаходяться у влади.

До другого способу можна віднести удосконалення діяльності органів державної влади з питань захисту прав людини. При цьому, звернути увагу на досвід, у цій сфері, більш розвинених держав, та перейняти необхідні саме для нашої держави шляхи вирішення питань захисту прав людини. Інакше кажучи, провести аналіз міжнародних норм та зрозуміти, які надають позитивні зміни, а які негативні.

Третім способом можна зазначити збільшення представництв Уповноваженого Верховною Радою України з питань прав людини. На даний час, вже створені регіональні представництва та вони, на жаль, функціонують лише у трьох областях нашої держави. Запровадження представництв, на думку автора, є дуже вдалою ідеєю посилення захисту прав людей, які найбільш потребують уваги у цій сфері від держави.

На думку автора, саме ці способи вирішення питань захисту прав людини можуть чимало вплинути на його подальший розвиток та вже на практиці, продемонструвати ефективні результати.

Таким чином, помилково говорити про те, що здійснення захисту прав людини в Україні перебуває на низькому правовому рівні. Ми бачимо позитивну динаміку процесу розвитку, про це говорить втілення в українське законодавство міжнародних норм з питань захисту прав людини, покращення функціонування інституту омбудсмена шляхом створення його регіональних представництв на певних територіях країни, прийняття нових законів тощо. Але, на даному етапі становлення України, на превеликий жаль, закріплені права людини Конституцією продовжують порушуватись, а захист цих прав потребує у подальшій розробці та створенню дієвих шляхів вирішення цих питань.

М. Кремена,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

В умовах світової економічної кризи та зростання безробіття все більшої актуальності набуває проблема пенсійного забезпечення населення.

Ще в 2004 році набув чинності Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який визначив структуру системи пенсійного забезпечення в Україні, яка складається з трьох рівнів.

Перший рівень – солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних недержавних пенсійних фондах – суб’єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами додаткових до загальнообов’язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат за рахунок відрахувань на недержавне пенсійне забезпечення та інвестиційного доходу, нарахованого на них.

Вважаємо, що зараз загальнообов’язкова державна система пенсійного забезпечення не здатна надати високий рівень пенсії при низьких розмірах обов’язкових пенсійних відрахувань. Саме через це, поряд із системою загальнообов’язкового забезпечення має місце недержавне пенсійне забезпечення.

Зараз, ще існують перешкоди, що стримують розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні основними є:

- недостатня поінформованість населення про концепцію пенсійної реформи та значення у ній системи недержавного пенсійного забезпечення, що стримує її розвиток;
- недовіра населення до недержавного пенсійного фонду та відсутність просування позитивного іміджу існуючих недержавних пенсійних фондів;
- висока частка витрат населення спрямовується на поточні потреби, а не на заощадження;
- недосконалість нормативно-правової бази з питань недержавного пенсійного забезпечення, яка потребує опрацювання та удосконалення;
- невіршені питання стосовно надання податкових пільг у системі недержавного пенсійного забезпечення.

Деякі дослідники вважають, що існує багато причин та переваг для створення недержавних пенсійних фондів, а саме:

- враховуючи зростання кількості пенсіонерів можна стверджувати, що вже через 7-10 років держава не зможе забезпечити пенсію навіть в сьогоднішніх обсягах;
- накопичені протягом трудового життя пенсії можуть забезпечити гідне життя пенсіонерів. Тобто, перевага недержавного пенсійного фонду для пересічного вкладника – це можливість отримати додаткову пенсію, яка може бути набагато більше державної. При цьому майбутній пенсіонер може самостійно визначати частоту і розмір внесків, термін виходу на пенсію (від 50 до 70 років для чоловіків і від 45 до 65 для жінок), а також суму і тривалість пенсійних виплат.

Спеціалісти у сфері недержавного пенсійного забезпечення виділяють наступні переваги недержавних пенсійних фондів:

1) пенсійні внески учасника недержавних пенсійних фондів не зливаються в загальний «казан», як у солідарній пенсійній системі, а зараховуються на персональний рахунок вкладника. Він може в будь-який момент дізнатися, скільки він вже накопичив;

2) внески в недержавний пенсійний фонд звільняються від оподаткування аж до настання пенсійного віку вкладника;

3) без розвитку недержавних пенсійних фондів неможливо досягти довгострокового зростання економіки України;

4) клієнт недержавного пенсійного фонду може також зменшити суму регулярних платежів або перестати вносити їх зовсім – без штрафів;

5) без розвитку недержавних пенсійних фондів не може існувати ринок цінних паперів та фінансовий ринок.

На фоні всіх позитивних переваг також виділяють недоліки недержавного пенсійного накопичення:

– за законом виплати фонду відбуваються або після досягнення учасником пенсійного віку, або після визнання учасника інвалідом, або при критичному стані здоров'я, або при виїзді учасника за кордон на постійне місце проживання;

– пенсійний накопичувальний рахунок може бути лише в гривнях.

Тому, щоб гроші вкладника не знецінилися, прибутковість фонду повинна бути вище рівня інфляції протягом на 10-25 років. Іншими словами, сума ваших основних накопичень не зміниться, а ось рівень додаткового доходу від інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів передбачити складно. Податки з накопиченої суми таки доведеться заплатити, але з настанням обумовленого в контракті пенсійного віку.

Отже, можна зробити висновки, що досконалої системи пенсійного забезпечення не може існувати. Кожна із них має свої плюси та мінуси. Вважаємо, третій рівень недержавного пенсійного забезпечення тільки доповнює попередні і не може існувати самостійно.

О. Кремена,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОБЛЕМАТИКА ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Воно може здійснюватися територіальною громадою як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування; сільські, селищні, міські ради та їхні виконавчі комітети.

Місцеві вибори як форма безпосереднього волевиявлення територіальних громад при здійсненні ними місцевого самоврядування практично є пріоритетною демократичною формою утворення органів місцевого самоврядування.

Вільні вибори є одним з основних атрибутів демократичного суспільства. Важко уявити демократичну країну, в якій не існує виборів. Вибори дають змогу народу формувати владу та здійснювати контроль за виконанням її функцій. Однак не усі вибори є елементом демократії. Дуже важливо, щоб вони здійснювалися з дотриманням усіх необхідних демократичних принципів виборів. Результати голосування, представництво політичних сил в органах державної влади, а відповідно і напрямок державної політики залежать не лише від ідеологічних орієнтацій і уподобань виборців, а і від типу виборчої системи, яка застосовується у тій чи іншій країні.

Проблема вибору типу виборчої системи є особливо актуальною для України, яка знаходиться на етапі побудови демократичного політичного режиму. Історично склалося так, що в Україні існували і мажоритарна, і змішана, і пропорційна системи, проте жодна з них не стала ключовою для країни.

Наприклад, тип виборчої системи, яку застосовують при виборах органів місцевого самоврядування в Україні, залежить від виборного органу чи посади.

Так, довгий період, вибори депутатів сільської, селищної, міської, районної у місті ради проводилися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості по одномандатних виборчих округах, на якій поділяється вся територія відповідно села, селища, міста, району в місті.

З часом, ситуація дещо змінилася: депутатів обласних, районних і міських рад обирають за пропорційною виборчою системою із застосуванням жорстких списків; депутатів сільських і селищних рад, сільських, селищних та міських голів обирають за мажоритарною виборчою системою відносної більшості.

Виходячи із цього, можна зробити висновки, що в сучасній Україні діє змішана виборча система, її сутність полягає в тому, що одна частина депутатських мандатів розподіляється на основі принципів мажоритарної системи, а інша – відповідно до принципів пропорційної системи.

В основі мажоритарної системи лежить принцип більшості (переможцем на виборах вважається кандидат, який набрав найбільше голосів). Виборчі округи тут є одномандатними, тобто від кожного округу обирається один депутат. Мажоритарна система має свої різновиди. При мажоритарній системі відносно їх (простої) більшості обраним вважається той кандидат, який отримав голосів виборців більше, ніж будь-який з його суперників. Система проста, тому що забезпечує перемогу одній партії навіть при мінімальній перевазі.

Вважається, що мажоритарна система найбільш результативна і проста у застосуванні.

Можна виділити такі переваги мажоритарної виборчої системи: наявність постійного зв'язку між кандидатом і виборцями округу; персоналізація виборів: виборці голосують за конкретну людину, яку можуть побачити і оцінити; потенційний демократизм, оскільки переможця підтримує більшість виборців; простота у підрахунку голосів; можливість контролю за діяльністю депутата, його відповідальність перед виборцями; праця депутата в інтересах виборців округу; сприяння проходженню в парламент великих політичних партій і відповідно сприяння парламентській та урядовій стабільності; свобода дій депутата, оскільки він залежить лише від виборців округу.

Хоча в той же час вона має ряд недоліків: викривлення результатів голосування, тобто існує значна розбіжність між кількістю отриманих голосів та кількістю депутатських мандатів; неврахування голосів значної кількості

ті виборців; до парламенту потрапляють лише великі політичні партії, що, в свою чергу перешкоджає розвитку малих і середніх партій.

Пропорційна виборча система – порядок визначення результатів голосування, при якому мандати розподіляються чітко пропорційно числу поданих голосів. Ця система широко поширена в сучасному світі.

Пропорційна система має низку переваг. Зокрема, це: врахування відповідності між кількістю голосів та мандатів; мінімізуються можливості для фальсифікації результатів волевиявлення громадян; унеможлиблює потрапляння в парламент радикальних регіональних політичних партій; депутат маючи підтримку політичної партії має набагато більше можливостей, щоб виконати передвиборні обіцянки; в сформованих органах представницької влади відображена більш реальна картина політичного життя суспільства та ігнорується набагато менше число бюлетенів, що сприяє розвитку політичного плюралізму і багатопартійності.

Основні недоліки пропорційної виборчої системи: виникають складнощі у формуванні уряду (причини: відсутність домінуючої партії; створення багатопартійних коаліцій, що включають партії з різною метою і задачами, і, як наслідок, нестабільність урядів) вельми слабкий безпосередній зв'язок між депутатами і виборцями, що голосують не за конкретних кандидатів, а за партії; незалежність депутатів від своїх партій (така несвобода парламентаріїв може негативно позначитися на процесі обговорення і ухвалення важливих документів).

Отже, ідеальної виборчої системи не існує. Кожна з них має свої плюси й мінуси.

Для подолання цих недоліків впроваджується змішана виборча система, яка вибирає в себе переваги пропорційної і мажоритарної виборчої системи: наявність постійного зв'язку між кандидатом і виборцями округу; виборці голосують за конкретну людину, яку можуть побачити і оцінити; можливість контролю за діяльністю депутата, персональна його відповідальність перед виборцями; відбувається сприяння розвитку партійної системи та партійної ідеології.

Отже, практика змін виборчих систем показує те, що досконалої виборчої системи у природі не існує, однак, вважається, що змішана система найоптимальніша модель виборчої системи для України. Метою змішаної виборчої системи, є ліквідування недоліків мажоритарної та пропорційної систем і поєднати їхні переваги. Вважаю, що сам вибір тієї чи іншої системи повинен залежати безпосередньо від тієї ситуації, яка склалась у державі, від типу її партійної системи, форми правління та функціонування політичної системи взагалі.

М. Максименко,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля»*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Демократизація українського суспільства, формування правової державності та розбудова громадянського суспільства вимагають від націо-

нальної науки теорії держави і права нового осмислення змісту та сутності ключових категорій права і закону.

Необхідність поглиблення знань проблем сутності права і закону, їх співвідношення, розрізнення і взаємозв'язку, відповідності сутності закону праву підкреслюється нині як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. Розуміння даних проблем є в свою чергу визначальним для усвідомлення категорій «правова держава», «правова політика», «правовий закон», «легітимність юридичних актів» тощо.

Актуальність проблеми співвідношення права й закону зберігається і до сьогодення часу. Причина цієї посиленої уваги полягає в тому, що ця, на перший погляд, академічна проблема має не тільки теоретичне, а й практично-прикладне значення. У даному випадку в розв'язанні проблеми співвідношення права й закону стикаються різні погляди й підходи. Один із них зорієнтований на те, що держава є єдиним джерелом права, що все, що творить держава через свої закони – це і є право.

Інший підхід до розв'язання проблеми співвідношення права й закону будується на принципово інших постулатах. А власне на тому, що право як регулятор суспільних відносин вважається «відносно незалежним від держави і закону чи навіть передуючим закону, наприклад, в якості надісторичного природного права чи в якості права суспільного, соціально-історично зумовленого, яке розпадається в об'єктивних суспільних відносинах».

У даному випадку ми маємо справу з цілком іншим праворозумінням і з іншим уявленням про співвідношення права й закону. Держава й право визнаються не тільки відносно самостійними по відношенню один до одного інститутами, але і в рівній мірі похідними від об'єктивного відносин і умов, що складаються в межах громадянського суспільства. Право при цьому визначається не інакше як форма вираження свободи в суспільних відносинах, як міра цієї свободи, «форма буття свободи, формальна свобода». На відміну від права, закон – це «офіційна форма загальнообов'язкового нормативного визнання чи невизнання об'єктивно зумовлених мір цієї свободи й рівності. За допомогою закону відбувається лише формулювання у вигляді норм законодавства, що вже склалися, чи таких, що явно складаються форм і норм права (міри свободи). При цьому право... в його співвідношенні з законом виступає як джерело, уособлення і критерій справедливості».

У відповідності з даним принципом або ознакою жоден державний орган, посадова особа, колектив, державна чи громадська організація, жодна людина не звільняється від обов'язку підпорядковуватися закону. Причому коли мова йде про верховенство закону, то він розуміється не в широкому значенні, тобто не ототожнюється з правом, а в самому прямому своєму значенні як акт, що виходить від представницького органу законодавчої влади і володіє вищою юридичною силою.

Зараз же цілком справедливо відзначається, що широкий підхід до поняття «закон» не є науково коректним або практично неефективним для правової держави. Треба погодитися з тим, що не повинно бути такого стану, коли наказ міністерства діє практично на рівні закону, власне кажучи, підмінює його. Тому акти центральних органів виконавчої влади не варто було б відносити до законодавства

Слід особливо підкреслити, що формування і функціонування правової держави в будь-якій державі передбачають встановлення не тільки формального, але і реального панування закону у всіх сферах життя суспільства, розширення сфери його прямого, безпосереднього впливу на суспільні відносини. Зрозуміло, що було б спрощено вважати, що в умовах правової чи будь-якої іншої держави можна взагалі обійтись без підзаконного відомчого регулювання. Особливо це стосується процесу реалізації конституційних законів і положень, що містяться в них.

Статистичні дослідження переконливо доказують, що чисельність підзаконних нормативно-правових актів переважає над кількістю законів. Постає питання, наскільки це виправдано взагалі та яке кількісне співвідношення між законами та підзаконними актами можна вважати оптимальним. На наш погляд, законодавчо врегулювати всі суспільні відносини неможливо вже чисто фізично. До того ж, виконавча влада не може бути витіснена зі сфери правотворчості ні з теоретичних, ні з практичних міркувань.

Для сучасних держав характерне значне зростання ролі виконавчої влади у вирішенні соціально-економічних проблем, а відповідно і зростання обсягу нормотворчої діяльності. Зростання ролі органів виконавчої влади й ріст нормативно-правових актів виконавчої влади – два тісно пов'язаних процеси. Не можна посилювати роль виконавчої влади, позбавляючи її правотворчих повноважень. Досліджуючи шляхи підвищення верховенства закону в умовах чисельної переваги актів виконавчої влади над законами, слід зазначити, що підвищення верховенства закону в цьому зв'язку повинно виражатися в укріпленні його панування як центра всієї системи нормативно-правових актів. Один із можливих шляхів у цьому напрямі – це збільшення серед законів числа актів кодифікаційного типу, що поєднують у собі одночасно збільшення кількості узагальнених норм і регулювання суспільних відносин по суті.

Дійсно, чи можна обійтись без звичайних законів чи підзаконних актів в процесі реалізації конституційного права на працю, на відпочинок, на охорону здоров'я чи матеріальне забезпечення в старості, на випадок хвороби, чи в процесі реалізації права на освіту? Звичайно, ні. Відносини, що виникають при цьому наскільки складні і багатогранні, що для свого упорядкування вони об'єктивно вимагають не одного, навіть найавторитетнішого закону, яким є конституційний акт, а систему актів, які взаємозв'язані з ним, які розвивають вимоги і приписи актів. Та і питання не стоїть про те, чи повинні існувати поряд із законами і підзаконні, відомчі акти. Існування їх неминуче. Існування їх зумовлено самою природою і характером відносин, що ними регулюються.

Мова йде про те, що ці акти не домінували у кількісному і якісному відношенні в загальній системі нормативно-правових актів. А головне, щоб, розвиваючи і деталізуючи положення, що містяться в законах, підзаконні акти не спотворювали сутності і змісту самих законів.

У даний час, як свідчить практика, положення таке, що закон у багатьох державах, формально, будучи основним головуючим юридичним актом, насправді ж фактично «розчиняється» в системі підзаконних, а точніше – відомчих актів. Про це багато говорилося як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі. Факти підтверджують справедливості даного твердження.

ПРЕСТУПНОСТЬ НЕСОВЕРШИНОЛЕТНИХ КАК ПРОБЛЕМА СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

С точки зрения закона несовершеннолетний – это лицо, не достигшее восемнадцатилетнего возраста, т.е. которое еще не вправе пользоваться определенными гражданскими и политическими правами. В быту несовершеннолетний – это ребенок. Но при этом с 14 лет может быть субъектом преступления и нести уголовную ответственность. В абсолютном большинстве несовершеннолетний преступник – это лицо, обладающее привычками, склонностями, устойчивыми стереотипами антиобщественного поведения. Случайно совершают преступления из них единицы. Для остальных характерны:

- постоянная демонстрация пренебрежения к нормам общепринятого поведения (сквернословие, появление в нетрезвом виде, приставание к гражданам, порча общественного имущества и т.д.);

- следование отрицательным питейным обычаям и традициям, страсти к спиртным напиткам, к наркотикам, участие в азартных играх;

- бродяжничество, систематические побеги из дома, учебно-воспитательных и иных учреждений;

- ранние половые связи, половая распущенность;

- систематическое проявление, в том числе и в бесконфликтных ситуациях, злобности, мстительности, грубости, актов насильственного поведения;

- виновное создание конфликтных ситуаций, постоянные ссоры в семье, терроризирование родителей и других членов семьи;

- культивирование вражды к иным группам несовершеннолетних, отличающихся успехами в учебе, дисциплинированным поведением;

- привычка к присвоению всего, что плохо лежит, что можно безнаказанно отнять у слабого. Данные характеристики обусловлены тем что подросток не имеет возможности себе реализовать, не определенность, и огромное количество времени (в большинстве случаев) подталкивают подростка на антиобщественное поведение, которое в дальнейшем может привести к совершению преступления. Известно, что само социальное воздействие среды и ситуации на поведение различно в зависимости от возраста и что наиболее зависимы в этом отношении именно подростки. Преступность несовершеннолетних относится к глобальным проблемам современности, в решении которых заинтересовано все мировое сообщество.

Молодое поколение является основой для будущего общества, лица которые в подростковом возрасте совершают преступления могут стать основой для преступности, процесс ресоциализации на таких лиц в большинстве случаев не оказывает должного эффекта. По глубине деформации личности можно выделить четыре типа несовершеннолетних преступников:

1) совершившие преступления в результате случайного стечения обстоятельств и вопреки общей положительной направленности личности;

2) совершившие преступления в результате попадания в ситуацию, связанную с неустойчивостью общей направленности личности;

3) совершившие преступления в результате отрицательной направленности личности, не достигшей, однако, уровня устойчивой антиобщественной позиции;

4) совершавшие преступления неоднократно в результате сформировавшейся антиобщественной позиции личности.

Преступление совершенные подростками имеют высокий уровень латентности, это обусловлено тем что в большинстве случаев жертвами преступления становятся близкие родственники или ближайшее окружение подростка, расценивая преступление как шалость или небольшой проступок.

В таких случаях подросток начинает чувствовать безнаказанность и возможность рецидива в таких случаях возрастает. В тех случаях когда преступление достаточно явное и может быть зарегистрировано (или уже зарегистрировано) и в отношении подростка может начаться уголовное производство (или уже начато) близкие родственники несовершеннолетнего преступника всеми возможными способами пытаются повлиять на потерпевшего для сокрытия данного преступления или на сотрудников правоохранительных органов которые занимаются данным преступлением. В большинстве таких случаях «старания» близких родственников способствуют тому что преступления не попадает в реальную статистику , а подросток не получает должного наказания (или характер наказания очень низкий) , так что подросток преступник не чувствует реальную силу закона. Подросток начинает чувствовать полную безнаказанность так как достаточно легко ушел от уголовной ответственности, деформация личности только усилится, дальнейшая социализация подростка будет нарушена. Позиция близких родственников таких ситуациях понятна, но при этом дать возможность подростку прочувствовать вину и испытать раскаяние крайне низкая , в случаи того если подросток самостоятельно пройдет стадию до судебного расследования и предстанет перед судом окажет на него не малое потрясение которое в последствии приведет к осознанию ответственности за совершенные деяние , характер наказание в таком случае не имеет особого значения будь-то ограничение свободы или общественные работы. Процесс ресоциализации в таких случаях пойдет на много проще так как лицо осознает ответственность за свои деянии , если даже не осознает то не желая повторно проходить все стадии уголовного процесса будет для подростка сдерживающим фактором , и в дальнейшем приведет от отказа от антиобщественной деятельности. Преступность несовершеннолетних для любого общества является одной из основных проблем так как в будущем перерастает в «взрослую» преступность , необходимость ее минимизировать является одной из основных задач государства, снижая уровень преступности несовершеннолетних сейчас, в будущем будет снижаться уровень преступности в целом.

РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Після проголошення незалежності України національні меншини поставали перед новими перспективами суспільно-політичного та духовно-культурного буття. Під час формування державної політики в галузі етнонаціональних відносин задоволення освітніх потреб національних меншин стало одним із пріоритетних завдань оскільки освіта забезпечує збереження системи культурних цінностей і сприяє інтеграції у соціальне середовище.

Освіта національних меншин України розглядається нині як система заходів держави, спрямованих на задоволення освітніх потреб представників різних етносів, пов'язаних із специфікою їхнього етнокультурного розвитку, неоднаковою чисельністю етнічних спільнот, компактним чи дисперсним розселенням на території України, їхньою організаційною структурованістю.

У стаття 13 п.1 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права від 16.12.1966 року говориться що, Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна спрямовуватися на повний розвиток людської особи та усвідомлення її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод. Вони, далі, погоджуються в тому, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами і сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

В ст.5 п.1 згідно Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 року держави – є сторони даної Конвенції – вважають, що: за особами, які належать до національних меншин, слід визнавати право вести власну освітню роботу, включаючи керівництво школами, і, відповідно до політики в області утворення кожної держави, використовувати або викладати свою власну мову. За умови, проте що :

- (i) здійснення цього права не заважає особам, що належать до меншин, розуміти культуру і мову всього колективу і брати участь в його діяльності, і що воно не підриває суверенітету країни;
- (ii) рівень освіти в такого роду школах не нижче за загальний рівень, наказаний або затверджений компетентними органами;
- (iii) відвідування такого роду шкіл є факультативними.

Конституцією України(ст.53)передбачено, щогромадянам, які належать до національних меншин, гарантується право на навчання рідною мовою на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Освіта національних меншин в Україні спрямована на:

- виховання у громадян України почуття власної людської та національної гідності;

– рівність і недискримінацію в набутті систематизованих знань, умінь, навичок для всебічного розвитку особистості;

– створення державою умов для збереження і розвитку національних мов та культур;

– оволодіння державною мовою в повному обсязі на рівні вимог державного стандарту, залучення до національних духовних надбань української нації та національних меншин;

– засвоєння цінностей європейської і світової культур, усвідомлення їхнього взаємозв'язку і взаємовпливу в загальноукраїнському контексті;

– формування таких моральних якостей, як доброта, чесність, повага до людей незалежно від їхнього національного походження;

Враховуючи вищевикладене в Україні необхідно створити окремий закон який би стосувався освіти національних меншин. Адже Конституція України обмежується лише твердженням, що національним меншинам гарантується право на навчання рідною мовою, але нічого не сказано про те що меншини мають право на навчання чи на вивчення власної історії, культурних цінностей та традиційну держаних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

О. Михайлов,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

РОЛЬ ПРИНЦИПУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ У ФУНКЦІОНУВАННІ ПРОКУРОРСЬКОЇ СИСТЕМИ

Принцип незалежності та його практична реалізація мають чи не найважливіше значення саме для прокуратури. Будучи залежною від інших державних органів і недержавних структур, прокуратура не змогла б повноцінно здійснювати нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів.

Незалежність якоїсь частини державного апарату від інших органів влади є проявом демократії в правовій державі, певною мірою її зрілості та належної організації відносин усередині суспільства. Незалежність певного державного органу від інших гілок державної влади має декілька визначених характеристик.

По-перше, це стан, в якому перебуває орган держави і його посадові особи у стосунках з іншими частинами державного апарату та з громадським суспільством.

По-друге, це можливість безперешкодно в межах закону реалізувати свої повноваження, розраховуючи якщо не на співробітництво тих, на кого поширюються повноваження державного органу, то хоча б, на відсутність активного опору законним рішенням і діям посадових осіб.

Та по-третє, з суб'єктивного боку, це внутрішнє відчуття правової, особистої і соціальної захищеності суб'єкта правозастосування.

Зрозуміло, що все це повною мірою стосується органів прокуратури.

Звичайно, незалежність прокурорської системи та її органів не можна абсолютизувати. В умовах цілісності державного апарату – відносини різ-

них гілок влади ґрунтуються на системі взаємодії та взаємоконтролю, стримування і противаг, що є властивим будь-якому демократичному суспільству.

Певна обмеженість прокурорської незалежності обумовлюється тим, що, здійснюючи нагляд за додержанням законів, прокуратура у той самий час є сама об'єктом контролю з боку інших гілок влади, зокрема судової.

Принцип незалежності неодноразово фігурував у законодавстві всіх держав, де існувала прокуратура. Це стосувалось і Російської Імперії, до якої належала Україна. Як відзначив російський дослідник Яровиков К.Ю.: «Генерал-прокурори, безумовно, були чиновниками, які перебували у повній залежності від самодержців. Проте при вирішенні багатьох ключових питань вони були твердими у своїх думках і справляли значний вплив на процеси, що відбувались у суспільстві».

Після відновлення радянською владою інституту прокуратури у 1922 році було визнано за необхідне в умовах розгулу анархії в країні забезпечити незалежність прокуратури перш за все від органів місцевої влади. Остаточо цей принцип було закріплено у ст.117 Конституції СРСР 1936 року, де говорилося про незалежність прокуратури від «яких би то не було місцевих органів». Згідно до ч.1 ст.4 союзного Закону «Про прокуратуру» 1979 року прокурори мали здійснювати нагляд «Незважаючи ні на які місцеві відмінності і всупереч будь-яким місцевим та відомчим впливам».

Названа норма щодо незалежності прокуратури, не зовсім чіткою була процитована у попередньому Законі України «Про прокуратуру» (від 05.11.1991р.), яка була зазначена у п.3 ч.1 ст.6, а саме, що органи прокуратури здійснюють свої повноваження «незалежно від будь-яких органів державної влади, посадових осіб, а також рішень громадських об'єднань чи їх органів». Для правильного тлумачення її змісту необхідно виходити з принципового положення про те, що незалежне виконання прокуратурою, її органами і посадовими особами своїх функцій означає непідпорядкованість, непідконтрольність і непідзвітність нікому, крім тих, на кого покладено цей обов'язок в межах Конституції і законів України.

У новому Законі України «Про прокуратуру» (п.2 ст.16) зазначено більш чітко, а саме «здійснюючи функції прокуратури, прокурор є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску, втручання і керується у своїй діяльності лише Конституцією та законами України».

В сучасних умовах зберігає певну актуальність проблема забезпечення незалежності прокуратури від місцевих органів виконавчої влади і самоврядних органів обласного і районного рівня, особливо там, де місцеві керівники пройнялись вірою у свою всемогутність.

Принцип незалежності прокуратури, у тих чи інших формулюваннях, отримав своє відображення в законодавстві колишніх радянських республік, а нині незалежних держав.

Наприклад, органи прокуратури Білорусії здійснюють повноваження «незалежно від органів державної влади і управління, посадових осіб, засобів масової інформації, політичних, інших громадських та релігійних об'єднань» (п.2 ст.4 Закону Білорусії). Органи прокуратури Молдови «здійснюють повноваження незалежно від органів публічної влади, місце-

вих особливостей і не піддаючись місцевим та відомчим впливам» (п.1 ст.3 Закону), Казахстану – «незалежно від інших державних органів і посадових осіб, політичних партій та інших громадських об'єднань» (п.2 ст.3 Закону).

Характерною рисою Федерального Закону «Про прокуратуру» Російської Федерації є те, що органи російської прокуратури здійснюють повноваження незалежно не лише від органів державної влади суб'єктів федерації, але й від федеральних органів державної влади. Буквальне тлумачення цієї норми може навести на думку, що прокуратура є незалежною і від Президента, і від Федеральних Зборів, що, звичайно ж, викликає серйозні сумніви.

Одним із ключових пунктів нового ухваленого закону є запровадження конкурсного відбору при призначенні українських прокурорів.

Закон передбачає, що у прокуратурі буде створений самоврядний орган – Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія, яка проводитиме конкурси на посади прокурорів.

Претенденти мають відповідати критеріям й показати найкращі результати на кваліфікаційному іспиті.

Інформацію про оголошення конкурсу на кожну конкретну посаду комісія зобов'язана публікувати не пізніше десяти днів до іспиту.

«Важливо, що добір і призначення на посади буде відбуватися через прозорі конкурси. Ще складно говорити, як це запрацює, але система закладається дуже правильна», – вважає Коліушко І.Б.

Окрім того, для забезпечення внутрішнього контролю за роботою прокурорів, а також більшої незалежності Генпрокуратури, в її системі створять ще два органи самоврядування: Раду прокурорів та Всеукраїнську конференцію прокуратури.

Для нашої держави важливим завданням є не тільки засвоєння основних європейських принципів і стандартів, а й вироблення специфічних заходів і засобів, необхідних саме для реформування прокуратури України. На конституційному рівні слід визначити, що прокуратура є незалежним органом у системі державної влади, чітко визначити її функції та вдосконалили гарантії забезпечення незалежності прокурорів.

Ю. Нанкевич,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ: ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Механізм держави є цілісною ієрархічною системою державних органів, що здійснюють державну владу, а також установ, підприємств, за допомогою яких виконуються завдання і функції держави. Завдяки цьому механізмом, який складається з органів держави, державних підприємств і державних установ, здійснюється соціальне призначення держави. Частина державних організацій (якою є саме органи держави) наділяється властивими повноваженнями, за допомогою яких здійснює управління в суспільстві з метою реалізації завдань і функцій держави. Ця частина називається апаратом держави.

Думка вчених щодо характерних ознак механізму держави в основному не розходиться:

1) це ієрархічна система, тобто система, побудована на засадах субординації та координації. Політико-організаційну основу системи складають органи держави, територія держави, збройні сили та інші державні військові формування, державні символи, столиця держави;

2) це цілісна система внутрішньо організованих елементів, яка має єдині принципи побудови і єдині завдання та цілі діяльності. Кожен із суб'єктів механізму держави як його системний елемент є органічно обумовленим усіма іншими його елементами і функціонуванням системи в цілому;

3) це система, яка має чітку структуру з певними зв'язками між її елементами. Первинними елементами є державні органи;

4) це система, яка має єдину бюджетну, грошову, банківську системи, державну власність, котрі становлять її організаційно-економічну основу;

5) це взаємодіюча, динамічна і реально працююча система, за допомогою якої функціонує держава, здійснюється управління.

Принципи організації і діяльності механізму держави – це основоположні керівні начала, ідеї, які лежать в основі організації ідеальності механізму держави. Більшість із принципів є конституційно закріпленими.

Під принципами організації і діяльності механізму держави слід розуміти найбільш важливі, ключові ідеї і положення, що лежать в основі його побудови і функціонування. Вони розкривають його соціально-класову сутність, соціальний зміст і призначення, основні цілі і задачі механізму держави (державного апарату). Надамо характеристику основним з них.

Принцип демократії означає, що діяльність механізму відбувається за участі широких народних мас, а діяльність державних органів широко висвітлюється в засобах масової інформації. Важливим принципом демократичної організації мас-медіа є плюралізм влад у суспільстві. Контроль півних економічних і політичних груп над головними мас-медіа означає кінець демократії або її істотну деформацію. У демократичній державі інформаційна влада потребує контролю збоку суспільства. У більшості західних демократій існують спеціальні органи контролю за ЗМІ, які стежать за дотриманням ними моральних і правових норм.

Принцип законності означає, що всі без винятку структурні елементи механізму держави повинні діяти на основі і відповідно до закону.

Принцип гуманізму полягає в тому, що кожен державний орган своєю діяльністю повинен здійснювати на захист інтересів людини, особистості, охорони прав людини і громадянина. Конституція України (ст. 3) уперше в основах конституційного ладу проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Це положення знаменує принциповий поворот у взаємовідносинах громадянина і держави. Безумовно, зміни не можуть відбутися швидко, але конституція гарантує новий шлях розвитку України як демократичної, правової, соціальної держави.

Принцип національної рівноправності забезпечує згоду між різними частинами суспільства, різними соціальними прошарками, націями. Держава гарантує рівні умови існування і розвитку національної самобутності (мова, звичаї, культура).

Принцип розподілу влади, що закріплений у ст. 6 Конституції України, означає, що законодавча, виконавча і судова влада реалізується різними державними органами, які стимулюють і урівноважують одна одну в процесі виконання своєї функції. Поділ влади об'єктивно виражається в спеціалізації державних органів за видами діяльності, які наділяються відповідною компетенцією, самостійні й незалежні в реалізації своїх повноважень і володіють можливістю спрямувати і контролювати одна одну.

Наведені загальні конституційні принципи організації і діяльності механізму держави отримують своє підтвердження, розвиток і конкретизацію в іншій групі принципів, закріплених в законодавчих актах. Комплексне вираження ця група отримала в Законі України «Про державну службу». В цьому нормативному акті сформульовані наступні принципи: служіння народу України; демократизму і законності; гуманізму і соціальної справедливості; пріоритету прав людини і громадянина; професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі; персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни; дотримання прав та законних інтересів органів місцевого і регіонального самоврядування; дотримання прав підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян.

Під структурою механізму держави розуміють його внутрішню побудову, яка визначає складові механізму та взаємозв'язки між його елементами.

До структури механізму сучасної держави належать:

1. Державні органи (апарат держави), що знаходяться в тісному взаємозв'язку і співвідпорядкованості під час здійснення своїх безпосередніх владних функцій; у свою чергу, апарат держави містить у собі три важливих структурних елементи:

а) апарат управління, що складається з чиновників – державних службовців, які спеціально займаються управлінням. Апарат управління також має свою структуру і складається з органів законодавчої влади (наприклад, в Україні це – Верховна Рада), органів виконавчої влади (ст. 113 Конституції України передбачає, що вищим органом у системі виконавчої влади є Кабінет Міністрів України);

б) апарат примусу – армія, міліція (поліція), розвідка і контррозвідка, кримінально-виконавчі установи тощо;

в) судові та контрольно-наглядові органи.

2. Державні підприємства, які здійснюють завдання та функції у сфері матеріального виробництва (наприклад, завод чи фабрика) та державні установи, які створюються для реалізації функцій держави в духовній (нематеріальній) сфері (наприклад заклади освіти чи охорони здоров'я).

3. Засоби організаційного, матеріального, фінансового характеру, які необхідні для забезпечення функціонування механізму держави.

4. Органи місцевого самоврядування, оскільки держава покладає на них виконання низки своїх завдань.

Розглядаючи структуру механізму держави, варто зазначити відмінність між державними підприємствами, установами та державними органами. Основна відмінність полягає у тому, що державні підприємства і установи: 1) не мають державно-владних повноважень, тобто не є носіями державної влади; 2) безпосередньо створюють матеріальні або духовні блага; 3) мають специфічну організаційну структуру: є організованими держа-

вою трудовими колективами робітників і службовців на чолі з відповідальним керівником, що діє на засадах єдиноначальності; 4) мають суворо визначене коло повноважень: адміністрація підприємств і установ здійснює управлінські функції винятково у сфері своєї діяльності, у межах підприємства або установи; 5) керуються у своїй діяльності власним статутом відповідно до законодавства.

Є. Пилипчук,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ТІНЬОВЕ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Праця – це свідомо доцільна діяльність людей, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей, і є невіддільною від людського життя.

Згідно ст.43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Якщо звернутися до норм трудового законодавства, то можна побачити, що Кодекс Законів про працю України у главі XIII «Праця молоді» містить норми, що стосуються трудових правовідносин, однією зі сторін яких є неповнолітні працівники. На думку багатьох вчених слід вживати замість поняття «неповнолітні працівники», поняття «неповнолітня працююча молодь», оскільки він відображає кількісну характеристику цієї соціальної групи; у ньому відбито соціальний статус таких осіб – участь у трудовій діяльності; він відображає специфічне правове становище таких осіб у сфері трудового права.

Осіб, які відносяться до категорії «неповнолітня працююча молодь» можна класифікувати на такі групи:

- 1) за віком: а) від 14 до 15 років, б) від 15 до 16 років, в) від 16 до 18 років;
- 2) за характером пільг і гарантій, що надаються державою: а) неповнолітні; б) неповнолітні молоді громадяни, які поєднують роботу з навчанням;
- 3) за правовим статусом: а) діти до 14 р.; б) підлітки віком від 14 до 18 р.

Наведена класифікація враховує найбільш суттєві юридичні ознаки цієї категорії осіб з метою більш чіткої регламентації трудових відносин за їх участю.

Працевлаштування неповнолітніх, відповідно до чинного законодавства України про працю, обов'язково здійснюється на підставі письмового трудового договору лише після попереднього медичного огляду. Також загальним правилом, що міститься у ч. 1 ст. 188 КЗпП, допускається при-

йняття на роботу лише тих неповнолітніх осіб, які вже досягли шістнадцяти років. Щоправда, як виняток, за згодою одного із батьків або особи, що його замінює (усиновлювача чи піклувальника), можуть прийматися на роботу й особи, які досягли п'ятнадцяти років. Також допускається прийняття на роботу осіб, яким виповнилося чотирнадцять років. Але це, виходячи зі змісту ч. 3 ст.188 КЗпП, можливо лише при дотриманні таких умов: по-перше, прийняттю на роботу у вказаному віці підлягають тільки учні загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних та середніх спеціальних навчальних закладів(відповідно до існуючої класифікації до цієї категорії можуть бути віднесені учні вищих навчальних закладів відповідних рівнів акредитації); по-друге, такі особи можуть виконувати лише легку роботу, що не заподіє шкоди їхньому здоров'ю; по-третє, їх робота не повинна порушувати процес навчання та має виконуватися виключно у вільний від навчання час (наприклад, під час літніх канікул); і по-четверте, знову ж таки необхідна наявність згоди одного з батьків (чи особи, що їх замінює, – усиновлювача чи опікуна).

У Кодексі законів про працю містяться гарантії встановлені для реалізації неповнолітніми права на працю. Система гарантій обумовлюється фізіологічними, психологічними й віковими особливостями неповнолітніх.

Трудові гарантії неповнолітніх – це цілісна сукупність усіх правових, організаційних, економічних, судових та інших форм та засобів, які забезпечують реальну здатність особам, які не досягли повноліття, реалізувати проголошене Конституцією України право на працю.

Однак ці гарантії не можуть в повній мірі захистити права неповнолітніх. Останнім часом в Україні поширюються нові форми організації виробництва і трудової діяльності, а також деякі види робіт, через специфіку яких складно контролювати дотримання санітарно-гігієнічних норм і вимог щодо охорони праці. Крім того, з боку роботодавців широко застосовується практика неофіційного наймання, що є прямим порушенням законодавства. Таким чином, у приватному секторі формується неконтрольоване тіньове працевлаштування.

Тіньова зайнятість, це проблемне явище, яке на сьогодні залишається досить актуальним. Адже використання найманої праці без оформлення трудових відносин містить у собі багато негативних моментів, що суттєво впливають на життя людини.

Перевірками встановлено, що роботодавцями окремих суб'єктів господарювання були порушені вимоги чинного законодавства відносно працюючих неповнолітніх, а саме: в порушення ст. 189, 116 КЗпП України не вівся спеціальний облік працівників, які не досягли 18 річного віку, та не нараховувалася заробітна плата, ст. 191 КЗпП України – при прийнятті на роботу неповнолітні не пройшли попереднього медичного огляду. В порушенні ст. 24-1 КЗпП 2 неповнолітніх працювали без оформлення трудових відносин.

У цій ситуації ранній початок трудової діяльності, особливо коли йдеться про роботу, що перевищує фізіологічні можливості підлітка, може негативно позначатися на здоров'ї дитини, її подальшому фізичному, психічному та соціальному розвитку. Є ряд невирішених проблем, а саме:

- недостатньо чітко регламентовано види діяльності, де дозволяється використовувати працю дітей;

- не встановлено порядку, відповідно до якого має оформлятися згода батьків (опікунів) на працевлаштування дитини;
- немає ефективного нормативно-правового механізму використання системи покарань роботодавців, особливо в неформальному секторі економіки, які порушують законодавство;
- криміналізованість «тіньового працевлаштування»;
- відсутність державної статистики про порушення законодавства з питань залучення дітей і підлітків до праці.

Тому виходячи з того що, молодь – це майбутнє держави, життєво важлива складова успішного економічного розвитку суспільства в майбутньому, охорона праці неповнолітніх потребує значної уваги з боку держави. Держава повинна посилити контроль за дотриманням прав неповнолітніх, та викоринити таку проблему як тіньове працевлаштування, оскільки через цю проблему більшість неповнолітніх залишаються безправними, а отже, і соціально незахищеними.

В. Пожарєвко, М. Яртым,
III курс спеціальності «Правоведення»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

РЕФОРМИРОВАНИЕ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ

Проведение судебной реформы – вопрос весьма актуальный для Украины. Сегодня все понимают, что судебная система в Украине требует реформирования. Реформирование судебной системы должно исходить из внешнего воздействия. Реформатор должен руководствоваться интересами общества и народа, а не корпорации судей, адвокатов, прокуроров. В своем нынешнем состоянии, эта ветвь власти не в состоянии решать те задачи, которые на нее возложены обществом. Результатом реформы должна стать, прежде всего, не определенная структура судебной системы, а очищение судейского корпуса от непрофессиональных, недобропорядочных, коррумпированных судей и установление механизмов подбора новых судей, которые будут соответствовать общественным ожиданиям от судебной власти. Должна быть построена судебная система, соответствующая европейским стандартам. Ее основными характеристиками будут доступность, открытость, прозрачность и прогнозируемость результата разрешения споров, обеспечение верховенства права, эффективная защита прав и свобод граждан.

Николай Козюбра, рассматривает реформирование судебной системы таким образом:

1. Проект стратегии реформирования судебной системы, который был подан на рассмотрение Совета по вопросам судебной реформы, требует внесения существенных изменений (и структурных, и содержательных).

Некоторые изменения можно внести немедленно, не дожидаясь внесения изменений в Конституцию. В частности, это касается усовершенствования автоматизированной системы распределения дел, открытости информации по делу и судебным решениям.

Но полноценная судебная реформа, без внесения изменений в Конституцию невозможна и окажется просто косметическим ремонтом. Основным недостатком проекта стратегии является то, что эти изменения выписаны очень схематично, в общих фразах, много деклараций.

2. Любая система судоустройства не решает вопросов, стоящих сегодня на повестке дня, – вопрос добродетели судей, беспристрастности, справедливости и правосудия. Однако ее качество определяется в значительной степени простотой и доступностью.

Нынешняя система судоустройства в Украине чрезвычайно сложна и громоздка. При ее введении был использован опыт Германии, где существует разветвленная система автономных судов. Но в самой Германии многие специалисты тоже не слишком довольны этой системой. Аргументами внедрения этой системы в Украине было то, что она якобы способствует децентрализации, следовательно, независимости судов и росту профессионализма. На вершине трехзвенной системы, должен был бы стоять Верховный суд – высший судебный орган, чей конституционный статус надо восстановить. В европейской традиции высший судебный орган является кассационным.

Специализацию судов, безусловно, нужно сохранить, но не обязательно для этого нужно создавать автономные системы судов.

Если говорить об автономности определенных ветвей судебной власти, то они возможны. Например, в Европе достаточно распространена автономность административных судов, которые обычно отделены от общих.

Александр Водяников, имеет свое мнение на счет судебной реформы в Украине:

На данный момент Совет по судебной реформе собирается еженедельно. Как известно, в нем сбалансировано представлены как судьи, ученые и представители государственных органов, так и известные представители юридической профессии и международные организации. Создано пять рабочих групп: по вопросам судоустройства и статуса судей, по реформированию процессуального законодательства, по реформированию исполнительной службы и исполнительного производства, по усовершенствованию смежных институтов (адвокатуры и прокуратуры) и по юридическому образованию. Они должны рассмотреть, согласовать и предложить Совету соответствующие разделы проекта Стратегии реформирования судоустройства, судопроизводства и смежных правовых институтов. На основании обсуждения в Совете проект стратегии будет доработан. После этого Совет предложит соответствующие законопроекты, направленные на имплементацию основных идей, принципов и концепций, закрепленных в стратегии. Поскольку документы находятся в стадии разработки и обсуждения, можно говорить лишь о принципиальных предложениях, рассматривающихся Советом для включения в повестку дня реформы. Среди них: пересмотр порядка назначения судьи на должность, включая отказ от первоначального или испытательного срока для новоназначенных судей; определение критериев карьерного продвижения судьи; пересмотр судейских льгот, в частности, монетизация таких льгот; оптимизация организационных форм и деятельности органов судебного самоуправления; внедрение системы регулярной квалификации

онной аттестации судей и установления им квалификационных классов; внедрение системы оценки работы судьи; объединение Высшего совета юстиции и Высшей квалификационной комиссии в единый орган; определение исчерпывающего перечня оснований или обстоятельств, при наличии которых может быть принят вывод о нарушении судьей присяги; оптимизация процедуры подачи дисциплинарных жалоб на судей; пересмотр места и роли ВСУ и высших судов; реформирование системы юридического образования. Все эти и многие другие вопросы являются предметом дискуссии в Совете. Планируется, что Совет еще до конца года сможет выйти с пакетом законопроектов по вопросам реформирования судебной системы и смежных институтов. В этом процессе роль координатора проектов ОБСЕ в Украине заключается в поддержке процессов реформирования судебной системы в Украине в соответствии с европейскими стандартами.

Цель стратегии – обеспечить реформирование судебной системы в соответствии с действующей редакцией Конституции и наметить перспективу будущих изменений в ней. Одной из основных задач на современном историческом этапе развития Украины является построение независимого и справедливого правосудия, без чего невозможно утверждение правового и демократического государства, проведение каких-либо правовых, экономических и социальных реформ. Судебно-правовая реформа в Украине должна иметь комплексный характер и предусматривать внесение изменений в Конституцию Украины, законодательство по вопросам судоустройства и статуса судей, реформирования смежных институтов (прокуратуры, адвокатуры, правоохранительных органов), совершенствования процессуального законодательства и законодательства, регулирующего порядок исполнения судебных решений. Основанием для проведения судебно-правовой реформы в Украине должны стать общепризнанные международные стандарты независимости судей, лучшие практики демократических государств, анализ отечественного опыта становления и развития правосудия, а также уже наработанные предложения по совершенствованию судебной власти в Украине, которые прошли экспертизу Венецианской комиссии, наработки Конституционной Ассамблеи.

На сегодняшний день в условиях строительства демократического и правового государства в Украине необходимо реформировать судебную систему в соответствии с Конституции и других законов для не допущения нарушений прав и свобод человека.

А. Пічко,
*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ОСНОВНІ ТИПИ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СВІТУ

Поняття правової системи є одним із основних в юриспруденції. У сучасному світі існує дуже велика кількість таких систем та всі вони мають різноманітний зміст.

В кожній країні світу є своя правова система, яка формувалася протягом тривалого часу через традиції, звичаї, систему законодавства, культуру та інші фактори. Правова система – це комплекс взаємозалежних юридичних засобів і явищ держави. У сучасній юридичній літературі розрізняють такі типи найбільш відомих правових систем як: романо-германський, англо-американський та релігійно-традиційний тип.

Систему романо-германської правової системи складають країни, у яких все, ще з далеких часів, формувалося на основі римського права. Цей тип системи виник у XII – XIII ст., а центром її розвитку прийнято вважати континентальну Європу. Характерною рисою романо-германського типу правової системи є домінування нормативно-правового акта серед інших форм права та існування двох підсистем права – приватну і публічну підсистему.

Приватне право – це сукупність норм права, що регулюють відносини у сфері особистого життя людини (наприклад, майнові, шлюбно-сімейні відносини та ін.).

Публічне право – це сукупність норм права, що регулюють відносини у сфері загальнодержавних інтересів громадян. Для приватного права характерна диспозитивність, а для публічного – імперативність.

До джерел права романо-германського типу відносять: закони (звичайні та конституційні), міжнародні договори, кодекси, регламенти і декрети, адміністративні циркуляри), звичаї, судову та адміністративну практику, доктрину та загальні принципи .

До країн з такою системою права відносяться Франція, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Італія, Португалія, Іспанія.

Англо-американська правова система у своїй основі має англійське право, яке виникло і розвивалося після норманського завоювання. В ній відсутнє розділення на приватне та публічне право, але в свою чергу має поділ на загальне і право справедливості.

У свій час загальне право Англії складалося королівськими суддям, поступово була затверджена однаковість підходів до вирішення схожих справ та при їх вирішенні використовувалися раніше винесені судові рішення. Саме так і став використовуватися прецедент (рішення судових інстанцій, яким надається нормативний характер).

Норми загального права застосовувалися Судом казначейства, Судом королівської лави та ін.

Право справедливості діяло на основі створених лордом-канцлером судів. Цей суд заповнював прогалини загального права. До сфери його діяльності входили справи про спадкування, банкрутство, нерухомість та ін.

Канцелярський суд діяв на основі права справедливості.

Правосуддя Англії поділяється на рівні, а саме: Високе правосуддя – правосуддя, що здійснюється судами вищих інстанцій; Низьке правосуддя – правосуддя, що здійснюється судами нижчих інстанцій.

Англо-американська система права найбільш поширена у Великобританії.

Релігійно-традиційний тип правової системи – це сукупність правових систем держав, що розвиваються на основі релігійної норми, норми традиції та норми-звичаю.

Існує три групи правових систем:

1. Звичаєво-общинна – поєднує систему країн африканського права;
2. Релігійно-общинна – поєднує систему країн індуського, християнського, іудейського, мусульманського права та ін.;
3. Традиційна (або далекосхідна) – поєднує систему країн японського та китайського права.

Основою мусульманського права є зобов'язання мусульман перед Аллахом та іншими божествами, що прописані у їх священній книзі – Корані.

Основою індуського права є веди – священні тексти індуїзму, складені 3-4 тисячі років тому в Стародавній Індії упродовж періоду, який називають ведичним. Мовою Вед є ведичний санскрит).

Основним джерелом іудейського права є вчення Тора, отримане Мойсеєм.

Прикладом країн релігійно-традиційного типу правової системи можна привести Індію, Ізраїль та країни Арабського Сходу.

Отже, правова система відображає закономірності історичного розвитку суспільства. Правова система кожної сучасної країни має специфічні особливості. Саме ці особливості дають поштовх для того, щоб казати про самотність держав, про те, що кожна з них створює свою правову систему, яка буде існувати в її межах.

***М. Решетіловський, Д. Істратов,**
I курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ: ЙОГО АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

Судовий прецедент як форма права традиційно діє в країнах англосаксонської правової системи (наприклад, у Великобританії). Інші типи правових систем не визнають таку форму права, або вона діє в тіні інших форм і не займає значного місця в правовій системі. Визначення і правила судового прецеденту формулюються, як правило, саме для англосаксонських країн.

Судовий прецедент – це рішення суду (іншого державного органу) у конкретній справі, обов'язкове при вирішенні аналогічних справ у подальшому цим же судом або судами, рівними або нижчими по відношенню до нього.

При визнанні судового прецеденту формою права судовим органам дається правотворча функція, вони отримують можливість створювати нові норми права. Правила утворення та функціонування даної форми права розглянемо на прикладі класичної країни прецедентного права – Англії.

Система прецедентів різноманітна. Прецеденти поділяють на обов'язкові та переконливі за ступенем їх обов'язковості. Обов'язкові прецеденти створюються високими судами – Верховним судом і палатою лордів. Судові прецеденти вищих судів обов'язкові для судів нижчої ланки; судова інстанція не може відмовитися від створеного нею прецеденту, який може бути змінений або анульований тільки вищестоящою інстанцією або парламентським актом. До 1966 р. палата лордів вважалася пов'язаною

своїми прецедентами, але з цього часу вона звільнилася від своїх рішень і може не дотримуватися їх. Апеляційний суд зобов'язаний дотримуватися рішення палати лордів і свої власні, а його рішення обов'язкові для всіх нижчестоящих судів і для нього самого. Високий суд пов'язаний прецедентами обох вищих інстанцій.

Рішення Високого суду обов'язкові для нижчих судів і зазвичай використовуються як керівництво різними відділеннями Високого суду або Судом корони. Судді Високого суду самостійні і незалежні у прийнятті рішень. Окружні та магістральні суди зобов'язані слідувати прецедентами всіх вищих інстанцій.

Рішення судів у сучасних державах, що не відносяться до англосаксонської правової системи, не визнаються формами права, рівними законом або звичаєм. Суд у таких системах не творить право, а застосовує вже існуюче в інших формах до приватних фактами життя. Найбільш близький до прецеденту механізм заповнення пробілу в праві шляхом аналогії. Разом з тим це не прецедент у його класичному вигляді. По-перше, суд і тут керується нормами вже наявного, діючого права, по-друге, шукає аналогії в праві, в його дусі та цілі. Суди можуть наслідувати рішенням інших судів, але не в силу обов'язковості (норм як при прецедентному праві), а в силу їх доцільності, розумності, справедливості.

Маємо констатувати, що сучасне континентальне право країн, на які Україна традиційно орієнтується в своєму правовому розвитку, – це не тільки і не стільки кодекси і закони, скільки сотні та тисячі рішень судів різноманітних інстанцій, які стали результатом аналізу обставин конкретних справ, аргументів, покладених в основу попередніх рішень, а іноді й досить вільного та сміливого тлумачення норм кодексів (законів).

Будь-яка систематизація законодавства, проведена навіть на найвищому науково-практичному рівні, в умовах динамічної ринкової економіки не може забезпечити, по-перше, необхідний рівень деталізації правового регулювання, а по-друге – здатність правової системи динамічно реагувати на розвиток відповідних соціальних та економічних інститутів. Договірне, банківське, податкове право сучасної континентальної Європи розвинуте саме у вигляді прецедентів: рішень не тільки вищестоящих, але і регіональних та місцевих судів, що вперше розглядають оригінальний, тобто безпрецедентний спір з визначеного питання. Юристи вчитуються в спеціалізовані бюлетені судових рішень, а студенти зазубрюють конкретні справи, які знаменували собою розвиток тих правових інститутів, що навіть не загадуються в тексті законів.

Вважаємо, що на сучасному етапі є всі підстави перейти від сліпого заперечення судового прецеденту в сучасному українському праві до серйозного вивчення його ролі в різноманітних сферах правової дійсності. Право майже непомітно перестає бути писаним правом, становлячись правом загальним.

Перейдемо до проблеми визнання та розуміння судового прецеденту в нашій країні. Що стосується визнання впливу прецеденту на велику кількість правових явищ, то ця позиція особливих заперечень не викликала ще починаючи з радянських часів. Узагальнення судової практики приймалося до уваги в процесі правотворчості – при створенні та удосконаленні нормативно-правових актів. Крім того, прийняті раніше судові рішення

ня впливали на судову юридичну кваліфікацію в подальшому і конкретизацію оціночних понять (наприклад, методика визначення розміру моральної шкоди не регламентована жодним нормативним документом – суди визначають її розмір, керуючись своїм внутрішнім переконанням та суддівським розсудом, враховуючи при цьому положення судової практики).

Необхідно відзначити, що особливе місце в юридичній науці посідає дискусія про правову природу постанов Пленуму Верховного Суду України та постанов і роз'яснень судів вищих інстанцій (наприклад, Вищого господарського суду). Навіть за радянських часів визнавалася керівна роль постанов Верховного Суду СРСР та Верховних судів радянських інстанцій в процесі здійснення правосуддя. Проте, незважаючи на те, що вчені визнавали вагомe значення вказаних документів для здійснення правосуддя, вони намагалися уникати вживання словосполучення «джерело право» по відношенню до них.

Постанови видаються з метою однакового застосування судами норм права. В Кримінальному кодексі, наприклад, ніде не розкривається визначення деяких понять (наприклад, «особлива жорстокість»). Розкриття подібних понять дається в постановах Пленуму Верховного Суду України. В даному випадку, відсутність вказаної постанови не дозволяла б кваліфікувати діяння, як вчинені з особливою жорстокістю.

Необхідно визнати, що з моменту здобуття Україною незалежності постанови Пленуму Верховного Суду, постанови та роз'яснення вищих судових інстанцій не тільки не втратили своєї значущості, а й почали відігравати більш вагомe роль в процесі здійснення правосуддя. Причиною цього є велика кількість прогалин в законодавстві, а також наявність в законодавстві формулювань, які дають підстави двояко тлумачити їх зміст.

Також необхідно зазначити, що згадані документи фактично тлумачать та доповнюють зміст нормативно-правових документів всіх рівнів – від відомчої інструкції до конституційного закону України, не будучи при цьому джерелом права (принаймні, офіційно визнаними джерелами права).

Зовсім іншого забарвлення проблема правового прецеденту отримала з моменту створення Конституційного Суду України. Компетенція КСУ та правова природа його рішень прямо говорять про те, що рішення Конституційного Суду України не тільки роз'яснюють чинне законодавство на предмет конституційності, але й змінюють і доповнюють закон.

За час свого існування Конституційний Суд України створив чимало прецедентів, які активно використовуються – наприклад, саме завдяки йому в якості захисників у кримінальному процесі можуть виступати не тільки адвокати, а й інші фахівці в галузі права. Фактично даним рішенням були змінені положення Кримінально-процесуального кодексу. Будь-який практикуючий юрист може назвати велику кількість випадків, коли рішення Конституційного Суду вносили «революційні» зміни до законодавства. Причому на адресу таких рішень досить часто лунали негативні відгуки від безпосереднього законодавця – Верховної Ради України.

Тож, можна зробити висновки, що необхідно підтримати думку тих дослідників, які пропонують офіційно включити прецедент до системи джерел українського права. Це означає – дати суддям можливість офіційно посилатися в своїх рішеннях на прецедент Верховного Суду або на прецедент вищих інстанцій спеціалізованих судів (Вищого господарського суду, Вищого

адміністративного суду). Тим не менш, чи зможе прецедент органічно влитися в українську правову систему, покаже час.

*І. Саламаха, Г. Яценко,
IV курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ В УКРАЇНІ

Поняття «ювенальна юстиція» походить від латинського «juvenalis» юнацький та «justitia» правосуддя. Ювенальна юстиція включає в себе профілактику підліткової злочинності та соціально-психологічну реабілітацію неповнолітніх, які вчинили злочин (у тому числі засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі), так і неповнолітніх жертв злочинів.

Ювенальна юстиція направлена на роботу із двома категоріями дітей – це діти-правопорушники та діти, які опинились у складній життєвій ситуації (сироти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні, свідки та жертви злочинів тощо).

Однак, інститут ювенальної юстиції порушує одну із найважливіших проблем суспільства – проблему захисту прав та інтересів дітей шляхом створення особливого (спеціального) порядку судочинства стосовно неповнолітніх.

У Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, яка була схвалена Указом Президента України від 24 травня 2011 року, яку було розроблено робочою групою, утвореною наказом Міністерства юстиції від 27 травня 2010 року, до складу якої увійшли представники Верховного Суду України, центральних органів виконавчої влади, Генеральної прокуратури України, Інституту законодавства ВРУ, пенітенціарної системи, неурядових громадських організацій.

Положення Концепції визначають основні напрямки розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, реалізація яких має посилити відповідальність сім'ї, громади та держави за процес виховання та становлення дітей; забезпечити дотримання прав і свобод дітей, що потрапили у конфлікт з законом, шляхом підвищення рівня їх правового та соціального захисту; зменшити рівень дитячої злочинності та її повторності.

Питання запровадження ювенальної юстиції та відновного правосуддя для України є дуже актуальним, оскільки стан підліткової злочинності в державі викликає глибоку занепокоєність та зумовлює необхідність пошуку нових засобів її попередження.

Можливість створення в Україні ювенальної юстиції викликала багато суперечок. До словосполучення «ювенальна юстиція» після входження його у вжиток люди ставились із застереженням, а зміна назви, згідно з прийняттям Концепції, «ювенальної юстиції» на «кримінальну» взагалі стала наслідком критики з боку суспільства.

Питання про те, чи потрібна ювенальна юстиція, залишається дискусійним не тільки в Україні, а й у всьому світі. Її противники стверджують: рівень підліткової злочинності в країнах, де існують ювенальні суди, залишає-

ється досить високим. У той же час каральний підхід ламає майбутнє дітей і провокує рецидиви.

У світі не припиняються дискусії на тему: ювенальні суди – це добре чи погано? Наприклад, ініціатори створення цієї системи спираються на європейський та американський досвід. Проте при цьому мало хто визнає, що на Заході ювенальна система виявилася неефективною: там рівень дитячої та підліткової злочинності, як і раніше, вищий, ніж серед дорослого населення. «То навіщо ж нам такий невдалий досвід?» – питають противники введення вузькоспеціалізованих судів для неповнолітніх. Громадські діячі переконані: «ювенальники» захищають лише ті права дитини, які придумали дорослі, порушуючи при цьому права дітей.

У той же час прихильники ювенальних судів стверджують, що з дітьми неможливо працювати так само, як і з дорослими. Тому необхідне введення спеціалізованих судових складів, які в роботі керуватимуться принципами швидкого й неупередженого розгляду справ, відповідності покарання, захисту конфіденційних даних і неприпустимості спричинення шкоди дитині, уникати вироків, пов'язаних з позбавленням волі, замінюючи їх там, де тільки можливо, медіацією, штрафами, виховними заходами та громадськими роботами. Робиться це заради того, щоб не ламати підліткові, котрий один раз оступився, все життя.

Питання, які стосуються неповнолітніх, досить тонкі: судді треба знати не тільки положення закону, а й психологію дітей і підлітків, йому повинні бути зрозумілі питання виховання, психології, педагогіки.

До плюсів ювенальної юстиції слід віднести те, що при створенні системи спеціалізованих судів можливий детальніший розгляд різних категорій справ при меншій траті часу, професійніший розгляд справ у апеляційному й касаційному порядку. Це повинно допомогти розвантажити суддів інших судів і дати їм можливість детальніше розглядати категорії справ, вирішення яких належить до їх компетенції.

Серед мінусів же варто виділити необхідність великих бюджетних укладень для створення системи спеціалізованих ювенальних судів, підготовку висококваліфікованих кадрів, що зумовлює необхідність підвищення рівня кваліфікації суддів, оскільки справи щодо неповнолітніх вимагають особливого порядку розслідування та врахування всіх обставин. При цьому необхідно зважати на відсутність на даний момент взаємодії суду із соціальними службами й системою органів запобігання злочинності й безпритульності неповнолітніх. Труднощі створення й роботи ювенальних судів зумовлені ще й тим, що робота з дітьми має свою специфіку й вимагає спеціального підходу. Оскільки найчастіше ці особи скоюють злочин уперше, суд повинен знайти шлях, перш за все націлений на те, щоб запобігти здійсненню підлітками повторних злочинів.

Можна сподіватися, що правильний і системний підхід до створення ювенальних судів (з урахуванням досвіду європейських країн) дозволить зменшити рецидивну злочинність неповнолітніх і дасть можливість говорити про ефективність системи ювенальної юстиції в цілому. Щоб уведення ювенальної юстиції пройшло успішно, необхідно відмовитися від каральних заходів, віддаючи перевагу реабілітаційній та виховній спрямованості правосуддя. Це допоможе неповнолітнім правопорушникам усвідомити свої помилки й не повторювати їх у майбутньому.

На нашу думку, перспектива введення в нашій країні діючої ювенальної юстиції, безумовно є позитивною. Тому що, діти це майбутнє. І не має сенсу ламати життя дитини, яка скоїла злочин, в силу обставин, які її оточують. Треба створити максимально сприятливі умови життя, дозвілля, матеріального забезпечення. Система ювенальної юстиції повинна бути побудована враховуючи закономірності розвитку дитини, бути науково обґрунтованою, включати в себе систему захисту дитини, яка вчинила злочин, потерпіла від злочину, або над якою було вчинене порушення її цивільних прав.

О. Степаненко,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

НЕДОЛІКИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ

Особливе місце у політичній системі суспільства, поряд із державою і місцевим самоврядуванням, займають політичні партії, які є неодмінним атрибутом представницької демократії. Партії є активними учасниками політичного життя, а партійна конкуренція часто визначає напрями розвитку держави. На сучасному етапі партії у тому чи іншому вигляді існують у всіх країнах світу. Через партії та суспільно-політичні організації і рухи відбувається участь народу у управлінні суспільними справами. Виражаючи інтереси різних соціальних спільнот, партії стають свого роду сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством. Таким чином, певною мірою усувається монополізм держави як політичного органу управління суспільством. Народ має можливість делегувати свої повноваження не лише державним політичним інститутом (президент, парламент, уряд тощо), а й політичним партіям. Цим досягається можливість контролю народу за політичною владою кількома шляхами, що водночас через конкуренцію державних політичних інститутів та політичних партій сприяє зростанню їх відповідальності перед народом.

Виборчі компанії пострадянських українських партій часом вражають сумами витрат на їх проведення. Деякі експерти провели підрахунки, щодо витрат на послуги, які політичні партії використовують, а це і політичні консультанти, реклама, а також суміжні процеси, які тим чи іншим чином заробляють під час виборів, то ця цифра сягнула приблизно 1 мільярд доларів. Що місячне утримання структурних підрозділів великої партії доходять до 3-6 мільйонів доларів. Тож можна підрахувати, що витрати на життєдіяльність партії можна порівняти з витратами на футбольний клуб.

Якщо олігарх чи зацікавлені особи інвестують свої гроші в так звану «розкрутку», то вочевидь вони розраховують на ще більший прибуток. А гроші які були вкладені ще в партію яка виграла вибори до парламенту, принесуть ще більшу користь їхнім інвесторам. Це дуже добра можливість впливу на законодавчу і виконавчу владу і лобювання, і медійна присутність і багато іншого. Однак, це аж ніяк не відповідає принципам представ-

ницької демократії, а отже – інтереси виборців займають далеко не перше місце в політичних партіях.

Проблема фінансування політичних партій є однією з центральних у забезпеченні партійної діяльності. Місце і роль політичних партій у суспільстві визначається ст. 36 Конституції України, згідно з положеннями якої партії узагальнюють і виражають суспільну думку, беруть участь у виборах. Для того, щоб діяльність партій відповідала закріпленій за ними в Конституції ролі, і необхідно запровадити прозоре фінансування діяльності партій. В той же час, реальними джерелами фінансування партій на сьогодні є членські внески (однак, в умовах, коли середня заробітна плата в Україні є нижчою за прожитковий мінімум, на серйозну частку внесків у партійних фінансах годі й розраховувати), внески спонсорів. Виникає питання: на що даються ці внески, чому спонсор фінансує діяльність конкретної партії, звідки походять кошти спонсорів – від здійснення комерційної діяльності чи від відмивання надходжень, отриманих злочинним шляхом? Як відомо, в Україні існує значна кількість партій, які, не маючи власної ідеології та суспільної підтримки, використовуються лише для політичного «прикриття» економічних інтересів фінансово-промислових груп. Наразі основною тезою противників державного фінансування партій є те, що це додаткові витрати із бюджету, які у нинішньому кризовому стані економіки України не матимуть значної підтримки серед населення.

Народні депутати Верховної Ради провалили голосування за законопроект №4846 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення прозорості фінансування політичних партій в Україні та передвиборної агітації». За документ проголосували всього 160 депутатів і це при тому, що серед його авторів були Віталій Кличко, Олег Тягнибок, Сергій Соболєв, Юрій Стець та інші нардепи та керівники депутатських фракцій.

Проте вже найближчим часом ВР прийняла в цілому урядовий законопроект «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014 – 2017 роки». Зокрема у п. 3 серед заходів щодо запобігання корупції у представницьких органах влади йдеться про «запровадження прямого державного фінансування діяльності політичних партій як бюджетного фінансування статутної діяльності партій на основі результатів виборів, зокрема за підтримки політичних партій, які не мають парламентського представництва, та відшкодування витрат на виборчу кампанію політичним партіям, які подолали виборчий бар'єр, у встановленому законом розмірі».

Закон «Про політичні партії» вимагає щорічного публічного звітування про баланс політичної партії. В сьогоднішніх умовах закріплення такого положення несе в собі небезпеку для кожної партії – адже реальних і, водночас, легальних джерел фінансування політичних партій в Україні не існує, закон їх виключає. Відповідно, чи не єдиним шляхом прозорого фінансування політичних партій є запровадження державного бюджетного фінансування партій.

Запровадження державного фінансування політичних партій має велике значення для забезпечення прозорості та ефективності виборів. Майже на кожних парламентських виборах з'являються нові політичні партії, що призводить до ситуації, за якої виборець не знає, хто несе відповідаль-

ність за дії владних інститутів. З огляду на це питання стабілізації політичної системи є одним з ключових у ліквідації кризових явищ в економічній, політичній, соціальній і культурній сферах.

В. Шаповал,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ЛЮСТРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВІРКА РЕЗУЛЬТАТІВ

З моменту прийняття Закону України «Про очищення влади» пройшов вже майже рік. Цей рік був наповнений плідною роботою, незважаючи на те, що Україна фактично знаходиться у стані війни протягом тривалого часу.

Розглядаючи більш детально проходження процесу люстрації в Україні з'являється змога зробити декілька тверджень і висновків, які будуть представлені нижче.

Концепція проведення люстрації в Україні передбачала її здійснення на основі та з урахуванням міжнародних норм та досвіду іноземних держав, висновків Венеціанської комісії, їх підтримці та рекомендаціях, а також з урахування національних особливостей. Вона мала втілюватися у законі, який би слугував для захисту та утвердження демократичних цінностей, верховенство права та прав людини в Україні. Саме так і зазначено у ЗУ «Про очищення влади», але насправді цей Закон не має на меті жодної із вказаних цілей.

Цей Закон був прийнятий Верховною Радою України із порушенням багатьох процесуальних норм, що підтверджують як самі народні депутати Верховної Ради України, так і провідні експерти. Прийнятий Закон містив чимало відвертих колізій із міжнародними нормами і діючим законодавством України, в т.ч. порушення прав людини, що звело нанівець усі позитивні очікування.

Вкрай широке коло суб'єктів до яких застосовуються положення Закону, презумпція винуватості, відсутність чіткого часу протягом якого має проводитись процедура люстрації та інше. Крім того виникають проблеми із кримінальним законодавством і правосуддям: «Якби цей механізм стосувався тільки до тієї категорії службовців, щодо яких є судові рішення, проблеми не було б. Скажімо, люди вчинили правопорушення, було розслідування, судове рішення, зокрема, у кримінальному порядку, і суд, визначаючи міру покарання, додавав би до неї позбавлення посади на строк до 5 років. З цим можна було б погодитися, бо така санкція існує в чинному Кримінальному кодексі України – позбавлення права обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю застосовується як якості додаткового покарання.

Але в Законі є величезний перелік категорій осіб, яких можуть позбавити права займати певні посади протягом навіть не 5, а 10 років. При цьому процесуальних гарантій, які надає людині Кримінальний процесуальний кодекс, в цьому Законі не існує. Проте у ньому є суперечності щодо тих по-

садових осіб, які повинні втратити свої посади на 5 років (з дня набрання чинності відповідного рішення суду). Зокрема, в цю категорію потрапили судді, міліціонери та прокурори, які вели справи амністованих потім учасників Майдану. Однак в окремі статті Закону, де вони перераховуються, ні про яке «відповідне рішення суду» вже не згадується.»

Виникає логічне питання: як може захистити права людини закон, який порушує права людини?

Венеціанська комісія у своєму висновку визначила цей закон як такий, що не відповідає існуючим міжнародним нормам і містить чимало порушень прав людини, а також потребує значних виправлень і доповнень.

Головою Венеціанської комісії рекомендувалось призупинити процес люстрації та розпочати її із новим Законом «Про очищення влади». Такої процедури не передбачено в законодавстві України, але Закон буде доповнений на протязі лютого 2015 року. Саме так відповів Президент України Петро Порошенко. Наразі ж йде друга половина березня 2015 року, а зміни так і не були внесені до Закону.

В той же час Міністр юстиції України Петренко П. Д. під час брифінгу на одному із українських телеканалів заявив, що закон відповідає міжнародним стандартам, а саме: «Основні положення Закону України «Про очищення влади» щодо процедури люстрації абсолютно прозорі і відповідають міжнародним стандартам. І ми будемо відстоювати цю позицію і у Венеціанській комісії, і в Конституційному суді.»

Підсумовуючи вище викладене слід зазначити, що люстраційні закони завжди є сумішшю правового акта і політичного документа, де досить важко витримати баланс. Враховуючи те, що люстрація вже майже рік здійснюється на основі саме того закону, не залишається сумнівів, в яку саме сторону зміщується баланс.

Д. Шовак,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля»*

ПРАВО І ЗАКОН: ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ

Будь-яке визначення поняття права є досить неповним і відносним, так як не може повністю огорнути усіх рис, особливостей і властивостей права. Стисле визначення слугує для відображення основних аспектів цього складного явища і має на меті пояснити суспільству природу права при цьому не залишивши без уваги головних моментів.

Право – це обумовлена природою людини і суспільства система регулювання суспільних відносин, що виражає свободу особистості, та якій притаманні нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах і забезпеченість можливістю державного примусу. Таке визначення відноситься до нормативістської теорії праворозуміння.

У державно-організованому суспільстві право закріплює відносини власності, механізм державних зв'язків, виступає як регулятор міри і форм розподілу праці та його продуктів між членами суспільства (цивільне право, трудове право); регламентує формування, порядок діяльності пред-

ставницьких органів, органів державного управління (конституційне право, адміністративне право), визначає заходи боротьби з посяганнями на існуючі суспільні відносини і процедуру вирішення конфліктів (кримінальне право, процесуальне право), впливає на багато форми міжособистісних відносин (сімейне право).

Проблеми співвідношення права і закону існують майже з моменту народження права і до цих пір залишається основною проблемою праворозуміння. Суть цієї проблеми зводиться до одного. Існує закон, який повністю відповідає правовим критеріям і вважається «правовим законом», тут право і закон співпадають, проте існують і такі закони, що не відповідають правовим критеріям, а значить не співпадають з правом. В цьому випадку, для вирішення питання співвідношення права і закону, як і для вирішення питання співвідношення права і держави, зіштовхуються два різні теорії.

У контексті даної проблеми під «законом» слід розуміти не закон в конкретному, спеціальному розумінні (як акт верховної влади і джерело вищої юридичної сили), а всі офіційні джерела юридичних норм (закони, укази, постанови, юридичні прецеденти, санкціоновані звичаї та ін.).

Взагалі, загально прийняте визначення закону говорить про те, що закон – це нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил і прийнятий в особливому порядку законодавчим органом або безпосередньо народом.

Повертаючись до двох основних теорій співвідношення права і закону, можна зауважити, що одна з них орієнтована на те, що держава є єдиним і винятковим джерелом права, і все те, що говорить держава через свої закони, насправді і є правом. А інша наголошує , що право як регулятор суспільних відносин є досить незалежним від держави і закону, або навіть попереднім законом. В даному випадку держава і право визнаються відносно самостійними по відношенню один до одного інститутами. Держава, в цьому випадку, творець і джерело законів, але не права, і монополізує законотворчу, а не правотворчу діяльність.

З метою вирішення проблеми співвідношення права і закону нерідко використовується і така категорія, як правовий ідеал. Деякі автори описують його як «породження індивідуальної, суспільної, наукової свідомості про розумні способи діяльності суспільного життя, що ґрунтуються на принципах добра, справедливості, гуманізму і збереження природного середовища». Посилаючись на відомий вислів древніх римлян про те, що «справедливість і благо є закон законів», автори приходять до висновку, що правовий ідеал якраз і складає зміст правових законів, що це і є не що інше, як «закон законів». Отже, всі інші закони, які не містять в собі правового ідеалу, узгоджується з принципами добра, справедливості та іншими подібними їм категоріями, не є правовими.

Повертаючись до правового закону, що описувався раніше в першій теорії проблеми співвідношення права і держави, хочеться зауважити, що деякі сучасні дослідники цієї проблеми стверджують, що правом можна вважати тільки правовий закон і ні що інше. Правовим законом називають законодавчий акт, що створений на основі принципу верховенства права і має на меті своїм регулюванням забезпечити розвиток людини, громадянського суспільства і держави в правових межах. Інакше кажучи, правовий

закон – це право, що набуло офіційного, формального вираження, конкретизації і забезпечення, тобто набуло легалізованої, законної сили завдяки суспільному визнанню.

У науковій літературі наводяться загально-соціальні ознаки правового закону, яких відносять наступне:

1) правовий закон втілює справедливість, розуміння якої властиве певному суспільству (поняття справедливості історичне);

2) є формалізованою мірою свободи, що сформувалася в суспільстві, слугує формою закріплення права;

3) виражає потреби, інтереси, солідарну волю народу;

4) проголошує і забезпечує права і свободи, честь і гідність людини і громадянина;

5) відповідає нормам конституції і має в своєму складі розумне співвідношення дозволів, обов'язків, заборон, без переваги останніх;

6) відповідає міжнародним актам про права людини, враховує також рішення Європейського Суду з прав людини;

7) є нормативною основою законності і правопорядку в суспільстві;

8) стимулює розвиток правосвідомості і культури суспільства, має високий ступінь впливу на суспільство.

Оцінка закону як правового і ставлення до нього значною мірою залежать від загальної і правової культури суспільства. Яке суспільство, такі і його уявлення про право, порядок і свободу. Народ, що має низьку правову культуру, може запропонувати (підтримати) і неправовий закон. Загальним правилом є таке: будь-який закон – правовий чи неправовий, належним чином ухвалений, підлягає виконанню, поки він не скасований.

У більшості розвинених демократичних країн існує механізм контролю за змістом законів, за їх відповідністю вихідним людським цінностям. Він називається конституційним контролем. В Україні його здійснює Конституційний Суд, котрий, відповідно до ст. 147 Конституції України, вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Основному закону.

Переконавання в тому, що законодавчий акт чи його окремі приписи не відповідають праву, може бути підставою для особи скористатися всіма законними заходами, щоб довести необхідність його/їх скасування.

Не варто протиставляти право і закон, як і ототожнювати їх. Вони існують на різних рівнях правової реальності. Право використовує закон як один із можливих її текстуальних джерел (форм). Різноманіття цих джерел (форм) не вичерпується законом, хоч би цей закон був і правовим.

В. Яценко,

магістрант спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Кожна держава є передусім політико-територіальною організацією публічної влади, тому територія держави – невід'ємна ознака всякої державності і водночас просторова межа здійснення державної влади. Територія

держави – це той простір, тобто суша (земна поверхня), води, надра, повітряний простір, на який розповсюджується державний суверенітет і територіальне верховенство країни.

Під територіальним устроєм розуміють національно-територіальну та адміністративно-територіальну організацію державної влади, яка включає співвідношення частин держави та її органів між собою і з державою в цілому. Відповідно до цього розрізняють унітарні, федеративні, конфедеративні держави.

Унітарна держава – це єдина централізована держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, без ознак суверенітету.

Федерація – це союзна держава. Вона складається з суб'єктів федерації, які мають особливий правовий статус, але при цьому існує центральна федеральна влада, що є пріоритетною.

Конфедерація – міждержавний союз суверенних та незалежних держав, який створюється з метою досягнення будь-яких соціально-економічних, політичних цілей.

Відповідно до статті 2 Основного Закону держави Українає унітарною державою. Це означає, що територія України у межах існуючих кордонів є цілісною і недоторканною, що складові частини цієї території перебувають в нерозривному взаємному зв'язку, відзначаються внутрішньою єдністю і не мають ознак державності.

В Конституції України існують два терміни – територіальний та адміністративно-територіальний устрій. Відповідно до ст.132 Конституції територіальний устрій України визначається на підставі принципів єдності та цілісної державної території, поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади; забезпечення збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, їх ще більшої інтеграції з урахуванням історичних, економічних, географічних, демографічних особливостей та етнічно-культурної традиції розвитку.Ст.133 Конституції України установлює систему адміністративно-територіального устрою України. До її складу входять Автономна Республіка Крим, 24 області, міста Київ та Севастополь, області, райони, міста, райони в містах, селища, села. Вищими адміністративно-територіальними одиницями в Україні є Автономна Республіка Крим, 24 області, міста Київ та Севастополь. Другий рівень адміністративного устрою складають обласні центри та територіальні райони в областях; третій – міста районного підпорядкування, райони в місцях, села та селища.

У п.13 ст.92 Конституція України встановлено, що територіальний устрій України визначається виключно її законодавством. До повноважень Верховної Ради Конституцією України(п.29 ст.85)віднесено також утворення і ліквідацію районів, встановлення та зміна меж районів, міст, надання населеним пунктам статусу міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів. Статтею 73 Конституції України закріплено, що питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом.

Поняття «територіальний устрій» є значно ширшим від поняття «адміністративно-територіальний устрій», і тому усі питання територіального устрою не можуть бути зведені лише до адміністративно-територіального

устрою, не виокремлюючи при цьому питання організації місцевого самоврядування, реалізації прав власності, виконання вимог земельного законодавства та деякі інші питання, які хоча і пов'язані з адміністративно-територіальним устроєм, однак мають цілком самостійну і досить довершену сферу та засоби регулювання країни.

Одною з актуальних проблем Конституції України на сьогодні, є питання конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим (АРК). Цьому питанню присвячений X розділ Конституції України.

Автономією є самоврядована територіальна одиниця, яка має самостійність в межах Конституції чи закону. Конституція України у ст.134 визначає АРК як невід'ємну складову частину України. Ст.134-139 визначають зміст автономії Криму. Вона за своєю суттю є одним з проявів територіальної автономії. Основні державні ознаки АРК зводяться до такого: 1) Крим є державним утворенням – республікою; 2) він має свою Конституцію; 3) система державних органів АРК діє як регіональна на чолі з Верховною Радою і Радою міністрів; 4) державні органи АРК видають у межах своїх повноважень відповідні правові акти.

21 жовтня 1998р. Верховна Рада АРК прийняла Конституцію АРК, яка була затверджена Верховною Радою України і вступили у дію 12 січня 1998р. Ця Конституція подальше удосконалює взаємовідносини АРК у складі суверенної держави України, а також вирішує основні питання взаємостосунків України і АРК.

Водночас на даному етапі історії, ситуація складається не найкращим чином для Української держави так як *de jure* півострів АРК закріплений в нормативно-правових актах, а *de facto* територія півострову знаходиться під прапором іншої держави, причиною того стали загарбницькі дії Росії, результатом чого відбулася анексія Криму. І хоча Україна залишається незмінною по відношенню до законодавства Криму, та от російська політика активно набирає обертів та змінює всю законодавчу базу в свій бік. Звісно України не може просто закрити очі на той факт, що по відношенню до неї були застосовані подібні дії, звісно ж не воєнним конфліктом а правовим шляхом, адже війна в суспільстві сьогодення є нонсенсом в міжнародних відносинах, та в ході подій, які розвернулися вже на багато далі меж півострова, тим самим змушуючи владу йти на критичні дії в своїх рішеннях, і впевненості, що територія залишиться незмінна, на сьогодні не має ніякої.

Враховуючи все вищесказане слід зазначити, що правова основа територіального устрою України потребує вдосконалення. Україні вкрай необхідно зміцнювати свої правові позиції як суверенної держави, тим самим посилюючи свою територіальну цілісність.

Секція 4. ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

*А. Братусь, А. Солодова,
IV курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

Важливе місце в міжнародному економічному співробітництві між державами посідає співпраця в сфері митної справи. Організація та здійснення митної справи спрямовані на вирішення багатьох завдань, в тому числі й економічних, що забезпечують належні умови для розвитку економіки та захисту підприємницької діяльності, а саме інтеграцію української економіки до світового господарства.

Безконтрольний вивіз із держави товарів, культурних цінностей, незаконне надходження контрабанди чи зброї є значною проблемою як на сьогоднішній день, так і в майбутньому. Тому, у зв'язку з цим, діяльність митної служби повинна бути максимально контролюючою та ефективною аби забезпечити захист економічних інтересів України. Особливо важливим міжнародне співробітництво в галузі митної справи є на даний момент, враховуючи, прагнення України вступити до Європейського Союзу, а необхідність при цьому соціально – економічних перетворень країни в цілому відіграє першочергову роль.

Як стверджує, Д. А. Біленець, міжнародне співробітництво в галузі митної справи – це один із видів діяльності держав, спрямований на досягнення спільної мети у вирішенні митних питань на основі загальнозовизаних принципів і норм міжнародного права.

З цією метою між Україною та Європейським Союзом була домовленість про впровадження пакету автономних торгових преференцій ЄС щодо України, в рамках яких ЄС в односторонньому порядку поширить на український експорт до ЄС митні пільги, передбачені положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом у частині Зони вільної торгівлі Україна-ЄС до 01.11.2014р після чого Україна була повинна зробити теж саме по відношенню до ЄС. Для України це збільшило би щорічні обсяги вітчизняного експорту на третину. Загальний економічний ефект від торгових преференцій ЄС для української економіки міг скласти 497 млн євро і включати в себе 340 млн євро – від збільшення експорту агропродукції. Але на жаль в даний час Україна не готова до імплементації Угоди про асоціацію України і ЄС в частині зони вільної торгівлі. Внаслідок чого ЄС продовжила преференції щодо України до 31.12.2015, що дозволить нам підняти економічний стан країни.

Професор Д.Б. Левін досліджував міжнародне співробітництво ще у 1954 р., і вже тоді він стверджував, що міжнародне співробітництво і міжнародне право взаємопов'язані, а саме міжнародне право є формою міжнародного співробітництва. Отже, як зазначає, Л. П. Гардоцкий, співробітництво означає спільну, цілеспрямовану, узгоджену, постійну, широку за

масштабами і різноманітну за формами й напрямками діяльність компетентних правоохоронних органів, що співпрацюють, і спрямована на досягнення єдиних цілей у боротьбі зі злочинністю, нащо направленні відносини між Україною та ЄС.

Для ефективного та максимального митного контролю, який міг би відповідати інтересам держав, 15. 12. 1950 р. було підписано Конвенцію про створення Ради митного співробітництва (с 1994р. Всесвітня митну організацію) – міжурядової митної організації, до якої входять 150 країн-членів. Україна стала членом цієї впливової міжнародної організації 10 листопада 1992 року. ВМО відіграє значну роль у вирішенні митних питань та питань стосовно торгівлі. За статистикою, у світі 90% всіх проблем займають митні. А одним з найпроблематичніших є питання завищення або заниження митної вартості товарів, недоставка вантажу до місця призначення. Це хвилює не лише країн СНД, Європи, а й усього світу.

У митних справах Україна притримується загальновизнаних у міжнародній практиці систем кваліфікації та кодування товарів, митних режимів, митної статистики та інших загальноприйнятих у світових митних відносинах норм і стандартів. Загальновизнаними нормами у галузі митної справи є норми, прийняті Всесвітньою митною організацією, а також іншими впливовими міжнародними організаціями, що стосуються діяльності митних органів. Приєднання до міжнародних конвенцій у галузі митної справи має на меті спрощення та гармонізацію митних процедур, прискорення митного контролю на кордоні, надання взаємної допомоги митними адміністраціями та ін., що сприяє розвитку міжнародної торгівлі.

Відповідно до ч. 1 ст. 130 Митного кодексу України, вільна митна зона – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться на територію вільної митної зони та вивозяться з цієї території за межі митної території України із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а українські товари, навпаки, ввозяться на територію вільної митної зони із оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання.

В нинішній час у світі створено близько 2000 вільних економічних зон. Але є обмеження стосовно товарів, що ввозяться у ВЕЗ, а саме вогнепальна зброя, боєприпаси, наркотичні та психотропні засоби тощо. В Україні особливості митного регулювання у ВЕЗ визначені Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13. 10. 1992 р. Зараз на території України функціонують лише 10 ВЕЗ.

На сьогодні актуальним питанням в Україні є організація роботи митниць з населенням та громадськими формуваннями щодо питань, які стосуються виявлення шляхів та каналів незаконного переміщення через митний кордон товарів, іноземної та національної валюти, інших цінностей, встановлення причетних до цього осіб чи зловживань з боку працівників митниць.

Регіональне митне співробітництво України в залежності від кількості суб'єктів міжнародних митних правовідносин поділяється на два види: двостороннє та багатостороннє.

В системі двосторонніх зв'язків «Україна – Росія» на сьогоднішній день підписано та діє безліч договорів, так, наприклад, Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації, яка містить статтю стосовно, спро-

щення процедур прикордонного, митного, імміграційного контролю громадян, які постійно мешкають на території прикордонних областей, а також Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про вільну торгівлю від 04. 10. 2001 р. На сьогоднішній час, відносини між Україною та Росією напружені, а також Росія хотіла ввести мито на імпорт товарів з України та посилити митне адміністрування і санітарний контроль українських товарів через підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Але так як, це відкладено, Росія пообіцяла не застосовувати захисних заходів до 31 грудня 2015 року.

Бере участь Україні і в створенні єврорегіонів, що являють собою структури, створені для потреб транскордонного співробітництва на регіональному та локальному рівнях. До таких єврорегіонів відносяться Карпати та Буг.

Отже, постійне переміщення громадян, вантажів, цінностей через митні кордони держав вимагає не лише застосування національного законодавства, а й міжнародного права, зокрема міжнародного економічного права, яке регулює відповідні відносини між державами. Але незважаючи на всі ці обставини, на думку В. Т. Комзюка, міжнародне співробітництво не можна вважати обов'язком держав. І це є дійсно правильним трактуванням, адже, обов'язок, як поняття означає обов'язкове виконання певних дій, що порушує принцип незалежності. Виходячи з цього можна сказати, що входить чи не входить до тієї чи іншої міжнародної митної організації є правом кожної держави.

Г. Геворгян, Л. Барабаш,

IV курс спеціальності «Правознавство»

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ИСПОЛНЕНИЕ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Расширение и интенсивность контактов Украины с другими государствами приводят к возникновению различных правоотношений, в которые вступают граждане или юридические лица Украины с гражданами или юридическими лицами других государств и наоборот.

Во всех случаях права и интересы граждан и юридических лиц должны надлежащим образом защищаться. И для этого нужна сильная и независимая судебная власть.

Полного доверия к суду можно добиться не только законностью принятых им решений, но и прежде всего необходимостью их обязательного выполнения. Главную роль в повышении авторитета суда и укреплении законности играет правильное и своевременное исполнение судебных решений, поскольку исполнительное производство – это завершающая стадия судопроизводства.

Согласно ст. 124 Конституции Украины судебные решения принимаются судами именем Украины и являются обязательными к исполнению на территории Украины. Особого внимания заслуживает вопрос выполнения решений на территориях иностранных государств, которое регулируется заключенным и должным образом ратифицированными международными

договорами Украина, составляющие неотъемлемую часть национально-го законодательства Украины и применяются в порядке, предусмотренном для норм национального законодательства (ст. 17 Закона Украины «О международных договорах Украины»).

Согласно заключенному между государствами договора граждане одной страны пользуются на территории другой в отношении своих личных и имущественных прав такой же правовой защитой, как и граждане этой договаривающейся стороны.

В тексте любого международного договора (двустороннего или многостороннего) предполагается объем правовой помощи. Как правило, она охватывает выполнение процессуальных действий, предусмотренных законодательством запрашиваемой страны, в частности, признание и исполнение судебных решений другой. На сегодняшний день большинство стран законодательно закрепляют взаимность как одну из важнейших предпосылок признания и исполнения решений иностранных судов. В ст. 11 Закона Украины «О международном частном праве» отмечено, что если применение права иностранного государства зависит от взаимности, считается, что она существует, поскольку не доказано иное.

Решения, которые выносятся от имени Украины, должны выполняться, иначе подрывается доверие не только к суду, а к государству в целом, теряется весь смысл деятельности судебной власти, как гаранта восстановления нарушенных прав человека.

Согласно ст. 53 Минской конвенции государств-членов СНГ от 22 января 1993 г. ходатайство о разрешении на принудительное исполнение решения может быть подано непосредственно в соответствующий суд той договаривающейся стороны, на территории которой решение должно быть признано и исполнено. Оно может быть подано в суд, который вынес решение по делу в первой инстанции. Указанный суд направляет ходатайство суду, компетентному вынести решение по ним. Такой же порядок представления ходатайств о признании и исполнении решений суда предусмотрено международными договорами Украины с Республикой Молдова и Республикой Польша. По договорам Украины с Республикой Грузия, Литовской Республикой, Эстонской Республикой, Латвийской Республикой ходатайство о разрешении на выполнение решения направляется в суд, постановивший его по первой инстанции, который в свою очередь направляет его в суд, компетентный вынести решение по ходатайству.

В некоторых странах иностранные судебные решения вообще не признаются, а рассматриваются только как факт, имеющий отношение к делу и может быть использовано сторонами в качестве доказательства в спорном деле.

Вопрос о выполнении решений Европейского суда по правам человека регулируется Законом Украины «О выполнении решений и применении практики Европейского суда по правам человека» от 23 февраля 2006 года. В нашей стране полностью выполняются решения только Европейского суда по правам человека, а решения судов иностранных государств не берут во внимание.

В связи с этим на практике возник вопрос о возможности признания и исполнения решения на территории иностранного государства, с которыми эти вопросы не урегулированы международными договорами.

При этом, следует отметить, что выполнение и признание иностранных судебных решений, а также выполнение и признание их национальными судами за рубежом зависит не только от того, есть ли международное соглашение между государствами, но и от авторитета, который имеет государство на международной арене.

Н. Шевченко,
магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРАВОВА ПРИРОДА ЄС

Особливості Євросоюзу та його правової системи не могли не вплинути на доктринальні підходи до визначення природи ЄС та його права. Вже під час становлення європейських співтовариств у доктрині виникли три основні концепції правової природи права європейських інтеграційних об'єднань, які й досі залишаються найбільш впливовими. До них належать концепція європейських співтовариств як федерації, міжнародної регіональної організації та об'єднання особливого характеру (*sui generis*) з автономним правопорядком.

При визначенні правової природи ЄС його прийнято порівнювати з існуючими або такими, що існували раніше, формами державних союзів (співтовариство, конфедерація, федерація). Однак, оскільки ЄС не зорієнтований на жодну модель і у нього немає прецедентів, то вказані форми не відображають його сутність. Євросоюз доцільно визначити через нове абстрактне поняття, яке відображає реальний стан його існування. У роботі обґрунтовується доцільність ідентифікації ЄС як наднаціональної організації і додатково як федерації суверенних держав.

Про наднаціональний характер ЄС свідчить таке: існування ЄС супроводжується збереженням суверенітету його членів; добровільна передача державами-членами частини суверенних прав і повноважень на користь ЄС; здатність Союзу в певних межах самостійно розширювати свою компетенцію; автоматичне застосування права ЄС щодо суб'єктів національного права; чиновники ЄС виступають і діють від імені наднаціональної організації, а не як представники держав-членів; інституційна структура ЄС характеризується системністю наднаціонального змісту; у межах своєї компетенції Союз може приймати рішення кваліфікованою більшістю голосів, які можуть не збігатися з волевиявленням окремих держав. Визначення ЄС через «наднаціональну організацію» в цілому адекватно відображає правову природу Союзу, але не дозволяє виокремити його з-поміж інших організацій такого роду.

Позиція «федералістів» будується на визнанні наднаціонального характеру інститутів ЄС; конституційної природи установчих договорів; фактичної організації співпраці між інститутами ЄС і національними урядами на федеративних засадах. Визнаючи наявність федеративних рис у ЄС, слід вказати на існування точки зору, відповідно до якої ЄС є наднаціональною федерацією. Такий підхід є спробою синтезувати риси ЄС як фе-

деративного утворення та об'єднання особливого роду (*sui generis*). Порівнюючи ЄС з федерацією, слід зазначити, що федерація – це держава, тоді як Союз не є державою. ЄС – це не суверенне утворення; він не має власної території, крім умовно визначеної в договорах для їх застосування; не має власне громадян (громадянство ЄС має субсидіарний характер); джерелом влади є не стільки народи, скільки уряди держав-членів, які делегують інститутам ЄС право здійснення суверенних прав, які необхідні для вирішення завдань і цілей об'єднання і в яких зацікавлені країни-учасниці.

ЄС не можна визнати і високоінтегрованою конфедерацією, в якій держави-члени задля досягнення узгоджених цілей передають Союзу для колективного здійснення окремі суверенні права, передусім ті, що стосуються внутрішніх справ (питань економіки, ресурсів, монетарно-фінансової політики тощо). На відміну від конфедерації ЄС – це не тимчасове утворення, а організація, що створена на необмежений час; функціонує, спираючись на законодавчі та судові органи, наділені реальними владними, а не координаційними і консультативними, як у конфедерації, повноваженнями; має власну повноцінну правову, валютну та фінансову системи, громадянство; Союзу на відміну від конфедерації властиві прями вибори населенням держав-членів парламенту, прозорість кордонів тощо.

Викликає також заперечення визнання Євросоюзу міжнародною організацією наднаціонального, регіонального або субрегіонального типу. Концепцію міжнародно-правового характеру ЄС та його правової системи відстоюють переважно науковці та політики, які виступають за створення на основі ЄС широкого об'єднання європейських держав з обмеженими наднаціональними повноваженнями.

Сьогодні з впевненістю можна констатувати, що Євросоюз за своїм устроєм є унікальним утворенням, що ґрунтується на поєднанні двох різних і водночас взаємодоповнюючих типів міждержавного співробітництва – міжнародної організації та наддержавного об'єднання і передбачає особливий розподіл компетенції і функціональних повноважень. Концепція особливого характеру (*sui generis*) ЄС залишається найвпливовішою на сучасному етапі розвитку інтеграції. Додаткові аргументи на її користь містяться в рішеннях Суду ЄС, де обґрунтовано пріоритет права ЄС над внутрішнім правом держав-членів та принцип прямої дії права ЄС у правопорядках цих держав. Правопорядок ЄС, хоча йому і властиві окремі риси як романо-германської та англосаксонської правових систем, так і міжнародного права, у цілому є відмінним і від національних правових систем, і від міжнародного права. На відміну від міжнародних організацій ЄС не наділений міжнародною правосуб'єктністю – її має лише Співтовариство. У ЄС є власна валютна система і автономний бюджет, що також не властиве міжнародним організаціям.

Отже, ЄС є складним і унікальним міждержавним об'єднанням інтеграційного типу, яке, набуваючи окремих рис міжнародної організації, федерації та конфедерації, конститується як наднаціональна організація влади, а також вказується, що питання стосовно юридичної природи ЄС остаточно вирішить подальший розвиток інтеграційного об'єднання.

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СПРАВАХ БІЖЕНЦІВ

Вперше спроби законодавчого закріплення прав біженців та шукачів притулку були здійснені на початку ХХ століття Лігою Націй. Так, результатом діяльності останньої були створені універсальні міжнародні угоди, в яких не лише було надано тлумачення поняття «біженець», та зафіксовано групи осіб-іноземців, які підпадали під це поняття, за умови якщо вони не користувалися захистом країни громадянської приналежності.

У 1922 р. було прийнято Угоду про видачу посвідчень російським біженцям, в якій визначено перелік вимог, виконання яких мало передувати видачі посвідчень. Займався цією справою перший Верховний комісар Ліги з проблем російських біженців норвежець Ф. Нансен. Він організував Міжнародну конференцію, на якій було вирішено видати біженцям проїзні документи та документ для посвідчення особи, що охрестили «нансеновськими паспортами». Після невдалого завершення переговорів з Радянським Союзом про репатріацію російських біженців, Нансен очолив рух з прийняття допоміжних засобів, спрямованих на забезпечення надійного правового статусу для біженців у державах, що їх приймають. Підписані тоді перші угоди у майбутньому стали основою Конвенцій про статус біженців, прийнятих в 1933 та 1951 рр.

В 1938 р. в Евіані (Франція) відбулася міжнародна конференція, що заснувала Міжурядовий комітет у справах біженців. Під мандат цієї організації підпадали: «особи, які ще не покинули країну свого походження (тобто Німеччину й Австрію), однак вони змушені емігрувати через свої політичні переконання, віросповідання й расову приналежність»; «особи, які вже покинули свою країну походження або ще не влаштувалися постійно в інших місцях».

Для вирішення питання переміщення людей в Європі у 1943 р. була розгорнута робота Адміністрації допомоги та відновлення розорених територій. Ця організація (United Nation Restavration and Reparation Administration – ЮНРРА) допомагала всім особам, переміщеним через війну, а не тільки біженцям, які покинули свої країни. За 1943–1945 рр. ЮНРРА надала допомогу тисячам біженців на зайнятих союзними військами територіях, хоча Радянський Союз не дозволяв їй працювати в окупованій ним зоні. ЮНРРА до 1945 р. тісно співпрацювала з союзними військами, що надавали їй матеріально-технічну допомогу. Внаслідок суперечностей, уряд США, що проводив фінансування ЮНРРА на 70 відсотків, відмовився продовжити її мандат на 1947 р. та наполягав на створенні нової організації, на яку було б безпосередньо покладений обов'язок репатріації біженців. Того ж року Генеральною Асамблеєю ООН була створена Міжнародна організація у справах біженців (МОБ), яка отримала тимчасовий мандат на реєстрацію, захист, переселення і репатріацію біженців. Таким чином це був спеціалізований орган ООН, що діяв на тимчасовій основі. Його завдання поширювались на репатріацію, встановлення особи біженця, реєстрацію, допомогу, правовий та політичний захист, транспортування, переселення та допомогу при поселенні.

У 1949 році, резолюцією, прийнятою на сесії Генеральної Асамблеї ООН, було засновано Управління Верховного комісара у справах біженців (УВКБ ООН). Повноваження цього органу були визначені як допоміжні. Сама діяльність УВКБ ООН продовжується на кожні п'ять років з січня 1951 року.

Штаб-квартира УВКБ ООН знаходиться в Швейцарії, в місті Женева, існує багато регіональних представництв у більшості країн світу, в тому числі й в Україні. За статистичними даними Управління займається справами більше 15 мільйонів біженців по всьому світу. Першочерговими завданнями Управління Верховного комісара у справах біженців є пошук шляхів вирішення питань відносно біженства та сприяння захисту прав біженців, шляхом встановлення гарантій; міжнародний захист; допомога в інтеграції та репатріації. Всі вищевказані цілі досягаються лише завдяки тісній співпраці з урядами країн, в яких біженці звернулися з проханням про надання притулку.

Спершу створений як допоміжний орган, УВКБ ООН стало найавторитетнішою міжнародною організацією з питань біженства, з часом сфера діяльності якого була розширена та спрямована не лише на захист та підтримку біженців, а також на репатріацію та інтеграцію.

Функції Верховного комісара щодо забезпечення захисту біженців, викладені в Статуті, включають: сприяння укладанню й ратифікації міжнародних конвенцій про захист біженців, спостереження за їх виконанням і пропозиції поправок; сприяння виконанню заходів стосовно полегшення становища біженців; сприяння зусиллям, спрямованим на заохочення добровільної репатріації біженців, або їх асиміляції в нових країнах; полегшення допуску біженців на територію різних держав; сприяння у керованні майна біженців; отримування від урядів інформації стосовно кількості біженців та їх становища на їхній території, а також відповідних законів і постанов; підтримка тісного контакту з урядами й міжурядовими організаціями; встановлення контакту з приватними організаціями, які займаються справами біженців; сприяння в координації зусиль приватних організацій. З часу розробки Статуту функції щодо забезпечення захисту біженців стали ще більш різноманітними.

З метою виконання поставлених цілей УВКБ ООН приймає участь в роботі з підготовки та в процедурі підписання міжнародних угод стосовно біженців, виконує функції спостережної ради за виконанням покладених на країни міжнародних зобов'язань у сфері біженства, виконує інші гуманітарні функції. Для виконання мандата Управління Верховного комісара у справах біженців ООН сприяє укладанню міжнародних конвенцій щодо захисту біженців, здійснює спостереження за відповідністю дій урядів нормам міжнародного права і, в певних випадках, забезпечує матеріальну підтримку у вигляді провізії, води, житла та медичного обслуговування для відповідних осіб.

Можна виділити три основні напрямки, пов'язані з розв'язанням УВКБ ООН міжнародних проблем біженців: добровільна репатріація, інтеграція у країнах, де біженці звернулися за притулком, переселення у треті країни.

За останнє десятиріччя, зросла кількість відкритих регіональних та національних офісів, а також підрозділів УВКБ ООН, які безперервно надають інформацію, допомогу біженцям, а також проводять аналіз та оцінку як

біженців так і внутрішньо переміщених осіб у відповідному регіоні. Від так сфера діяльності останнього поширилася на території більш ніж 120 країн світу.

Пріоритетом відносин з УВКБ залишається активізація співробітництва між Регіональним представництвом в Україні та її урядом в галузі облаштування регіональних пунктів тимчасового розміщення біженців та внутрішньо переміщених осіб, удосконалення системи контролю біженців, зміцнення потенціалу органів виконавчої влади, до компетенції яких належать питання у сфері захисту прав біженців та міграції. Окрема увага приділяється реалізації Угоди між урядом України та УВКБ ООН від 23.03.1996 р., предметом регулювання якої є визначення статусу УВКБ та налагодження співробітництва у галузі надання міжнародного захисту та гуманітарної допомоги біженцям в Україні.

Однак, не можна не відмітити, що більшість проблем, пов'язаних з біженцями залишаються поза увагою УВКБ ООН та його регіональних представництв і підрозділів. Незважаючи на те, що деякі питання біженців повинні вирішуватись урядами країн, шляхом створення місцевих програм допомоги, гуманітарними проблемами займаються добровольчі об'єднання небайдужих громадян та волонтерські організації. Тож, беручи до уваги розширення сфери діяльності міжнародних організацій, що займаються справами біженців, доцільним буде посилення нагляду представництвами таких організацій за виконанням урядами держав покладених на них міжнародних зобов'язань з питань біженства.

Секція 5. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

*А.П. Черненко,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОЧАТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) та початку здійснення кримінального провадження за нормами останнього, почали луhati критичні зауваження на адресу цього нормативно-правового акту. Слід зазначити, що в цілому цей документ більшістю оцінюється позитивно, але окремі його норми, на думку практиків, потребують додаткового тлумачення, або й удосконалення. Певним чином зреагували практичні працівники на окремі питання щодо початку кримінального провадження. Скажімо відверто, ця частина кримінального провадження першою зазнала критичних зауважень, та це й логічно, бо з цієї частини й почалося кримінальне провадження. Кримінальне провадження у цій частині першим пройшло «обкатку» або випробовування, а в силу того, що ця частина докорінно змінена, саме тому вона й першою отримала критику. За старим Кримінально-процесуальним кодексом України (далі – КПК 1960 року), ця частина мала свій статус – стадія порушення кримінальної справи. КПК України не тільки скасував термін «кримінальна справа» (за КПК України кримінальна справа формується тільки у суді, до цього моменту формуються лише матеріали кримінального провадження), але й «ліквідував» стадію з назвою «Порушення кримінальної справи». Пам'ятається, під час обговорення проекту КПК України, його розробники багато дискутували з практиками та й науковцями щодо цієї стадії. Як презентувалося розробниками КПК України, ця стадія не потрібна та наводилося на користь такого ствердження багато аргументів, які потім жваво обговорювалися на сторінках періодичних видань. Але практика виявила ряд «вузьких місць» цього етапу, на які й хотілося звернути увагу.

Спершу хотілося б звернути увагу на те питання – що ми розуміємо під кримінальним провадженням?

У відповідності до ч. 1 п.10 ст. 3 КПК України кримінальним провадженням є досудове розслідування і судове провадження, а також процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Більшість науковців та й практиків, мабуть, після аналізу процитованої норми (що викладена у ст.3 КПК України) зрозуміли, що першою стадією кримінального провадження є стадія досудового розслідування. Думаємо, що тут ще й спрацювали ті, заяви про скасування стадії порушення кримінальної справи, але, на наш погляд, першою стадією кримінального провадження є не досудове розслідування, а стадія яка не має назви, бо не названа у КПК України. Справедливості заради, слід зазначити, що її на-

зва вже була озвучена. Так, О.Д. Квашук запропонував іменувати цю стадію «Дослідче провадження». На нашу думку, її можна назвати «Початок кримінального провадження» або «Стадія прийняття заяви про кримінальне правопорушення», про мотивацію такої назви зупинимося дещо нижче.

У КПК 1960 року цьому етапу приділялося доволі багато уваги. Глава 8 розділу 2 КПК містила норми, присвячені саме цьому етапу провадження, який називався «стадія порушення кримінальної справи», а норми цієї глави іменувалися «Інститут порушення кримінальної справи». Багато авторів висловлювали свої думки щодо назви стадії порушення кримінальної справи, її змісту, учасників, строків, рішення, що приймаються на цій стадії, засобів діяльності тощо. Свої праці стадії порушення кримінальної справи присвятили такі вчені: В.С. Зеленецький, О.Р. Михайленко, В.Т. Маляренко, Л.М. Лобойко, В.М. Тертишник, Ю.М. Белозьоров, С.В. Бородин, О.М. Ларін та багато інших.

Прийнятий 13 квітня 2012 року КПК України «ліквідував» інститут порушення кримінальної справи та однойменну стадію кримінального процесу, на чому вже наголошувалося. І вже зараз, коли КПК України працює певний час, вчені почали досліджувати ту його частину, яка присвячена початку кримінального провадження. Перше, що хотілося б бачити в нормах чинного КПК України, котрі присвячені початку кримінального провадження, а чи вирішені всі проблеми, на які звертали увагу вчені.

Початку кримінального провадження КПК України, по суті, присвятив лише одну спеціальну статтю – ст. 214 та деякі статті, що регламентують окремі положення початку кримінального провадження. Безперечно позитивно можна оцінити норми КПК України, що стосуються заявника та його процесуального положення, якщо так можна говорити. Тут хотілося б пояснити нашу обмовку щодо процесуального положення заявника. Справа в тому, що багато вчених, з якими була можливість спілкуватися, заявляють, що раз стадії порушення кримінальної справи у чинному КПК України не передбачено, тоді першою стадією кримінального провадження є стадія досудового розслідування. А раз так, тоді давайте з'ясуємо, а коли ж починається кримінальне провадження або де ж початок кримінального процесу. На перший погляд, висновок у цьому випадку може бути один – кримінальне провадження починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), але заявник зі своєю заявою з'являється, хоч і не на багато часу, але все ж раніше, тоді й виникає проблема, чи є він учасником кримінального процесу взагалі, якщо кримінальний процес починається пізніше. Ось у цьому й є наше застереження про процесуальне положення заявника.

Як позитивно можна оцінити положення чинного КПК України про дозвіл використовувати весь без обмеження арсенал кримінально-процесуальних засобів на початковому етапі досудового розслідування. Як відомо, КПК 1960 року, на відміну від чинного КПК України, забороняв проведення слідчих дій (за КПК України – слідчих (розшукових) дій), а замість них передбачав недосконалі засоби встановлення обставин злочину, як-то відбір пояснення чи проведення доекспертного дослідження тощо.

Багато вчених зраділи таким змінам, але й чинний КПК України виявився не досконалим щодо регламентації початку кримінального прова-

дження. Сам початок чітко не окреслений, немає чіткості з якого моменту починається кримінальний процес за чинним КПК України.

На наше переконання, кримінальний процес, або як його названо у чинному КПК України, кримінальне провадження, починається з моменту надходження заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення до компетентного державного органу, або з моменту коли цей державний орган сам здобув відомості про кримінальне правопорушення та зобов'язаний діяти – зареєструвати таку інформацію тощо (ч.4 ст. 214 Нового КПК). Але на якій стадії відбувається приймання та реєстрація заяв чи повідомлень про кримінальне правопорушення? Як назвати цю стадію? Раз стадія досудового розслідування починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, то слід зробити висновок, що все це відбувається поза її межами, дещо раніше.

Окрім заявника із заявою про вчинене кримінальне правопорушення має право звернутися й потерпілий. У відповідності до ст. 55 чинного КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Раз права і обов'язки потерпілого виникають дещо раніше внесення відомостей до ЄРДР, то це є ще одним фактором, що вказує на початок кримінального провадження раніше початку досудового розслідування. Все це дає підстави стверджувати, що стадія досудового розслідування є за послідовністю другою, а до неї має місце перша стадія кримінального провадження, яка ще не має назви. Хотілося б запропонувати свою назву цій поки що безіменній стадії – «Початок кримінального провадження» або «Стадія прийняття заяви про кримінальне правопорушення». На нашу думку, така назва повною мірою відповідає її змісту, а запропонована О. Д. Квашуком назва «Дослідче провадження» є лаконічною та й співзвучною з досудовим розслідуванням, але не відповідає її змісту, бо заяву має право прийняти слідчий, після прийняття заяви окрім нього ніхто не має права провести огляд місця події, що дозволено законом на першій стадії. Саме тому назвати її «Дослідчим провадження» дещо не відповідає суб'єктам, які уповноважені діяти та й сам зміст її «недотягує» на «провадження», бо по суті як такого провадження немає.

До позитиву слід віднести положення ч.3 ст. 214 Нового КПК, які наділяють слідчого, прокурора та інших службових осіб повноваженнями на вчинення процесуальних дій тільки після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. На наш погляд, таке поєднання, наділення повноваженнями лише після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, є додатковою гарантією прав людини, що на її заяву обов'язково буде державне реагування та не матиме місце укривання повідомлень про кримінальні правопорушення.

Питання залучення оперативних підрозділів та інших службових осіб до провадження досудового розслідування хоча б на початковому етапі, на нашу думку, повинні стати темами подальших наукових досліджень, бо число кримінальних правопорушень безупинно зростає і збільшення чи-

сельності штату слідчих завжди буде запізнюватися, а у деяких місцях де злочинність зростає сезонно, наприклад, у курортних зонах у літній час чи зимовий час, його збільшення буде економічно не доцільним. Вирішити це питання можливо організаційними заходами, скажімо через відрядження до таких місць слідчих інших регіонів нашої країни, де спостерігається сезонне зниження кримінальних правопорушень, або іншими методами, але відрядження це додаткові кошти, що теж може бути економічно не вигідно. Шлях залучення до провадження досудового розслідування на початковому етапі інших службових осіб, на наш погляд, є більш ефективним. Окрім того, співробітники таких служб, у разі залучення їх до досудового розслідування будуть більш підготовленими, що безумовно додасть авторитету правоохоронних органів та й створить дієвий резерв слідчим підрозділам.

А. Біла,

*III курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПОКАЗАННЯ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Згідно ст. 129 Конституції України серед основних засад судочинства закріплено, зокрема, такі, як рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності винуватості, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, забезпечення обвинуваченому права на захист. З наведеної цитати слід зробити висновок, що питання доведеності винуватості мають особливе значення, саме тому й знайшли своє закріплення у Конституції.

Актуальність даної теми полягає в тому, що кримінальне процесуальне законодавство покликане забезпечувати такий порядок кримінального судочинства, який захищає людину, суспільство, державу від злочинів шляхом створення умов для об'єктивного встановлення всіх обставин кримінального правопорушення, засудження винуватих, захисту потерпілих від злочинів.

Розслідування злочинів являє собою нелегке завдання, що вимагає значних зусиль, великого професійного й життєвого досвіду. У цій важкій і кропіткій роботі неоціненну послугу надають докази, а важливе місце серед них займають особливі докази – речові докази. У теорії доказування речові докази характеризуються як «німі свідки», що, так би мовити, «позбавлені можливості» навмисно спотворювати відображені на них сліди вчиненого злочину та приховувати правду. Це дійсно так, за даними практики речові докази використовуються майже в кожній кримінальній справі, тому питання таких доказів мають неабияке значення та й потребують уваги. Поряд з ними є ще одне джерело доказів, яке не поступається «німим свідкам», це показання, тому що вони на відмінну від названих, є не німі, а спроможні надати усні відомості про ті обставини, що підлягають доказуванню. Але перш ніж звернемося до показань, слід з'ясувати, а що ж є доказами і чи є показання доказами чи їх джерелами?

«У 1930-х роках минулого століття виникла концепція подвійного розуміння доказів. Згідно з цією концепцією, поняття доказів включало два значення:

а) факти, на підставі яких встановлювались обставини, що входять до предмета доказування;

б) джерела доказів, які містять дані про факти.

Прибічники цієї концепції розглядали як докази окремо і факти (фактичні дані), і процесуальні джерела цих доказів. Останні, крім того, вони ще називали засобами доказування».

Критикуючи відокремлення доказів (фактичних даних) від процесуальних джерел доказів, вчені припускалися іншої помилки. «З цього приводу В.Д. Арсеньєв писав, що в тому випадку, коли під доказами розуміти тільки фактичні дані, а їхні джерела залишати за межами цього поняття, то стає незрозумілим, звідки беруться самі фактичні дані і яким чином встановлюються факти у справі?».

Але й ця позиція вчених, на мою думку, вірно піддавалася критиці. «Такий підхід, на думку більшості вчених, лише дезорієнтує практичних працівників, націлюючи їх на ототожнювання доказів та їхніх джерел. А це призводить до того, що при обґрунтуванні рішень слідчі та судді нерідко оперують не фактичними даними, що містяться в процесуальних джерелах, а лише перераховують ці джерела. Це саме підтверджують результати вивчення та аналізу кримінальних справ». На мою думку, такий висновок є дійсно слушним та таким, що заслуговує на позитивну оцінку.

Звісно існували й інші бачення цього проблемного питання. Зокрема, «Про докази, як факти реальної дійсності писали й інші автори, такі як М.А. Чельцов, М.Л. Якуб та інші». Такий підхід до розуміння доказів, на мою думку, є хибним, тому що у кримінальному провадженні ми не можемо оперувати фактами, які залишилися в минулому, ми маємо справу лише з відомостями про них, або фактичними даними.

Звідси, на мою думку, поняття доказів більш доречно і обґрунтовано слід наводити, як будь-які фактичні дані, отримані у передбаченому процесуальним законом порядку, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для вирішення судової справи. Таке по суті визначення поняття доказів й закріплено у чинній редакції ч. 1 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу (далі КПК України).

А вже, згідно ч. 2 ст. 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Як бачимо показання все ж є процесуальними джерелами доказів, та й речові докази, хоч і мають назву доказів, все ж є процесуальними джерелами доказів.

Показанням в чинному КПК України приділено багато уваги, їм присвячено спеціальний §3 глави 4 розділу 1. І ще не спроста, тому що вони дійсно мають велике значення для доказування. Саме завдяки ним, і тільки ним, можна встановити обставини кримінального провадження. Зокрема, завдяки тільки ним органи розслідування можуть встановити дійсні мотиви вчинення кримінального правопорушення, допитавши підозрюваного, а ще лише завдяки ним, підозрюваний має можливість викласти свої доводи чи відомості про обставини вчиненого ним кримінального правопорушення. В цьому сенсі показання є незамінними та вкрай важливими.

Поняття показань є легітимним і закріплено у ч. 1 ст. 95 КПК України: «Показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження».

Не зважаючи на значний розвиток в науці кримінального процесу питань щодо процесуальних джерел доказів, що пов'язано із реформуванням даної галузі права, питання показань все ж залишаються доволі актуальними. Таке ставлення до показань зберігається, тому що вони залишаються найпоширенішим джерелом доказів у кримінальних провадженнях. Зміни вітчизняного кримінально-процесуального законодавства на сучасному етапі, пов'язані з прийняттям і вдосконаленням КПК України, вони істотно вплинули й на правове регулювання отримання показань. З одного боку, вони сприяють забезпеченню прав учасників кримінального процесу, а з іншого – зумовлюють ефективне правосуддя на основі додержання вимог Конституції України і міжнародних правових актів. Я погоджуюсь з думкою Острійчука О.П., що в Україні після прийняття нового КПК України, інститут показань зазнав суттєвих змін, змінилося ставлення до показань, що отриманні під час проведення досудового розслідування, з'явився новий вид показань – з чужих слів тощо. Положення, що дозволяють отримання показань з чужих слів теоретично та й практично оцінюються по різному, тому вчений приходять до висновку про те, що він науково до кінця не розроблений і потребує прискіпливої до нього уваги. Важко не погодитися з цими висновками. Без цього правового інституту неможливо обґрунтовано прийняти рішення в різних кримінальних справах. На мій погляд, саме показання можуть вплинути на остаточне рішення за матеріалами кримінального провадження, і від їх суті інколи залежить доля людини, стосовно якої й приймається таке рішення. Отже, увага до кримінальної процесуальної регламентації різного виду показань, повинна бути постійною.

Секція 6. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

*М. Бочарова, В. Голівець,
І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА В РОКИ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648-1657 РОКІВ

Актуальність даної теми полягає у тому, що Визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького є невід'ємною частиною історії України, в тому числі історії права. Правова характеристика цього періоду складається з багатьох пунктів, тому ми повинні послідовно з усім розібратись.

В роки Визвольної війни почала створюватись національна правова система. Зміни у суспільно-політичному житті і соціально-економічних умовах відобразились у джерелах і окремих галузях феодального права України. Зберігали чинність більшість попередніх джерел права, крім тих, які утверджували панування магнатів, польської шляхти і католицької церкви у Речі Посполитій, – «Устава на волоки» 1557 р., «Ординація війська Запорізького» 1638 р., сеймові і королівські конституції тощо. Продовжував діяти Литовський Статут 1588 р., з якого було вилучено розділи і артикули, які визначали порядок створення і діяльності шляхетських станових судів, магистрати керувались також нормами магдебурзького права, зокрема «Порядком прав цивільних», та іншими джерелами права. Без суттєвих змін залишились джерела церковного права.

До джерел права відносили:

1) правові звичаї, які регулювали порядок організації полково-сотенної системи, порядок організації і структуру козацького війська;

2) універсали – загальнообов'язкові письмові розпорядження адміністративно-політичного характеру, які видавались гетьманом, а іноді і полковниками;

3) міжнародні угоди України, які укладалися від імені гетьмана. Вони оформлювали і утверджували становище України як суб'єкта міжнародно-правових відносин та закріплювали процес розвитку і міжнародного визнання Української держави.

В умовах становлення Української гетьманської держави розвивається право власності. В цей час козацькій старшині роздаються за службу по «рангу» маєтки. Таким чином, було оформлено новий стан умовної земельної власності – рангові маєтки (землі).

Кримінальне право спрощується шляхом вилучення з нього положень про замах на королівську (великокнязівську) владу й магнатсько-шляхетський порядок управління. Натомість з'являються нові види злочинів – зрада повсталому українському народові, невиконання вимог старшинської адміністрації, ненадання допомоги під час бою. Міри покарання

в роки війни були дуже суворими. Зрадників страчували – всіх без винятку. Але траплялося й так, що смертна кара за рішенням суду замінювалася штрафом.

Систему судових органів очолював гетьман, якому належала вища судова влада. Гетьман затверджував вироки (рішення) Генерального та полкового судів у найважливіших справах, особливо вироки до смертної кари. Гетьману подавали скарги на рішення всіх судів, перевірку яких він проводив вибірково, посилаючи представників старшини на місця для розгляду справ по суті. Роль вищих судових органів виконувала також старшинська рада. Полкові та сотенні суди розповсюджували свою юрисдикцію не тільки на справи всього козацтва, а й на все населення, яке проживало на їхній території. Вони активно втручалися навіть в діяльність магістратських судів у містах з правом на самоврядування. Тільки у деяких містах вдалося зберегти магістратські суди. В ратушних містах правила виборні міські старшини та отамани. Вони відправляли і судові функції. Селян судили війти і сільські отамани.[3]

8 серпня 1649 р. була обнародована «Декларація його королівської милості війську Запорізькому...», яка отримала назву Зборівський договір. Цим документом межа козацько-української території визначалась по лінії: Дністер – Ямпіль – Брацлав – Вінниця – Погребище – Паволоч – Користинів – Горностайпіль – Димер – Дніпро – Остер – Чернігів – Ніжин – Ромни. До реєстру Війська Запорізького вписувалося 40 тис. козаків, йому підтверджувалися всі попередні вольності. На козацькій території не мали права з'являтися коронні війська. Всі посади в Україні повинні були обіймати особи православної віри. Питання про Берестейську унію мав вирішити польський сейм. Київському митрополитові було надане місце в сенаті. Єзуїти не мали права проживати в українських містах. Повстанцям гарантувалася повна амністія. Частиною угоди слід вважати видану наприкінці серпня королівську грамоту – привілей, яким підтверджувалися права та вольності козацтва.

За Білоцерківським договором, який було підписано 18 вересня 1651 р. унаслідок поразки, козацька територія обмежувалась Київським воєводством, а військо – 20 тис. чоловік. На Чернігівщині і Брацлавщині, які окупували польські 248 війська, поновлювалася польська влада й дія адміністрації Речі Посполитої. Умови Зборівського договору було відновлено після перемог козацького війська над поляками під Батогом (1652 р.) та Жванцями (1653 р.)

Отже, з кожним новим мирним договором українські землі поступово зменшують можливість виграти війну та визволитись з-під навали противників.

Сукупність документів, за якими практично втілено рішення Переяславської ради про протекторат над Україною Москви, відомі під назвою *Березневі статті* 14 березня 1654 р. Це – низка кількарізних звернень гетьмана – «Статей Богдана Хмельницького», а також указів і жалуваних грамот царя.

Відповідно до Березневих статей московський уряд визнавав політичну автономію України як окремого державного утворення у союзі з Москвою зі збереженням самоуправління, яке на той час склалося. Збройні сили України (реєстр) включали 60 тис. козаків. Україна обирала гетьмана

на козацькій чи народній раді з наступним схваленням царем. Українці обирали собі старшину, місцеву адміністрацію, збирали кошти на платню старшині та на утримання війська. Всі привілеї і права старшини, козаків, української шляхти залишалися непорушними, у володіння гетьмана передавалося Чигиринське староство. Цілковито зберігалися права київського митрополита і української автокефальної православної церкви. За гетьманом зберігалися державні права мати зносини з усіма іноземними державами. Простосунки з Польщею і Туреччиною треба було доповідати цареві. Податки мали збиратися на місцеву адміністрацію і на місцеві потреби.

Для Богдана Хмельницького договір 1654р. був звичайною угодою про військову допомогу в боротьбі проти Польщі. Крім того, Україна намагалась цим договором юридично закріпити свої права і вольності і не допустити їх порушень і обмежень царизмом в майбутньому.

Таким чином, самостійність України визнавалась на міжнародній арені. Права і свободи населення були відновлені. Основним результатом Визвольної війни було утворення козацької держави, що контролювала значну частину України. Ця держава була демократичною. Вперше люди відчували себе вільними на своїй землі й отримали шанс для успішного подальшого розвитку. Право в цей період зазнало багато змін. Від утиснення прав людей до розквіту. Богдан Хмельницький був справедливим та розумним гетьманом, який гідно зміг відвоювати свої землі та домогтися миру.

К. Головаха, О. Жара,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРАВОВА СИСТЕМА ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ

Актуальність теми полягає в надзвичайному впливі козацтва на історію української нації і на процес формування національної свідомості українців. Саме козацтво сприяло накопиченню досвіду боротьби та слугувало прикладом для майбутніх поколінь борців за визволення українського народу. Особливої актуальності дане дослідження набирає у наш час, коли реформування вітчизняної правової системи ні в якому разі не повинно ігнорувати українську правову традицію, вагомою частиною котрої, власне, і було право Запорізької Січі.

Сьогодні дослідження української давнини супроводжуються зростанням інтересу до минулого нашої держави, як в історичному, так і в правовому відношенні. Тим не менше, більшість сучасних досліджень права на Запорізькій Січі не ставлять перед собою мету розглянути її джерела та систему права.

Перш за все, необхідно окреслити сутність поняття козацького права. Так І.Б. Усенко вважає, що козацьким правом був увесь комплекс звичаїв, що виникли на Січі. П. Музиченко назвав козацьке право «своєрідною народною Конституцією». Таким чином, одним з джерел права на Запорізькій Січі було власне козацьке право. Саме ним, очевидно, найбільше регламентувалося звичайне життя запорожців. Тим не менше, козаки часто брали участь у міжнародних протистояннях (зокрема європейських ві-

інах). Отже, незаперечним є той факт, що, окрім козацького права, правовідносини на Запорізькій Січі визначалися й іншими правовими нормами, зокрема міжнародними договорами (наприклад, про участь козаків у певному збройному протистоянні) та нормами права «метрополій» (тобто Московії чи Польщі), яким правовідносини Запорізької Січі формально мали відповідати. Прикладом впливу такого права можна вважати зміни реєстру, що значною мірою впливало на кількість козаків та їхній правовий статус (зокрема верстви випишків, реєстровців, привілеї останніх і т.п.), акти Москви чи Польщі щодо міжнародних відносин (так, наприклад, польський король Владислав IV видав у 1632 р. едикт – «Пакт Конвента», котрий забороняв відрядження всякого війська з Польщі до іноземних держав, тобто в даному разі заборонялася участь козаків у Тридцятилітній війні).

Отже, джерела права Запорізької Січі були досить різноманітними, зокрема серед них можна виділити такі основні види: правові звичаї («давні вольності» і т.п.), що були запозичені від різних народів, представниками яких і утворювався поліетнічний склад Січі (це підтверджують теорії походження козаків – черкаська, чорнолобуцька, татарська та ін., деякі види соціальних норм, зокрема, норми канонічного права та моральні норми, котрі визначалися своєрідним «кодексом честі» козаків, рішення козацької ради, акти волевиявлення козаків шляхом прямої демократії (тобто вибори деяких представників старшини, своєрідний «референдум» в разі розгляду важливих питань і т.д., міжнародні договори, тобто правочини, котрі визначали взаємини Січі з іншими державами, нормативно-правові акти, що видавалися гетьманом або військовою адміністрацією, хоча власне на Січі вони не мали широкого застосування, оскільки козаки ставилися насторожено до писаних документів, бо вважали, що вони зможуть обмежити їхні права та вольності).

Цікавою особливістю деяких джерел права була форма їхнього вираження. Найрозповсюдженішою з них, очевидно, була усна. Джерела права, що мали особливо значущий зміст могли виражатися письмово (міжнародні договори, акти гетьмана). Цікавою формою вираження волі козаків була конклюдентна (тобто коли зміст виражався конкретними діями, наприклад, підкиданням шапок при виборах старшини або голосуванням у той же спосіб).

Джерела права Запорізької Січі могли вдосконалюватися завдяки рецепції права іноземних держав (так відомим є вплив польського, російського, татарського права). В даному контексті доцільно згадати, що право Запорізької Січі також мало вплив на навколишній території. Особливого значення воно набувало під час народних повстань, коли демократичні засади устрою Запорізької Січі швидко розповсюджувалися на українські землі, підконтрольні Польщі. Таким чином, внаслідок повстань, джерела права Запорізької Січі з локального могли набувати загальнодержавного характеру.

Тим не менше, особливе значення з усіх названих джерел права Запорізької Січі, безперечно, належить релігійно-традиційним нормам, котрі самими козаками визнавалися пріоритетними. Значення правового звичаю полягало у тому, що він спирався на давні права, тобто сприяв збереженню власне української правової традиції давнини. Крім того, враховуючи свободололюбиву сутність козаків, правовий звичай видавався їм найзруч-

нішим джерелом права, оскільки широкі можливості його тлумачення навряд чи могли створити підстави для обмеження прав козаків. Збереження козаками давніх звичаїв, щоправда, у дещо специфічний спосіб, створило в майбутньому підґрунтя для збереження норм українського права при його кодифікації вже у XVIII столітті. Великий вплив на право Запорізької Січі мали норми канонічного права, вагомим джерелом права козацької вольниці. Так, канонічне право було важливим механізмом, котрий дозволяв поєднати норми традиційного права з реаліями життя за допомогою гуманності та відносної гнучкості (відомо, наприклад, що смертна кара не застосовувалася під час посту і т.п.), отже ним і звичаями обґрунтовувалися мораль та законність.

Щодо особливостей джерел права Запорізької Січі: правові норми, виражені у джерелах права, ймовірно тлумачилися розширено, оскільки вони були неписаними і не могли передбачити усі правовідносини, що виникали у суспільстві (у підтримку судження про розширене тлумачення можна навести призов козаків керуватися традиціями та «здоровим глуздом»). Важливого значення серед джерел права Січі набували різноманітні соціальні (зокрема релігійні) норми, котрі часто могли суттєво вплинути на здійснення правосуддя, джерела права Запорізької Січі постійно могли зазнавати впливу права сусідніх держав або перебувати з ним у взаємодії, більшість правових норм носили неписаний характер, що пояснюється самою сутністю правового звичаю, що домінував на Запорізькій вольниці, джерела права Січі могли прямо залежати від чисельних збройних конфліктів, оскільки сама сутність Січі може бути визначена як «мілітаризована демократія». Це пояснюється насамперед тим, що Січ часто знаходилася у ворожому оточенні на кордонах із Кримським ханством, бойові дії були принциповою засадою існування Січі (оскільки значну частину запорожців складали бігли від шляхти селяни, котрі боронили південні кордони України, а одним з основних видів «доходів» була військова здобич), відсутнім був принцип розподілу влад, тобто законодавча влада не відокремлювалася від виконавчої та судової. Це сприяло відсутності на Січі писаного законодавства, оскільки не було спеціальних державних органів, котрі займалися б законотворенням, тобто створенням джерел права. Тим не менше, відсутність розподілу влад є важливою ознакою права феодальної доби, хоча сам принцип розподілу влад з'явився вже у XVIII ст. завдяки французькому мислителю Ш.Л. Монтеск'є. Чинність джерел права Запорізької Січі за територією та за колом осіб (тобто тих, хто проживав на цій території) могла суттєво змінюватися в залежності від успішності певного визвольного руху чи повстання (так регіон влади козацької держави, наприклад, було суттєво зменшено Білоцерківським миром 1651 року, порівняно із Зборівським миром 1649 року), враховуючи прагнення козаків зберегти давні традиції, можна впевнено говорити про консерватизм, притаманний як правовим нормам на Запоріжжі, так і зовнішній формі їхнього виразу, тобто джерелам права.

З'ясувавши сутність та пріоритетність джерел права Запорізької Січі, слід визначити правову систему козацької вольниці. На нашу думку, права система Запоріжжя являла собою систему релігійно-традиційного права з деякими ознаками романо-германської правової системи, притаманної всій континентальній Європі.

Отже, ми дійшли висновку, що правова система Запорізької Січі мала релігійно-традиційний характер. Перспективними напрямками подальшої розробки даної проблематики варто вважати визначення ролі судової практики при здійсненні правосуддя на Запорізькій Січі та формуванні джерел права, детальніше дослідження механізму зміни релігійно-традиційної системи права Запорізької Січі на романо-германську правову систему, визначення ролі військово-правової доктрини Січі.

Ф. Грибовский, А. Барбашин,
1 курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ПРАВОВОЕ НАСЛЕДИЕ ВЕЛИКОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ БУРЖУАЗНОЙ РЕВОЛЮЦИИ 1789 ГОДА

Актуальность темы заключается в том, что Великая французская революция была первой в своем роде. Она положила начало изменениям не только в Европе того времени, но и во всем мире. Впервые на территории Европы появилось государство, где была свергнута монархия и юридически Франция стала республикой.

Декларация о правах человека и гражданина 1789 года – важнейший документ Великой французской революции. В основу идей Декларации положена концепция равноправия и свободы, принадлежащих каждому от рождения. Естественными правами объявлялись свобода личности, свобода слова, свобода убеждений, право на сопротивление угнетению. Декларация о правах человека и гражданина до сих пор составляет фундамент французского конституционного права.

Этот документ был уникален для того времени, т.к. у власти был монархический строй и богатые люди, в то время как бедные, да и просто люди из низших слоев общества, жили на грани. Данный документ наконец-то определил, что каждый человек – это личность и что у каждого есть личные права, распоряжаться которыми должен он и никто другой. В общем можно сказать, что Декларация послужила началом новой свободной жизни населения Франции.

Французская конституция – это второй документ Великой французской революции. Основывалась на Декларации о правах человека и гражданина. Если декларация – это документ о личной свободе, то конституция – о свободе народа. Включала свободу религии, мысли, слова, которых в большинстве своем не было известно ранее. Кроме этого провозглашалась невероятная для того времени политическая свобода, которая для общества была нонсенсом – народное участие через представителей в законодательстве. То есть, можно сказать, что благодаря данной конституции, были созданы последующие конституции Франции, а мир получил новый вид личностных свобод.

С такой же революционной решительностью и быстротой якобинский Конвент принял и представил на утверждение народа новую конституцию. Якобинская конституция 1793 г. делала большой шаг вперед по сравнению с конституцией 1791 г. Это была самая демократическая из буржуазных

конституцій XVIII і XIX вв. В ній знайшли відображення ідеї Ж.Ж. Руссо, котрими так увлекались яacobинці.

Конституція 1793 г. устанавлювала во Франції республіканський строй. Вища законодавча влада належала Законодавчому зібранню, вибраному всіма громадянами (чоловіками), досяглими 21 року. Найважливіші законопроекти підлягали затвердженню народом на первичних зібраннях виборців. Вища виконавча влада представлялася Виконавчому раді з 24 членів. Половина членів Ради щорічно підлягала оновленню. Свобода особистості, віросповідання, друку, подачі петицій, законодавчої ініціативи, право на освіту, на громадську допомогу в разі непрацездатності, право на опір угнетенню – такі були демократичні принципи, проголошені Конституцією 1793 г. Документ був представлений на затвердження народу – первичних зібрань виборців і одобрений більшістю голосів.

Генеральні штати 1789 року, котрі були створені 5 травня, зашли в тупик в своїх обговореннях на наступний день. Представники третього стану намагалися створити орган, що представляє громадян Франції. Вони з 11 травня збиралися окремо від перших двох станів, створивши так звані «коммуни». 12 червня коммуни запропонували іншим станам приєднатися до них. Більша частина першого стану так і не погодилася, але майже всі дворянство відмовилося. 17 червня, створені коммуни оголосили себе *Національним зібранням*. В результаті голосування: за – 490, проти – 90. Другий стан вступив до нового зібрання з двох наступних днів. Після спроб Людовика XVI і першого стану не дозволити представникам народу проводити засідання новому зібранню, слухання довелося перенести. Зібравшись, вони принесли знамениту «клятву в залі для гри в м'яч», пообіщавши не переставати працювати, поки Франція не отримає конституцію. Після невдалих спроб розігнати ассамблею силою Людовик XVI був змушений 27 червня визнати її законною. Парламент змінив своє ім'я на *Національне учредительное зібрання* і став функціонувати як законодавчий орган. Тим не менше, в багатьох джерелах цього періоду використовується його вихідне ім'я – «Національне зібрання».

Таким чином, події періоду Великої Французької буржуазної революції мають безпосереднє вплив на формування не тільки Французьких республік, але і на нові для того часу свободи звичайних громадян, як Франції, так швидко і багатьох країн Європи і світу. Декларація прав людини і громадянина з Конституціями 1791 і 1793 гг., є саме тими історичними документами, котрі допомагають нам це не тільки побачити, зрозуміти, але і оцінити події того часу.

О. Левенець, В. Гуненко,

І курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ЗНАЧЕННЯ УНІВЕРСАЛІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ДЛЯ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

В умовах загальнонаціонального піднесення, що припадали на 1917 рік, Центральна рада, що на той час була безпосереднім революційним

парламентом України, який керував українським національним рухом, наважилася на рішучий крок: 10 червня 1917 року схвалила і того ж дня урочисто проголосила на Всеукраїнському військовому з'їзді Універсал «*До українського народу на Україні й поза Україною суцьою*», пізніше названий Першим універсалом Центральної Ради, який проголошував автономію України і закликав народ до організації нового політичного ладу в Україні.

Цей документ став підґрунтя становлення української державності. Він представляв собою «статут автономії України», здійснюваної за принципом: «Українські справи вирішують Українські Збори (Сойм), загально-російські – Центральне Російське Правительство». Однак, ці демократичні ідеї були відхилені російським Тимчасовим урядом і Центральна Рада звернулася до населення України із закликом встановити нове життя, обіцяла прийняти нові закони.

Суттєве значення на той час мала і Декларація Генерального Секретаріату Центральної Ради від 27 червня 1917 р., тобто Декларація першого українського уряду. Головне її завдання полягало у трансформації моральної влади, яку мала Центральна Рада, у публічно-правову з чітким розмежуванням повноважень кожного секретарства (міністерства) щодо управління відповідними галузями народного господарства.

До певного часу, зазначалося в Декларації, головним завданням Центральної Ради було об'єднання української демократії на засадах лише національно-політичних домагань. Однак, економічне й соціальне становище потребувало відповідних управлінських дій, які й було зроблено Генеральним Секретаріатом Центральної Ради.

Отже, Центральна Рада перетворювалася на законодавчий орган, а Генеральний Секретаріат – на орган центральної виконавчої влади.

Вихою у розвитку конституційного процесу стало прийняття 3 липня 1917 р. II Універсалу Центральної Ради, який можна розглядати як своєрідний договір про порозуміння між Центральною Радою і Тимчасовим урядом. Згідно з ним Центральна Рада поповнювалася представниками інших національностей, що проживали в Україні. Крім того, зазначалося, що «*прямою чи до автономного ладу на Україні, Центральна Рада в згоді з національними меншостями України підготовлятиме проект законів про автономний устрій України для внесення на затвердження Учредительного зібрання*».

Документами, що мають суттєве значення для характеристики тогочасного конституційного процесу в Україні, є також «*Основи тимчасового управління на Україні*» і «*Тимчасова Інструкція Генеральному Секретаріатові Тимчасового Уряду на Україні*». В них визначалися основні питання організації структурної побудови та функціонування Генерального Секретаріату як найвищого органу управління в Україні.

Розвиток подій у другій половині 1917р. підводив Україну до проголошення незалежності. Важливим політико-правовим предконституційним кроком на цьому шляху стало прийняття Центральною Радою 20 листопада 1917 р. III Універсалу, який проголошував побудову стосунків із Росією не на автономних, а на федеративних засадах.

IV Універсал проголошував ряд інших важливих положень щодо державного устрою України, у тому числі:

1. якнайшвидше встановлення миру з петроградським урядом народних комісарів;

2. встановлення Українськими Установчими Зборами справжньої влади народу;

3. після повернення додому вояків проведення Центральною Радою переобрання місцевих рад та міських дум, щоб всі змогли брати участь у їхній праці;

4. передача трудовому народові землі без викупу;

5. запровадження державно-народного контролю над усіма банками;

6. розгортання рішучої боротьби проти всіх контрреволюційних сил.

Як бачимо, усі зазначені положення мали демократичне спрямування й у подальшому знайшли відображення у Конституції Української Народної Республіки 1918 р., яка мала підзаголовок «Статут про державний устрій, права і вільності УНР».

Історичне значення Універсалів, полягає в тому, що вони вивели український народ на історичну арену як самостійний творець власної історії, здатний на створення своєї незалежної держави, стали історичним досвідом українського державотворення в плані основи для відтворення і зміцнення української державності, проголосили незалежною суверенною державою УНР, завершили процес складного, суперечливого розвитку українського національно-визвольного руху, який врешті-решт з великим запізненням відкинув ідеї автономії і федералізму.

Прийняття Універсалів означало остаточний розрив з імперським центром. Але, на жаль, цей кульмінаційний момент в історії державотворення України було досягнуто не на хвилі піднесення українського національно-визвольного руху, а в один з найкризовіших періодів його історії часів громадянської війни.

А. Олейник, В. Плаксина,

І курс спеціальності «Правознавство»

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ЗНАЧЕНИЕ БУРЖУАЗНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКИХ РЕФОРМ АЛЕКСАНДРА II

Крестьянская реформа, в соответствии с которой было отменено крепостное право, повлекла за собой целый ряд других реформ: земская, городская, судебная, военная, финансовая, реформы в области просвещения и печати. Все эти реформы должны были способствовать развитию капитализма в Российской империи. Рассмотрим, каким именно способом реформы способствовали развитию капитализма в государстве.

Согласно *Земской реформе (1864г.)* – в губерниях и уездах создавалась система органов местного самоуправления: губернские и уездные земские собрания (в волостях земские учреждения не образовывались). Главные земства (депутаты) избирались на основе закона, с учетом имущественных и сословных различий. Таким образом, земские органы становились всеобщими. К вопросам ведения земств относилось: местное хозяйство, торговля, промышленность, распределение государственных податей, назначение местных налоговых сборов, здравоохранение, народное образование, устройство благотворительных учреждений. Земства могли обращаться к правительству с ходатайством, но они

были лишены законодательной инициативы. Объединение земств между губерниями запрещалось. Земские учреждения вводились в 34 губерниях России. Процесс введения земств растянулся до 1911 года.

В соответствии с новым городовым положением 1870 г. создавались всеословные органы общественного самоуправления – городские Думы. Депутаты городской Думы избирали городскую управу и городского голову. Однако, из-за высокого имущественного ценза в Думах преобладала буржуазия и дворянство. В компетенцию городского самоуправления входили хозяйственные вопросы: развитие торговли и промышленности, установление налогов, благоустройство городов, развитие здравоохранения, народного образования.

Городские Думы находились в ведении Сената. Городской голова возглавлял исполнительный орган городского самоуправления – управу, а также председательствовал в городской Думе. Таким образом, в одном лице соединялись исполнительная и законодательная функции, что значительно снижало уровень свободного обсуждения и принятия решения городской Думой.

Городская реформа (1870г.) имела целью поднять хозяйство городов и привлечь к управлению ими крупную финансовую и торговую буржуазию. Реформа заменяла прежние сословные думы всеословными городскими учреждениями местного самоуправления. Распорядительными органами становились городские думы, а исполнительными – избранные думами городские управы. Члены городских дум выбирались на четыре года и назывались «гласными». Правом выбора в городские думы пользовались лишь лица, достигшие 25 лет и владевшие недвижимой собственностью, владельцы промышленных и торговых предприятий, купцы. В компетенции городского управления было внешнее благоустройство города, торговля, промышленность, здравоохранение, образование.

Судебная реформа (1864г.) предусматривала изменение судостроительства, с созданием двух ветвей судов – мировых и общих судебных установлений. Суд стал гласным, открытым и устным, с состязательным процессом, при котором стороны получили равные права на предоставление и опровержение доказательств. В уголовный процесс было введено судебное следствие, на котором проверялись данные предварительного следствия. Был создан институт присяжных (для суда над обвиняемыми в тяжких уголовных преступлениях). Рассмотрение дела в судах было ограничено двумя инстанциями (первой и апелляционной), для суда присяжных – одной инстанцией, и для всех дел – одной кассационной инстанцией. Таким образом, судебная власть была полностью отделена от административной, судебное следствие было отделено от полицейского и стало процессуально независимым. Кроме непосредственно суда были реформированы судебное следствие, прокуратура, нотариат, создано сословие присяжных поверенных (адвокатура).

В ходе *военной реформы (1874г.)* упразднялись военные поселения, создавались военные округа, реорганизовывалось военное министерство и главный штаб, учреждались юнкерские и военные училища. Быстрыми темпами стала развиваться военная промышленность. Центральным звеном военной реформы явилось введение с января 1874 г. всеобщей воинской повинности, которая распространялась на все мужское население, достигшее 20-ти летнего возраста. Срок службы составлял 6 лет в сухопутных войсках и 7 лет на флоте. Существовала достаточно гибкая система льгот, отсрочек, а также освобождения от воинской службы. Преобразования в армии стали

важным фактором демократизации общества, модернизации армии, способствовали повышению ее боеспособности – все это в полной мере проявилось в войне с Турцией 1877-1878 г.г.

Реформы в области просвещения и печати (1863-1865гг.) не обошли стороной средства массовой информации и учебные заведения. В 1863 и 1864 г. были введены новые университетские уставы, возвратившие им автономии (предоставление большей хозяйственной и административной самостоятельности, непосредственное участие преподавателей и студентов в решении вопросов внутренней организации), и введено новое положение о школьных учреждениях, по которому заботу о них брали на себя государство, земства и городские думы, а также церковь. Образование провозглашалось доступным для всех сословий и конфессий. Была снята предварительная цензура на публикации и ответственность за уже вышедшие статьи возлагалась на издателей. Для них вводилась «карательная» цензура – применение различных санкций уже после публикации, вплоть до закрытия издательства.

Финансовая реформа (1862-1866гг.) привела к тому, что право распоряжаться всеми финансовыми средствами страны получал министр финансов, деятельность которого подлежала учету со стороны государственного контроля. В 1860 г. был учрежден Государственный банк, кредитовавший торгово-промышленные предприятия. Были упразднены винные откупа (1863 г.), вместо них вводились патентные сборы и особый акциз. Для их взимания на местах учреждались специальные акцизные управления. Главный итог преобразований финансовой системы заключался в установлении гласности бюджета, финансового контроля и прогрессивных изменений в налоговой системе.

Рассмотрев содержание реформ, мы видим, что Российская империя в последствии их проведения приблизилась к европейской политической и экономической модели XIX века. Что касается, общественного положения, то можно сказать, что в Российской империи появилась своеобразная свобода личности, которую, прежде всего, вызвала отмена крепостного права. Также, мы можем проследить свободу личности не только в Крестьянской реформе (1861г), которая отменила крепостное право, но и в остальных реформах, к примеру, в Судебной реформе (1864г.) свобода личности прослеживается в том, что жителей Российской империи уравниваются перед судом и теперь каждый может защитить свои права в судебном порядке. Исходя из всего, можно сделать выводы, что реформы Александра II имели прогрессивный характер, которые постепенно улучшили жизнь в Российской империи.

Е. Процай,

*1 курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ЗНАЧЕНИЕ ЗАКОНОВ МАНУ ДЛЯ ДРЕВНЕЙ ИНДИИ

Актуальность темы заключается в том, что появление этих законов способствовало развитию права и культуры Древней Индии, опыт которой всегда необходимо учитывать следующим поколениям. Среди различных источников права Древней Индии, Законы Ману имеют наибольшую из-

вестность. Точное время их составления неизвестно. Предполагается, что они появились в период между II в. до н. э. и II в. н. э. Законы Ману состоят из 2685 статей, написанных в форме двустиший (шлок). Известно, что они являются результатом правотворческой деятельности научных брахманских школ.

В Древней Индии понятие права как совокупности самостоятельных норм, регулирующих общественные отношения, было неизвестно. Повседневная жизнь индийцев подчинялась правилам, утверждаемым в нормах, по своему характеру скорее этических, чем правовых. Данные нормы носили ярко выраженный религиозный характер. Законы Ману не являются кодексом в современном понимании. В этом обширном сборнике, наряду с нормами гражданского, уголовного и процессуального права, содержатся также правила нравственности, религиозные наставления, вопросы политики и торговли. Основное внимание уделено юридическому закреплению деления древнеиндийского общества на рабов и рабовладельцев, происхождению и правовому положению варн, деспотической власти царя. Также Законы Ману включали в себя: право собственности, обязательственное право, брачно-семейное право, наследственное право, а также уголовное право.

В период создания законов Ману в Индии уже хорошо понимали разницу между собственностью и владением. При этом охране частной собственности уделялось значительное внимание. Законы указывают семь возможных способов возникновения права собственности: наследование, получение в виде дара или находка, покупка, завоевание, ростовщичество, исполнение работы, а также получение милостыни. Древней Индии был известен и такой способ приобретения права собственности, как давность владения (10 лет). При этом подчеркивалось, что только при законном подтверждении человек из владельца превращался в собственника. Приобретать вещь можно было только у собственника. Запрещалось доказывать право собственности ссылкой на добросовестное владение. Если у добросовестного приобретателя обнаруживалась украденная вещь, она возвращалась прежнему собственнику. Среди основных видов собственности законы называют землю. За незаконное присвоение чужой собственности (чужого участка земли) налагался штраф, а присвоившего чужую землю объявляли воров.

Обязательственные отношения получили в законах Ману довольно детальную разработку. В основном в законах говорится об обязательствах из договоров. Наиболее подробно описывается один из древнейших договоров – договор займа. Закон твердо устанавливает нерушимость и ответственность долговых обязательств.

Для Древней Индии характерна большая патриархальная семья. Глава семьи – муж. Женщина полностью зависела от своего супруга и сыновей. Брак представлял собой имущественную сделку, в результате которой муж покупал себе жену, и она становилась его собственностью. Законы Ману определяют положение женщины следующим образом: в детстве ей полагалось быть под властью отца, в молодости – мужа, после смерти мужа – под властью сыновей, ибо «женщина никогда непригодна для самостоятельности». Законы Ману прямо требуют от жены почитать своего мужа как бога, даже если он лишен добродетели.

Уголовное право, представленное в Законах Ману, отличается довольно высоким для своего времени уровнем развития, что проявляется в указании на формы вины (умысел и неосторожность), на рецидив, на соучастие, на тяжесть преступления в зависимости от принадлежности потерпевшего и виновного к определенной варне. Законы отражают пережитки старины, о чем свидетельствует сохранение принципа талиона, ордалий, ответственности общины за преступление, совершенное на ее территории, если преступник неизвестен. Среди преступлений, называемых законами Ману, на первом месте стоят государственные. Полного перечня этого вида преступлений законы не дают, что характерно для всех древних кодификаций. Среди видов наказания следует назвать смертную казнь в различных вариантах: сажание на кол, сожжение на костре, утопление, затравливание собаками и др. Также членовредительские наказания (отрезание пальцев, рук, ног). Это далеко не полный перечень наказаний.

Таким образом, можно сделать вывод, что Законы Ману знаменовали собой качественно новый этап развития правовой мысли в Древней Индии, которая стала все больше испытывать светское влияние и приспосабливаться к нуждам практического применения. В Законах Ману, много внимания стало уделяться договорным и имущественным отношениям, ответственности за их нарушения.

Законы Ману – это и религиозная добродетель, и мораль, и норма поведения, и свод правил, обязательных для каждого правоверного индуса, регламентирующих различные стороны его жизнедеятельности.

А. Спивак, Е. Миронов,

*1 курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ВЕЛИКАЯ ХАРТИЯ ВОЛЬНОСТЕЙ 1215 г.: ВАЖНЫЙ ШАГ АНГЛИЙСКОГО ОБЩЕСТВА НА ПУТИ К СВОБОДЕ

Правление Иоанна Безземельного ознаменовалось открытым военным столкновением с Францией. Филипп II Август объявил все владения Иоанна во Франции конфискованными и начал военные действия в Нормандии. Иоанн все время вымогал у английских баронов деньги на ведение войны, что в сочетании с военными неудачами вызывало их законное негодование. В довершение всего, в 1205 г. Иоанн начал борьбу с папой римским Иннокентием III. Таким образом, положение короля в Англии было очень сложным, так как и бароны, и духовенство были его противниками: церковь негодовала по поводу конфликта с папой и наступления на ее права, а бароны были недовольны усилением налогового гнета, ограничением их политических привилегий, и тем, что Иоанн злоупотреблял правами феодального сюзерена.

Попытка короля найти поддержку у рыцарства и горожан (съезд их представителей состоялся в Сент-Олбансе в 1213 г.) не имела успеха, так как участники были недовольны финансовыми требованиями короля. Не видя выхода, Иоанн примирился с папой Иннокентием III. Недовольство баронов продолжалось усиливаться. К ним присоединились рыцари,

горожане и верхушка свободных крестьян. Церковь также воспользовалась сложившимся положением для закрепления отвоёванного.

Борьба баронов против королевской власти была реакционна. Рыцари, как правило, поддерживали королевскую власть, но чрезмерные фискальные требования, неудачная политика и коррупция аппарата вызывали их протест. Их оппозиция носила более прогрессивный характер: они стремились не к подрыву централизации, а к укреплению и очищению центрального и местного аппарата. Горожане (в первую очередь лондонцы) и свободное крестьянство протестовали против тяжелого финансового гнета. Создался широкий фронт недовольных, которых возглавляли бароны северных графств.

15 июня 1215 г. король Иоанн согласился принять требования мятежных баронов. Эти требования составили хартию, получившую позднее название «Великой Хартии Вольностей».

Изначально Magna Carta была мирным договором между королем и баронами Англии. В Хартии были урегулированы многочисленные разногласия, касающиеся их привилегий в вопросах брака, опеки и военной службы.

Исследователи сошлись во мнении, что Magna Carta состоит из преамбулы и 63 статей. Содержание Хартии можно выразить девятью основными идеями: свободная церковь, феодалы «держат» землю непосредственно от короля, равные права субарендаторов, закрепление правового положения городов, регулирование торговли, реформа правовой системы и отправления правосудия, контроль за королевскими должностными лицами на местах, статус королевских лесов и охота в них, решение неотложных дел, например, связанных с королевскими иностранными наемниками. Гарантией соблюдения Хартии стал специальный совет из 25 баронов, которые могли объявить войну любому королю, пришедшему на смену Иоанну в случае грубых нарушений Великой Хартии Вольностей.

Непосредственно к статьям, касающимся материальных интересов, различных социальных групп населения относятся 1, 2, 9. В соответствии со статьёй 1, Английская церковь только подтвердила свои вольности, так как противоречия между королем и духовенством были разрешены еще до противостояния. Во второй статье Великой Хартии Вольностей за владельцами земли полученной от короля за военную повинность закрепляется право наследия, при чем устанавливается размер рельефа (налога) за вступление в право наследия, в зависимости от размеров владения и согласно древнего обычая. В девятой статье пресекается произвол чиновников в отношении должников и защищает его недвижимостью и доход с нее, давая возможность вернуть долг с наименьшими потерями, а также рассматривается порядок взаимоотношений между поручителем и должником.

Большинство параграфов хартии трактуют вопросы неприкосновенности баронских и церковных владений. Король обещает не взимать незаконных податей, не захватывать земли, не накладывать произвольных штрафов, а также вернуть все захваченные им замки и земли (ст. 52). Однако, согласно Хартии ограничениям подвергался не только королевский произвол по отношению к баронам, но и баронский – по отношению к рыцарям.

Стоит отметить, что речь в Хартии идет только о свободных людях. Соответственно, положения Хартии не распространялись на крепостное крестьянство, а оно составляло большинство населения Англии. Налоги и сборы, включая щитовые деньги, могут взиматься не иначе, как по решению «общего совета королевства» (что означало, по существу, восстановление баронской курии). В статье 12 утверждался строгий перечень ситуаций, для разрешения которых разрешается взимание пособий: *«Ни щитовые деньги, ни пособие не должны взиматься в королевстве нашем иначе, как по общему совету королевства нашего, если это не для выкупа нашего из плена и не для возведения в рыцари первородного сына нашего и не для выдачи первым браком замуж дочери нашей первородной; и для этого должно выдавать лишь умеренное пособие; подобным же образом надлежит поступать и относительно пособий с города Лондона».* Все же остальные случаи обложения налогами, не указанные в статье 12, должны утверждаться советом королевства. Об этом говорится в 14 статье Хартии: *«А для того, чтобы иметь общий совет королевства при обложении пособием в других случаях, кроме трех вышеназванных, или для обложения щитовыми деньгами, мы повелим позвать, архиепископов, епископов, аббатов, графов и старших баронов, нашими письмами за нашей печатью; и кроме того повелим позвать огулом, через шерифов и бэйлифов наших, всех тех, которые держат от нас непосредственно; повелим позвать мы всех их к определенному дню, т.е. по меньшей мере за сорок дней, и определим место, и во всех этих призывных письмах объясним причину приглашения и когда будут таким образом разосланы приглашения, в назначенный день будет преступлено к делу при участии в совете тех, которые окажутся налицо, хотя бы и не все приглашенные явились.»*

В статье 39 Хартии утверждается принцип презумпции невиновности, в соответствии с ним, ни один свободный человек не может быть заключен в тюрьму, изгнан из страны, лишен имущества, поставлен вне закона *«иначе, как по законному приговору»*, вынесенному равными по положению судьями («пэрами») и «по законам страны». Соблюдение Хартии должен гарантировать совет из 25 баронов наделенный правом «принуждать и теснить» короля «всеми способами, какими только может».

Заложив в Англии основы правового порядка, который должен был сменить безраздельно господствовавшую систему правительственного произвола, Великая Хартия не создала вполне удовлетворительных средств, которые бы гарантировали приведение в жизнь провозглашенных ею принципов и сделали бы невозможным возвращение к старому порядку. Великая Хартия явилась лишь первым и чрезвычайно важным шагом английского общества на пути к свободе. Она юридически сформулировала, выдвинутую жизнью задачу, и тем самым, создала почву для правомерной борьбы. Дала в руки обществу широкую и определённую программу, способную объединить самые различные общественные элементы в их стремлении к свободе.

Юридическую силу Хартия 1215г. имела лишь несколько месяцев. В конце августа 1215г. римский папа, примирившийся с Иоанном, аннулировал Хартию папской буллой. В дальнейшем Хартия постоянно модифицировалась, её содержание толковалось и изменялось

применительно к новым условиям. Особое внимание привлекала ст.39. Между 1331 и 1363г. парламент много раз интерпретировал эту статью, придав ей почти современное звучание. Так, «законный приговор равных» получил трактовку «судебная процедура с участием жюри присяжных», термин «закон страны» приобрёл вид «надлежащей правовой процедуры», слова «ни один свободный человек» были сначала заменены словом «никто», а затем словами «ни один человек, какого бы сословия или состояния он ни был...».

Своё подлинно новое существование она начнёт в период, предшествующий английской революции, в XVII веке, когда знаменитый судья Кок извлечёт её из архива, отряхнув «пыль веков», истолкует в интересах ликвидации абсолютизма, расширения парламентских и судебных полномочий. Общие формулировки Хартии, продиктованные социальным составом коалиции 1215г., в особенности постоянное упоминание «свободных людей», облегчило дело, за которое ратовал Кок. Признанная официальной политической доктриной послереволюционного правительства, Хартия становится символической частью неписаной английской конституции.

П. Сушко,

1 курс специальности «Правоведение»

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЕНЬОРИАЛЬНОЙ МОНАРХИИ ВО ФРАНЦИИ

Актуальность темы определяется тем, что монархия была господствующей формой правления в мире на протяжении нескольких столетий. В специфической форме она сохраняется и сегодня почти в трети стран мира. Это свидетельствует о ее способности существовать в различных исторических, экономических, политических и мировоззренческих условиях развития общества. Цель – изучить и охарактеризовать основные причины государственно–политической раздробленности Франции в IX–XII вв.

Формирование самостоятельного Французского государства заняло в общей сложности почти два века – от распада империи Каролингов в середине IX в. и до основания новой королевской династии Капетингов в конце X в. Французское королевство прошло в своем развитии этапы феодальной раздробленности (XI – XIII вв.), сословно-представительной монархии и абсолютной монархии.

В период феодальной раздробленности королевство состояло из множества феодальных владений (герцогств, графств, баронств и т.д.), которые, не смотря на то, что формально считались его частью, фактически же представляли собой независимые политические образования. Первые короли династии Капетингов были, по своей фактической сути всего лишь крупными феодалами с особым титулом. Никаких особых полномочий государственного характера в тот период королевская власть не имела.

Функции королевской власти были крайне ограниченными, хотя формально у короля сохранялись некоторые традиционные привилегии, а именно: он считался главой французского войска, осуществлял законодательные полномочия, вершил суд, но королевские полномочия существовали лишь в теории, а не на практике. Реально же, власть короля действовала только на территории собственного землевладения. Дворцовую систему представляли министерялы. Основные должности: сенешал – глава королевского двора, коннетабль – глава королевской конницы, королевский казначей, канцлер.

В IX – XI вв. происходит окончательное оформление класса феодальнозависимых крестьян. Появилась прослойка сервов, считавшихся простой принадлежностью земли и вилланов, которые были лично свободны и возделывали землю, принадлежавшую феодалу. В связи с быстрым ростом городов увеличивается и новая прослойка феодального общества – городское население.

Постепенно начало изменяться и положение королевской власти. Так, восстанавливается практика издания королем законодательных актов. В XIII в. признается, что королевский акт, которому присягнули вассалы, обязателен и для отсутствующих феодалов. Расширяется сфера судебной юрисдикции короля и пр. Обозначившийся процесс централизации и усиления королевской власти был закреплен рядом реформ, проведенных в правление Людовика IX Святого.

Одной из важнейших попыток изменить феодально-сеньориальный режим была военная реформа. Людовик IX запретил вести любые частные войны, сюда же были причислены дуэли и турниры. Было введено правило, что вассальные обязанности и верность не действуют в случае выступления своего сеньора против короля. Введены, так называемые, «40 дней короля». В течение 40 дней конфликтующие стороны могли обратиться к королю, как к верховному арбитру, с тем, чтобы решить спор мирными средствами. Новый порядок существенно усиливал позиции королевской власти. В городах начато формирование своей милиции (ополчения), находившейся под началом королевских военных, отрядов наемников. В результате король в меньшей степени стал зависеть от феодального ополчения, более эффективно использовал вооруженные силы в борьбе с непокорными вассалами.

Во второй половине XIII века из королевской курии, представлявшей ранее съезд феодалов, начинают выделяться специализированные центральные ведомства. Малый королевский совет, ставший постоянно действующим при короле совещательным органом, счетная палата и особая Судебная палата – Парламент. Парламент стал высшей инстанцией по судебным делам всего королевства. Наиболее важные уголовные дела были отнесены к компетенции исключительно королевских судов. В судебных делах вошла в обиход письменная процедура, заимствованная из римского права. Образовался также совет специалистов, куда привлекались главным образом правоведаы – легисты для подготовки законов и судебных решений.

В ходе административной реформы был создан институт королевских следователей. Им вменялось в обязанность контролировать на местах деятельность многих королевских уполномоченных, расследовать обвинения и даже приводить приговоры в исполнение.

Людовик IX осуществил также денежную реформу: на территории домена вводилась единая королевская монета и запрещалось хождение денег других сеньоров. В герцогствах и графствах хождение королевской монеты также было обязательным (но не исключительным). Как указал К.Е. Ливанцев, новая королевская монета, имела в своем составе золото. Поэтому, «королевская монета, будучи более полноценной по сравнению с местной железной, постепенно вытеснила из обращения другие деньги, что содействовало известному экономическому сплочению Франции».

Таким образом, Франция IX-XII вв. номинально находившаяся под властью королей из династии Капетингов, на деле, не составляла государственно-политического целого. Она распадалась на несколько весьма значительных по территории герцогств, а также многочисленные графства. Причины государственно-политической раздробленности Франции: во-первых, в состоянии социально-экономических связей эпохи, а во-вторых —наличие, по существу, двух разных народов, говоривших на разных языках, принадлежавшим разным культурам.

М. Хицун,

*1 курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ЗАКОНЫ ХАММУРАПИ: ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

Интерес этой темы заключается в том, что свод законов Хаммурапи актуален в контексте нынешних бурных споров о ценностях. Нынешние софисты с презрением смотрят на социальное взаимодействие и общежитие наших предшественников, живших за тысячи лет до нас. Согласно им, эти принципы не актуальны сегодня. Современные идеологии и практики располагаются на противоположном от этого полюсе.

Именно стремлению зафиксировать различные нововведения в правление царя Хаммурапи и обязаны своим появлением Законы Хаммурапи (XVIII в. до н. э.). Законы не были всеобъемлющим сводом всего современного ему вавилонского права. Многие оставались во власти норм и правил обычного права (так, законы даже не упоминают о наказании за простое убийство, за обычную кражу, за посягательство на религиозные обряды) и в сфере действия традиционных судов. Новыми же законами следовало руководствоваться царским судьям в решении тех дел, которые не регулировались обычным правом, и в тех случаях, которые выходили за рамки обыденной юстиции, представляли особый интерес для власти и государства. Строго говоря, это были не законы в общем значении слова, а отдельные или типичные судебные решения, записанные для общего сведения.

Свод Хаммурапи составлялся обдуманно и по своеобразной системе. Условно его подразделяют на 282 статьи, которые можно объединить в несколько тематических разделов. Начинает текст законов особое Введение, в котором Хаммурапи перечисляет свои царственные достоинства, призывая в поддержку своей власти богов, и подчеркивает цели своих нововведений: *«Дать сиять справедливости в стране, чтобы погубить*

беззаконных и злых, чтобы сильному не притеснять слабого... доставлять стране благополучие».

Частноправовые документы говорят о самых различных сделках, связанных с рабами: купле, дарении, мене, найме и передаче по завещанию. Статьи следовали друг за другом, подчиняясь принципу бытовой ассоциативности (в системе Законов еще не было особых юридических приемов). Статьи описывали исключительно конкретные случаи и тем самым давали законченные наставления судье: если выяснятся такие-то обстоятельства и не будет тех-то условий, то вынеси такое-то решение (почти каждая статья и начиналась с «Если...»). Такое построение правовых норм характерно для всего древнего права, не стремившегося к излишним и не полезным для тогдашней практики обобщениям, оно получило название казусного (от латинского casus – случай).

Таким образом, изучение законов Хаммурапи даёт возможность определить общественный строй государства, отчётливо проследить классовый характер законодательства царства. Государство установлением суровых наказаний защищало рабовладельцев от «строптивного» раба. За телесное повреждение, причинённое чужому рабу, требовалось, как и по отношению к скоту, возмещение убытка его собственнику. Виновный в убийстве раба давал взамен его собственнику другого раба. Рабы, подобно скоту, могли продаваться без каких-либо ограничений. Семейное положение раба при этом не учитывалось. При продаже раба закон заботился лишь о том, чтобы охранить покупателя от обмана со стороны продавца. Законодательство защищало рабовладельцев от кражи рабов и от укрывательства беглых рабов. Смертная казнь грозила не только укравшему, но и укрывателю раба. Жестокая кара угрожала также за уничтожение знака рабства на рабе.

В. Хорунжая, М. Головки,

*1 курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ПРИЧИНЫ ЛИКВИДАЦИИ ЗАПОРОЖСКОЙ СЕЧИ: МАНИФЕСТ ЕКАТЕРИНЫ II

Актуальность вопроса состоит в том, что тяжело назвать другой период истории Украины, который вызывал бы такой большой интерес, как история запорожского казачества. Ему посвящены многочисленные научные, исторические и литературные труды, произведения изобразительного искусства, драматургии, музыки, устного народного творчества. Ученые составляют различные гипотезы, указываются различные причины возникновения запорожского казачества, среди которых трудно выделить одну, главную. Однако, мы бы хотели проанализировать не формирование Запорожской Сечи, не период её процветания, которым уделяется много внимания, а наоборот, вопросы связанные с её ликвидацией. Акцент будет сделан на юридическом документе-Манифесте Екатерины II О ликвидации Запорожской Сечи.

Со вступлением Екатерины II на престол, вмешательство царизма в демократический строй Запорожской Сечи, и ее управление приобрело бесцеремонный, грубый характер.

Во время войны с Турцией запорожцы настолько прославились своим мужеством и военным мастерством, что высшие русские офицеры и санытники считали честью записаться в их курени. За боевые заслуги в кампании 1770 г. Войско Запорожское было награждено грамотами, а кошевой атаман золотой медалью с бриллиантами. Запорожцы надеялись, что верной службой они заслужат у царицы возвращения своих земель, но когда 10 июля 1774 г. Россия подписала с Турцией Кучук-Кайнаджирский мир, все надежды развеялись. Всяческие комплименты правительственных чиновников в сторону Запорожья закончились.

Судьба Запорожской Сечи окончательно была решена 23 апреля 1775 г. на так называемом, совете при «высочайшем» дворе. С проектом о ликвидации Сечи с помощью вооруженных сил выступил новороссийский генерал-губернатор Потемкин. Он сыграл предательскую, коварную роль. На него запорожская старшина и казаки возлагали определенные надежды, что он выступит в качестве защитника Сечи в правительственных кругах. К великому сожалению, он стал исполнителем «монаршей воли» и особенно жестоко распорядился с запорожской вольницей. Для операции против Запорожской Сечи были задействованы войска, которые возвращались из русско-турецкой войны.

16 июня войска генерала Текели почти без сопротивления заняли Сечь. Жестоко обошлось царское правительство с руководителями Запорожской Сечи.

14 августа 1775 г. Екатерина II выдала Манифест, в котором провозглашала о ликвидации Сечи с уничтожением самого названия «Запорожские казаки». С провозглашением этого Манифеста Войско Запорожское было распущено, а сечевой архив и артиллерия вывезены.

По-разному сложились судьбы бывших запорожцев: одни попали в зависимость к новым землевладельцам, помещикам, другие убежали за Дунай в Турцию, где создали Задунайскую Сечь. Часть казаков стали впоследствии богатыми землевладельцами. Они получили дворянство и официальные чины.

Ликвидация Запорожской Сечи стала болезненной раной для украинского народа. Рассмотрим причины, которые привели к уничтожению Запорожской Сечи. В нашей истории преувеличивалось значение социально-классовых причин уничтожения Запорожской Сечи. Конечно, российское правительство беспокойло обострение классовой борьбы на Запорожье, но восстания на Сечи были направлены, прежде всего, против собственной старшины и состоятельного казачества.

На Запорожье шел обычный процесс расслоения общества, и непосредственно царату не угрожало. Стоит вернуться к самому Манифесту Екатерины II. К сожалению, этому достаточно интересному документу не уделяется соответствующего внимания. Шесть артикулов Манифеста перечисляют, так называемые, «преступления запорожцев», а 5-й и 6-й артикулы освещают главную причину ликвидации запорожского казачества. Пятый выступает как предпосылка последнего. В нем прямо указывается, что запорожцы, невзирая на запрет российского прави-

тельства, принимали в казаки не только беглецов, но и людей женатых и семейных для того, чтобы покорить их себе и завести собственное земледелие. А в последнем пункте продолжается: «*Заводя хлеборобство, расторгали они тем самым самое основание зависимости их от престола нашего и, конечно, хотели составить из себя посреди Отечества область совершенно независимую под собственным управлением*».

Казацкая республика привлекала своими прогрессивными формами ведения хозяйства переселенцев. Их влекли запорожские земли, где существовал свободный найм рабочей силы и развивалось хуторское хозяйство. Запорожье не только избавилось от экономической зависимости от России, но и стало ее серьезным торговым конкурентом на юге. Это не могло не тревожить российское правительство, которое теряло контроль над запорожской буржуазией и хорошо понимало, что экономическая независимость Запорожья рано или поздно приведет к его политической независимости. Царское правительство сначала пыталось делать препятствия развитию экономики на Запорожье. Но прекратить эти процессы можно было лишь грубой силой, что и было сделано в июне 1775 г.

Запорожская Сечь была последним оплотом автономии на Украине, оплотом воли, демократии и национальной независимости, очагом свободылюбия, героизма, блестящего искусства.

С. Чорный, И. Ермолаев,
1 курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

УГОЛОВНОЕ ПРАВО ЗАПОРОЖСКОЙ СЕЧИ

Особое значение для развития украинского права имело формирование именно уголовного права в жизни тех украинских сельских жителей, которые скрывались от панского гнета на отдаленных от власти просторах среднего и нижнего Приднепровья, Левобережья и которые называли себя казаками. Возникло даже новое понятие «казацкое право». Представляло собой совокупность правовых обычаев, большинство из которых, сложилось на Запорожской Сечи.

Уголовное право запорожских казаков остается мало исследованным. Основной причиной является то, что на Запорожской Сечи не было писаного права, все передавалось из уст в уста, от старшего к младшему. До нашего времени дошла лишь малая часть используемых казаками обычаев.

Палитра преступлений и наказаний на Запорожской Сечи была очень широкой и разнообразной:

– *преступления против жизни*. Самым тяжелым преступлением считали убийство казаком казака, за осуществление которого, обвиняемого закапывали в землю вместе со своей жертвой. По казацкому поверью считали, что под землей жертва вечно будет душить своего обидчика, поэтому, убийцу связывали и клали под гроб.

– *преступления против здоровья*. Нанесение телесных повреждений в состоянии алкогольного опьянения с применением оружия иногда наказывалось переламыванием одной руки или ноги, что фактически означало отлучение от казацкого ремесла.

– *военные преступления* были такими: дезертирство, проигрыш в бою, уклонение от занятия должности, на которую казака было избранно, пьянство во время похода.

За совершение противоправных деяний этой категории преступников ожидала смертная казнь. Казака, который находился в состоянии алкогольного опьянения во время морского похода, выбрасывали за борт, а во время сухопутного марша – привязывали к лошади и гоняли по степи, пока виноватый не умирал. Для профилактики на Запорожье существовал, так называемый, Змеиный остров, куда запорожцы отправляли неисправимых пьяниц, где и бросали их на произвол судьбы.

– *имущественные преступления*: кража, разбой, невозвращение долга. В зависимости от объекта посягательства различались: кража личного имущества, кража имущества всего запорожского общества.

В последнем случае обвиняемого ожидала смертная казнь. Невозвращение долга тянуло за собой приковывание к пушке. Виноватый освобождался лишь в том случае, когда возвращал долг, или кто-то из родственников или друзей поручался за него.

Смертная казнь на Запорожской Сечи была распространенной и разнообразной по видам. Среди простых различали: отрубание головы, реже расстрел, повешение, к квалифицированным относили повешение казака вверх ногами и ребром за крюк. В таком положении покойник продолжал находиться до тех пор, пока кости не опускались на землю.

На территории Запорожской сечи действовала такая судебная система:

Первой судебной инстанцией была «Паланка» обиженный и обидчик, предварительно купив на базаре паляницу, идут с обращением в «паланку». Если конфликт не был решен в первой инстанции обиженный и обидчик идут в следующую инстанцию.

Второй инстанцией была «Сечь», обиженный и обидчик идут к атаманам, также купив предварительно паляницу. Если же и в данной инстанции конфликт не был исчерпан, то они шли далее.

Третьей и последней, в большинстве случаев, была инстанция «Военного судьи», обиженный и обидчик уже вместе со своими атаманами идут к Военному судье, первые двое при этом идут с хлебом, атаманы рассказывают о происшествии, которое случилось и какой вердикт при этом вынесли они. Если же и здесь все не решилось миром, то Военный судья отправляет их к Кошевому атаману.

Последней инстанцией и был Кошевой атаман, обиженный и обидчик с хлебом и своими атаманами идут к Кошевому атаману, атаманы рассказывают о происшествии, которое приключилось и какой вердикт они вынесли и какой вердикт вынес Военный судья, если же и здесь не решается конфликт, то Кошевой атаман в приказной форме требовал от обидчика выплату ущерба обиженному. Именно Кошевой атаман выносил окончательное решение, обжалование этого решения было невозможным.

Так же ко всем вышеперечисленным наказаниям прибавлялся такой вид наказания как «*биття кийками*» за такие преступления как: мелкая кража или же наговор на своего товарища.

Таким образом, наказания за преступления на территории Запорожской Сечи были суровыми. Это объясняется несколькими причинами. Во-первых, на Сечь приходили люди разного социального происхождения и рода занятий и необходимо было четкое понимание, что за совершение противоправного действия будет применяться суровое наказание. Во-вторых, Сечь была военным поселением и для поддержания дисциплины и порядка на всей ее территории просто необходимы были подобные наказания.

Л. Щербина,
*1 курс специальности «Правоведение»
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля*

ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ СУДЕБНЫХ ОРГАНОВ НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ В СОСТАВЕ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В СООТВЕТСТВИИ С РЕФОРМОЙ 1864 ГОДА

Во второй половине XIX в. Российская империя стала на путь реформирования, целью которого была модернизация страны.

Преобразования 60-70 гг. XIX в. сыграли важную роль в истории Российской империи. Отмена крепостного права и последовавшие за ней реформы в области суда, местного самоуправления, образования, печати имели большое политическое и социальное значение, способствовали постепенному переходу к капиталистической модернизации.

Особо стоит отметить судебную реформу 1864 года. Для того времени это была важная и необходимая реформа. До Александра II никто еще не проводил такое широкомасштабное реформирование судебной системы. Именно поэтому она считается самой радикальной и грамотной из всех проведенных. Кроме этого, знания о преобразованиях в системе судебных органов того времени пригодятся в современном мире для нашей страны. Когда придет время проводить судебную реформу, правительству будет на что обратить внимание, чтобы в дальнейшем что-то изменить. Следовательно, можно утверждать об актуальности судебной реформы 1864 года.

Судебная реформа 1864 г. проводилась наиболее последовательно, она, как никакая другая, отразила либеральное начало, что имело далеко идущие последствия. Целью глубокого изменения судоустройства и судопроизводства было приспособление государства к новым условиям развития. Для этого необходимо было создать эффективный механизм защиты личности и собственности.

Основу судебной реформы составили четыре закона, утвержденные 20 ноября 1864 г.: «Учреждение судебных установлений», «Устав гражданского судопроизводства», «Устав уголовного судопроизводства», «Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями».

Судебные уставы, построенные на буржуазных началах, отделили суд от администрации, ввели гласность и публичность судебных заседаний, состязательный процесс, содействовали обеспечению равенства всех граждан перед законом и независимости судей. По судебной реформе четко определились судебные инстанции и разграничились их компетенции, сама система судов в значительной степени упростилась.

В гражданском судопроизводстве вводились четкие, ясно сформулированные правила: выделялись два порядка судопроизводства – общий (пространный) и простой (сокращенный). Гражданские дела подлежали рассмотрению не более чем в двух инстанциях. Вместо следственного процесса в гражданских тяжбных делах был учрежден процесс состязательный. Сторонам предоставлялось право на получение квалифицированной юридической помощи, простые и малозначительные дела подлежали рассмотрению в сокращенном порядке, запрещалась подача неограниченного числа бумаг, количество их было сокращено – по две с каждой стороны, упорядочивались судебные издержки, устанавливались правила о доказательствах и отменено право суда назначать присягу тяжущемуся как судебное доказательство, предусматривалось участие в гражданском процессе прокурора как представителя государства, регламентировалась постановка вопросов при решении дел и судам вменялось в обязанность мотивировать свои решения, высший надзор за рассмотрением гражданских дел был возложен на Гражданский кассационный департамент Сената.

Существенно изменялось и уголовное право. По судебным уставам закреплялись принципы гласности, состязательности, презумпции невиновности, обеспечивалось право на защиту. Статус обвиняемого расширялся – он получал ряд гарантий: при производстве следствия судебный следователь обязывался учитывать все обстоятельства относительно обвиняемого, как обличающие, так и оправдывающие, взятие под стражу как мера пресечения предусматривалось в основном при подозрении в совершении тяжкого преступления, следователь должен был использовать только законные средства, в том числе и в случае отказа обвиняемого отвечать на вопросы, закреплялась возможность, участвующих в деле лиц, подавать жалобы на любое следственное действие, нарушающее их права, предусматривалось право предъявления иска о возмещении вреда и убытков, причиненных незаконными действиями должностных лиц.

Новая система судов состояла из местных и общих судов. К местным относились мировые суды, съезды мировых судей и волостные суды. Их задачей являлось четкое и быстрое рассмотрение малозначительных гражданских и уголовных дел. Важной фигурой местного правосудия становился мировой судья, который избирался сроком на три года и единолично разрешал дело. Общие суды состояли из окружных судов и судебных палат. Важным звеном всей судебной системы и судом первой инстанции в общей юрисдикции был окружной суд. Именно на этом уровне вводился новый институт – суд присяжных. Рассмотрение дел с участием присяжных заседателей представляется прогрессивным нововведением, так как в большей степени ограничивался произвол и обеспечивалось участие населения в отправлении правосудия.

Итак, судебная реформа в корне изменила судоустройство, процессуальное и отчасти материальное право Российской империи. Она отделила судебные органы от административных и законодательных. Был введен суд присяжных. О демократичности этого института говорит то, что на практике присяжными стали в основном крестьяне, в том числе и небогатые. Впервые была учреждена настоящая адвокатура. Она стала весьма престижной и высокооплачиваемой сферой деятельности. Была реорганизована и прокуратура, освобожденная от функции общего надзора и сосредоточившаяся на работе в суде.

Был учрежден также институт судебных следователей, независимых и от полиции, и от прокуратуры, числящихся при окружных судах. До реформы, как известно, предварительное расследование находилось целиком в руках полиции. В процессуальном праве победили принципы состязательности, гласности, устности.

Важная страница истории судебной реформы – практическое создание новых судебных органов и организация их деятельности, т. е. проведение судебной реформы в различных регионах страны.

Секція 7. ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

*Я. Гаврилова, Д. Семегіна,
I курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ЯК ПРАВИЛЬНО СКЛАСТИ РЕЗЮМЕ?

У сучасному суспільстві більшість керівників хочуть мати у своєму штаті освічених, грамотних та кваліфікованих працівників. І це не випадково – адже саме такі люди рухають суспільство вперед. Знайти відповідного працівника не так вже просто. Запропонувати свої послуги теж досить складно для кваліфікованих працівників. Яким би насиченим не був сьогоднішній ринок праці, але попит на кваліфікованих фахівців не тільки зберігається, а й неухильно зростає. Безумовно, пропозиція набагато перевищує попит, що породжує великий конкурс серед кандидатів на вакантну посаду, і тому основне завдання – привернути увагу саме до своєї кандидатури. Тут на допомогу приходять такий документ як резюме.

Резюме (або curriculum vitae = CV) – короткий автобіографічний документ, в якому коротко викладаються особисті, освітні та професійні відомості про особу. Резюме – це своєрідний засіб самореклами.

Головна мета резюме – привернути до себе увагу роботодавця. Головний принцип написання резюме – підкреслити всі позитивні моменти і зробити непомітним, наскільки це можливо, те, що не є вашою сильною стороною.

Основні вимоги до оформлення резюме:

1. Резюме повинно мати яскраво виражену структуру і просту мову викладу. Роботодавець має витратити мінімум часу на перегляд резюме і ухвалення рішення по ньому.

2. Резюме повинно бути правильно оформлене. Необхідно поєднувати акуратні пробіли, рівні поля і не хехтувати абзацами.

3. Резюме повинно бути коротким. Оптимальний обсяг – одна сторінка. Зупиняйтеся детально на вашому досвіді. Обов'язково висловлюйте думки грамотно, уникайте другорядних деталей.

4. Резюме повинно бути продуманим. Його зміст повинен повністю відповідати вимогам вакансії, на яку ви претендуєте.

5. Резюме повинно бути доказовим. Покажіть реальний результат вашої діяльності.

6. Резюме повинно бути точним.

7. Резюме повинно бути акуратним. Вказуючи на свій позитивний досвід, не перебільшуйте і не вихвалайтеся.

8. Резюме повинно бути зовнішньо привабливим. Використовуйте якісний папір, бажано білого кольору. Шрифт має легко читатися.

9. Резюме повинно бути простим. Не захоплюйтеся графічними малюнками, рамками та іншим. Не ускладнюйте текст абривіатурами, які можуть бути невідомі роботодавцю. Повністю пишiть назви шкіл, університетів і міст.

10. Резюме повинно бути коректним. Використовуйте короткі фрази і не захоплюйтеся довгими словосполученнями.

11. Резюме повинно бути граматично бездоганим. Не довіряйте комп'ютерному редактору. Обов'язково перечитайте його текст після написання, щоб переконатися у відсутності помилок і двозначностей.

12. Резюме повинно бути читабельним. Пам'ятайте, що нерозбірливе резюме найчастіше залишається непрочитаним.

13. Резюме повинно бути офіційним. Не перевантажуйте його даними особистого характеру, а саме: відомостями про родичів, вашу вагу, ріст, здоров'я. В жодному випадку не прикладайте до резюме свою фотографію (окрім тих випадків, коли цього вимагає роботодавець).

14. Резюме повинно бути закінченим.

Взагалі не встановлено якихось суворих вимог щодо розміщення реквізитів резюме, але є різні корисні поради і рекомендації.

Розрізняють два стилі викладу інформації в резюме:

- європейський (британський);
- американський.

Структура європейського стилю має 5 блоків:

- 1) контакти;
- 2) професійні компетенції;
- 3) кар'єра;
- 4) освіта;
- 5) додаткова інформація.

Особливістю європейського стилю є те, що інформація викладається в хронологічній послідовності.

Американський «стандарт» вимагає зворотного порядку: спочатку називається посада, яку ви обіймаєте зараз, а потім інші посади, які ви обіймали до цього.

У світовій практиці застосовується ще один тип структуривання інформації в резюме – функціональний – групування інформації про досвід роботи за основними напрямками, зосереджуючи головну увагу на професійних досягненнях. Функціональним резюме послуговуються рідше, але воно може викликати неабиякий інтерес у роботодавця.

Структура резюме:

- назва документа;
- прізвище, ім'я, по батькові особи, яка складає резюме;
- мета складання резюме;
- дата і місце народження (якщо цього вимагає роботодавець);
- родинний стан;
- досвід роботи;
- освіта (випускникам і студентам доцільніше цей пункт подавати перед досвідом роботи);
- додаткова інформація (знання мов, уміння працювати на персональному комп'ютері, наявність водійських прав);
- контактний телефон;

– дата заповнення (не обов'язково, треба врахувати, що факсимільний апарат чи комп'ютер (під час отримання резюме електронною поштою) фіксують дату його отримання).

Резюме може також містити:

- короткий опис кваліфікації;
- відомості про громадську діяльність;
- відомості про членство в професійних об'єднаннях;
- інформацію про відбування військової служби;
- зазначення можливості відрядження, ненормованого робочого дня;
- відомості про рекомендації (від кого можна отримати характеристику).

У цілому варто дотримуватися міри, подаючи додаткову інформацію в резюме.

Виходячи з викладеного вище, можна зрозуміти всю важливість резюме, як документа від якого, можливо, залежить не тільки ваша кар'єра, а і все подальше життя.

Кожна людина користується різними джерелами для пошуку роботи, але всіх, перед прийняттям на роботу, попросять надати своє резюме. Тому з тексту резюме має вималюватися образ автора – досвідченого фахівця, надійного, чесного працівника. Саме завдяки грамотно складеному резюме пошук роботи може бути дуже результативний і подальша доля перспективною.

Б. Кирпань,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ НАКАЗІВ ЩОДО ОСОБОВОГО СКЛАДУ

З особливою увагою необхідно підходити до складання тексту наказів з кадрових питань, пам'ятаючи, що його чіткість і правильність допоможе уникнути порушень права на працю. Накази з особового складу регламентують прийняття громадян на роботу, переміщення працівників на інші посади, звільнення, надання різних видів відпусток, заохочення, накладання стягнень та ін.

Накази щодо особового складу регламентують питання:

– про прийняття на роботу, переведення на іншу роботу, звільнення, заохочення, сумісництво працівників;

- про надання відпусток;
- про направлення у відрядження працівника;
- про надання матеріальної допомоги;
- про накладання дисциплінарного стягнення на працівника;
- про оголошення подяки.

Приступаючи до складання наказу, керуються наступними правилами:

– по-перше, уточнюються доцільність, мета наказу і коло питань, що підлягають вирішенню. Це дозволяє правильно вибрати для фіксації

управлінського рішення від наказу, його форму, які багато в чому визначають стиль і характер викладення тексту;

– по-друге, необхідно вивчити нормативно-правові акти, що регулюють порядок вирішення питань такого типу. Це найголовніший етап, що показує професійні знання особи, котра готує наказ, особливо якщо подібне питання вирішується укладачем уперше. Знання нормативно-правових актів забезпечить відповідність змісту наказу до Законів України та грамотне оформлення рішення керівника, а отже, наказ не міститиме положень, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам.

Крім того, при складанні наказів потрібно вивчити раніше видані накази (розпорядження), щоб уникнути суперечності з ними, а також дублювання, що дозволить приділити увагу невирішеним аспектам проблеми.

У великих організаціях використовують уніфіковані форми наказів з особового складу. В організаціях з невеликим обсягом документообігу зазначені накази оформляють на загальних, спеціальних бланках або на чистих аркушах паперу.

Складання й оформлення наказів з особового складу має деякі особливості. У заголовку такого наказу пишуть: «З особового складу». До номеру наказу додають літеру «К» або «ВК» (кадри або відділ кадрів). Констатуюча частина може опускатись. У розпорядчій частині пункти розміщуються у певній послідовності: призначення на посаду, переведення, надання відпустки, звільнення з посади, зміна прізвища тощо.

Накази, що стосуються особового складу, складають на основі доповідних записок керівників структурних підрозділів, заяв громадян, протоколів колегіальних органів тощо. Рекомендується починати кожний пункт наказу словами: «Призначити», «Перевести», «Оголосити подяку», «Надати відпустку». Далі щоразу з нового рядка великими буквами друкуються прізвища та ініціали осіб, на яких поширюється цей пункт наказу, їх посада (вчений ступінь, звання, спеціальність, розряд тощо), назва відділу чи цеху, в якому ця особа працює. У кінці кожного пункту наказу зазначається підстава для його складання (довідна записка, заява тощо). Якщо в одному пункті наказу перераховуються кілька осіб, то їхні прізвища повинні стояти в алфавітному порядку.

Накладання дисциплінарних стягнень і оголошення заохочень оформляють, як правило, окремими наказами.

За формою накази мають бути однаковими. Це полегшує використання їх як довідкових. Наказ набирає чинності з моменту його підписання і реєстрації. Однак окремі параграфи можуть мати свої терміни набрання чинності.

До викладу тексту наказу ставляться певні вимоги, оскільки правильно і чітко його формулювання гарантує трудові права працівників. У наказах про прийняття на роботу необхідно зазначити, на яку посаду, до якого структурного підрозділу і з якого числа приймається на роботу людина; вказати вид прийняття на роботу (на постійну – з випробувальним терміном, зі стажування тощо, на тимчасову – на певний термін, за сумісництвом і таке інше); особливі умови роботи (з прийняттям матеріальної відповідальності, із скороченим робочим днем тощо).

При переведенні на роботу в тексті зазначаються вид і мотивування переведення. В усіх випадках тимчасового переведення зазначається його тривалість.

У наказах про надання відпустки слід зазначити її вид (основний, додатковий, навчальний, без збереження заробітної плати), загальну кількість робочих днів, дату виходу у відпустку і повернення з неї; за який період роботи надано відпустку.

Звільняючи працівників, обов'язково зазначають дату і мотивують звільнення.

До особливостей накладання стягнення на порушника трудової дисципліни і видання у відповідності з цим наказу слід віднести той факт, що такої процедурі має передувати отримання від порушника пояснення щодо його провини.

Наказ про заохочення видається на підставі подання керівника підрозділу і за погодження профспілки, якщо така існує на підприємстві. У тексті наказу наводиться підстава і вид заохочення.

Накази з особового складу оформляють аналогічно до наказів з основної діяльності. При цьому особлива увага приділяється візуванню.

Накази з особового складу мають такі реквізити:

- назва установи, що видає наказ;
- назва документа;
- місце видання наказу;
- номер наказу;
- дата підписання наказу;
- заголовок;
- текст наказу;
- підпис керівника установи.

Особливість цих наказів полягає в тому, що накази щодо особового складу є не лише розпорядчими документами, а і документами первинного обліку.

М. Комериста, О. Колесник,
І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ДОКУМЕНТ ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ

На сьогоднішній день сучасне діловодство стало результатом розвитку і самовдосконалення складної комунікативної системи за певний історичний період, починаючи з виникнення і розвитку писемності, появи документів й організації їх руху, зростання обсягів інформації про навколишнє середовище, поширення знань через неформальні канали їх передачі, створення ділових органів, побудови управлінських масивів, систематизації та уніфікації документації, впровадження автоматизованих систем діловодства та документообігу. Основною категорією діловодства та документообігу є документ.

На міжнародному рівні найбільш загально визнаним є визначення документа як запису інформації, що може бути використаний як одиниця в документальному процесі.

Характерним для документа є стабільна матеріальна форма, тобто документ являє собою єдність матеріальної форми і інформації, яка в ній зафіксована.

Державний стандарт України так визначає документ: «Документ – це основний вид ділової мови, засіб фіксації певним чином на спеціальному матеріалі інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності та розумової діяльності людини».

Оскільки документ є засобом засвідчення, доведення певних фактів, він має велике правове значення, тобто юридичну силу. Юридична сила – це властивість документа, яка надається йому діючим законодавством, компетенцією органу, що його видав, та встановленим порядком оформлення.

Важливе місце в діловодстві посідають правила оформлення документів. Згідно з ними документ повинен:

- надходити від установи чи юридичної особи, які мають на це право;
- бути юридично правильно оформленим;
- подавати об'єктивні відомості про події, які висвітлює, базуватися на фактах і містити конкретні пропозиції або вказівки;
- бути максимально стислим, але не за рахунок зменшення інформації;
- бути без повторень та вживання слів і зворотів, які не несуть змістовне навантаження;
- бути грамотним і зрозумілим кожному, хто його читає;
- оформлятися за встановленою формою згідно з реквізитами;
- бути бездоганно відредагованим, мати копії та чернетки;
- складатися на відповідних бланках або папері стандартного формату.

Для того щоб документ мав юридичну силу, необхідно у процесі створення враховувати його специфічні особливості. Залежно від функції документа встановлюється набір реквізитів, тобто елементів, розташованих у певній послідовності. Вимоги до оформлення документів відображені в постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади» від 30 листопада 2011 р. № 1242.

Зазначена Інструкція регламентує не тільки склад реквізитів, послідовність їх розміщення у документі, а й вимоги до документування управлінської інформації та організації роботи з документами в установах незалежно від способу фіксації та відтворення інформації, яка міститься в документах, включаючи їх підготовку, реєстрацію, облік і контроль за виконанням.

Оформлення документа – це надання йому закінченої зовнішньої і внутрішньої форм, що включає встановлення формату, вибір шрифту, підготовку ілюстрацій. Оформлення документа – це його зовнішня і внутрішня структура.

Внутрішня структура документа – це його внутрішня будова, набір взаємопов'язаних елементів і частин, що дозволяють більш ефективно шукати, приймати і використовувати вміщену в ньому інформацію. Вона об'єднує документ в єдине ціле, підпорядковує його внутрішні документи один одному.

Зовнішня структура документа (конструкція) – це його зовнішня форма, яка дозволяє ідентифікувати його як вид документа. Мета – надання

документу такої форми, яка викликала б у споживача бажання читати, шукати ту чи іншу потрібну інформацію.

Документи використовуються відповідно до функцій, які вони покликають виконувати. Всі офіційні документи мають загальні та спеціальні функції.

До загальних функцій документів слід віднести:

- інформаційну (документ створюється для зберігання інформації);
- соціальну (документ є соціально значимим об'єктом, оскільки він задовольняє певну соціальну потребу);
- комунікативну (документ є засобом зв'язку між організаціями та іншими суспільними структурами);
- культурну (документ закріплює та передає культурні традиції, зокрема рівень наукового та технічного розвитку).

До спеціальних функцій документа належать наступні:

- управлінська (документ відіграє велику роль в управлінні);
- правова (документ має юридичну силу);
- історична (документ є надбанням історії, матеріальним підтвердженням подій, явищ, що відбувалися у світі). Документи являють собою джерело історії.

Склад документів в організації залежить від:

- порядку прийняття рішення (єдиноначальність або колегіальність);
- обсягів і характеру взаємозв'язків в організації;
- характеру взаємовідносин з іншими організаціями та державними органами.

В управлінській діяльності документ виступає як предмет і як результат праці. Так, планування відбувається за допомогою різних планів; облік – у вигляді складання і обробки статистичної бухгалтерської та оперативної-технічної документації, інструктування – шляхом видання інструкцій, методичних вказівок; контроль – збиранням відомостей (письмово) і видання вказівок тощо.

Будь-яка сфера людської діяльності так чи інакше пов'язана з документами, і не обходиться без них. Вірна та своєчасна інформація, носієм якої є документ, відіграє важливу роль в управлінні. Управлінська діяльність багатогранна. Вона охоплює всі сторони роботи будь-якої установи, організації, підприємства і потребує документування.

Я. Курило,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ АВТОБІОГРАФІЇ

При оформленні на роботу необхідно скласти ряд документів. Форми деяких з них, – затверджені та є типовими, а деякі, такі як заява про прийняття на роботу, характеристика, автобіографія, – складаються у довільній формі.

Ми б хотіли докладніше зупинитися на такому документі як автобіографія та на тих правилах, яких необхідно дотримуватися під час її написання. Даний документ характеризується незначним рівнем стандартизації.

Варто зазначити, що «автобіографія» – це слово грецького походження («авто...» autos-»сам», «біо» (bios – життя), «графія» – опис). Ось і виходить, що автобіографія – це самостійний опис життя людини. До цього визначення слід додати ще одну складову – це вільний опис. Багато відомих книг та літературних творів – справжні зразки автобіографії. Складається автобіографія на чистому аркуші, де немає ніяких підказок (граф, питань і т.д.).

Є дві форми автобіографії: 1) *широка розповідь* з елементами опису життєвих фактів і характеристикою людей, що згадуються в ній. Часто зустрічається при виданні збірників літературних творів, книг про визначних людей, автобіографічних збірників про життя видатних людей; 2) *документ із точним поданням фактів*. Саме він є складовою частиною документів з особового складу.

Важливою рисою автобіографії є те, що відомості вказуються у суворо хронологічній послідовності. Причому способів дотримання такої послідовності є кілька. Назвемо три основних: 1) спочатку рядка через дефіс ставляться дві дати, що позначають період часу. Наприклад, «2009-2014. Робота на підприємстві «Вимпел» на посаді інженера з стандартизації» або «2009-2014 – працював на підприємстві «Вимпел» на посаді інженера із стандартизації»; 2) часовий період вказується за допомогою прийменників. Наприклад: «З 2007 по 2010 рік працював на заводі «Салют» слюсарем авіаційних приладів»; 3) дати вказуються після події в дужках. Наприклад: «Вступив до аспірантури Дніпропетровського національного університету ім. О.Гончара (2000 рік). Після закінчення аспірантури (2003 рік) працював викладачем трудового права у Національному гірничому університеті (до 2009 року)».

Основними блоками інформації в автобіографії, необхідної відділу кадрів, є такі відомості про укладача:

1. Прізвище, ім'я, по батькові, дата і місце народження. Ці дані можуть вказуватися по-різному. Наприклад: «Я, Іванов Іван Іванович, народився 11 вересня 1980 року в місті Дніпропетровську». Можна вказати ці відомості і за типом анкети: «Іванов Іван Іванович. Дата народження: 11 вересня 1980 року. Місце народження: місто Дніпропетровськ».

2. Раніше в автобіографії було прийнято вказувати соціальний статус батьків, наприклад, «в сім'ї інтелігентів (робітників, селян)». Зараз зникла необхідність у вказівці соціального класу. Але потреба у відомостях про батьків не зникла, тому відразу після зазначення прізвища, імені, по батькові, дати і місце свого народження логічно вказати ці відомості. Наприклад: «Народився в сім'ї лікарів – батько, Іван Павлович Іванов – хірург, мати, Софія Миколаївна Іванова – терапевт».

3. Отримана освіта (які освітні установи, періоди, результати). Зазвичай пишуть так: «Середню школу № 3 міста Дніпропетровська закінчив у 1997 році». Після школи ідуть усі рівні освіти (середня, вища, аспірантура і т.д.). Якщо якийсь навчальний заклад не закінчено – вказується причина. Якщо навчання часто збігалось з першими етапами трудової діяльності, бажано вказати, що одночасно з навчанням працював (у якій організації, у якій період та на якій посаді).

4. Трудова діяльність. Тут важлива інформація про те, на якому підприємстві, в установі або організації почав працювати, в якому підрозділі, на якій посаді чи з якої професії. Наприклад: «У вересні 2010 року почав працювати на заводі «Орбіта» на посаді техника».

Якщо на одному підприємстві упорядник автобіографії працював тривалий час і були переміщення, то вказуються підрозділи, посади (професії) і періоди. Наприклад: «У лютому 2011 року був прийнятий на роботу в Державний науковий інститут автомобільного транспорту на посаду техника інформаційно центру. З 2012 по 2013 – інженер з експлуатації обчислювальних машин, з 2014 по 2015 – начальник інформаційно центру». Далі вказуються етапи роботи на інших підприємствах.

При описі етапів трудової діяльності можна звернути увагу в автобіографії на причини звільнень, переміщень і зміни професії.

Зазначені блоки інформації є головними, але не єдиними. Одночасно з навчанням, трудовою діяльністю в житті людини відбуваються й інші важливі події. В першу чергу – це зміна сімейного стану (одружився, розлучився, овдовів, народилися діти і т.п.).

Також в автобіографії можна вказувати відомості про участь у громадській роботі.

Для чоловіків обов'язковою є вказівка періодів військової служби (наприклад, «на військову службу був призваний у жовтні 1991 року») і терміновості, відношення до військового обов'язку, військових звань.

Жінкам у автобіографії бажано вказати періоди перебування у відпустці по вагітності та пологах, по догляду за дитиною.

Інформація про заохочення та нагороди в автобіографії, як правило, розкривається упорядником більш повно, ніж в інших документах. Якщо при заповненні анкети людина обмежена графами і питаннями, то тут у нього немає чітких регуляторів.

В кінці автобіографії вказуються паспортні дані, домашня адреса і телефон, дата складання автобіографії, а також проставляється підпис укладача.

Автобіографія не завіряється ні підписом працівника відділу кадрів, ні іншої посадової особи. Не ставиться на ній і печатки. Автобіографія заповнюється від руки розбірливим почерком, чорнильною чи кульковою ручкою синього або чорного кольору. В автобіографії не допускаються виправлення і помарки. Кожне нове повідомлення в автобіографії пишеться з абзаци.

Остаточний варіант автобіографії поміщається в особову справу. Але не слід забувати про неї назавжди. Зміни, що відбулися в автобіографії працівника за час роботи на підприємстві, відображаються в окремому документі – додатку, так званому, «Додатку до автобіографії». Через деякий час можна цілком оновити автобіографію, при цьому стару автобіографію і доповнення до неї поміщають в розділ особової справи «Додатковий матеріал».

Ю. Мамонова, О. Короткова,
І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

КОНТРОЛЬ ЗА СТРОКАМИ ВИКОНАННЯ ДОКУМЕНТІВ

Кожне підприємство, організація, установа працюють з документами. Для того щоб забезпечити нормальну роботу підприємства, потрібно

проводити контроль за виконанням документів, який здійснюється з метою забезпечення своєчасного та належного їх виконання. Контроль здійснюється за виконанням усіх зареєстрованих документів, у яких встановлено завдання, а також виконання яких підлягає обов'язковому контролю, за переліком документів, затвердженим керівником установи. Обов'язково контролюється виконання завдань, передбачених у актах органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та дорученнях вищих посадових осіб, надання відповідей на запити, звернення, а також кореспонденцію Верховної Ради України, Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, розпорядчі документи та доручення керівництва установи, рішення колегіального органу установи, запити на інформацію.

Організацію контролю за виконанням завдань, визначених у актах органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та дорученнях вищих посадових осіб здійснює перший заступник або заступник керівника установи відповідно до розподілу функціональних обов'язків.

Безпосередній контроль за виконанням документів покладається на службу контролю – спеціальний підрозділ або посадову особу, відповідальну за здійснення контролю. У структурних підрозділах безпосередній контроль за виконанням документів здійснює особа, відповідальна за діловодство.

Обов'язковими засобами ефективної організації роботи в управлінському апараті є досконала постановка контролю за виконанням розпорядчих документів та використанням у роботі наявної інформації.

У випадках встановлення контрольного документом періодичного строку виконання, якщо не зазначено інше, слід керуватися так: 1) при щомісячному контролі строком виконання встановлюється 10 число місяця, наступного за звітним; 2) при щоквартальному, щопіврічному або щорічному контролі строком виконання встановлюється 15 число місяця, наступного за звітним; 3) при визначенні строку виконання «січень – грудень», «вересень – серпень» або «протягом року» строк виконання визначається як останній день останнього місяця визначеного строку. Допускається встановлення проміжних контрольних строків з боку відповідально за організацію та здійснення контролю за виконанням документів для забезпечення упередженого контролю або для підготовки інформації про хід виконання відповідного завдання, але не частіше ніж раз на квартал; 4) при щосеместровому контролі строком виконання встановлюється 10 число місяця, наступного за звітним; 5) при постійному контролі строк визначається начальником відповідного підрозділу (щодня, щотижня, щодекади).

Строки виконання документів вираховуються у календарних днях від дати підписання або затвердження для створюваних установою документів чи від дати надходження (для вхідних). Ці строки можуть бути типовими та індивідуальними.

Типові строки виконання встановлюються для окремих, найбільш масових, категорій документів відповідно до актів вищих органів законодавчої та виконавчої влади України. В інших випадках строки виконання документів не повинні перевищувати 10 днів. Триваліші строки виконання встановлюються для документів, більш складних за характером виконання.

Індивідуальні строки виконання встановлюються керівництвом установи (структурного підрозділу). Кінцевий строк виконання зазначається у тексті документа або резолюції. Якщо завдання потребує термінового виконання, обов'язково зазначається конкретний кінцевий строк виконання. Індивідуальний строк виконання документа може бути змінений лише за вказівкою посадової особи, яка його встановила, а у разі її відсутності – посадової особи, яка її заміщає. У разі потреби строк виконання документа може бути продовжено за обґрунтованим проханням виконавця, яке подається не пізніше ніж за три робочих дні до закінчення встановленого строку, а щодо документа, в якому не зазначено строк, – до закінчення тридцятиденного строку від дати його реєстрації.

Якщо документ надійшов до установи із затримкою і терміни виконання доручень минули або явно недостатні для виконання, то керівник служби, на яку покладається організація виконання документа, забезпечує домовленість з контрольними підрозділами вищої організації, яка його надіслала, про зміну терміну виконання документа. Але якщо у вхідному документі зазначений строк, до якого передбачається одержати відповідь, його потрібно дотримуватися. Зміна строку виконання проводиться за вказівкою керівника в такому порядку: типові строки – прийняттям нового акта, індивідуальні – керівником, який призначив строк.

Контроль за виконанням документів включає: 1) взяття документа (доручення) на контроль, формування картотеки контрольованих документів; 2) визначення форм і методів контролю; 3) перевірку своєчасного доведення документа до виконавця; 4) попередню перевірку і регулювання ходу виконання; 5) облік, узагальнення та аналіз результатів контролю виконання документів (доручень); 6) інформування керівництва про хід і підсумки виконання документів (доручень); 7) повідомлення про хід і підсумки виконання документів на оперативних зборах, засіданнях колегіальних органів; 8) зняття документів з контролю; 9) формування картотеки виконаних документів.

У сучасних установах організація документообігу та контроль за виконанням документів провадиться за допомогою комп'ютерної техніки. Автоматизований контроль за виконанням документів здійснюється за допомогою спеціальних комп'ютерних програм або є складовою системою автоматизації діловодства чи системи електронного документообігу. Факт прийняття документа користувачем на виконання та зняття з контролю фіксується за допомогою технології штрих-кової ідентифікації документів.

Автоматизований контроль за виконанням документів включає пошук необхідної інформації, який здійснюється з урахуванням вихідних, вхідних реєстраційних індексів, видів документів, дати, номера документа, виконавця, кореспондента, строку виконання, змісту тощо, надсилання виконавцю електронного повідомлення про планову дату виконання документа. Підсумком автоматизованого пошуку є виведення шуканої інформації або повідомлення про її відсутність. Нагадування виконавцем про строки виконання, зведення стану виконання, відомості про перенесення строків, завершення виконання тощо, в разі необхідності, виводяться на друкуючий пристрій.

ВИМОГИ ЩОДО НАПИСАННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Зараз важко уявити собі, що були часи, коли характеристика була важливою річчю у житті кожної людини і її зміст міг суттєво змінити життя у той, чи інший бік.

Сучасні фахівці по роботі з персоналом у бізнес-закладах зазвичай віддають перевагу телефонній розмові з попереднім керівником претендента на вакантну посаду. Але періодично навіть у комерційних структурах вимагається й письмова характеристика. В більшості ж українських державних установ це важливий в діловодстві документ, що дає можливість заочного уявлення про людину. Характеристика подається не тільки при прийнятті на роботу, а й при висуванні на виборні посади, переобранні, атестації і залежно від призначення може бути виробничою, атестаційною, рекомендаційною, нейтральною та ін.

Характеристика – це, як правило документ, що характеризує людину позитивно або негативно, описує характер, ділові якості працівника та його професійні навички.

Готує її зазвичай керівник структурного підрозділу, а підписує керівник установи, чи керівник установи й структурного підрозділу.

В залежності від цілей подальшого використання, характеристики поділяються на:

– внутрішні – використовуються всередині організації (наприклад: при переведенні працівника з одного відділу в інший; при накладенні на працівника дисциплінарних стягнень чи заохочень і т.д.)

– зовнішні – складаються на прохання самого працівника або сторонніх організацій і пред'являється за місцем вимоги (наприклад: при призові співробітника військкоматом, для подальшого проходження військової служби; при отриманні кредитів; при прийнятті рішень муніципальними або державними органами, щодо працівника, пов'язаними з видачею дозволів, застосуванням різних заходів покарань або нагороджень і т.п.)

У всіх перерахованих випадках характеристика оформляється виходячи із загальних правил.

Характеристика обов'язково засвідчується гербовою чи круглою (що прирівнюється до гербової) печаткою. Видає характеристику відділ кадрів підприємства або організації.

Треба відзначити той факт, що немає чітко регламентуючих правил написання характеристики. Її стандартний зразок відсутній, але все ж певної форми дотримуватися потрібно. Якщо відноситися до процесу формально, то складання характеристики потрібно починати із написання точних даних, наприклад дати і місця народження. Безумовно, ці дані потрібні у складанні такого листа-характеристики, але бажано починати з уявлення про те, що ви хочете сказати про людину, про яку пишете. Отже, перше що потрібно знати – чи це буде позитивна характеристика чи негативна. Потім можливий опис головних рис характеру, професійних здібностей, тощо. По можливості необхідно оцінювати співробітника об'єктивно. Від цього в по-

дальшому може залежати не тільки його професійна репутація, а й того, хто склав цю характеристику.

Характеристику необхідно писати на білому папері формату А4 від третьої особи в минулому чи теперішньому часі. Доречно починати з так званої «шапки»: згори вказують назву організації, адресу, (вулицю, будинок, квартиру, офіс і контактні дані) та реквізити. Далі детально перераховують по пунктах все те, що можливо враховувати при складанні характеристики:

1. Назва документа.
2. Прізвище, ім'я, по батькові особи, на яку складається характеристика (у родовому відмінку).
3. Рік народження.
4. Посада, науковий ступінь, вчене звання (якщо є).
5. Місце роботи, навчання.
6. Зміст характеристики.
7. Підпис керівника установи (другим може бути підпис керівника структурного підрозділу чи інших посадових осіб).
8. Дата складання характеристики.
9. Печатка установи.

Сам по собі текст характеристики носить довільний характер, але, якщо перераховувати вичерпно усе, може містити таку інформацію:

- короткі анкетні дані про особу, на яку вона складається;
- відомості про трудову чи навчальну діяльність (де, з якого часу працює, на яких посадах);
- оцінка ділових і моральних якостей працівника. А саме оцінка особистих, ділових і психологічних якостей, рівень працездатності і професійної компетенції, а також інформація про заохочення, нагороди або стягнення.

Наприклад, особисті якості працівника можуть бути виражені в його взаєминах з трудовим колективом, у рівні загальної культури тощо; для оцінки професійної компетенції необхідно брати до уваги досвід роботи співробітника, рівень професійних знань, здатність до самоосвіти, знання нормативних і правових актів, загальну ерудицію і т.д.; ділові якості працівника оцінюються виходячи з його аналітичних здібностей, уміння підтримувати ділові відносини з колегами, вміння планувати роботу, здійснювати керівні функції і контроль за виконанням поставлених робіт та ін.; при оцінці працездатності працівника враховується його активність при виконанні поставлених завдань, здатність до організації трудового процесу, якість і терміни виконаної роботи, а також поведінка в нестандартних (складних, стресових) ситуаціях, ефективність прийнятих рішень, здатність брати на себе відповідальність за підсумками роботи. висновки про особу, на яку складається характеристика. Цей пункт вказується тільки в зовнішній характеристиці, тому необхідно вказати мету складання документа (наприклад: «Дана для пред'явлення за місцем вимоги»);

Звичайно ж, не обов'язково вичерпно вказувати усе перераховане вище. В залежності від виду характеристики, ступеня поінформованості та побажань можна ігнорувати ті, чи інші пункти.

Також, в залежності від призначення характеристики її форма може бути більш, чи менш офіційною.

Враховуючи вищевикладене, можна сказати, що чим більш ширшим і універсальним буде зміст характеристики, тим більше цей документ стане своєму власнику у пригоді.

Взагалі, варто зазначити, що людина з позитивною характеристикою викликає більшу довіру як у представників майбутніх роботодавців, так і у осіб, яким характеристику необхідно надати для інших цілей.

А. Руденко, К. Яковенко,

І курс спеціальності «Правознавство»

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ТРУДОВА КНИЖКА ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ДОКУМЕНТІВ З ОСОБОВОГО СКЛАДУ

Розпорядча діяльність органів управління у сфері роботи з персоналом полягає в тому, що вони відповідають за добір і розстановку кадрів, прийом на роботу, переведення і звільнення громадян, видачу низки документів, необхідних робітникам і службовцям в реалізації ними права на працю.

У кадровому діловодстві особливу групу документів складають документи з особового складу. Вони відображають правову, трудову і службову діяльність працівників підприємств, організацій, установ. Всі етапи трудового циклу від прийому на роботу нового співробітника до його звільнення незалежно від форми власності підлягають обов'язковому документуванню. Сукупність взаємопов'язаних документів, в яких зафіксовані етапи трудової діяльності працівника, способи розрахунків з оплати праці та інші особливості, називають документацією з особового складу (персоналу, кадрам).

Документи з особового складу створюються з приводу прийняття працівників на роботу, звільнення їх, переведення на іншу роботу, надання відпусток, заохочення, накладання дисциплінарних стягнень. До таких документів належать: особові картки, заяви, накази з особового складу, характеристики, автобіографії, анкети, доручення, розписки, особові справи, трудові книжки.

Документацію з особового складу ведуть з моменту прийняття працівника на роботу на підприємство і виділяють в самостійну групу.

Трудова книжка є основним документом про трудову діяльність працівника. Трудові книжки заводяться на всіх працівників підприємств, установ і організацій усіх форм власності, які пропрацювали на них понад п'ять днів, у тому числі осіб, які є співвласниками (власниками) підприємств, селянських (фермерських) господарств, сезонних і тимчасових працівників, а також позаштатних працівників за умови, що вони підлягають державному соціальному страхуванню.

Трудові книжки і вкладиші до них заповнюються у відповідних розділах українською мовою.

До трудової книжки вносяться:

– відомості про працівника: прізвище, ім'я, по батькові, дата народження;

- відомості про роботу, переведення на іншу постійну роботу, звільнення;
- відомості про нагородження і заохочення (нагородження державними нагородами України та відзнаками України, заохочення за успіхи в роботі та інші заохочення відповідно до чинного законодавства України);
- відомості про відкриття, на які видано дипломи, про використані винаходи і раціоналізаторські пропозиції та про виплачені у зв'язку з цим грошові винагороди.

Записи в трудовій книжці при звільненні або переведенні на іншу роботу повинні провадитись відповідно до формулювань чинного законодавства та з посиланням на відповідну статтю й пункт закону.

Усі записи про прийняття на роботу, переведення на іншу постійну роботу або звільнення, а також про нагороди та заохочення вносяться до трудової книжки після видання наказу (розпорядження), у термін, що не перевищує сім днів, а в разі звільнення – у день звільнення. Записи повинні точно відповідати тексту наказу (розпорядження).

Записи виконуються арабськими цифрами (число і місяць – двозначними). Наприклад, якщо робітника або службовця прийнято на роботу 5 січня 2002 року, то у графі 2 трудової книжки записується «05.01.2002».

Записи виконуються акуратно, кульковою ручкою або ручкою з пером, чорнилом чорного, синього або фіолетового кольорів; печаткою завіряється запис про звільнення, а також відомості про нагородження та заохочення.

З кожним записом, що заноситься до трудової книжки на підставі наказу (розпорядження) про призначення на роботу, переведення і звільнення, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний ознайомити працівника під розписку в особистій картці, в якій має повторюватися відповідний запис з трудової книжки (вкладиша). У разі виявлення неправильного або неточного запису відомостей про роботу, переведення, а також про нагородження та заохочення тощо, виправлення виконуються власником або уповноваженим ним органом, що зробив відповідний запис. При потребі власник або уповноважений ним орган видає працівникам на їхні прохання завірені виписки з трудових книжок щодо відомостей про роботу.

У розділі «Відомості про роботу», «Відомості про нагородження», «Відомості про заохочення» трудової книжки (вкладиша) закреслення раніше внесених неточних або неправильних записів не допускається. При потребі, наприклад, зміни запису відомостей про роботу після зазначення відповідного порядкового номеру, дати внесення запису в графі 3 пишуть: «Запис за № ... є недійсним. Прийнято за ... професією (посадою)», і у графі 4 повторюють дату і номер наказу (розпорядження) власника або уповноваженого ним органу, помилковий запис з якого внесено до трудової книжки. У такому ж порядку визнається недійсним запис про звільнення і переведення на іншу постійну роботу в разі незаконного звільнення або переведення. Установленим органом, який розглядає трудові спори, робиться запис про поновлення на попередній роботі або зміну формулювання причини звільнення. Наприклад: «Запис за № ... є недійсним; поновлено на попередній роботі». При зміні формулювання причини звільнення вказують: «запис за № ... є недійсним, звільнено...» і далі зазначають нове формулювання. У графі 4 в такому разі роблять посилання на наказ про поновлення на роботі або зміну формулювання причини звільнення.

У разі, якщо у трудовій книжці заповнені всі сторінки відповідних розділів, її доповнюють вкладишем. Вкладиш вшивається у трудову книжку, заповнюється і ведеться власником або уповноваженим ним органом за місцем роботи працівника у тому самому порядку, що й трудова книжка. Вкладиш без трудової книжки недійсний.

Про кожний виданий вкладиш на першій сторінці (титульному аркуші) трудової книжки зверху ставиться штамп розміром 10 x 25 мм з написом «Видано вкладиш», поряд з цим написом зазначаються серія і номер вкладиша. При кожній наступній видачі ставиться новий штамп і зазначається серія і номер вкладиша.

Трудові книжки та дублікати, не одержані працівниками при звільненні, зберігаються протягом двох років у відділі кадрів підприємства, окремо від трудових книжок працівників, які перебувають на роботі. Після цього строку незатребувані трудові книжки (дублікати) зберігаються в архіві підприємства протягом 50 років, а по закінченні зазначеного строку їх можна знищити у встановленому порядку.

На підприємстві ведеться така документація щодо обліку бланків трудових книжок і заповнених трудових книжок: книга обліку бланків трудових книжок і вкладишів до них; книга обліку руху трудових книжок і вкладишів до них.

Документи з особового складу є найбільш важливими документами і вимагають особливої ретельності і акуратності при оформленні та забезпеченні збереження протягом тривалого терміну. У кожній організації має бути встановлений єдиний порядок оформлення прийому, звільнення і переведення співробітників.

Б. Токар, В. Шкуренко,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДОКУМЕНТАМИ, ЩО МІСТЯТЬ КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

Комерційна таємниця – це виробнича, науково-технічна, управлінська, фінансова та інша інформація, що використовується для досягнення комерційної мети (одержання прибутку, уникнення збитків, чесного здобуття переваги над конкурентами) і яка вважається конфіденційною. До конфіденційної інформації належать також ідеї, винаходи, відкриття, технології, індивідуальні особливості комерційної діяльності, які дають змогу успішно конкурувати.

В умовах конкуренції між організаціями, підприємствами, установами актуальною проблемою стає збереження інформації, що становить їх комерційну таємницю.

Облік документів, що містять комерційну таємницю, охоплює: присвоєння та проставлення в облікових формах і на документах реєстраційних номерів; запис облікових і пошукових даних (дати, автора, заголовка, кількості сторінок, відомостей про місцезнаходження тощо) про документи. Об-

ліку підлягають усі без винятку виготовлені на підприємстві документи з грифом обмеженого доступу. Їх обліковують за кількістю сторінок, а друковані видання (книги, журнали, брошури) – за кількістю примірників.

Документи, що містять комерційну таємницю, реєструють один раз.

Розсилання документів, що містять комерційну таємницю, здійснюється на підставі рознарядок, підписаних керівником підприємства і керівником служби діловодства, із зазначенням облікових номерів примірників, що розсилаються.

Відправляють документи цінними або рекомендованими поштовими відправленнями чи доставляють кур'єрами під розписку в реєстрі. Документи, що надсилаються до інших підприємств, установ і організацій, слід укладати у конверти або упакувати так, щоб унеможливити доступ до них. При цьому конверти мають бути світлонепроникними, а пакети щільно заклесненими. На конвертах або інших упакуваннях обов'язково вказують: 1) назву і адресу підприємства-одержувача; 2) назву і адресу підприємства-відправника; 3) номери вкладених документів із зазначенням відповідної відмітки «ДСК», «Конф.» або «КТ». Забороняється на конвертах зазначати прізвища й посади працівників – виконавців документів, а також назви структурних підрозділів.

Документи, що містять комерційну таємницю, після їх виконання формують у справи. Порядок їх формування відповідає порядку формування справ у загальному діловодстві й здійснюється на підставі номенклатури справ підприємства. При цьому до номенклатури справ включають усі документи з грифами обмеженого доступу, а також довідкові й реєстраційні картотеки й журнали до них.

Документи, що містять комерційну таємницю, залежно від виробничої і довідково-інформаційної потреби дозволяється формувати у справи окремо або разом з несекретними документами з одного й того самого питання. Втім, якщо на підприємстві створюється значна кількість документів однакового виду (як-от, плани, звіти, інструкції, накази тощо) з грифом обмеженого доступу, доцільно передбачити їх формування в окремі справи. При цьому у першій графі номенклатури справ, що має назву «Індекс справи», до номера справи з документами, які містять комерційну таємницю, додається відповідна відмітка, скажімо «03-11-КТ».

Доступ до документів, що містять комерційну таємницю, здійснюється лише на підставі письмового дозволу керівника підприємства.

Дозвіл на доступ може оформлятися як: 1) резолюція керівника підприємства на документі; 2) оформлене у змісті розпорядчого документа (наказу, розпорядження або рішення) доручення щодо виконання документа із зазначенням посади і прізвища працівника – виконавця документа; 3) окремо оформлений письмовий дозвіл на видавання документів (зокрема, архівних документів і справ).

Доступ до вхідних конфіденційних документів, що надійшли до підприємства, здійснюється на підставі резолюції керівника на самому документі або на супровідному листі до нього. Із супровідного листа зміст резолюції переноситься на документ і засвідчується підписом особи, відповідальної за облік, опрацювання та зберігання документів із грифом обмеженого доступу із зазначенням дати.

Доступ виконавців до документів, що містять комерційну таємницю, здійснюється відповідно до затвердженого списку посадових осіб, які мають право працювати з такими документами. Зміни до цих списків, пов'язані з розширенням або, навпаки, з обмеженням зазначеного кола осіб, вносяться з письмового дозволу керівника підприємства на підставі відповідних доповідних записок керівників структурних підрозділів.

Виконавець документа (якщо він і далі працює з тією самою тематикою) та особи, які візували й підписували документ, допускаються до нього без спеціального дозволу.

Якщо відсутній виконавець, документи, що містять комерційну таємницю, з якими він працював, вилучає із сейфа у встановленому на підприємстві порядку спеціально призначена комісія, обов'язково склавши акт.

Відомості, що містяться в конфіденційних документах, не дозволяється використовувати у відкритих виступах чи публікувати в засобах масової інформації, а також забороняється експонувати такі документи на відкритих виставках, демонструвати на стендах, вітринах тощо.

Знімати копії і робити витяги з внутрішніх документів, що містять комерційну таємницю, можна лише з дозволу керівника підприємства чи керівника відповідного структурного підрозділу, який відповідає за ці документи. Копіювати вхідні документи з грифом обмеженого доступу, отримані від інших підприємств, можна лише з дозволу підприємств – авторів цих документів.

Порядок користування документами, що містять комерційну таємницю, має визначатися окремою інструкцією щодо роботи з такими документами.

Документи, що містять комерційну таємницю, потребують особливого режиму зберігання. Їх треба зберігати у службових приміщеннях у шафах (сейфах), сховищах, які надійно замикаються й опечатуються.

Документи, видані для роботи працівникам-виконавцям, повертають до служби діловодства (секретарю) або в архів того самого дня. У деяких випадках з дозволу керівника служби діловодства чи особи, відповідальної за архів підприємства, документи можуть зберігатися у працівника протягом терміну, потрібного йому для виконання завдання, за умови цілковитого забезпечення їх збереженості. При цьому документи не дозволяється залишати на столі, закінчивши роботу, їх треба покласти до шафи, що замикається, або до сейфа.

Документи, що містять комерційну таємницю, не дозволяється вносити за межі підприємства. Лише за умови потреби їх погодження з фахівцями з інших підприємств, що територіального розташовані в одному населеному пункті, керівник підприємства може видати працівникам письмовий дозвіл на винесення цих документів за межі підприємства.

Працівникам, відрядженим з виробничою метою до інших населених пунктів, забороняється мати при собі документи, що містять комерційну таємницю підприємства. Такі документи заздалегідь пересилають за призначенням.

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ РОЗПОРЯДЖЕНЬ

Розпорядчі документи – це документи, за допомогою яких здійснюється розпорядча діяльність, оперативне керівництво у певній установі, організації, фірмі, на підприємстві.

Підставами для створення розпорядчих документів служать: закони Верховної Ради України, укази Президента України; постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України; вказівки вищих організацій, органів державної влади і управління; діяльність органів управління, яка передбачена нормативними актами, положеннями, статутами, інструкціями та ін.; інші підстави, що викликають потребу у правовому регулюванні роботи апарату управління.

Порядок, шляхи, механізм вирішення найбільш важливих питань викладаються у таких розпорядчих документах, як постанова, рішення, наказ, розпорядження, вказівка.

Видання розпорядчих документів є обов'язковим в таких випадках: 1) з організаційних питань – створення, реорганізація, ліквідація організації або структурних підрозділів, затвердження структури організації, визначення прав та обов'язків посадових осіб, підведення підсумків діяльності організації; 2) в галузі планування – визначення порядку і строків складання планів, затвердження перспективних та річних планів, зміна орієнтовних показників розвитку підприємства; 3) у галузі виробництва – проведення заходів і впровадження інновацій, випуску продукції або надання нових спеціалізованих видів послуг; 4) у галузі розвитку підприємства та капітального будівництва – затвердження техніко-економічних обґрунтувань будівництва, прийняття до експлуатації готових об'єктів; 5) у галузі фінансів – затвердження фінансових звітів, отримання банківських кредитів; 6) у галузі управління трудовими ресурсами – затвердження штатного розкладу, посадових окладів і ставок, затвердження розмірів заохочень, покарань, оформлення відряджень тощо. Наведений перелік не є вичерпним і включає в себе лише найбільш характерні і стабільні підґрунтя для обов'язкового видання розпорядчих документів.

У даній роботі ми б хотіли зосередити нашу увагу на такому організаційно – розпорядчому документі як розпорядження.

Розпорядження – це правовий акт управління державного органу, що видається у рамках наданої посадовій особі, державному органу компетенції, і є обов'язковим для громадян та організацій, яким його адресовано. Цей документ має обмежений строк дії і стосується вузького кола організацій, посадових осіб та громадян.

Розпорядження видаються Кабінетом Міністрів України, місцевими радами, а також керівниками колегіальних органів державного управління, адміністрацією підприємств, закладів у межах наданих законом прав для розв'язання оперативних питань.

Текст розпорядження складається з констатуючої та розпорядчої частин.

Констатуюча частина містить інформацію про причину, з якої видано розпорядження, а розпорядча – завдання, виконання яких сприятиме по-

доланню проблем, що виникли. В розпорядчій частині визначається особа, яка буде нести відповідальність за виконання завдання, вказується строк виконання розпорядження.

Встановлювані у розпорядженні завдання повинні бути конкретними і реальними, спрямованими на досягнення у найкоротший строк мети, визначеної розпорядженням, із зазначенням виконавців та особи, на яку покладено контроль за виконанням розпорядження і визначенням термінів виконання завдань.

Після підписання розпорядження на ньому проставляються дата, індекс, гербова печатка.

Розпорядження обов'язково доводиться до відома підлеглих.

Текст проекту розпорядження викладається українською мовою у стислій формі. Виклад окремих пунктів, додатків та тексту в цілому повинен бути органічно пов'язаним і не допускати можливості подвійного тлумачення змісту. Обов'язковою складовою частиною розпорядження є заголовок, який стисло розкриває його зміст. Преамбула проекту розпорядження, крім мотивів та цілей його видання, як правило, повинна містити посилання на відповідні закони або нормативні акти, що регулюють предмет праввідносин, зазначених у розпорядженні.

Проект розпорядження у необхідних випадках повинен містити пункт щодо осіб, які здійснюють контроль за його виконанням.

На зворотному боці останньої сторінки проекту розпорядження друкуються дані про подання і погодження проекту, а саме, вказується структурний підрозділ, який вносить проект розпорядження, та посадові особи, з якими проект розпорядження було погоджено.

Проект розпорядження візують: керівник та юрисконсульт головного управління, управління, відділу чи служби державної адміністрації, яка вносить проект, керівники зацікавлених організацій, голови відповідних нижчестоящих державних адміністрацій – у разі, коли це стосується інтересів підпорядкованих їм територій.

При цьому, якщо дата погодження, зазначена під час візування, перевищує 30 діб до подання на підпис проекту розпорядження, вона вважається недійсною.

Строк розгляду та погодження проекту розпорядження не повинен перевищувати одного дня, а тих, що вимагають додаткових узгоджень, – три дні.

Проекти розпоряджень погоджуються юридичною службою протягом строку, що не перевищує три дні, а ті, що вимагають додаткового опрацювання – у строк до семи днів. При цьому візують всі сторінки проекту розпорядження і додатків до нього (із зворотного боку).

Після візування проекту розпорядження юридичною службою, вносяти до нього зміни і доповнення не допускається. Зауваження та пропозиції, що виникають під час погодження проекту розпорядження, викладаються у письмовій формі на окремому аркуші. Виправлення, дописування та інші зміни тексту розпорядження під час погодження не допускаються.

Проекти розпоряджень, що подаються на підпис в остаточній редакції, мають містити візи керівника головного управління, управління, відділу або служби державної адміністрації, що зробила подання, відповідного заступника голови, заступника голови – керівника секретаріату, керівника юридичної служби.

Відповідальність за якість підготовки проекту розпорядження, відповідність вимогам чинного законодавства та літературне редагування несуть заступник голови місцевої державної адміністрації, до компетенції якого належать зазначені питання, та юридична служба.

Підготовлений та погоджений в установленому порядку проект розпорядження у двох примірниках разом з іншими необхідними документами та розрахунком розсилки подається завідуючим секретаріатом відповідного заступника голови місцевої державної адміністрації до сектора редагування та випуску розпоряджень загального відділу.

Сектор редагування та випуску розпоряджень загального відділу здійснює контроль за додержанням вимог щодо підготовки проектів розпоряджень і в разі їх порушення повертає проект виконавцям.

Проекти розпоряджень подає на підпис голові місцевої державної адміністрації завідувач загального відділу.

Підписані розпорядження оформляються сектором редагування та випуску розпоряджень. Сектор редагування та випуску розпоряджень забезпечує зняття необхідної кількості копій розпорядження відповідно до розрахунку розсилки і відправлення їх вказаним у розрахунку організаціям через сектор службової кореспонденції загального відділу.

Розпорядження місцевої державної адміністрації набирають чинності з моменту їх видання, якщо інше не зазначено в розпорядженні.

Розпорядження, що стосуються прав і обов'язків громадян і мають загальний характер, доводяться до відома населення пресслужбою державної адміністрації.

Враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що управління організацією (підприємством, установою) неможливо здійснювати без використання розпорядчих документів. Від того, наскільки правильно складені і оформлені розпорядчі документи, організована робота з ними, багато в чому залежить своєчасність та правильність прийняття управлінського рішення.

У розпорядчих документах відображається та обліковується діяльність організації, в них зафіксовані важливі рішення, що впливають на роботу всього підприємства. При перевірці роботи організації, проведенні ревізії особливо перевіряють розпорядчі документи.

О. Щербина, Н. Артемчук,

*І курс спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

СПОСОБИ ЗАСВІДЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

Службові документи відіграють значну роль в організації документообігу кожного підприємства. Документи є засобом засвідчення, доведення певних фактів і, отже, мають велике правове значення.

Документ має бути достовірним, переконливим, належним чином відредагованим і оформленим. Більшість документів має задовольняти такі вимоги, як придатність до тривалого зберігання, максимальна точність.

Щоб документ мав усі перераховані властивості, його слід правильно скласти як за формою, так і за змістом. Більшість документів оформлюється за чіткими єдиними вимогами до оформлення документу, що сприяє оптимізації процесу документообігу.

Існують три основні способи засвідчення службових документів – підписання, затвердження й проставлення відбитку печатки. Воно надає документу юридичної сили, підтверджує відповідальність певної особи та його зміст.

В установах, що функціонують на основі єдиначальності, документ підписує одна службова особа – керівник закладу, його заступник чи керівник структурного підрозділу. Право підпису документів закріплюється в положенні або статуті установи та її структурних підрозділів. Порядок підпису документів встановлюється наказом керівника установи або інструкцією з діловодства.

Підпис – обов'язковий реквізит документа. Складається з назви посади особи, яка підписує документ, її особистого підпису і розшифрування цього підпису (обидва ініціали і прізвище). Ініціали проставляють попереду прізвища. Розшифровка підпису не береться в дужки.

Назва посади може бути короткою і повною до її складу входить повна назва установи, якщо документ друкується на чистому папері.

Підпис вміщується праворуч під текстом на відстані двох-трьох рядків після закінчення його або після перерахування у додатку документів.

Найменування посади звичайно пишеться ліворуч від прізвища, саме ж прізвище друкується тоді на рівні останнього рядка назви посади.

Наприклад:

Начальник товарного відділу Г. Б. Середя

У підписах під офіційними документами прийнято вказувати, крім посади, також персональні звання і вчені ступені: спочатку посада, потім персональні, почесні та інші звання.

Наприклад:

Завідуючий кафедрою управління торгівлею,
професор М.Д. Виноградський.

Особистий підпис на документі повинен бути достатньо розбірливим (іноді виникає необхідність встановлення саме того, хто підписав даний документ).

Два підписи або більше ставляться тоді, коли відповідальність несуть кілька осіб. Наприклад, на протоколах – підпис голови та секретаря, на атестатах – підпис директора школи, завуча та вчителів, на договорах – підписи сторін, на фінансово-розрахункових документах – підпис керівника та головного бухгалтера.

Підписи кількох службових осіб на документах розміщуються один під одним у послідовності, яка відповідає посаді:

Директор об'єднання їдалень

А.В. Сніжанко

Головний бухгалтер

М.С. Суцук

Якщо документ підписують кілька осіб із однаковою посадою, їх підписи розміщують на одному рівні:

Директор центрального універмагу «Прогрес»/особистий підпис /

Т.А.Коваль

Директор фабрики /особистий підпис /

Г.С. Сніжанко

Коли документ підписує комісія, позначаються обов'язки по комісії, а не посади:

Голова комісії /особистий підпис /
Члени комісії: /особистий підпис /
/особистий підпис /

С.Г. Боровський
А.В. Сердюк
Г.А. Ганюк

З метою підвищення юридичної сили на документах, які потребують особливого засвідчення їх дійсності, проставляється печатка.

Печатки можуть бути гербові та прості. Гербова печатка проставляється на документах, що засвідчують юридичні або фізичні права осіб: що встановлюють акти, які викликають витрату грошових коштів та матеріальних цінностей; до статутів, положень, що вимагають відповідно до нормативних актів наявності відбитка печатки. Прості печатки можуть мати різну форму: круглу, квадратну та трикутну. Герб на них не зображується. Просту печатку проставляють на документах, що виходять за межі організації, на розмножених примірниках розпорядчих документів при їх розсиланні, на довідках з місця роботи і т. д.

Перелік інших документів, на яких проставляється печатка, визначає установка. Якщо печаткою засвідчується копія документа, вона ставиться перед особистим підписом у такий спосіб, щоб захопити частину слів назви посади особи, що підписала документ.

Після підписання деякі види документів, нормативні акти передбачають їх затвердження. Це статuti та положення про підприємства та їх структурні підрозділи, штатні розклади, інструкції звіти, баланси, окремі різновиди актів та ін.

На кожному підприємстві має бути розроблено індивідуальний перелік документів, які підлягають затвердженню. Як правило, цей перелік додають до інструкції з діловодства на підприємстві.

Документи затверджує посадова особа (найчастіше керівник підприємства), до компетенції якої належить вирішення питань, викладених у цих документах. Організаційно – правові документи (статут, положення, інструкції, правила, регламенти) мають затверджувати відповідні розпорядчі документи (рішення, розпорядження, накази тощо) підприємства, що їх видало.

Затвердження має на меті санкціонувати поширення дії документа на певне коло підрозділів, організацій чи структурних підрозділів. Затвердження документів здійснюється двома способами: грифом затвердження або виданням розпорядчого документа: наказу, рішення.

Елементи грифа затвердження: слово ЗАТВЕРДЖЕНО, назва посади, особистий підпис, ініціали та прізвище особи, що затвердила документ, дата затвердження.

Наприклад:
ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор ресторану /підпис / О. П. Білоус
05.10. 2014

Гриф затвердження розмішується в правому куті документа й оформляється великими літерами.

Документ що підлягає затвердженню, отримує юридичну силу лише з моменту його затвердження.

Затвердження документа є особливим способом його засвідчення після підписання, що забезпечує поширення дії документа на відповідне коло установ або осіб.

Наукове видання

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

VI Всеукраїнська науково-практична конференція

Тези доповідей

1 квітня 2015 р.

(українською та російською мовами)

Комп'ютерна верстка Г.М. Хомич

Підписано до друку 21.03.2015. Формат 60×84/16.

Ум. друк. арк. 15,11. Тираж 130 пр. Зам. № .

ПВНЗ «Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля».

49000, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна В.І. Леніна, 18.

Тел. (056) 778-58-66, e-mail: rio@duer.edu

Свідоцтво ДК № 4611 від 05.09.2013 р.

Віддруковано у ТОВ «Роял Принт».

49052, м. Дніпропетровськ, вул. В. Ларіонова, 145.

Тел. (056) 794-61-05, 04

Свідоцтво ДК № 4765 від 04.09.2014 р.